

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Tilstandsrapport

Høyere utdanning 2013

4fmkr=7yik9bgp2sd

x4fmkr=7yik9bgp2sd+ 3x4fmkr=

yik9bg 2sd3x4f mkr-7yik9bgp2sd3x4fmkr-7yik9bgp2sd- 3x4fmkr-
yik9bg 2sd3x4f mkr-7yik9bgp2sd3x4fmkr-7yik9bgp2sd- 3x4fmkr-7yik9bg

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Tilstandsrapport

Høyere utdanning 2013

Kvalitet går aldri av moten

Kvalitetsreformen i høyere utdanning har nå virket i ti år. Ti år er ganske lang tid, men å videreutvikle kvaliteten i høyere utdanning er og må være et langsiktig og kontinuerlig arbeid. Reformens ambisjoner om bedre kvalitet i høyere utdanning står derfor ved lag i 2013 og vil gjøre det også i årene framover. Kvalitet vil rett og slett aldri gå av moten.

I årets *Tilstandsrapport for høyere utdanning* retter vi spesielt oppmerksomheten mot utviklingen fra Kvalitetsreformen ble innført i 2003 og til i dag. Tilstandsrapporten viser at vi er på rett vei på mange områder, mens det er utfordringer på andre. På plussiden vil jeg framheve at vi har en sektor som har vært fleksible og tatt godt i mot en betydelig økning i antall studenter de siste årene. Sterk vekst i forskningspublisering, rekordhøye tall i antall avlagte doktorgrader, økt kompetanse og en mer internasjonalt orientert sektor, er også områder der sektoren fortjener honnør. Blant utfordringene framover vil jeg nevne at institusjonene fortsatt har for stor andel midlertidig ansatte (til tross for noe nedgang de siste årene), at det fortsatt er en skjev kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og at sektoren kunne ha kommet lenger når det gjelder samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon. Dette er viktige utfordringer framover.

Rapporteringen fra universiteter og høyskoler kan gi oss kunnskap om noen sider av Kvalitetsreformen, og disse vil bli vektlagt i årets rapport. Men rapportering alene kan ikke belyse kvaliteten i høyere utdanning, og det er stort behov for mer kunnskap. Evalueringen av reformen i 2007 konkluderte dessuten med at det var for tidlig å måle om de overordnede målene var nådd. Regjeringen vil derfor sette i gang en forskningsbasert evaluering av kvaliteten i norsk høyere utdanning. Det er viktig å gjøre opp status for hvor vi står i dag, og sentrale spørsmål vil være: Hvor har Kvalitetsreformen brakt oss – og hvor går veien videre?

A handwritten signature in black ink that reads "Kristin Halvorsen".

Kunnskapsminister Kristin Halvorsen

Forord

Kunnskapsdepartementet lanserer med dette Tilstandsrapporten for universiteter og høyskoler 2013. "Kvalitetsreformen 10 år" er den røde tråden i årets rapport. Data fra den årlige rapporteringen fra universiteter og høyskoler kan kaste lys over utviklingen ved flere sider av reformen. Der data er tilgjengelig får utviklingen i den siste tiårsperioden ekstra oppmerksomhet. Rapporten presenterer også data som ikke er direkte berørt av Kvalitetsreformen, og har kapitler om utdanning, forskning, internasjonalisering, universitetsmuseer, forholdet til omverden, kompetanse og menneskelige ressurser, økonomi og ressursforvaltning og institusjonell profilering. Siste kapittel ser på internasjonale utviklingstrekk som Bologna-prosessen og etableringen av et felles europeisk område for høyere utdanning, finanskrisens betydning for høyere utdanning i Europa og mulighetene IT gir innenfor høyere utdanning gjennom såkalte Massive Open Online Courses (MOOCs).

Tilstandsrapporten er et viktig grunnlag for etatsstyringen av den statlige UH-sektoren og for dialogen med de private lærestedene. Den brukes også som grunnlag for politikkutvikling og i departementets budsjettarbeid. Vi håper universiteter, høyskoler og andre aktører med interesse for UH-sektoren finner rapporten nyttig. Datagrunnlaget er i hovedsak fra Database for statistikk om høgere utdanning (DBH) ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). NSD/DBH har gjort et stort og viktig arbeid med å tilrettelegge data, tabeller og figurer til rapporten. Der ikke annet er oppgitt, er NSD/DBH kilde for tallgrunnlaget.

Utviklingen i UH-sektoren er i denne rapporten i hovedsak uttrykt gjennom statistikk. Tall gir et bilde av tilstanden, men sier ikke alt, og derfor presenteres også forskning om høyere utdanning. På noen områder er kunnskapsgrunnlaget relativt godt, på andre er det kunnskapshull. Blant annet er det behov for mer og bedre kunnskap om kvalitet i høyere utdanning. For å få status for hvor høyere utdanning står i dag 10 år etter Kvalitetsreformen, har Kunnskapsdepartementet varslet en forskningsbasert evaluering om kvalitet i høyere utdanning (St.Meld.nr. 18 (2012-2013)). Evalueringen vil ha tre hovedtemaer: gradsstruktur og studieprogrammer, oppfølging av studentene, og kvalitetsarbeid. Hovedmålet er å undersøke om utdanningene som tilbys ved norske universiteter og høyskoler er i tråd med målene for Kvalitetsreformen og det forskningen viser gir god utdanningskvalitet. For å få mer kunnskap om kvaliteten i studieprogrammene sett fra studentenes ståsted, har departementet tatt initiativ til en årlig nasjonal studentundersøkelse. NOKUT (Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen) har ansvaret for undersøkelsen. Resultatene presenteres for første gang på nyåret 2014.

Tilstandsrapporten utarbeides av analyseteamet i Universitets- og høyskoleavdelingen (UH) i samarbeid med Avdeling for analyse, internasjonalt arbeid og kompetansepolitikk (AIK) og Administrasjons- og økonomiavdelingen (AØ), samt Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Følgende har deltatt i arbeidet: Audun Digerud Berg, Simen Rommetveit Halvorsen, Mai-Lin Hofsøy, Steinar Johannessen, André Kristiansen, Dag Stenvoll, Sigrid Tollefsen, Gro Beate Vige, Marie Fjell Wien og Ingvild Marheim Larsen, med sistnevnte som prosjektleder og faglig ansvarlig. Også andre i departementet har gitt innspill til arbeidet.

Innhold

Kvalitet går aldri av moten	3
Forord.....	5
Innhold	7
Figurer	12
Tabeller	16
1. Universitets- og høyskolesektoren i Kvalitetsreformens tiår – en oppsummering.....	21
1.1 Hovedelementene i Kvalitetsreformen	21
1.2 Kvalitetsreformen ti år etter – hva forteller dataene?	22
1.3 Utviklingspotensial i UH-sektoren i 2013.....	29
1.4 Sektorbildet i tall 2012	37
2. Utdanning.....	39
2.1 Innledning.....	39
2.2. Utvikling i studietilbud	39
2.3 Studenter fordelt på nivå.....	41
2.3.1 Masterkandidater ved universiteter og statlige høyskoler	42
2.4 Rekruttering til høyere utdanning	43
2.4.1 Antall søknader	43
2.4.2 Førstevalgssøkere per studieplass	44
2.4.3 Kvalifiserte førstevalgssøkere	44
2.4.4 Poengsnitt for førstevalgssøkere	45
2.5 Registrerte studenter.....	46
2.5.1 Utvikling i antall registrerte studenter.....	46
2.5.2 Registrerte studenter fordelt på fagområde	49
2.5.3 Kjønnforskjeller i valg av utdanning	49
2.5.4 Studenter med innvandrerbakgrunn	50
2.6 Gjennomføring	54
2.6.1 Studiepoeng per student	54
2.6.2 Gjennomføring i tråd med avtalt utdanningsplan	54
2.7 Gjennomstrømming, studentflyt og frafall.....	55
2.7.1 Samlet gjennomføring og frafall på sektornivå.....	56
2.7.2 Gjennomføring og frafall på institusjonsnivå – bachelor.....	57
2.7.3 Gjennomføring og frafall på institusjonsnivå – master.....	59
2.7.4 Studentflyt – mobilitet mellom fag og institusjoner.....	61
2.8 Kandidater.....	65
2.9 Karakterer og stryk.....	69
2.9.1 Karakterfordeling.....	69
2.9.2 Strykprosent	70
2.10 Lykkes studentene i å nå læringsutbyttet som er definert for programmene?	71
2.11 Hovedtendenser utdanning	74
3. Forskning	77

3.1	<i>Innledning</i>	77
3.2	<i>Finansiering av forskning</i>	77
3.2.1	Totale FoU-utgifter i UH-sektoren	77
3.2.2	FoU-utgifter fordelt på fagområde	80
3.2.3	FoU-utgifter fordelt på utgiftsart.....	80
3.2.4	Tildeling fra EU	81
3.2.5	Tildeling fra Forskningsrådet	86
3.3	<i>UH-sektorens deltakelse i 7. rammeprogram</i>	97
3.3.1	Søkte og innstilte prosjekter totalt	97
3.3.2	Universitetenes deltakelse	98
3.3.3	Vitenskaplige høyskoler og høyskoleers deltakelse.....	99
3.4	<i>Resultatsoppnåelse på forskning vurdert ut fra institusjonens egenart</i>	102
3.5	<i>Doktorgradsutdanning</i>	103
3.5.1	Avlagte doktorgrader.....	103
3.5.2	Utviklingen i avlagte doktorgrader per fagområde	109
3.5.3	Kvinner blant doktorandene.....	110
3.5.4	Finansiering av doktorgrader	111
3.5.5	Gjennomstrømming.....	113
3.5.6	Nærings-ph.d.	117
3.6	<i>Program for kunstnerisk utviklingsarbeid</i>	120
3.7	<i>Samspill mellom forskning og utdanning</i>	121
3.8	<i>Vitenskapelig publisering</i>	123
3.8.1	Publisering i universitets- og høyskolesektoren	123
3.8.2	Publisering og kjønn.....	125
3.8.3	Utviklingen i publiseringsmønsteret.....	126
3.8.4	Åpen tilgang.....	127
3.8.5	Norsk publisering i nordisk perspektiv.....	131
3.9	<i>Hovedtendenser forskning</i>	132
	4. Internasjonalisering	135
4.1	<i>Innledning</i>	135
4.2	<i>Norske studenter i utlandet</i>	135
4.2.1	Norske gradsstudenter i utlandet.....	135
4.2.2	Norske utvekslingsstudenter i utlandet.....	137
4.3	<i>Institusjonelt samarbeid</i>	139
4.3.1	Samarbeid om fellesgrader.....	139
4.3.2	Satsinger mot visse regioner og land	141
4.3.3	Internasjonalt forskningssamarbeid	146
4.3.4	Sammenheng mellom utdannings- og forskningssamarbeid	149
4.4	<i>Den internasjonale campus</i>	150
4.4.1	Engelskspråklige studietilbud	151
4.4.2	Utenlandske studenter i Norge.....	152
4.4.3	Forskerutdanning.....	156
4.5	<i>Samlet studentmobilitet</i>	159
4.6	<i>Hovedtendenser internasjonalisering</i>	161
	5. Universitetsmuseene	163
5.1	<i>Innledning</i>	163
5.2	<i>Organisering, styring og ledelse</i>	165

5.3	<i>Sikring og bevaring</i>	166
5.4	<i>Digitalisering</i>	171
5.5	<i>Tilsatte</i>	174
5.6	<i>Forskning ved universitetsmuseene</i>	174
5.6.1	Strategisk FoU-satsing for universitetsmuseene	175
5.6.2	Publisering	175
5.7	<i>Formidling</i>	176
5.8	<i>Bygg – arealer og tilstand</i>	177
5.9	<i>Hovedtendenser universitetsmuseene</i>	179
	6. Institusjonene og omverden	181
6.1	<i>Innledning</i>	181
6.2	<i>Livslang læring</i>	181
6.2.1	Erfaringsbasert mastergradsprogram	182
6.2.2	Eksternfinansierte studenter	182
6.2.3	Fleksibel utdanning.....	184
6.2.4	Studenter i campusutdanninger	188
6.2.5	Bruk av IKT for økt kvalitet og bedre tilgjengelighet.....	189
6.3	<i>Formidling</i>	191
6.4	<i>Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA)</i>	192
6.4.1	Omfang og fordeling av inntekter fra BOA	192
6.4.2	Finansieringskilder for BOA, statlige institusjoner.....	194
6.5	<i>Eierskap i selskaper – statlige institusjoner</i>	196
6.6	<i>Innovasjon og verdiskaping</i>	198
6.6.1	Forretningsideer, nye foretak, patenter og lisensiering	199
6.6.2	Virkemidler for innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring	201
6.6.3	Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv.....	206
6.7	<i>Hovedpunkter</i>	207
	7. Kompetanse og menneskelige ressurser	209
7.1	<i>Innledning</i>	209
7.2	<i>Antall årsverk i UH-sektoren i 2012</i>	209
7.3	<i>Utviklingen i årsverk over tid</i>	210
7.4	<i>Midlertidig personale</i>	210
7.4.1	Utviklingen i midlertidighet	211
7.4.2	Midlertidigheten på institusjonsnivå	212
7.4.3	Finansiering og midlertidige tilsetninger	212
7.4.4	Kjønn og midlertidighet	213
7.5	<i>Likestilling</i>	214
7.6	<i>Kompetanseprofilen blant faglig personale</i>	216
7.7	<i>Førstelektor-/dosentløpet</i>	218
7.8	<i>Aldersfordelingen blant personalet</i>	219
7.9	<i>Robuste fagmiljøer</i>	220
7.10	<i>Administrativt personale</i>	220
7.11	<i>Lederstillinger</i>	222

7.12	<i>Forholdstall mellom faglig og administrativt personale</i>	222
7.13	<i>Forholdstall mellom studenter og faglig ansatte</i>	224
7.14	<i>Hovedtendenser kompetanse og menneskelige ressurser</i>	225
8	Ressurs- og økonomiforvaltning	227
8.1	<i>Innledning</i>	227
8.2	<i>Finansielle ressurser</i>	227
8.2.1	<i>Studieavgifter ved private høyskoler</i>	229
8.3	<i>Infrastruktur - ressurser</i>	230
8.3.1	<i>Eie- og leieforhold av bygg og lokaler</i>	230
8.3.2	<i>Situasjonsbeskrivelse</i>	230
8.4	<i>Institusjonenes største kostnader</i>	230
8.5	<i>Gjennomføringsevne og økonomisk handlingsrom</i>	233
8.5.1	<i>Statlige institusjoner</i>	233
8.5.2	<i>Langsiktig økonomisk planlegging</i>	238
8.5.3	<i>Private institusjoner</i>	239
8.6	<i>Effektivitetsanalyse av statlige institusjoner</i>	240
8.6.1	<i>Hva er DEA (Data Envelopment Analysis)?</i>	240
8.6.2	<i>DEA-analyse av universitetene</i>	241
8.6.3	<i>DEA-analyse av statlige høyskoler</i>	242
8.6.4	<i>DEA-analyse av statlige vitenskaplige høyskoler</i>	243
8.6.5	<i>Utvikling i effektiviteten over tid</i>	243
8.7	<i>Forvaltning</i>	244
8.7.1	<i>Byggforvaltning</i>	244
8.7.2	<i>Økonomiforvaltning</i>	248
8.7.3	<i>Administrativ SAK</i>	248
8.8	<i>Hovedtendenser</i>	249
9	Profilerings i UH-sektoren	251
9.1	<i>Innledning</i>	251
9.2	<i>Endringer i institusjonslandskapet etter 2002</i>	251
9.3	<i>Klassifiseringssystemer for høyere utdanningsinstitusjoner</i>	253
9.3.1	<i>EUs initiativ til en typologi for høyere utdanningsinstitusjoner</i>	253
9.3.2	<i>Nordisk U-map</i>	254
9.3.3	<i>Multirank</i>	254
9.3.4	<i>"Blomsten" – et norsk klassifikasjonssystem</i>	255
9.3.5	<i>Institusjonsprofiler</i>	257
9.4	<i>Institusjonenes virksomhetsmål</i>	259
9.5	<i>Avsluttende kommentar</i>	264
10.	Internasjonale utviklingstrekk	265
10.1.	<i>Innledning</i>	265
10.2	<i>Bolognaprosessen – fakta, utvikling og status</i>	265
10.2.1	<i>Implementering av satsningsområdene</i>	267
10.2.2	<i>Kvalifikasjonsrammeverk i Bologna</i>	267
10.2.3	<i>Kvalitetssikring</i>	268
10.2.4	<i>Gradsstruktur</i>	268
10.2.5	<i>Den sosiale dimensjonen</i>	269
10.2.6	<i>Livslang læring</i>	269

10.2.7	Status	269
10.3	<i>Finanskrisen og høyere utdanning i Europa</i>	269
10.3.1	Innvirkning på de ulike aktivitetene.....	271
10.3.2	Endringer i politikken for studieavgifter	271
10.3.3	Sør og øst hardere rammet enn nord og vest.....	272
10.4	<i>Vil Massive Open Online Courses (MOOCs) endre høyere utdanning?</i>	272
10.4.1	Hva er MOOCs?	272
10.4.2	Tilbydere av MOOCs.....	273
10.4.3	Hvem er studentene?	274
10.4.4	Hvem er de kursansvarlige?	275
10.4.5	Utfordringer med MOOCs.....	275
10.4.6	Fordeler med MOOCs	277
10.4.7	Transformasjon av høyere utdanning?	278
	Litteraturliste.....	279

Figurer

Figur 2.1 Nye og avviklede studietilbud, 2003-2012. Antall.....	40
Figur 2.2 Utviklingen i det totale studietilbudet på ulike nivåer 2003-2012	41
Figur 2.3 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master i 2012 inst.kategori ...	42
Figur 2.4 Andel kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass fordelt på fagområder	45
Figur 2.5 Utvikling i antall studenter 2003-2012.....	47
Figur 2.6 Utvikling i antall registrerte studenter på fagområde 2000-2011	49
Figur 2.7 Kjønnfordeling i utvalgte utdanninger 2012. Prosent.....	50
Figur 2.8 Utviklingen i andelen innvandrere i høyere utdanning av totalt antall studenter	51
Figur 2.9 Kandidater fordelt på studium (egenfinansiert), 2012	67
Figur 2.10. Karaktersnitt for førstevalgssøkere og andel av karakterene A og B	69
Figur 2.11 Karakterfordeling A–F etter institusjonstype 2012.	70
Figur 3.1 FoU-utgifter (mill.kr.) per institusjon 2001-2011, løpende priser	78
Figur 3.2 FoU-utgifter i 2011 fordelt på institusjon og finansieringskilde. Prosent.....	79
Figur 3.3 FoU-utgifter i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2001-2011. Prosent.....	79
Figur 3.4 FoU-utgifter per fagområde i UH-sektoren 2001-2011. Prosent.....	80
Figur 3.5 FoU-utgifter per utgiftsart i UH-sektoren 2001-2011. Prosent.....	81
Figur 3.6 Ulike sektors andel av Forskningsrådets totale tildelinger 2007-11. Prosent	89
Figur 3.7 NFR-tildeling til UH-sektoren 2012 per hovedvirkemiddel (1000 kroner).....	90
Figur 3.8 Tildelinger til statlige høyskoler i 2012, progr. U2020, SHP, PRAKUT og VRI	93
Figur 3.9 Avlagte doktorgrader per år 1993-2012. Antall	103
Figur 3.10 Avlagte doktorgrader i nordiske land 2002-2011. Antall.....	108
Figur 3.11 Doktorgrader per million innbyggere i de nordiske landene 2002-2011. Antall ...	109
Figur 3.12 Avlagte doktorgrader per fagområde 2003-2012. Antall	109
Figur 3.13 Doktorander fordelt på fagområder, nordiske land 2011. Prosent	110
Figur 3.14 Kvinner blant doktorandene per fagområde og totalt 2003-2012. Prosent.....	111
Figur 3.15 Kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2002-2011. Prosent.....	111
Figur 3.16 Avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2003-2012. Prosent	112
Figur 3.17 Tildelte stipendiatstillinger og årsverk i stipendiatstilling 2009-2012.....	113

Figur 3.18 Nærings-ph.d.-stipendiater fordelt etter gradsgivende institusjon 2012	117
Figur 3.19 Publiseringspoeng per år f.o.m. 2004, sektornivå. Antall.....	123
Figur 3.20 Publikasjoner på norsk i ulike fagområder 2005 og 2011. Antall	127
Figur 3.21 Egenarkiverte artikler i UH-sektoren fordelt etter publiseringsår 2005-2012	129
Figur 4.1 Norske gradsstudenter i utlandet 2002/03–2011/12. Antall	136
Figur 4.2 Mest populære destinasjonsland for norske gradsstudenter. Antall studenter	136
Figur 4.3 Utreisende utvekslingsstudenter, ti mest populære land, 2003–2012. Antall	138
Figur 4.4 Andel norske studenter med studie- eller praksisopphold i utlandet.....	138
Figur 4.5 Vekst i antall samfattede artikler per land fra 1997-01 til 2007-11. Prosent.	148
Figur 4.6 Relativ siteringsindeks for artikler med og uten internasjonale medforfattere	149
Figur 4.7 Innreisende utvekslingsstudenter 2003–2012. Antall	153
Figur 4.8 Innreisende utvekslingsstudenter, ti største land, 2003–2012. Antall	153
Figur 4.9 Utenlandske studenter i Norge 2003–2012. Antall	154
Figur 4.10 Utenlandske studenter i Norge, ti største land, 2003–2012. Antall.....	155
Figur 4.11 Utenlandske statsborgere blant doktorander 1993–2012. Prosent.	156
Figur 4.12 Utenlandske statsborgere av doktorandene 2003–2012, fordelt på fagområde. .	157
Figur 4.13 Utenlandske statsborgere blant doktorander i nordiske og baltiske land	158
Figur 4.14 Utenlandske doktorander 2003–2012, fordelt på opprinnelsesregion. Antall.	158
Figur 4.15 Andel utenlandske doktorander per institusjon 2012. Prosent.	159
Figur 5.1 Illustrasjon over organisering av universitetsmuseene ved universitetene	165
Figur 5.2 Årsverk i faglige stillinger ved universitetsmuseene, 2007-2012. Antall	174
Figur 6.1 Eksternfinansierte studenter ved statlige institusjoner	183
Figur 6.2 Eksternfinansierte studenter av totalt antall registrerte per institusjon 2012	184
Figur 6.3 Utvikling i antall studenter på fleksible utdanningstilbud 2006-2012	185
Figur 6.4 Utvikling i andel studenter på fleksible utdanningstilbud, egen- og eksternfin.	186
Figur 6.5 Fleksible studenter som andel av totalantallet studenter per institusjon	187
Figur 6.6 Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved statlige institusjoner	193
Figur 6.7 Finansieringskilder for BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU	195
Figur 6.8 Finansieringskilder for BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU	196
Figur 6.9 Finansieringskilder BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU	196

Figur 6.10 Utviklingen i aksjeinteresser (antall eierposter), statlige institusjoner	197
Figur 6.11 Fra forretningsidé til markedet.....	202
Figur 7.1 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2012. Antall	209
Figur 7.2 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2004-2012. Antall	210
Figur 7.3 Andel midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner	211
Figur 7.4 Andel kvinner i ulike faglige stillinger 2004 - 2012. Prosent	214
Figur 7.5 Andelen kvinner blant nye professorer i UH-sektoren perioden 2008-12.	215
Figur 7.6 Andel kvinner i ulike lederkategorier 2004 - 2012. Prosent.....	216
Figur 7.7 Andel årsverk i førstestillinger av totalt antall årsverk i UFF-stillinger	217
Figur 7.8 Årsverk i dosent- og førstelektorstilling 2004-2012. Antall	219
Figur 7.9 Årsverk i ulike kategorier administrative stillinger, 2004-2012. Antall.....	221
Figur 7.10 Årsverk i ulike saksbehandler- og utrederstillinger, 2004-2012. Antall	221
Figur 7.11 Årsverk i ulike kategorier lederstillinger, 2009-2012. Antall.....	222
Figur 7.12 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i adm. stillinger ved statlige UH-inst.	223
Figur 7.13 Statlige institusjoners plassering på rangering etter størrelse.	224
Figur 7.14 Forholdstall antall studenter og totalt antall UFF-stillinger 2004-2012	225
Figur 8.1 Finansielle ressurser 2004-2012. 1000 kr. Statlig sektor.	229
Figur 8.2 Lønnskostnader som andel av totale driftsinntekter 2003-2012, sektor	231
Figur 8.3 Premiesats Statens pensjonskasse 2004-2013. Arbeidsgiverandel i UH-sekt.	232
Figur 8.4 Samlede investeringer og andre driftskost. som andel av totale driftsinntekter ..	232
Figur 8.5 Avsetninger i prosent av bevilgning KD 2003-2012	233
Figur 8.6 Avsetninger spesifisert etter formål. 2008-2012.....	234
Figur 8.7 Virksomhetskapital i prosent av bevilgning KD. 2007-2012	235
Figur 8.8 Enkel DEA universitetene. 2012.	242
Figur 8.9 Enkel DEA statlige høyskoler. 2012.	242
Figur 8.10 Enkel DEA statlige vitenskapelige høyskoler	243
Figur 8.11 Utdanningsintensitet ved lærestedene, 2005 og 2012.	244
Figur 8.12 Forskningsintensitet ved lærestedene, 2005 og 2012	244
Figur 9.1 Fusjonert institusjonsprofil, Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud.....	257
Figur 9.2 Fusjonert institusjonsprofil, Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark.....	258

Figur 9.3 Fusjonert institusjonsprofil, UMB og NVH. 2012.....	259
Figur 10.1 Oversikt over landene som er med i Bologna prosessen	266
Figur 10.2 Europeiske land kategorisert etter budsjettutvikling for høyere utdanning	270

Tabeller

Tabell 2.1 Institusjoner med mange studietilbud på inntil 60 studiepoeng, 2009-2012.....	40
Tabell 2.2 Antall kandidater fra masterstudier ved univ. og statlige høyskoler.....	43
Tabell 2.3 Mediantall for kandidater per masterprogram.....	43
Tabell 2.4 Søkning til høyere utdanning 2009–2012. Antall søknader og endring i prosent ..	43
Tabell 2.5 Antall førstevalgssøkere per studieplass	44
Tabell 2.6 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass 2002-2011.	45
Tabell 2.7 Karaktersnitt for førstevalgssøkere.....	46
Tabell 2.8 Registrerte studenter høstsemesteret (egenfinansiert)	48
Tabell 2.9 Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fordelt på fagområde.	52
Tabell 2.10 Nye studiepoeng per registrerte student, heltidsekvivalenter (egenfinansiert) ...	54
Tabell 2.11 Gjennomføring i forhold til avtalt utdanningsplan. Prosent	55
Tabell 2.12 Samlet gjennomføring for opptakskullet høsten 2009 og høsten 2010	56
Tabell 2.13 Samlet frafall for opptakskullet høsten 2009 og høsten 2010	57
Tabell 2.14 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høst 2008	57
Tabell 2.15 Gjennomføring på normert tid og frafall på 3-årig bachelor, fulltid, høst 2009	58
Tabell 2.16 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptaket høsten 2009	59
Tabell 2.17 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høsten 2008.....	59
Tabell 2.18 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høst 2009	60
Tabell 2.19 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptaket høsten 2010	61
Tabell 2.20 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høsten 2010	61
Tabell 2.21 Studentflyt mellom institusjonstyper, 2010 høst til 2012 høst, bruttotall.....	62
Tabell 2.22 Geografisk studentflyt, 2010 høst til 2012 høst, brutto- og nettotall	63
Tabell 2.23 Studentflyt mellom fagfelt, 2010 høst til 2012 høst, bruttotall.....	64
Tabell 2.24 Kandidater etter institusjonskategori per nivå og totalt 2003 – 2012	67
Tabell 2.25 Kandidater fordelt på studium (egenfinansiert).....	68
Tabell 2.26 Institusjoner med en høy andel A- og B-karakterer.....	70
Tabell 2.27 Strykprosent fordelt på institusjonskategori (egenfinansiert)	71
Tabell 3.1 FoU-utgifter i UH-sektoren i 2011 fordelt på inst. og finansieringskilder.....	78

Tabell 3.2 EU-midler totalt, fra rammeprogrammet og som andel av statstilskuddet	82
Tabell 3.3 Nordiske universiteters uttelling i ERC 2007-2012. Antall stipend	84
Tabell 3.4 EU-tildeling per UFF-stilling, 2006-2012. I 1000 kroner og endring i prosent	85
Tabell 3.5 NFR-midler totalt og som andel av statstilskuddet, 2011-2012	87
Tabell 3.6 NFR-tildeling per UFF-stilling, 2004-2012. I 1000 kroner og endring i prosent.....	88
Tabell 3.7 Universitetenes søknader til Forskningsrådet 2011-2012	91
Tabell 3.8 Universitetene - innvilgede søknader av behandlede 2011-2012. Prosent.....	91
Tabell 3.9 Statlige høyskoler - innvilgede og avslåtte søknader og innvilgelsesprosent	92
Tabell 3.10 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatore på institusjonstyper.....	97
Tabell 3.11 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatore på programmer for univ. ..	99
Tabell 3.12 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatore på progr. for høyskoler. ..	100
Tabell 3.13 Avlagte doktorgrader, fordelt på institusjon 2003-2012. Antall	104
Tabell 3.14 Avlagte doktorgrader per UFF-stilling 2004-2012. Antall	105
Tabell 3.15 Samarbeidsgrader, fordelt på institusjon 2010-2012. Antall.....	106
Tabell 3.16 Avlagte doktorgrader 2003-2012 fordelt etter finansieringskilde.....	112
Tabell 3.17 Andel disputerte dr.gradskandidater av personer tatt opp på dr.gradsprog. ..	114
Tabell 3.18 Fagområdespesifikke måltall for gjennomføring etter seks år i dr.gradsugd.....	114
Tabell 3.19 Netto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner.....	115
Tabell 3.20 Brutto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner	115
Tabell 3.21 Doktorgradsavtaler eldre enn 5 år – statlige og private institusjoner	115
Tabell 3.22 Oversikt over stipendiater i det kunstneriske stipendprogrammet per inst.	120
Tabell 3.23 Fullførte kandidater i kunstnerisk stipendprogram.....	121
Tabell 3.24 Søknader og tilsagn om tildeling, kunstnerisk prosjektprogram	121
Tabell 3.25 Publiseringspoeng per UFF-stilling per institusjon, 2004-2012	124
Tabell 3.26 Publiseringspoeng av kvinner 2009-2012. Prosent	126
Tabell 3.27 Andel publikasjoner på nivå 2.....	126
Tabell 3.28 Fordeling på publikasjonsform (%-andel).....	127
Tabell 3.29 Relativ siteringsindeks ved nordiske universiteter 2005-08.....	131
Tabell 4.1 Utreisende utvekslingsstudenter 2003–2012, fordelt på institusjonstype.	137
Tabell 4.2 Internasjonale fellesgrader 2009–2012. Antall	140

Tabell 4.3 Erasmus Mundus 2009–2012. Tildeling.....	141
Tabell 4.4 Nord-Amerika partnerskapsprogram 2012–2016. Tildeling	142
Tabell 4.5 Samarbeidsprogrammet med Russland 2011–2015. Tildeling	143
Tabell 4.6: Kina prosjektmidler 2012–2013. Tildeling.....	143
Tabell 4.7: Erasmus intensivprogram koordinert av norsk institusjon 2011. Tildeling.....	144
Tabell 4.8: Erasmus sentraliserte tiltak og nøkkelaksjoner 2008–2012. Antall	144
Tabell 4.9 Artikler med internasjonalt samforfatterskap per UH-institusjon 2011-2012	147
Tabell 4.10 Fremmedspråklige utdanningstilbud 2007–2012. Antall og prosent endring	151
Tabell 4.11 Engelskspråklige mastergrader 2010–2012. Antall.....	152
Tabell 4.12 Utenlandske statsborgere av totalt registrerte studenter 2003–2008. Prosent ..	156
Tabell 4.13 Utvekslingsstudenter av totalt registrerte studenter 2003–2012. Prosent.....	159
Tabell 5.1 Tilleggstildeling til sikring og bevaring 2010-2012 (mill.kroner)	166
Tabell 5.2 Universitetsmuseene – magasinlokaler med tilfredsstillende forhold, sikring ...	168
Tabell 5.3 Universitetsmuseene – magasinlokaler med tilfredsstillende forhold, bevaring	169
Tabell 5.4 Digitaliserte samlinger (2007-2012) prosent.....	171
Tabell 5.5 Samlinger tilgjengelig på Internett (2007-2012) prosent	172
Tabell 5.6 Totalt antall tilsatte ved universitetsmuseene, alle stillinger	174
Tabell 5.7 Strategisk FoU-satsing for universitetsmuseene	175
Tabell 5.8 Publiseringspoeng per museum, 2007-2012. Antall	176
Tabell 5.9 Publiseringspoeng ved universitetsmuseene av total publisering ved univ.....	176
Tabell 5.10 Publiseringspoeng per faglig ansatt, 2007-2012.....	176
Tabell 5.12 Arealer til disposisjon for universitetsmuseene 2012	177
Tabell 5.11 Universitetsmuseene – formidling 2009–2012	178
Tabell 6.1 Andel heltidsekvivalenter på campus, per landsdel.....	188
Tabell 6.2 Andel heltidsekvivalenter på campus, sortert etter andel i 2012	188
Tabell 6.3 Formidlingsbidrag i UH-sektoren 2012, fordelt på hovedkategori. Antall	192
Tabell 6.4 BOA-inntekter utenom forskningsfinansiering fra EU og NFR per UFF-stilling ...	194
Tabell 6.5 Aksjeselskaper med dominerende statlig eierskap forvaltet av KD eller inst.	198
Tabell 6.6 Registrerte patenter, patentsøknader og inngåtte lisensieringskontrakter	200
Tabell 6.7 Forretningsideer og nye foretak i perioden 2007–2012. Antall.....	200

Tabell 6.8 Tildeling til kommersialiseringsaktører (inkl. TTO-er) gjennom FORNY	202
Tabell 6.9 Oversikt over kostnadssted i VRI-prosjektene i 2008-2012 (i 1000 kr)	203
Tabell 6.10 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010-2012 (i 1000 kr).....	204
Tabell 6.11 Skattefunn – Prosjekter i samarbeid med universiteter og høyskoler	205
Tabell 7.1 Andel midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper	213
Tabell 7.2 Midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper	213
Tabell 7.3 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper	213
Tabell 7.4 Undervisnings-, forsknings-, rekrutterings-, og støttestillinger i UH-sektoren ...	218
Tabell 7.5 Aldersfordeling, utvalgte UF-stillinger, 2009 og 2012. Antall	219
Tabell 8.1 Sum avsetninger fra bevilgning KD og virksomhetskapital 2008-2012	237
Tabell 8.2 Driftsresultat 2010-2012 per institusjon (private). 1000 kr	240
Tabell 9.1 Dimensjoner og indikatorer i U-map	253
Tabell 9.2 Oversikt over dimensjoner og indikatorer i ”Blomsten”	255

Forkortelser

Statlige høyskoler (SH)

HiB	Høgskolen i Bergen
HiBu	Høgskolen i Buskerud
HiFm	Høgskolen i Finnmark
HiG	Høgskolen i Gjøvik
HiH	Høgskolen i Harstad
HiHe	Høgskolen i Hedmark
HiL	Høgskolen i Lillehammer
HiN	Høgskolen i Narvik
HiNe	Høgskolen i Nesna
HiNT	Høgskolen i Nord-Trøndelag
HiOA	Høgskolen i Oslo og Akershus
HiSF	Høgskolen i Sogn og Fjordane
HiST	Høgskolen i Sør-Trøndelag
HiT	Høgskolen i Telemark
HiVe	Høgskolen i Vestfold
HiVo	Høgskolen i Volda
HiØ	Høgskolen i Østfold
HiÅ	Høgskolen i Ålesund
HSH	Høgskolen Stord/Haugesund
SH	Samisk høgskole

Universiteter (U)

NTNU	Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet
UMB	Universitetet for miljø- og biovitenskap
UiA	Universitetet i Agder
UiB	Universitetet i Bergen
UiN	Universitetet i Nordland
UiO	Universitetet i Oslo
UiS	Universitetet i Stavanger
UiT	Universitetet i Tromsø

Statlige vitenskapelige høyskoler (SVH)

AHO	Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo
HiM	Høgskolen i Molde, vitenskapelig høgskole i logistikk
NHH	Norges handelshøgskole
NIH	Norges idrettshøgskole
NMH	Norges musikkhøgskole
NVH	Norges veterinærhøgskole

Kunsthøyskoler (KH)

KHiB	Kunsthøgskolen i Bergen
KHiO	Kunsthøgskolen i Oslo

Private vitenskapelige høyskoler (PVH)

MF	Det teologiske menighetsfakultet
BI	Handelshøgskolen BI
MHS	Misjonshøgskolen

Private høyskoler (PH) - institusjonsakkrediterte

ATH	Ansgar Teologiske Høgskole
BDM	Barratt Due Musikk institutt
BA	Bergen Arkitekt Høgskole*
BDH	Betanien diakonale høgskole
CK	Campus Kristiania – Markedshøgskolen
EH	Den norske Eurytmihøgskole
DH	Diakonhjemmet høgskole
DMMH	Dronning Mauds Minne Høgskole
FIH	Fjellhaug internasjonale Høgskole*
HDH	Haraldsplass diakonale høgskole
HLB	Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling
HD	Høgskolen Diakonova
HLT	Høgskolen for Ledelse og Teologi
LDH	Lovisenberg diakonale høgskole
NLA	NLA Høgskolen
NDH	Norges Dansehøgskole*
NITH	Norges Informasjonsteknologiske Høgskole
RS	Rudolf Steinerhøgskolen
WH	Westerdals Høgskole

1. Universitets- og høyskolesektoren i Kvalitetsreformens tiår – en oppsummering

”Kvalitetsreformen 10 år” er den røde tråden i årets Tilstandsrapport for høyere utdanning. Dette kapitlet bygger på de ulike kapitlene i rapporten og ser utviklingen de siste ti årene i lys av målene i Kvalitetsreformen. I andre del påpekes utviklingspotensiale i sektoren, sett med situasjonen i 2012 som utgangspunkt.

1.1 Hovedelementene i Kvalitetsreformen

Reformens overordnede mål er bedre kvalitet i høyere utdanning og forskning. Mange tiltak og endringer for ulike sider av institusjonenes virksomhet har blitt gjennomført siden 2003 for å nå dette målet.

Kvalitetsreformen er omfattende og er både en studie-, styrings- og finansieringsreform. Som *studiereform* har den resultert i innføring av nytt helhetlig studieløp med treårig bachelorgrad og toårig mastergrad, med noen unntak som eksempelvis integrerte profesjonsutdanninger. I tillegg skal doktorgradsstudier gjennomføres innenfor rammene av et organisert forskerutdanningsprogram og gi ph.d.-graden. Hovedregelen er at studentene skal følge modellen 3+2+3 år. Virkemidler for økt kvalitet er et helhetlig læringsmiljø, med mer aktiviserende undervisningsformer, tettere oppfølging av studentene og sterkere sammenheng mellom undervisning og vurdering. Kvalitetsreformen introduserte også ny karakterskala og studiepoeng for at norsk høyere utdanning skal samsvare med det europeiske ECTS-systemet (European Credit Transfer System).

Internasjonalisering og at dette arbeidet er institusjonelt forankret, står også sentralt i reformen. Som ledd i dette skal universiteter og høyskoler tilby studieopphold i utlandet som del av utdanningsprogrammet. Reformen har mål om økt norsk deltakelse i internasjonale programmer og institusjonsforankrede avtaler, flere utenlandske studenter og ansatte til Norge og mer undervisning på engelsk for å utvikle det internasjonale studentmiljøet ved lærestedene.

En viktig del av reformen er kvalitetssikring og kvalitetsutvikling. Helhetlig og systematisk kvalitetsarbeid skal prege høyere utdanning på sterkere måte enn tidligere, og universiteter og høyskoler ble pålagt å etablere interne systemer for kvalitetssikring. På nasjonalt nivå ble NOKUT opprettet med formål om å sikre og fremme kvalitet i høyere utdanning og fagskoleutdanning.

Som *styringsreform* skulle Kvalitetsreformen styrke strategisk kapasitet og faglig ledelse ved institusjonene gjennom økte fullmakter. Reformen åpnet for å tilsette faglige ledere på alle nivåer. Reformen innebar også flere eksternt utpekte styremedlemmer, og studentene fikk en styrket posisjon i institusjonens styre. For øvrig fastsetter institusjonene selv virksomhetens interne organisering og styrings- og ledelsesmodell.

Gjennom en lovendring i 2005 fikk universiteter og høyskoler mulighet til å velge mellom to styre- og ledelsesmodeller på øverste nivå/institusjonsnivå. Den ene modellen har valgt rektor og tilsatt direktør, der rektor også er styreleder, og direktør er styrets sekretær og øverste administrative leder. I den andre modellen er rektor tilsatt som øverste faglige og administrative leder, og har også rollen som styrets sekretær. I denne andre modellen peker Kunnskapsdepartementet ut ett av de eksterne styremedlemmene til å være styrets leder.

Økte fullmakter skulle også bidra til at samspillet med samfunns- og arbeidsliv kunne ivaretas på en smidig måte og en videreutvikling av samfunnsoppdraget ble tatt inn i universitets- og høyskoleloven.

Som *finansieringsreform* innebar Kvalitetsreformen ny finansieringsmodell med mer vekt på resultater i forskning og utdanning. Å stimulere til mer og bedre forskning er en viktig del av dette. Institusjonenes handlingsrom ble også styrket ved innføring av nettobudsjettering og økte fullmakter til å organisere den eksternt finansierte virksomheten.

Tilstandsrapporten omhandler Kvalitetsreformen både som studiereform, finansieringsreform og styringsreform, men ikke like mye. Rapporteringen fra institusjonene dekker i større grad tema som angår studier og finansiering, og i mindre grad styring og ledelse.

1.2 Kvalitetsreformen ti år etter – hva forteller dataene?

Mange av tallene institusjonene rapporterer til DBH, belyser elementer i Kvalitetsreformen. På grunnlag av disse dataene, som er presentert i mer detalj i de påfølgende kapitlene, vil vi i her se på utviklingen i UH-sektoren fra 2003 og ut 2012.

Ny gradsstruktur og nye fullmakter

Med Kvalitetsreformen økte universitetenes og høyskolenes fullmakter til å opprette og nedlegge studietilbud. Størst endring var det at høyskolene fikk fullmakt til å etablere studier til og med 3-årige bachelorprogrammer. Universitetene fikk rett til å opprette og nedlegge studier på alle nivåer. Høyskolene ble også gitt mulighet til å opprette master- og ph.d.-programmer etter akkreditering fra NOKUT. Disse endringene ble tatt i bruk, og det har skjedd store endringer i studietilbudet. Antallet bachelorgrader har økt, og høyskolene vært aktive med å etablere nye mastergrader. Selv om antall studieprogrammer har økt, har også et betydelig antall blitt avvirket, men totalt sett har det i perioden blitt etablert flere nye studieprogrammer enn det som har blitt avvirket. Også antall institusjoner som kan gi doktorgradsutdanning har økt etter Kvalitetsreformen. I 2012 var det 21 institusjoner som tildelte doktorgrader, mens det i 2003 var 14. I tillegg er det flere høyskoler som har satt i gang doktorgradsutdanning, men som ennå ikke har resultert i avlagte grader. Flere institusjoner planlegger dessuten nye doktorgradsutdanninger.

En av intensjonene med Kvalitetsreformen er at flere studenter skal følge strukturerte og helhetlige studieprogrammer. Siden gradsstrukturen ble innført i 2003 har andelen bachelorstudenter økt. Mens i underkant av 40 prosent av studentene i 2003 var registrert på et bachelorprogram, utgjør bachelorstudentene om lag halvparten av studentene i 2012. På masternivå er det en tilsvarende utvikling. Mens ca.12 prosent av studentene var høyere grads studenter i 2003, er andelen masterstudenter i 2012 15,5. Det innebærer at nærmere to tredeler av studentene i 2012 følger strukturerte bachelor- eller masterprogrammer. Andelen årskursstudenter har gått noe ned, men 10 år etter Kvalitetsreformen er fremdeles 22 prosent av studentene registrert på årskurs og kortere tilbud, de fleste ved de statlige høyskolene. Det er dessuten relativt mange studenter på såkalt integrerte programmer innenfor fagområder som eksempelvis medisin, odontologi, farmasi, arkitektur og veterinærutdanning, og slik sett ikke i tråd med gradsstrukturen som ble innført med Kvalitetsreformen.

Dataene viser at institusjonene har tatt nye fullmakter og muligheter i bruk til å videreutvikle studietilbudet, og at studentene i større grad enn før reformen følger et studieprogram. Det kan spørres om antallet årskurs og korte programmer er større enn ønsket for at Kvalitetsreformen skulle avspeiles tilfredsstillende i studiestrukturen i høyere utdanning. På den andre

siden vil det alltid være behov for kortere programmer som etter- og videreutdanningstilbud som supplement til ordinær utdanning.

Lykkes studentene?

Kjernen i Kvalitetsreformen var at studentene skulle lykkes. Det skulle skje gjennom strukturerte og integrerte utdanningsløp, bedre utnyttelse av studieåret, økt vekt på læringsmiljø, mer studentaktive læringsformer, tettere oppfølging og mer tilbakemelding underveis i studiene.

Studentenes gjennomføring av utdanning kan beregnes på ulike måter og på ulike tidspunkt. Kunnskapsdepartementet bruker tre indikatorer. For det første gjennomsnittlig antall studiepoeng per student, i forhold til en norm på 60 per år. For det andre gjennomføring av avtalt utdanningsplan, som uttrykker hvordan studentene lykkes med å oppfylle egen plan. For det tredje brukes individdata som gir oversikt over hvor mange som fullfører på normert tid, hvor mange som bruker lenger tid, hvor mange som bytter studium og institusjon, samt hvor mange som slutter. Det er bare de to første indikatorene som har lange nok tidsserier til at de kan brukes til å vurdere utviklingen over tid.

Utviklingen fra 2003 til 2012 viser en svak økning i avlagte studiepoeng (heltidsekvivalent) per student, fra 43,7 til 45,5. Høgskolene har ligget stabilt høyere enn universitetene med i underkant av 50 studiepoeng gjennom hele tiårsperioden, mens universitetene har økt fra ca. 40 til ca. 43 studiepoeng per student.

Når gjennomføring måles ut fra avtalt utdanningsplan viser det seg at ikke alle studenter planlegger å avlegge normen på 60 studiepoeng per år. Utdanningsplan var ett av virkemidlene i Kvalitetsreformen for å bidra til et tettere og mer forpliktende forhold mellom institusjon og student. Det finnes ikke gode rapporteringer på utdanningsplan tilbake til 2003, men setter vi 2007 som starttidspunkt, har andelen som når sine mål, økt. Mens det var 82,9 prosent som gjennomførte i tråd med utdanningsplanen i 2007, var denne andelen 85,6 prosent i 2012, en liten nedgang fra året før.

Omlegging til individdata i DBH i 2012 gjør det mulig å følge hver enkelt student gjennom utdanningsløpet og å få tall på gjennomføring, frafall og flytting mellom institusjoner og studieprogrammer (fagområder). Denne omleggingen innebærer at det er mulig å få oversikt over studenter som ble tatt opp til bachelorutdanning i 2008 og masterstudenter fra 2009. Siden disse dataene i liten grad kan si noe om utviklingen i perioden etter Kvalitetsreformen, vil de ikke bli vurdert i denne sammenhengen, men under 1.3 Utviklingspotensial i UH-sektoren 2013.

Bestått eksamen er et mål for om den enkelte lykkes med studiene. Å bruke karakterer og stryk som indikatorer på kvalitet er imidlertid et tveegget sverd. På den ene siden sier indikatoren noe om faglig nivå på studentene og kan også være en indikator på kvaliteten på studieprogrammet. På den andre siden vet vi at karakterskalaen brukes noe ulikt fra fag til fag og fra institusjon til institusjon (Universitets- og høyskolerådet 2010, Tilstandsrapporten for høyere utdanning 2012). Tallene viser at det har vært en nedgang i strykprosenten fra 9,5 i 2003 til 7,9 i 2012. Denne tendensen begynte imidlertid noen år før Kvalitetsreformen (Hovdhaugen 2005). Redusert stryk kan tolkes som en utvikling i retning av høyere kvalitet, ved at flere studenter har oppnådd det læringsutbyttet som kreves. På den annen side kan færre stryk også bety at kravene er senket og dermed innebære lavere kvalitet.

Flere sider ved Kvalitetsreformen dekkes ikke av den årlige rapporteringen fra universiteter og høyskoler. Det gjelder blant annet spørsmål som oppfølging og veiledning av studenter, læringsformer og vurderingspraksis. Kunnskapsdepartementet har derfor tatt initiativ til en nasjonal studentundersøkelse. NOKUT skal på årlig basis gjennomføre studentundersøkelsen, som vil gi kunnskap om utdanningskvalitet sett fra studentenes ståsted.

Resultatene fra den første undersøkelsen vil bli offentliggjort på nyåret 2014. Sammen med det arbeidet som NOKUT gjør med evalueringer og akkrediteringer av utdanninger, samt analysearbeid, vil studentundersøkelsen gi verdifull kunnskap og innsikt i utdanningskvalitet i UH-sektoren.

NIFUs jevnlige kandidatundersøkelser gir også noe kunnskap om hvordan kandidatene ser på kvaliteten på utdanningen de har tatt et halvt år etter siste eksamen. Resultatene viser at flertallet er fornøye med undervisningskvaliteten, men få er svært fornøye (NIFU 2012). Siste undersøkelse viste at kandidatene generelt er noe mindre fornøye med tilbakemelding og veiledning fra undervisningspersonalet, noe som i rapporten tolkes som at mange av kandidatene savner tettere oppfølging.

En mer internasjonalt orientert UH-sektor

Økt internasjonalisering og høyere kvalitet i internasjonalt arbeid var også sentrale mål i Kvalitetsreformen. Blant annet skal alle studenter som ønsker det, få tilbud om opphold i utlandet som del av studiet. Flere studenter fra andre land ved norske læresteder var også et mål i internasjonaliseringen, likeledes at norske miljøer framstår som attraktive for utenlandske akademikere. En forutsetning er at universiteter og høyskoler utvikler studietilbud på engelsk. Et virkemiddel for å lykkes med sterkere institusjonelt samarbeid er fellesgrader med høyere utdanningsinstitusjoner i andre land.

Økt utdanningsmobilitet sto sentralt i Kvalitetsreformen, og i Bolognaprosessen er det et mål at 20 prosent av dem som fullfører høyere utdanning i Europa, skal ha hatt utenlandsopphold som del av studiet. Det er en positiv utvikling både blant norske studenter som reiser ut for å ta deler av utdanningen sin i et annet land, og i antallet utenlandske studenter som kommer til Norge med samme mål. Antallet innreisende utvekslingsstudenter er fordoblet i perioden 2003-2012, fra 3100 til 6400. Det er også antallet utreisende utvekslingsstudenter, fra 2800 til 5700. Også antall norske studenter som tar hele utdanningen i utlandet (gradsstudenter) øker, og nådde i 2012 det høyeste antall noensinne med 15 300 norske gradsstudenter i utlandet med stipend fra Statens lånekasse for utdanning. Samlet sett har andelen norske studenter som har et utenlandsopphold i løpet av studietiden (del- eller gradsstudier) økt fra 17 til 21 prosent i tiårsperioden siden Kvalitetsreformen. Det betyr at Norge har nådd Bolognalandenes mobilitetsmål for 2020.

Også målt i antall og andel studenter med utenlandsk bakgrunn framstår norsk UH-sektor som mer internasjonal enn før reformen. Utenlandske studenter omfatter utvekslingsstudenter som oppholder seg i Norge et semester eller to, men som får graden i hjemlandet, og utenlandske statsborgere som tar hele graden i Norge. For tiårsperioden 2003-2012 var det mer enn en dobling i antallet utenlandske statsborgere ved norske læresteder, fra ca. 8800 til 19 200, fra at utenlandske statsborgere utgjorde 4,6 prosent av studentene i 2003, til 8,5 prosent ti år senere.

Studenter med utenlandsk statsborgerskap kan ha fått opphold i Norge på annet grunnlag enn studier. En del av dem vil være innvandrere med permanent opphold i landet og har ikke

nødvendigvis sammenheng med økt fokus på internasjonalisering fra norske læresteder. Det kan derfor være vanskelig å bruke tallene til å si noe konkret om utdanningsmobiliteten. Men tallene er et uttrykk for at det blir et større mangfold ved norske læresteder, noe som også bidrar til ”internasjonalisering hjemme”. Norske læresteder blir mer internasjonale, og samtidig ser vi at en større andel av innvandrerbefolkningen tar høyere utdanning. Andelen studenter med innvandrerbakgrunn og norskfødte med innvandrerforeldre har økt jevnt de siste årene, og mest blant dem med ikke-vestlig bakgrunn. I 2011 utgjorde innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre vel 11 prosent av studentene i Norge, nær en dobling i antall fra 2003.

Norsk doktorgradsutdanning framstår også som langt mer internasjonal enn tidligere, målt i både antallet og andelen utenlandske statsborgere som avlegger norsk doktorgrad. Mens andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene i 2003 var ca. 20 prosent, var andelen økt til ca. 35 prosent i 2012. Denne utviklingen begynte før Kvalitetsreformen, og skjøt fart fra begynnelsen av 2000-tallet. I 2012 hadde 500 doktorander utenlandsk statsborgerskap, mot 150 i 2003. Andelen var særlig høy i teknologiske fag, der nærmere 70 prosent av doktorandene er utenlandske statsborgere. En undersøkelse viser at to tredeler av utlendinger med doktorgrad i teknologiske fag er yrkesaktive i Norge to år etter disputas, mens tilsvarende gjelder for om lag halvparten av doktorander med utenlandsk statsborgerskap sett under ett (Olsen 2013).

Et sentralt tiltak i internasjonaliseringen av norsk høyere utdanning er etablering av utdanningsprogram i samarbeid med utenlandske læresteder. Antallet internasjonale fellesgrader har økt sterkt de siste 3-4 årene, og per 2012 tilbyr et drøyt titalls læresteder til sammen 34 slike grader. To tredeler av disse er kommet helt eller delvis i stand gjennom Erasmus Mundus-ordningen, som er et viktig virkemiddel på europeisk nivå for å øke studentmobilitet internt i Europa, samt tiltrekke seg høyt kvalifiserte studenter fra resten av verden.

Studietilbud på andre språk enn norsk er en forutsetning for internasjonalisering av høyere utdanning i Norge. De siste årene har det vært en kraftig vekst i antallet studieprogram på fremmedspråk, i praksis engelskspråklige. På fem år er tilbudet nesten fordoblet.

Andelen artikler publisert sammen med forskere fra andre land gir en indikasjon på omfanget av internasjonalt forskningssamarbeid. Norske forskere publiserer i dag oftere sammen med utenlandske kolleger enn tidligere. Det er store variasjoner mellom institusjonene. Antallet norske vitenskapelige artikler med utenlandske medforfattere har vokst med 134 prosent fra perioden 1997-2001 til perioden 2007-2011. Selv om disse tidsperiodene ikke er helt sammenfallende med innføringen av Kvalitetsreformen i 2003, gir det indikasjoner på økt andel internasjonalt samfattede artikler, fra 39 prosent i 1997 til 57 prosent i 2011. Dataene her omfatter alle norske forskningsinstitusjoner, ikke bare UH-sektoren og ikke alle fag er inkludert.

Samlet sett peker indikatorene i retning av økt internasjonalisering av norsk høyere utdanning siden Kvalitetsreformen ble innført i 2003.

Økt kompetanse for forskning og forskningsbasert utdanning

Mer og bedre forskning og forskningsbasert utdanning ble løftet fram i Kvalitetsreformen. Økt kompetanse er en forutsetning for å nå disse målene. For å legge til rette for at ulike institusjoner kan ha ulik kompetanseprofil, er det to karriereløp fram til toppstilling; et som

vektlegger pedagogisk virksomhet (førstelektor, dosent) og det tradisjonelle, mer forskningsrettede (førsteamanuensis/professor).

Målt i stillingsnivå viser tallene at det har skjedd en betydelig kompetanseheving i UH-sektoren de siste ti årene. Fra 2004 til 2012 økte andelen i førstestillinger med 10 prosentpoeng, fra 57 til 67 prosent. Førstestillingene er de stillingene som krever doktorgrad eller tilsvarende kompetanse. Reformens vektlegging av kompetanseutvikling av fagpersonalet ser dermed ut til å ha blitt fulgt opp i sektoren. Kompetansehevingen har vært størst ved høyskolene, både statlige og private. Selv om høyskolene fremdeles har en lavere andel førstestillinger enn universitetene og de vitenskapelige høyskolene, er forskjellen mindre enn for ti år siden. Utviklingen indikerer at høyskolene har styrket forutsetningene for å drive forskningsbasert undervisning. Styrking av kompetansen var også en del av Høyskole-reformen på 90-tallet, og er slik sett en langvarig trend.

Flere avlagte doktorgrader er en forutsetning for at denne kompetansehevingen har vært mulig, førstelektorprogrammene en annen. I tilknytning til Kvalitetsreformen ble det lagt fram en stortingsmelding om forskerrekuttering og en opptrappingsplan for stipendiatstillinger, som fra og med 2002 har tilført UH-sektoren nesten 1600 nye stipendiatstillinger. Blant annet som resultat av denne satsingen har tallet på avlagte doktorgrader i Norge steget mye de siste årene, og i 2012 ble det nok en gang satt rekord. 1461 personer avla doktorgraden dette året, en oppgang på 132, eller 10 prosent, fra året før. Antallet nye doktorgrader har steget mer eller mindre uavbrutt de siste 20 årene, og var i 2012 nesten tre ganger så høyt som i 1993. Veksten har vært kraftigst de siste ti årene.

Mer forskning av bedre kvalitet?

I tillegg til høyere utdanningskvalitet hadde Kvalitetsreformen også som mål at kvaliteten på forskningen ved universiteter og høyskoler skulle bli bedre, og at det skulle forskes mer. Utredninger i forkant av reformen pekte på at det ble forsket for lite ved universiteter og høyskoler, og at forskningen ikke holdt tilstrekkelig kvalitet (NOU 2000:14). Å stimulere til mer og bedre forskning var også en av grunnene til innføringen av et resultatbasert finansieringssystem for UH-sektoren.

Vitenskapelig publisering blant ansatte ved norske universiteter og høyskoler har økt sterkt de siste ti årene. Fra at det i 2004 ble rapportert i underkant av 8000 publiseringspoeng, ble det i 2012 avlagt 15 200 publiseringspoeng, en økning på 92 prosent. Dette indikerer at forskningen ved universiteter og høyskoler har økt kraftig i Kvalitetsreformens tiår. Samtidig har dette vært en sektor i vekst. Det at forskningsvolumet øker, er derfor naturlig. Publisering per faglig stilling er derfor et bedre mål. Mens det i 2004 ble registrert 0,52 publiseringspoeng per faglig tilsatt, ble det i 2012 rapportert 0,83 publiseringspoeng per tilsatt, en økning på 60 prosent. Antall publiseringspoeng per faglig stilling er høyest ved NTNU, UiO, UiB og UMB. Prosentvis har publiseringen økt mest ved høyskolene. Det er også denne gruppen institusjoner som har hevet forskningskompetansen blant fagpersonalet mest de siste ti årene. Den sterke veksten i vitenskapelig publisering ved norske universiteter og høyskoler har bidratt til at Norges andel av verdens forskningsproduksjon har økt, selv om den alltid vil være lav for små land. Ser vi norsk forskning ut fra antallet innbyggere, er vi med 2,12 vitenskapelige publikasjoner per tusen innbyggere helt oppe på en femteplass i verden.

Hvor ofte forskningsartikler blir sitert av andre forskere, gir en pekepinn på publikasjonens synlighet og gjennomslagskraft i forskningsmiljøene, og siteringer er et anerkjent mål på

kvalitet i forskningen. Artikler fra norske universiteter siteres mer enn verdensgjennomsnittet, men mindre enn artikler fra svenske og danske universiteter.

Tildelinger fra EUs rammeprogrammer for forskning reflekterer internasjonal kvalitet og gir også uttelling i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Gjennomslagsprosenten for norske universiteter og høyskoler over tid, målt i tildeling per faglig ansatt, viser at det har vært en jevn stigning, fra 7 400 i 2006 til 13 800 i 2011. Siste år har derimot denne summen gått ned med 16 prosent, til 11 700 kroner.

Tildelinger fra Forskningsrådet kan si noe om hvordan UH-sektoren hevder seg på den nasjonale konkurransearenaen for forskning. Utviklingen i NFR-tildeling per faglig stilling var i løpende priser nøyaktig den samme i 2012 som i 2004, ca. 119 000 kr. Inflasjonen tatt i betraktning, er Forskningsrådets relative betydning som finansieringskilde for UH-sektoren er dermed redusert over tid. I forhold til til andre sektorer har UH-sektorens andel av Forskningsrådets tildelinger holdt seg forholdsvis stabil.

Mer aktive samfunnsaktører?

Som en del av Kvalitetsreformen ble samfunnsoppdraget til institusjonene utvidet gjennom økte fullmakter. Forventninger om en tydeligere styringsrolle og krav til samarbeid og bidrag til innovasjon og verdiskaping førte dessuten til endringer i universitets- og høyskoleloven. Hensikten er at institusjonene i større og raskere grad skal kunne respondere på endrede krav og forventninger fra samfunns- og arbeidsliv til utdanningene og FoU-arbeidet.

Relasjonene til omverden kan være mange og komme til uttrykk på ulike måter. Her trekker vi fram de siste årenes utvikling langs noen indikatorer som kan gi en pekepinn på i hvilken grad UH-sektoren er blitt en mer tydelig samfunnsaktør. Samtidig er det viktig å understreke at sektorens viktigste samfunnsoppdrag er å utdanne kandidater samfunnet trenger og utføre forskning til beste for samfunnet på kort og lang sikt.

En side av samfunnsoppdraget er at universiteter og høyskoler skal formidle resultater fra forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid, gjennom ulike formidlingsaktiviteter og deltakelse i offentlig debatt. Denne oppgaven er også nedfelt i UH-loven. Det finnes ingen oversikt over den samlede formidlingen fra sektoren, men antall formidlingsbidrag registrert i CRISStin i 2012 er om lag 19 400 ulike formidlingsbidrag, 14 500 fra formidlingsaktivitet ved universitetene, 3800 fra de statlige høyskolene. En tredjedel i den total mengden registreringer er intervju i mediene, deretter følger konferansebidrag/ populær vitenskapelig foredrag. Antall registrerte formidlingsaktiviteter er på samme nivå som i 2011, som var det første året for registrering på nasjonalt nivå.

Fleksibel utdanning er en annen indikator som benyttes for å belyse institusjonenes håndtering av samfunnsoppdraget. Fleksible utdanninger omfatter både desentralisert utdanning og fjernundervisning. For fleksibel utdanning har vi ikke sammenliknbare dataserier fra 2003. Fra 2006 har det vært en økning både i antall institusjoner som tilbyr fleksible utdanninger, i antallet studieprogrammer og i antallet studenter på denne typen programmer. For 2012 ble det innrapportert om lag 490 ulike fleksible studietilbud med i overkant av 16 000 registrerte studenter (både egenfinansierte og eksternt finansierte studenter). Det er imidlertid stor variasjon i institusjonenes aktivitet når det gjelder fleksibel utdanning.

Kvalitetsreformen knyttet store forventninger til IKT som virkemiddel for bedre læring for studentene på campus. Dessuten er IKT sentralt i satsing på fleksibel utdanning. For å bidra har regjeringen finansiert eCampusprogrammet, et femårig program for å gjøre eksisterende utdanningstilbud mer tilgjengelige. De nordnorske institusjonene har blitt prioritert, men tjenestene er tatt i bruk i hele landet.

Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) er en indikator på omfanget av universitets- og høyskolesektorens samhandling med og relevans for ulike samfunnsaktører. BOA er virksomhet som ikke er finansiert gjennom den statlige grunnbevilgningen til universiteter og høyskoler. Aktivitetene kan både dreie seg om grunnforskning, anvendt forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid og om utdanningsvirksomhet, som for eksempel etter- og videreutdanning. For statlige universiteter og høyskoler har total BOA økt fra i underkant av 3,8 mrd. kroner i 2004 til 4,2 mrd. kroner i 2012. Økningen er knyttet til forskningsfinansiering fra NFR og EU, mens øvrig BOA er nærmest uendret i perioden. Sett i forhold til institusjonenes samlede driftsinntekter har andelen inntekter fra NFR og EU gått ned fra ni til syv prosent og andelen øvrig BOA ned fra ni til fem prosent siden 2004.

Universitets- og høyskolesektoren har et lovpålagt ansvar for å bidra til innovasjon, verdiskapning og kommersialisering basert på resultater fra forskning, faglig- og kunstnerisk utviklingsarbeid. Begrepet ”kunnskapstriangelet” har i det senere blitt mye brukt for å beskrive samhandlingen mellom utdanning, forskning og innovasjon. Utvikling av gode indikatorer på innovasjon i universitets- og høyskolesektoren er fremdeles en utfordring. Etableringen av teknologioverføringsselskaper (TTO) ved universitetene sammenfalt med innføringen av Kvalitetsreformen. Kommersialisering av forskningsresultater er kompetanse-krevende, og det er en av grunnene til at universitetene etablerte egne organisatoriske enheter i form av TTO-er.

Utviklingen i kommersialisering ses på fra 2007, før det har vi ikke sammenlignbare tall. Det har vært en betydelig vekst i kommersialisering av offentlig finansiert forskning de siste årene. Antallet mottatte forretningsideer er doblet fra 2007 til 2012. Det har vært en dreining fra å ta forretningsideen ut i markedet gjennom lisensieringer i allerede eksisterende bedrifter til i større grad å etablere nye bedrifter. Antall lisensieringskontrakter har økt fra 11 i 2007 til 53 i 2012. For tilsvarende periode ble det etablert 20 nye foretak i 2007 mot 38 i 2012.

Økt økonomisk og organisatorisk handlingsrom

De økonomiske ressursene har økt betydelig siste 10 årene. De samlede ressursene til statlige universiteter og høyskoler har økt fra 22 mrd. til 33 mrd. kroner i perioden 2004-2012. Medregnet de private høyskolene er samlede finansielle ressurser ca. 36 mrd. kroner i 2012. Økningen skyldes i hovedsak økte bevilgninger/statstilskudd, men det har også vært en økning i inntekter fra NFR og EU. Øvrig BOA har ikke økt i perioden.

Avsetningsnivået økte noe de to første årene etter Kvalitetsreformen, men har variert siden. Nivået ligger nå på samme andel av bevilgning som i 2005 og utgjør 3,3 mrd. kroner i 2012. Samlet sett er 2/3 av avsetningene knyttet til strategiske tiltak, framtidige investeringer eller øremerket aktivitet, mens 1/3 av avsetningene gjelder utsatt virksomhet. Virksomhetskapaleten i sektoren var ved utgangen av 2012 på ca. 809 mill. kroner. Sett i forhold til størrelsen på bevilgningen har virksomhetskapaleten ligget på om lag samme nivå de siste årene. Utviklingen i økonomisk handlingsrom viser at institusjonene har benyttet de økonomiske fullmaktene de fikk med Kvalitetsreformen.

Institusjonene har også tatt i bruk de økte fullmaktene med å fastsette internt styre- og ledelsessystem og organisasjonsstruktur. I 2012 hadde 25 læresteder valgt rektor som styreleder, mens 11 hadde tilsatt rektor og ekstern styreleder. På nivåene under har fullmaktene ført til enda større endringer ved at mange institusjoner har avvirket styret på fakultets-/avdelingsnivå og instituttnivå/grunnenhet. Noen har erstattet styre med råd, andre har ingen formelle organ.

Kvalitetsreformen vektlag faglig ledelse av grunnenhetene ved institusjonene. Tallene viser at det i 2012 var mer enn fire ganger så mange i stillingskodene studieleder og instituttleder som ti år tidligere. Veksten i faglige lederstillinger kan være en indikasjon på at faglig ledelse er styrket etter innføringen av Kvalitetsreformen i 2003.

1.3 Utviklingspotensial i UH-sektoren i 2013

Mens vi over så på utviklingen fra Kvalitetsreformen ble innført i 2003 og ti år fram i tid, retter vi her blikket mot utviklingspotensialet for sektoren sett med 2012 som utgangspunkt.

Fra 2012 består målstrukturen for universiteter og høyskoler av fire sektormål formulert av Kunnskapsdepartementet. Institusjoner med universitetsmuseer har i tillegg et femte sektormål. I tilknytning til sektormålene er det formulert nasjonale styringsparametre, dvs. områder der departementet følger utviklingen ekstra nøye. Vi vil her presentere sektorens resultater ut fra den nasjonale målstrukturen med tilhørende nasjonale styringsparametre. Det er i denne sammenhengen viktig å påpeke at institusjonene er og skal være forskjellige, noe som framkommer i virksomhetsmålene institusjonene selv fastsetter (se kapittel 9). Sektorutfordringene som påpekes her, vil derfor i ulik grad gjelde for den enkelte institusjonen. Det er viktig at styret og ledelsen ved lærestedene vurderer muligheter og utfordringer ut fra egen situasjon. Resultatene og rapporteringen på de ulike nasjonale styringsparametrene er presentert mer detaljert i de andre kapitlene i rapporten.

Sektormål 1

Universiteter og høyskoler skal gi utdanning av høy internasjonal kvalitet i samsvar med samfunnets behov.

Nasjonale styringsparametre:

- Gjennomføring på normert tid (kvantitativ styringsparameter)
- Andel uteksaminerte kandidater tatt opp på doktorgradsprogram seks år tidligere (kvantitativ styringsparameter)
- Studentene skal lykkes med å oppnå læringsutbyttet som er definert for studieprogrammene (kvalitativ styringsparameter)

Studentenes gjennomføring av utdanningsprogrammene bør bli bedre

Det er et potensiale for forbedringer i gjennomføringen av utdanning på normert tid. Av studenter som ble tatt opp til treårig bachelorutdanning høsten 2008, hadde 41,4 prosent fullført graden sin tre år etter ved den institusjonen hvor de var tatt opp. Ett år senere hadde andelen med fullført grad økt til 54,9 prosent. Av studentene som begynte på en toårig masterutdanning høsten 2009, fullførte 36,1 prosent på normert tid der hvor de var tatt opp. Ett år senere hadde denne andelen økt til 59,8 prosent. Det er forskjeller i gjennomstrømming mellom institusjoner og utdanningsnivåer. Mens høyskolene har høyere gjennomføring på normert tid på bachelornivå enn universitetene, er bildet motsatt på masternivå. Kunsthøyskolene har gjennomgående høy gjennomføring. Statlige vitenskapelige høyskoler

har relativ høy gjennomføring på masternivå ett år etter normert tid, mens den er lav på private vitenskapelige høyskoler.

Flere gjennomfører doktogradprogram raskere, men et stykke fra målet

Det er et mål å få flere raskere gjennom doktorgradsutdanning, og det er innført fagspesifikke måltall for fullføringsgrad etter seks år i doktorgradsutdanningen. Måltallene varierer fra 75 prosent i humaniora og samfunnsvitenskap til 85 prosent i matematisk-naturvitenskapelige fag og teknologi (St.meld.nr. 30 8 (2008-2009)). Gjennomstrømmingen er fremdeles lavere enn måltallene for de ulike fagområdene og ligger for sektoren samlet på 65,2 prosent.

Vurderinger av om studentene når det fastsatte læringsutbyttet for studieprogrammet

Innen utgangen av 2012 skulle alle universiteter og høyskoler ha definert læringsutbytte for alle studieprogrammene i tråd med det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket. Kunnskapsdepartementet ønsker å ha oppmerksomhet på om studentene når det fastsatte læringsutbyttet og her derfor satt det som nasjonal styringsparameter

Rapporteringen viser at det har vært høyt trykk på arbeidet med å iverksette kvalifikasjonsrammeverket ved institusjonene i 2012. Flertallet av institusjonene (24) rapporterer at de har kommet i mål med å utarbeide læringsutbyttebeskrivelser for alle utdanningene innen fristen. Noen har også begynt å evaluere og videreutvikle læringsutbyttebeskrivelsene. Enkelte institusjoner mangler litt på noen utdanninger. For noen ganske få framgår det ikke klart hvor langt de har kommet i prosessen.

Mange institusjonsrapporter vitner om stor innsats for å undersøke og sikre studentenes lærings-utbytte, og mange viser tilknytningen til kvalitetssystemet. I noen rapporter understrekes det at undervisningen må gjennomføres slik at lærings- og prøveformer bygger opp om studentenes læringsutbytte. Enkelte viser til at arbeidet med kvalifikasjonsrammeverket har synliggjort et behov for å følge opp med kompetansebygging og pedagogisk utviklingsarbeid. Noen institusjoner rapporterer at det å måle læringsutbytte byr på metodiske utfordringer. Flere viser også til bruk av ulike student-, kandidat- og arbeidsmarkedsundersøkelser i arbeidet med å sikre og forbedre studentenes læringsutbytte.

Sektormål 2

Universiteter og høyskoler skal i tråd med sin egenart utføre forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid av høy internasjonal kvalitet.

Nasjonale styringsparametre:

- Resultatopptak på forskning ut fra institusjonens egenart (kvalitativ styringsparameter)
- Samspill mellom forskning og utdanning (kvalitativ styringsparameter)

Potensial for høyere forskningskvalitet

Selv om vitenskapelig publisering har økt sterkt de siste årene, og Norges andel av verdens forskningsproduksjon øker, ligger de norske lærestedene etter våre nordiske naboland når det gjelder siteringer, et mål som gjerne brukes for kvalitet og gjennomslag i forskningen. Det er derfor fortsatt et potensiale for økt kvalitet i forskningen.

Bevilgninger fra EUs rammeprogram er et annet mål på kvalitet i forskningen. Her har sektoren sett under ett en nedgang i inntekter siste år, og dette bør derfor være et

forbedringsområde for sektoren. Det europeiske forskningsrådet (ERC) har siden 2007 tildelt Starting Grants og Advanced Grants til individuelle forskere ut fra rene kvalitetskriterier. Det er stor konkurranse om ERC-stipendene, og uttelling i ERC er et tegn på kvalitet i forskningen. De norske universitetenes uttelling ligger bak universiteter i Danmark, Sverige og Finland. Riktignok har UiO økt uttellingen i ERC kraftig siden 2010 og skiller seg dermed ut fra de andre norske universitetene. Lav uttelling for norske universiteter i EU kan ha sammenheng med lav interesse for å søke sammenliknet med andre nordiske land. En studie av norske forskeres motivasjon for å søke EU-midler peker på at den i internasjonal sammenheng relativt gode finansieringen av forskning over grunnbudsjettene i Norge, kan gi lav motivasjon for søkning til EU (Åström et al. 2012). På den annen side er ERC-stipendene blant de absolutt mest attraktive forskningsmidlene fra EU. Det burde derfor være mulig å hente mer midler fra EU. Det er imidlertid viktig at søknader utarbeides der institusjonene har sterke fagmiljøer som kan nå opp i internasjonal konkurranse.

Forskningsrådets relative betydning som finansieringskilde for UH-sektoren er redusert. Statlige høyskoler søker Forskningsrådet i langt mindre omfang enn universitetene. Deres søknader utgjorde i 2011 og 2012 bare ca. ti prosent av søknadsvolumet fra universitetene i samme periode. Universiteter og høyskoler burde derfor ha et potensiale til å hente mer midler fra Forskningsrådet. Særlig høyskolene burde kunne øke søkningen.

Vurdering av resultatoppnåelse i forskningen vurdert ut fra institusjonens egenart

Det er et politisk mål at universiteter og høyskoler skal profilere seg ut fra styrker og muligheter. Sist er dette uttrykt i Forskningsmeldingen (Meld.St. 18 (2012-2013)). Dette gjenspeiles i sektormål 2 med tilhørende nasjonalt styringsparameter om resultatoppnåelse i forskning ut fra institusjonens egenart. Dette styringsparameteret er satt for å bidra til profilering og mangfold, og gi informasjon om institusjonenes prioriteringer for å styrke eller videreutvikle egenarten.

Flertallet av institusjonene som har rapportert spesifikt på dette styringsparameteret, definerer en faglig profil/egenart uttrykt i konkrete faglige satsingsområder. Noen institusjoner har en klar profil, men resultatoppnåelse i forskningen er ikke vurdert opp mot denne profilen. Bare et fåtall av institusjonene vurderer resultatene opp mot egenart.

Vurdering av samspill mellom forskning og utdanning for økt kvalitet

Koblinger mellom forskning og høyere utdanning er antatt å påvirke så vel forskningskvalitet som utdanningskvalitet. I samspillet mellom forskning og utdanning ligger det både utfordringer og muligheter, og disse kan være forskjellig ut fra institusjonens egenart og strategier. Kunnskapsdepartementet ønsker å ha oppmerksomhet på vurderingen av samspillet og strategier for økt kvalitet, gjennom å sette dette som nasjonal styringsparameter. I Forskningsmeldingen (Meld.St. 18 (2012-2013)) vektlegger regjeringen samspill mellom utdanning, forskning og innovasjon for å nå de forskningspolitiske målene og understreker utdanningskvalitetens betydning for samfunnets omstillings- og innovasjonsevne.

Styringsparameteren skal gi en indikasjon på hvordan forskning og utdanning gjensidig bidrar til økt kvalitet. Institusjonene er bedt om å rapportere på utfordringer og muligheter på dette ut fra sin egenart. Et begrep som ofte brukes når forholdet mellom forskning og utdanning diskuteres, er forskningsbasert eller FoU-basert utdanning. Det er ingen entydig definisjon på begrepets innhold, og forsknings- og utviklingsbasert utdanning må og skal praktiseres ulikt. Diskusjonen om hva som menes med FoU-basert utdanning har i hovedsak omfattet bachelornivået, mens doktorgradsutdanningen er en tydelig forskerutdanning.

Masterutdanningen er også koblet til forskning, selv om koblingen kan være mer indirekte ved at det ikke stilles krav til original forskning. Videre krever Kvalifikasjonsrammeverket kobling mellom FoU og utdanning på bachelornivå, også inkludert i profesjonsutdanningenes rammeplaner.

Ettersom samspill mellom forskning og utdanning er en kvalitativ styringsparameter, kommer institusjonenes satsing ulikt til uttrykk ved institusjonene. Inntrykket fra rapporteringen er at samspillet forskningutdanning er et satsingsområde som det arbeides systematisk med ved svært mange institusjoner, både strategisk og i undervisningen. Dette understøttes av at alle institusjonene som rapporterte på styringsparameteren, også har fanget opp deler av dette samspillet i egne virksomhetsmål.

Rapporteringen på samspill forskningutdanning er gjerne knyttet til kobling mellom undervisningen/studieprogrammet og et forskningsmiljø, samt praksisnær forskning og studentaktiv FoU. Flertallet av institusjonene har trukket fram betydningen av å koble forskningen ved egen institusjon til undervisningen. Noen vektlegger vitenskapelig metode og forskningsforståelse, mens for eksempel profesjonsutdanningene er opptatt av praksisnærhet og utvikling av yrkesutøvelsen.

Et flertall av institusjonene rapporterer også hvordan de arbeider for å involvere studenten aktivt i forskningsarbeid. Dette kan skje på ulike måter; ved at studenten deltar i forskningsprosjekter, gjennom opplæring i vitenskapelig metode, eller ved at studenten publiserer i vitenskapelige tidsskrift. Enkelte involverer studentene i papers og konferanser/seminarer. En håndfull av institusjonene trekker fram at forskningsresultater fra egne forskere skal inngå som pensum, eller at institusjonen involverer studentene i publisering av vitenskapelige arbeider. Dette gjelder ikke bare på ph.d-nivå, men også på masternivå. Som nevnt har det vært oppmerksomhet rundt FoU i bachelorutdanningen, og nærmere ti institusjoner omtaler satsing inn mot bachelor spesielt.

Sektormål 3

Universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til formidling, internasjonal, nasjonal og regional utvikling, innovasjon og verdiskaping.

Nasjonale styringsparametre

- Andel inntekter fra bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) utenom EU og NFR (kvantitativ styringsparameter)
- Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv (kvalitativ styringsparameter)
- Fleksibel utdanning (kvalitativ styringsparameter)

Ingen endring i inntekter fra bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet

Omfanget av bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet gir en indikasjon på relevansen universiteter og høyskoler har for aktører på ulike nivå i samfunnet. Sett i forhold til institusjonenes samlede driftsinntekter har andelen inntekter fra NFR og EU gått ned fra ni til syv prosent og andelen øvrig BOA ned fra ni til fem prosent siden 2004.

Gitt ambisjonen om å tydeliggjøre rollen som samfunnsaktør er det forventninger om at institusjonene øker bidrag- og oppdragsinntektene (Prop. 1 S (2012-2013)). Det gjelder både inntekter fra FoU og etter- og videreutdanning. Utviklingen viser at økte fullmakter med Kvalitetsreformen ikke har gitt økte BOA-inntekter.

Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv

Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv er satt som kvalitativ styringsparameter fra 2012 som en indikator på institusjonenes samfunnsrolle. Dette gjenspeiler at utviklingen av samfunnsrollen til universiteter og høyskoler er et prioritert felt. Samfunnsoppdraget må uttrykkes gjennom institusjonens profil og strategier. Hvilke hovedaktører institusjonen samarbeider med og hvilke resultater samarbeidet har gitt, gir informasjon om hva den enkelte institusjon vektlegger i samfunnsrollen. Tilgjengelige indikatorer for innovasjon sier noe om resultater i samspillet med næringslivet, men samarbeidet kan også gjelde innovasjon i offentlig sektor. Arbeidet i Rådet for samarbeid med arbeidslivet (RSA) og andre arenaer for samspill er en del av dette.

Av de institusjonene som rapporterte på parameteren i eget punkt har over halvparten behandlet temaet ”samarbeid med samfunns- og/eller arbeidsliv” under egne virksomhetsmål. En del av institusjonene med egen rapportering på parameteren spesifiserer hovedaktørene i samarbeidet med samfunns- og arbeidsliv. De institusjonene som ikke spesifiserer aktørene, omtaler stort sett samarbeidspartnerne i svært generelle vendinger. Så å si alle institusjonene rapporterer en eller annen form for konkrete resultater av samarbeidet med omverdenen. Om lag tre fjerdedeler av institusjonene omtaler Råd for samarbeid i næringslivet (RSA), mens ca. halvparten av de institusjonene samfunnskontrakt er relevant for, refererer til dette arbeidet.

Vurdering av fleksibel utdanning

Norge har en desentralisert høyere utdanningsstruktur med over 50 faste studiesteder, men det er områder av landet som har udekket behov for høyt utdannet arbeidskraft. En viktig del av samfunnsrollen til institusjonene er derfor at høyere utdanning gjøres tilgjengelig utover de ordinære, campusbaserte grunnutdanningene. Fra 2012 er institusjonene bedt om å rapportere på fleksibel utdanning som kvalitativt styringsparameter.

Det er svært varierende hvordan (og om) institusjonene rapporterer på dette punktet. Enkelte institusjoner har klare strategier, mål og tiltak som synes godt forankret i ledelsen. Rapporter fra andre institusjoner kan tyde på at feltet ikke er gitt videre oppmerksomhet på strategisk nivå, enten fordi det ikke foregår så mye på feltet ved institusjonen eller fordi rapporten ikke speiler faktisk aktivitet.

Institusjonene har valgt ulike rapporteringsmåter for styringsparameteren. Der fleksibel utdanning, digitalisering og teknologi nevnes i institusjonenes rapporter og planer, knyttes det hovedsakelig til følgende tre områder: 1) tilgjengelighet utenfor campus – omtale av desentraliserte tilbud og fjernundervisning, 2) fagsamarbeid - på tvers av ulike campus eller samarbeid koblet til SAK og 3) Bruk av IKT i utdanningene utover bruk av tradisjonelle læringsplattformer.

Sektormål 4

Universiteter og høyskoler skal ha effektiv forvaltning av virksomheten, kompetansen og ressursene i samsvar med sin samfunnsrolle.

Nasjonale styringsparametre

- Langsiktig økonomisk planlegging (kvalitativ styringsparameter)
- Robuste fagmiljøer (kvalitativ styringsparameter)
- Andel kvinner i dosent- og professorstillinger (kvantitativ styringsparameter)
- Andel midlertidig ansatte (kvantitativ styringsparameter)

Vurdering av den langsiktige økonomiske planleggingen

Å ha god oversikt over den økonomiske situasjonen og faktorer som vil påvirke økonomien framover er sentral styringsinformasjon for universiteter og høyskoler. Ved hjelp av denne informasjonen kan institusjonene prioritere ressursene slik at de støtter opp om institusjonens strategi og at institusjonen kan nå egne mål og bruke handlingsrommet. Departementet har derfor fastsatt langsiktig økonomisk planlegging som nasjonalt styringsparameter

Om lag en tredel av institusjonene har innført langtidsbudsjetter som styringsverktøy, tilsvarende mange har planer om å innføre det kommende år. Noen rapporterer at de vil innføre dette verktøyet parallelt med ny strategisk plan og se dette i sammenheng. Langtidsbudsjettene varierer fra to til fire år, og mange beskriver at det er/vil være en årlig rullering.

Langsiktige bemanningsplaner er en viktig innsatsfaktor i langtidsbudsjettene som løftes fram av flere. Et annet stort og viktig felt for institusjonene som selv forvalter sin bygningsmasse er vedlikehold og investeringer i bygg. Andre framhever behovet for langsiktighet for å sikre midler til økt arealbehov og økning i husleie. Enkelt løfter fram bidrag- og oppdragsfinanserte aktiviteter (BOA) som en viktig del av langtidsbudsjettet. Andre løfter også fram behovet for risikokapital for å tåle svingninger i studiepoengproduksjonen eller svikt i eksterne inntekter. Flere framhever den interne budsjettfordelingsmodellen som et viktig strategisk og langsiktig styringsverktøy.

Noen av institusjonene beskriver hva som er de økonomiske utfordringene knyttet til realiseringen av de langsiktige målene og hvilke tiltak som iverksettes for å møte utfordringene. Eksempler her er avsetning av midler til nybygg/ombygginger pga. studentvekst og nedskalering av virksomhet pga. for høyt aktivitetsnivå over tid i forhold til finansieringen. Flere framhever betydningen av å se strategiske satsinger i et flerårig perspektiv og vurdere bindinger på økonomisk handlingsrom framover og hvor stor andel av budsjettet som årlig skal settes av som sentrale strategiske midler.

Vurderinger av robustheten i fagmiljøene

Gode og robuste kompetansemiljøer i hele landet er en sentral del av politikken for høyere kvalitet i utdanning og forskning. Robuste fagmiljøer skal bidra til å heve kvaliteten, bedre møte regionale og nasjonale behov og framstå som attraktive partnere i internasjonalt samarbeid (Prop. 1 S (2012-2013)). Robuste fagmiljøer har derfor blitt satt som kvalitativt styringsparameter fra 2012.

Et titalls institusjoner vurderer robustheten i fagmiljøene eksplisitt. Et tilsvarende antall institusjoner redegjør for SAK-tiltak for å styrke robustheten. Flere trekker fram kompetanse-

heving og/eller rekruttering som viktige tiltak for å styrke robustheten. Noen omtaler etablering av forskergrupper som tiltak for å styrke robustheten, og enkelte legger NOKUTs krav for akkreditering av nye studieprogrammer til grunn for sin definisjon.

Mot en bedre kjønnsbalanse i toppstillinger i UH-sektoren, men fremdeles utfordringer

Behovet for flere kvinner i toppstillinger i universitets- og høyskolesektoren er framhevet i Forskningsmeldingen (Meld.St. 18 (2012-2013)). Selv om drøyt halvparten av alle årsverk i sektoren blir utført av kvinner, er det store forskjeller i de ulike stillingsgruppene. I administrative stillinger utgjør kvinner 69 prosent av personalet, i faglige stillinger 46 prosent. Kjønnsbalansen er spesielt skjev i professorkategorien, men på sektornivå er det relativt god blant førsteamanuensene, som utgjør det viktigste rekrutteringsgrunnlaget for professorstillingene. Dette er imidlertid store fagområdeforskjeller i kvinneandelen blant førsteamanuensene, fra 63,5 prosent i medisin til 19,5 prosent i teknologi. Ser vi på nye professorer siste år, viser statistikken at kvinner i 2012 utgjør 35 prosent av alle nytilsatte professorer. Variasjonen mellom fagområdene er relativt stor. I humaniora, samfunnsfag, medisin og helsefag og primærnæringsfagene har det de siste fire årene vært mellom 30 og 50 prosent kvinner blant nytilsatte professorer. Men andelen er langt lavere i matematisk naturvitenskapelige fag og teknologi, med henholdsvis 19 og 18 prosent kvinner blant de nytilsatte professorene i 2012.

Svak reduksjon i antall midlertidig ansatte, men fortsatt for mange

Andelen av personalet i midlertidige stillinger er høy i UH-sektoren sammenlignet med andre sektorer, og det er et politisk mål å redusere den. Sett under ett er midlertidigheten noe redusert de siste årene, og den er i 2012 på 16,9 prosent, 19 prosent i undervisnings- og forskerstillinger. Det er stor variasjonen i midlertidigheten, både mellom stillingskategorier og institusjoner. Høyest er den ved universitetene (ca. 19 %) og de vitenskapelige høyskolene (ca. 18 %). Selv om høyskolene har lavest midlertidighet (ca. 13 %), er det enkelte høyskoler som har høy andel av personalet i midlertidige tilsetningsforhold. Av faglige stillinger med særlig høy midlertidighet finner vi høyskolelærere og forskerstillinger. Blant høyskolelærere er midlertidigheten over 40 prosent, og blant ansatte i rene forskerstillinger er om lag 80 prosent uten fast ansettelse. Den siste gruppen finner vi særlig på eksternt finansierte prosjekter ved universitetene.

Det er varslet i forskningsmeldingen at institusjoner med høyest midlertidighet vil bli bedt om å utarbeide handlingsplaner for reduksjon av midlertidighet og at det senere kan bli aktuelt med økonomiske virkemidler (Meld. St. 18 (2012-2013)).

Sektormål 5

Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Tromsø og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet skal bygge opp, drive og vedlikeholde museer med vitenskapelige samlinger og utstillinger for publikum.

Kvalitative styringsparametre:

- Andel av samlingene og objektene som er tilfredsstillende sikret
- Andel av samlingene og objektene som er tilfredsstillende bevart

Bedre sikring og bevaring av de vitenskapelige samlingene, men variasjoner

Sikring og bevaring av den kulturhistoriske og naturhistoriske arven er den viktigste forvaltningsoppgaven til universitetsmuseene. Sikring av samlingene innebærer ytre vern av

objektene, mens bevaring viser til behandling av samlingene. For 2011 ble det utarbeidet nye indikatorer for sikring og bevaring for bedre å fange opp resultater av de forbedringer som blir gjort hvert år. Resultatene fra tidligere år har vist at universitetsmuseene har kommet noe lenger i bevaring av objektene enn i sikring.

Det er dermed knyttet størst risiko til sikring av objektene, som gjenspeiler behovet for hensiktsmessige og godt sikrede lokaler for forvaltningen av nasjonalskattene. Flere av universitetsmuseene er i prosess med å flytte samlingene til nye lokaler for å bedre forholdene for sikring og bevaring av samlingene. Det er fortsatt en risiko knyttet til enkelte av indikatorene både innenfor sikring og bevaring av samlingene.

1.4 Sektorbildet i tall 2012

SEKTORBILDET I TALL 2011

Antall høyere utdanningsinstitusjoner

Antall med bevilgning fra KD
Statlige institusjoner 36, *herav*
Statlige høyskoler 20
Universiteter 8
Vitenskapelige høyskoler 6
Kunsthøyskoler 2
Private høyere utdanningsinstitusjoner 25, *herav*
Private vitenskapelige høyskoler 3
Private høyskoler 22

Antall studietilbud

Netto økning i antall studietilbud siste år 76

Søking til høyere utdanning

Antall søknader 835 472
Førstevalgssøkere per studieplass 2,2
Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass 1,7

Antall studenter

Antall egenfinansierte studenter (eksl. Phd) 239 268
Phd studenter 9 261
Masterstudenter/høyere nivå 37 203
Bachelorstudenter 119 985
Studenter på årskurs eller kortere 53 117
Innvandrere i høyere utdanning 26 662 (2011)
Andel studenter på fleksible utdanningstilbud 6,7 %

Gjennomstrømming

Nye studiepoeng per heltidsstudent 45,5
Gjennomstrømming iht utdanningsplan 85,6 %
Masterstudenter gj.ført på normert tid, inst. 37,0 %
Bachelorstudenter gj.ført på normert tid, inst. 39,7 %
Master, gj.ført normert tid + 1 år (inst.) 59,8 %
Bachelor, gj.ført normert tid + 1 år (inst.) 54,9 %

Uteksaminerte kandidater

Antall uteksaminerte kandidater 36 177,7
Sykepleierutdanning 3 506
Allmennlærerutdanning 1 430
Ingeniørutdanning 2 203

Karakterer

A og B 37,7 %
Stryk 7,9 %

Doktorgrader

Antall avlagte doktorgrader 1461
Andel kvinnelige doktorander 49 %
Avlagte doktorgrad per faglig stilling 0,10
Påbegynte nærings-phd 32

Stipendiater i kunstnerisk stipendprogram

Stipendiater med KD finansiering 23
Stipendiater totalt 50
Fullførte kandidater 2007-2012 21

Vitenskapelig publisering

Antall publiseringspoeng 15 190
Publiseringspoeng per faglig stilling 0,83
Andelen publikasjoner på nivå 20,6 %
Antall tidsskriftartikler 14 056
Antall bokkapitler 3606
Antall bøker 223

Finansiering av forskning

Tildeling fra EUs rammeprogram 218 mill.kr
EU-tildeling per faglig stilling 11 700 kr
Tildeling fra Norges forskningsråd 2,221 mrd.kr
NFR-tildeling per faglig stilling 118 900 kr
Bidrag- og oppdrag utenom forskningsfinansiering fra EU og NFR 1,863 mrd kr
Bidrag- og oppdrag utenom forskningsfinansiering fra EU og NFR per faglig stilling 99 700 kr

Kommersialisering av forskning

Mottatte forretningsideer 681
Inngåtte lisensieringskontrakter 53
Nye foretak etablert 38
Antall patentsøknader 182
Antall eierposter i aksjeselskap 113

Internasjonalisering

Fremmedspråklige studietilbud 4543
Internasjonale fellesgrader 34
Norske gradsstudenter i utlandet 15 328
Utreisende utvekslingsstudenter 5670
Innreisende utvekslingsstudenter 6431
Studenter med utenlandske statsborgerskap 19 249
Utenlandske statsborgere blant nye doktorander 35 %

Antall ansatte (årsverk)

Totalt antall ansatte 32 515 (95 % i statlig sektor)
Faglig ansatte eks. rekr.stillinger 13 483
Rekrutteringsstillinger 5613
Administrativt ansatte 8547
Øvrige stillingsgrupper 4872
Midlertidig personale (statlig sektor) 16,9 %

Likestilling

Kvinner av totalt antall studenter 63 %
Kvinner av totalt antall ansatte 52 %
Kvinner av faglig pers. (ekskl. rekr.stillinger) 43 %
Kvinnelige professorer 24 %
Kvinner av stipendiatstillinger 53 %
Kvinner av administrative stillinger 69 %

Stillingsstruktur blant faglig personale

Professorer 18 %
Førstestillinger (inkl professorer) 52 %
Stipendiater 24 %

Styre- og ledelsesmodell

Statlige institusjoner med valgt rektor: 25
Statlige institusjoner med tilsatt rektor: 11
Ekstern styreleder ved alle private institusjoner

Budsjettstørrelse

Statlige institusjoner:
Statstilskudd 26,5 mrd kr
Sum driftsinntekter 33,1 mrd kr

Private institusjoner:

Statstilskudd 1 mrd kr
Sum driftsinntekter 2,5 mrd kr

2. Utdanning

2.1 Innledning

Universiteter og høyskoler skal tilby utdanning av høy internasjonal kvalitet som er basert på det fremste innenfor forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid og erfaringskunnskap. Ettersom det er ti år siden Kvalitetsreformen ble innført, retter vi særlig oppmerksomhet mot dimensjoner der vi har data som kan belyse utviklingen i perioden 2003-2013.

Med Kvalitetsreformen ble det foretatt flere endringer for å styrke kvaliteten i norsk høyere utdanning. Blant endringene var ny gradsstruktur med innføring av en treårig bachelorgrad, toårig mastergrad og treårig ph.d.-grad. Det var også nytt at den første graden, bachelorgraden, som hovedregel skulle bestå av et helhetlig og strukturert løp, mens de tidligere cand.mag.-gradene ofte besto av en kombinasjon av flere korte fagstudier. Den nye gradsstrukturen var et resultat av at Norge ble med i den alleuropeiske Bologna-prosessen fra starten i 1999. Et annet resultat av dette samarbeidet var at vi fikk et helhetlig system for kvalitetssikring i høyere utdanning, med opprettelse av Nasjonalt organ for kvalitet i utdanning, NOKUT.

Det tidligere målet på studiebelastning med 20 vekttall i året ble erstattet med 60 studiepoeng per år. Det ble innført et nasjonalt karaktersystem til erstatning for det store mangfoldet av karaktersystem norsk høyere utdanning tidligere var preget av. Begge endringene var inspirert av ECTS-systemet (European Course Credit Transfer System) utviklet i EUs Erasmusprogram.

Kvalitetsreformen ga institusjonene utvidede fullmakter til å etablere og nedlegge studietilbud. Høyskolene fikk en generell rett til å etablere nye bachelorutdanninger, og universitetene fikk rett til å opprette og nedlegge studier på alle nivåer. Høyskolene fikk også rett til å etablere master- og doktorgrader, forutsatt akkreditering fra NOKUT.

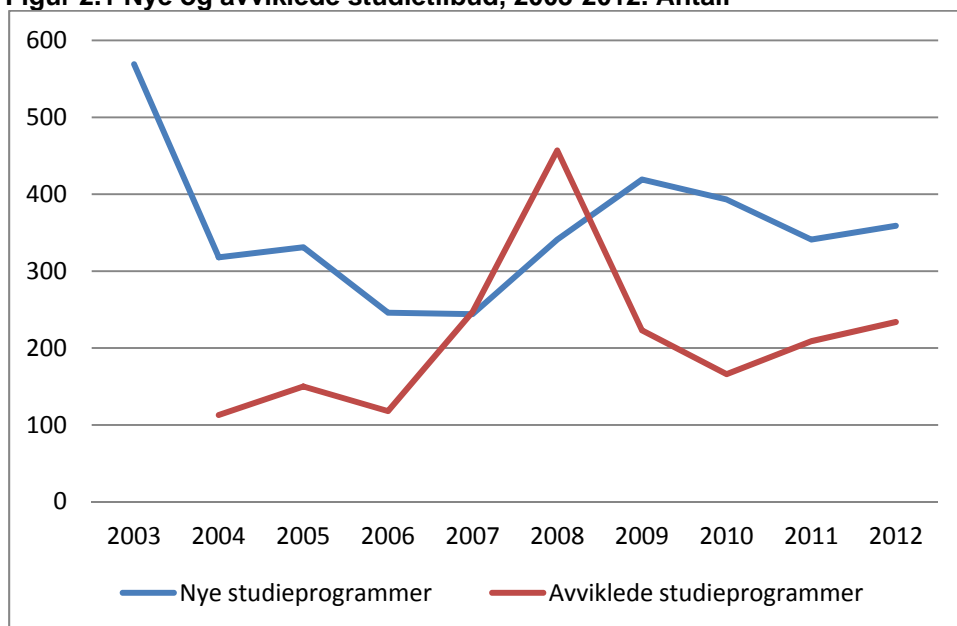
Reformen la opp til at studentene skulle få bedre oppfølging og dermed lykkes bedre i sine studier. Målene ble fulgt opp med økonomiske insentiver, og NOKUT ble etablert for å kontrollere at institusjonene ivaretok kvalitetsansvaret på en god måte.

I tillegg til tema nært knyttet til Kvalitetsreformen, som utvikling i studietilbud, gjennomføring og frafall, karakterfordeling og stryk, tar dette kapitlet opp rekruttering, innvandreres deltakelse, utdanningsvalg i et kjønnsperspektiv, stryk og karakterfordeling.

2.2. Utvikling i studietilbud

Universitetenes, og især høyskolenes, utvidede fullmakter til å opprette og nedlegge studier førte i de første årene etter Kvalitetsreformen til en økning i antallet studietilbud, men også til at tilbud er avvirket (figur 2.1). Økte fullmakter har i sum medført flere nye studieprogrammer enn avvirkede. Både universitetene og høyskolene har både opprettet og lagt ned et betydelig antall studieprogrammer i tiårs-perioden, høyskolene i enda større grad enn universitetene. For endringer i de andre institusjonskategoriene, se vedleggstabell V2.1

Figur 2.1 Nye og avviklede studietilbud, 2003-2012. Antall

Av figur 2. 2 framgår det at utviklingen i antallet studietilbud varierer for de ulike nivåene: Det totale antallet bachelorutdanninger har vist stigning i så godt som hele perioden, men med en utflatning av veksten de siste årene. Antallet masterutdanninger har også økt totalt sett siden 2003, men ujevnt og med en kraftig økning fra 2011 til 2012 både ved statlige og private høyskoler i forhold til de foregående årene, se tabell V2.2 og V2.3 i vedleggsrapport. Kategorien "Annet", som blant annet omfatter toårige høyskolekandidatutdanninger og enkelte profesjonsutdanninger, har blitt nesten halvert i perioden. Korte program (kurs på mindre enn 60 studiepoeng) har også blitt noe færre i antall, mens antallet årskurs totalt sett har vist en svak stigning.

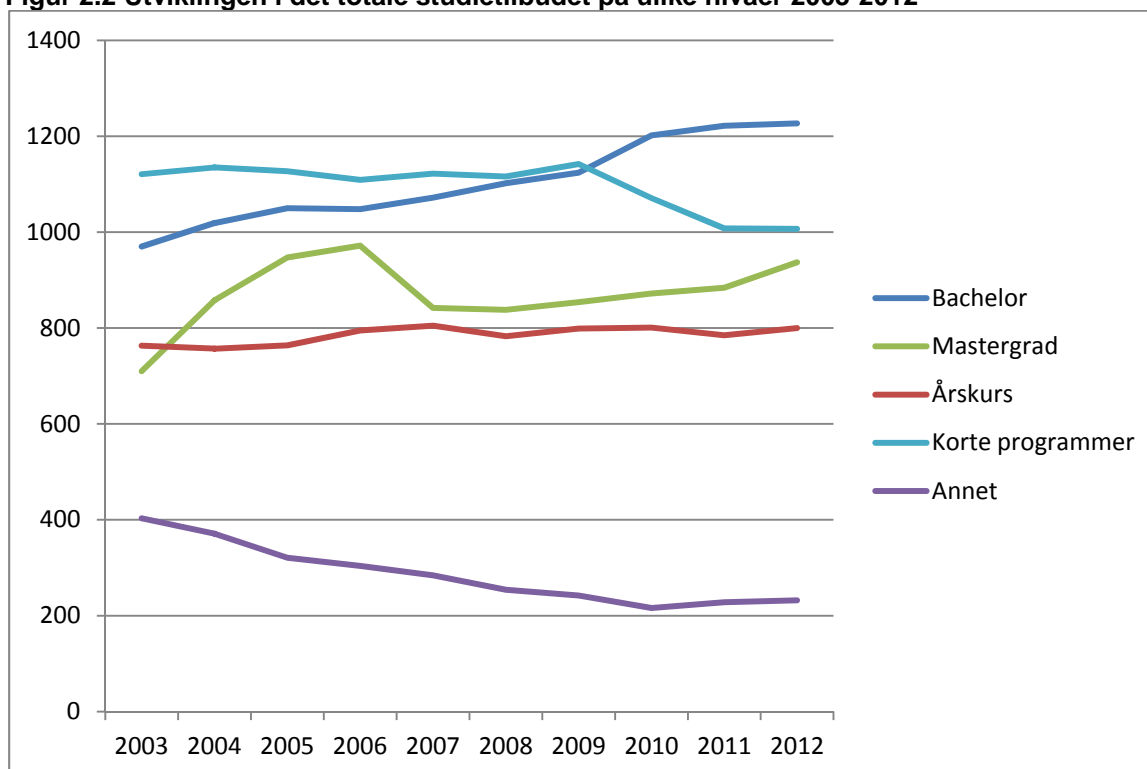
De statlige høyskolene har mer enn dobbelt så mange årskurs og mindre enheter som universitetene. Institusjonen med flest slike tilbud er Høgskolen i Oslo og Akershus, etterfulgt av Høgskolen i Telemark (tabell 2.1). For en fullstendig oversikt over tilbud av denne typen vises det til vedleggstabell V2.4.

Tabell 2.1 Institusjoner med mange studietilbud på inntil 60 studiepoeng, 2009-2012

	2009	2010	2011	2012
	Antall studietilbud	Antall studietilbud	Antall studietilbud	Antall studietilbud
Høgskolen i Oslo og Akershus	155	147	154	148
Høgskolen i Telemark	95	119	114	117
Høgskolen i Hedmark	112	108	92	104
Universitetet i Nordland	98	111	105	98
Høgskolen i Volda	86	84	85	84

Tabellen gjelder programmer med registrerte studenter i høstsemesteret og omfatter både egenfinansierte, delvis egenfinansierte og eksternt finansierte programmer.

Figur 2.2 Utviklingen i det totale studietilbudet på ulike nivåer 2003-2012

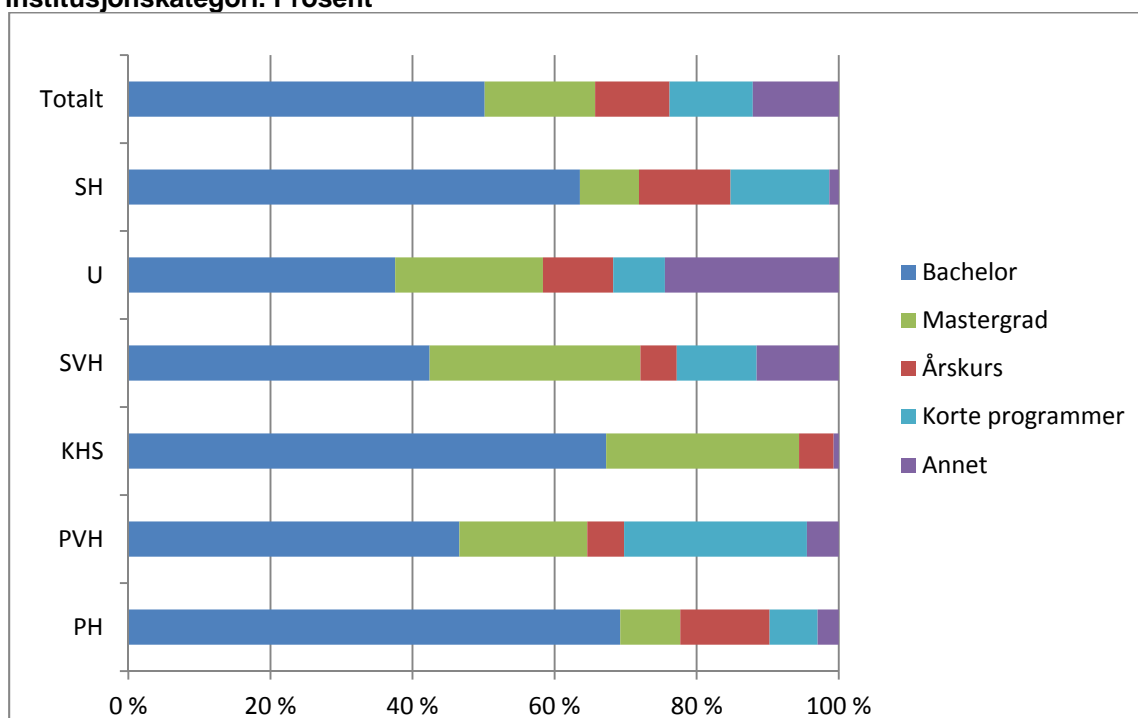
2.3 Studenter fordelt på nivå

Mens forrige punkt gir en oversikt over antallet studietilbud på de ulike nivåene, ser vi her på hvordan studentene fordeler seg på de ulike studienivåene og -typene.

Andelen bachelorstudenter har økt totalt sett siden 2003, tross en beskjeden nedgang siden toppen i 2010, og i 2012 utgjør de halvparten av det totale antallet studenter. De fordeler seg imidlertid ujevnt mellom institusjonskategoriene, fra rundt 38 prosent ved universitetene til 67 og 69 prosent ved henholdsvis kunsthøgskolene og de private høyskolene (figur 2.3). Det nominelle antallet bachelorstudenter har økt det siste året (vedleggstabell V2.5).

Andelen studenter på masternivå har vist en jevn, svak stigning fra 13,5 prosent i 2004 til 15,5 prosent i 2012. De statlige vitenskapelige høyskolene, kunsthøgskolene og universitetene har høyest andel masterstudenter, med henholdsvis ca. 30, 27 og 21 prosent (figur 2.3). I motsatt ende finner vi de statlige og private høyskolene, der under 9 prosent av studentene er på masternivå. Ti år etter Kvalitetsreformen er fremdeles over 22 prosent av studentene på årskurs og kortere tilbud, flest ved de statlige høyskolene. Kategorien "Annet" i figur 2.3 inkluderer videre mange ulike programmer som ikke følger hovedstrukturen i gradssystemet: femårig integrert master, lange profesjonsutdanninger, samt høyskolekandidatprogrammer og andre programmer på lavere nivå.

Figur 2.3 Andel registrerte studenter på årskurs, bachelor og master i 2012 etter institusjonskategori. Prosent

2.3.1 Masterkandidater ved universiteter og statlige høyskoler

Universitetene dominerer når det gjelder så vel studietilbud som antallet registrerte studenter og kandidater på masternivå (tabell 2.2 og vedleggstabell V2.6). De øker også mest, med godt over 500 kandidater fra 2011 til 2012. Universitetene hadde nesten 8500 masterkandidater i 2012, mot noe under 1400 samlet for de statlige høyskolene. Universitetet i Oslo og NTNU har samlet litt under 60 prosent av universitetenes masterkandidater, og NTNU er i 2012 enkeltinstitusjonen med flest masterkandidater.

I et tiårsperspektiv har det vært en voldsom vekst i antallet kandidater med mastergrad både ved universitetene og høyskolene. Veksten skyldes både en generell økning i studenttallet og utvikling av nye studietilbud. Antallet kandidater med mastergrad var beskjedent de første årene etter Kvalitetsreformen, unntatt ved NTNU, der sivilingeniørene umiddelbart ble ”konvertert” til masterkandidater. For høyskolene tok det tid før de første masterutdanningene var godkjent av NOKUT.

Det er en svak tendens de siste fire årene til at det uteksamineres flere kandidater per masterprogram. Det er liten forskjell mellom universitetene og de statlige høyskolene i så måte – universitetene uteksaminerer én kandidat mer per program (Tabell 2.3). Tallene per institusjonskategori skjuler store variasjoner mellom studieprogrammer og institusjoner. For universitetene varierer mediantallet for antallet kandidater per masterprogram i 2012 fra 5 ved UiN til 15 ved UiO. For de statlige høyskolene varierer det tilsvarende, fra én ved Høgskolen i Nesna til 14,5 ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Det er også store variasjoner mellom enkeltinstitusjoner i de andre kategoriene (vedleggstabell V2.7).

Tabell 2.2 Oversikt over antall kandidater fra masterstudier ved universitetene og de statlige høyskolene, 2003-2012

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SH	96	346	392	489	691	783	798	1 210	1 306	1 382
U	1 857	3 079	4 349	5 559	4 468	4 540	4 692	7 252	7 897	8 463

Utdanninger etter gammel struktur (hovedfag og magistergrad) er ikke inkludert. Data fra UiO mangler for 2007, 2008 og 2009. Effekten av at 2007 var siste år det var mulig å tildele vitnemål etter gammel struktur, framkommer derfor ikke.

Tabell 2.3 Mediantall for kandidater per masterprogram

	2009	2010	2011	2012
Statlige høyskoler	6	6,5	7	8
Universiteter	7	7	8	9
Statlige vitenskapelige høyskoler	5	4	7	5
Kunsthøyskoler	20,5	14,5	19	14
Private vitenskapelige høyskoler	9	8	13,5	15
Private høyskoler	3	5,5	6,5	5,5
Sektoren	6,4	7	8	8,7

Tabellen gjelder ikke integrerte masterprogrammer.

2.4 Rekruttering til høyere utdanning

Framskrivninger viser at behovet for høyt utdannet arbeidskraft vil øke (Kunnskapsdepartementet 2010). Det er derfor behov for fortsatt god søkning til høyere utdanning. I det følgende beskrives utviklingen i søkertall, *hvor* studentene vil studere og *hva* de vil studere.

2.4.1 Antall søknader

Tabell 2.4 viser utviklingen i antall søknader til høyere utdanning. Dette er et bruttotall som omfatter alle søknadsalternativer til studieprogrammer på alle nivåer, inkludert søknader fra studenter som allerede er ved institusjonen. Tallet på søknader har steget betydelig de siste årene. At det fortsetter å øke, kan blant annet forklares med store ungdomskull. Det er de statlige høyskolene som står for den største økningen fra 2011-12. Etter suppleringsopptaket høsten 2012 sto 5701 kvalifiserte søkere uten studieplass, en økning på 79 fra 2010. Samtidig var det per 31. juli 2012 fortsatt 377 studier med ledige plasser.

Tabell V2.8 i vedlegget viser søkningen til hver institusjon de siste fire årene, både til lavere og høyere grad. Flere mindre læresteder hadde en betydelig relativ vekst i søkertallene fra 2011 til 2012, men små tall kan gi store prosentvise utslag. Universitetet i Oslo hadde den største økningen i antallet søknader med 6289 flere søknader i 2012 enn i 2011.

Tabell 2.4 Søkning til høyere utdanning 2009–2012. Antall søknader og endring i prosent

	2009		2010		2011		2012		Endring 2011-2012	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Prosent
SH	271 917	38,0	283 762	37,9	300 189	37,9	323 544	38,7	23 355	7,8
U	377 876	52,8	391 408	52,3	412 524	52,1	432 961	51,8	20 437	5,0
SVH	25 381	3,5	26 431	3,5	27 630	3,5	28 527	3,4	897	3,2
KHS	2 836	0,4	2 307	0,3	4 136	0,5	3 460	0,4	- 676	- 16,3
PVH	16 777	2,3	18 692	2,5	19 633	2,5	18 358	2,2	- 1 275	- 6,5
PH	21 347	3,0	25 241	3,4	28 118	3,5	28 622	3,4	504	1,8
Sum	716 134	100	747 841	100	792 230	100	835 472	100	43 242	5,5

Summerer antall søknader. Data omfatter alle former for finansiering.

2.4.2 Førstevalgssøkere per studieplass

Førstevalgssøkere er personer som søker opptak til høyere utdanning via Samordna opptak, og som har det aktuelle studiet som førsteprioritet. Førstevalgssøkere per studieplass sier dermed noe om studiets attraktivitet.

Tabell 2.5 viser at det i gjennomsnitt var 2,2 førstevalgssøkere til hver studieplass i 2012. Det er en økning på 0,1 fra 2011. Det er særlig mange søkere til Arkitektur- og designhøgskolen (8,6) og Norges veterinærhøgskole (10,1). Som tidligere er det en tendens til at lærestedene i og nær de større byene har best søkning: Høgskolen i Oslo og Akershus og Universitetet i Oslo skiller seg ut med hhv. 2,9 og 3 førstevalgssøkere per studieplass, mens Høgskolen i Bergen og Universitetet i Stavanger begge har 2,6. Universitetene i Tromsø og Nordland er universitetene med færrest førstevalgssøkere per studieplass, hhv. 1,9 og 1,4. Blant de statlige høyskolene har noen av lærestedene i de nordligste fylkene færre enn én førstevalgssøker per plass. Det gjelder Høgskolen i Nesna og Samisk høgskole. Blant de private lærestedene er det stor variasjon i antall førstevalgssøkere: fra 0,4 førstevalgssøkere per studieplass ved Misjonshøgskolen til 3,1 ved Betanien diakonale høgskole. Se vedlegg V2.9 for endringer i antall førstevalgssøkere per studieplass ved den enkelte institusjon.

Tabell 2.5 Antall førstevalgssøkere per studieplass

	2009		2010		2011		2012		Endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2011-2012
SH	1,9	19,5	1,9	19,0	1,9	19,0	2,0	19,2	0,1
U	2,2	21,9	2,2	22,2	2,3	22,9	2,4	22,4	0,1
SVH	4,0	40,6	4,0	40,5	4,0	40,4	4,2	40,3	0,2
PVH	0,5	4,9	0,5	4,8	0,5	5,1	0,5	5,0	0,0
PH	1,3	13,0	1,3	13,4	1,3	12,6	1,4	13,1	0,1
Gj.snitt	2,1	100	2,0	100	2,1	100	2,2	100	0,1

2.4.3 Kvalifiserte førstevalgssøkere

Antallet kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass indikerer om lærestedene kan regne med å fylle studieplassene. Erfaringsmessig kan det være mange ikke-kvalifiserte søkere både ved de mest populære institusjonene og ved de institusjonene som sliter med å fylle opp plassene. Totalt var det 1,7 kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass i universitets- og høyskolesektoren i 2012. Det er ingen endring fra 2011. Som tidligere år er det flest kvalifiserte førstevalgssøkere til de statlige vitenskapelige høyskolene, fulgt av universitetene og de statlige høyskolene.

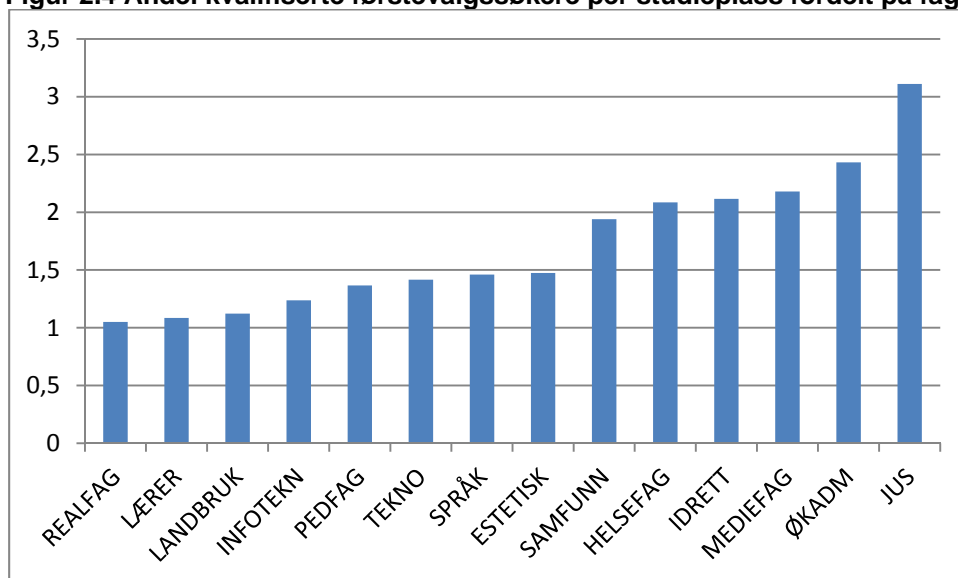
For høyskolene i Nord-Norge er søkertallene bekymringsfulle, en tendens vi har sett i mange år. Samisk høgskole har det laveste antallet kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass (0,3), men også høyskolene i Narvik (0,7) Nesna (0,6), Finnmark (0,7) og Harstad (0,8) ligger lavt (vedleggstabell V2.9). Det må tas med i betraktning at enkelte institusjoner kan ha et betydelig lokalt opptak. I den andre enden av skalaen finner vi Norges veterinærhøgskole, som er i en egen klasse med 7,9 kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass, fulgt av Norges idrettshøgskole (4,4) og Norges handelshøgskole (4,4). Blant andre institusjoner som ligger høyt, finner vi Universitetet i Oslo (2,5), høyskolene i Oslo og Akershus (2,2) og Bergen (2,1), Betanien diakonale høgskole (2,2) og Diakonhjemmet høgskole (2).

Figur 2.4 viser antall kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass på de ulike fagområdene og gir en indikasjon på hvilke fag som var de mest populære i 2012. Mens realfag og lærerutdanning hadde under én kvalifisert søker per studieplass, hadde jus mer enn tre.

Tabell 2.6 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass 2002-2011. Antall og endring i prosent 2010–2011.

	2009		2010		2011		2012		Endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2011-2012
SH	1,3	19,8	1,4	19,3	1,5	18,4	1,5	18,6	0,1
U	1,6	23,5	1,8	24	1,9	24	1,9	23,7	0
SVH	2,5	36,9	2,7	36,8	3,1	39,3	3,2	39,1	0,1
PVH	0,4	5,9	0,4	6	0,5	5,8	0,5	5,8	0
PH	0,9	13,9	1	14	1	12,5	1,1	12,9	0,1
Gj.snitt	1,5	100	1,6	100	1,7	100	1,7	100	0,1

Figur 2.4 Andel kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass fordelt på fagområder 2012

Kilde: Samordna opptak

2.4.4 Poengsnitt for førstevalgssøkere

Alle universitetene og høyskolene konkurrerer om de gode studentene. Tabell 2.7 viser opptakspoeng for førstevalgssøkerne. Gjennomsnittlig antall opptakspoeng i 2012 var 45,4, en liten økning fra 2011. Søkere ved statlige vitenskapelige høyskoler har høyest poengsum, fulgt av universitetene og de private vitenskapelige høyskolene. Følgende læresteder har førstevalgssøkere med 50 poeng eller mer i gjennomsnitt: NHH, NTNU, UiO, NVH og UiB. Se vedleggstabell V2.10 for nærmere oversikt over søkerens poengsum ved hver institusjon.

Tabell 2.7 Karaktersnitt for førstevalgssøkere

	2009				2010			
	Karakter-poeng	Realfags-Poeng	Andre poeng	Totalt	Karakter-poeng	Realfags-poeng	Andre poeng	Totalt
SH	39,1	0,8	8,6	48,8	39	0,7	9,5	48,8
U	42,5	1,3	8,7	52,2	42,4	1,3	8,7	51,9
SVH	43,5	2,0	9,7	56,4	43,5	1,6	11,4	55,9
PVH	42,9	1,0	7,4	51,7	42,7	0,8	9,3	52,8
PH	39,2	1,2	4,8	45,3	38,8	0,8	6,9	47,5

	2011				2012				
	Karakter-poeng	Realfags-poeng	Andre poeng	Totalt	Karakter-poeng	Realfags-poeng	Språk-poeng	Andre poeng	Totalt
SH	38,9	0,7	6	45,2	38,8	0,6	0,1	7,1	45,9
U	42,6	1,3	5,4	49,3	42,7	1,3	0,1	6,6	50,2
SVH	43,1	1,5	6,7	51,3	43,6	1,4	0,1	8,7	53
PVH	42,8	0,8	6,9	50,4	41,5	0,6	0	6,9	48,9
PH	38,6	0,6	8	44,8	38,4	0,5	0,1	6,8	45,4

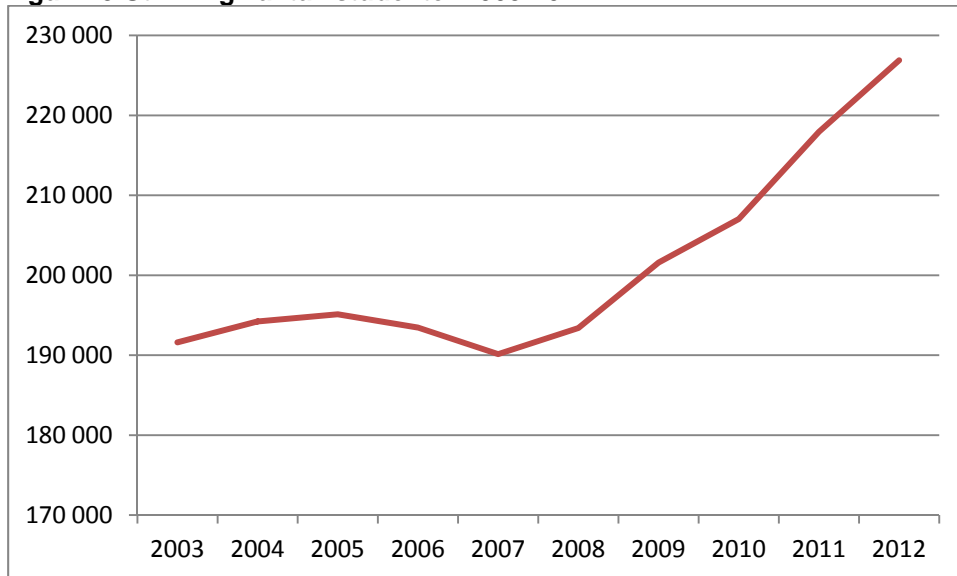
2.5 Registrerte studenter

2.5.1 Utvikling i antall registrerte studenter

Det har vært en økning i antallet registrerte studenter fra 2011 til 2012 på nesten 9000 (tabell 2.8). Siden 2003 har antallet studenter økt med over 35 000 (18 %). De første årene etter Kvalitetsreformen var tallet relativt stabilt, men siden 2007 har det vært en sterk vekst (figur 2.5). Relativt sett har veksten fra 2011 til 2012 vært størst ved de private institusjonene og de statlige høyskolene. Alle typer institusjoner har imidlertid hatt en økning. Høsten 2012 var 87 prosent av studentene registrert ved statlige institusjoner, flest ved universitetene (om lag 44 prosent av alle studenter), fulgt av de statlige høyskolene (om lag 37 %). For å få sammenlignbare tidsserier er endringer i institusjonskategori gitt tilbakevirkende kraft. Vedleggstabell V2.11 gir en oversikt over antallet registrerte studenter per institusjon i perioden 2003-2012.

Antallet registrerte studenter omfatter både dem på campus og fleksible studenter (desentraliserte og/eller nettbaserte studier). Flere institusjoner har relativt mange studenter i sistnevnte gruppe, for eksempel oppholder 37 prosent av studentene registrert ved Høgskolen i Finnmark og 32 prosent ved Høgskolen i Nesna seg utenfor campus. Se kapittel 6 for nærmere omtale av fleksible studier.

Figur 2.5 Utvikling i antall studenter 2003-2012

Tabell 2.8 Registrerte studenter høstsemesteret (egenfinansiert)

	2003		2004		2005		2006		2007		2008	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
SH	64 954,7	33,9	66 746,0	34,4	67 302,3	34,5	67 173,9	34,7	67 685,9	35,6	69 294,8	35,8
U	94 906,9	49,5	95 512,8	49,2	96 121,6	49,3	94 698,9	48,9	90 531,4	47,6	91 346,3	47,2
SVH	6 295,3	3,3	6 438,1	3,3	6 380,8	3,3	6 579,5	3,4	6 724,3	3,5	7 124	3,7
KHS	855	0,4	842	0,4	852	0,4	824	0,4	796	0,4	788	0,4
PVH	16 616	8,7	16 292	8,4	15 433	7,9	15 247	7,9	15 395	8,1	15 684	8,1
PH	7 975	4,2	8 394	4,3	9 036	4,6	8 944	4,6	8 997	4,7	9 159	4,7
Sum	191 602,9	100	194 224,8	100	195 125,6	100	193 467,2	100	190 129,6	100	193 396,1	100

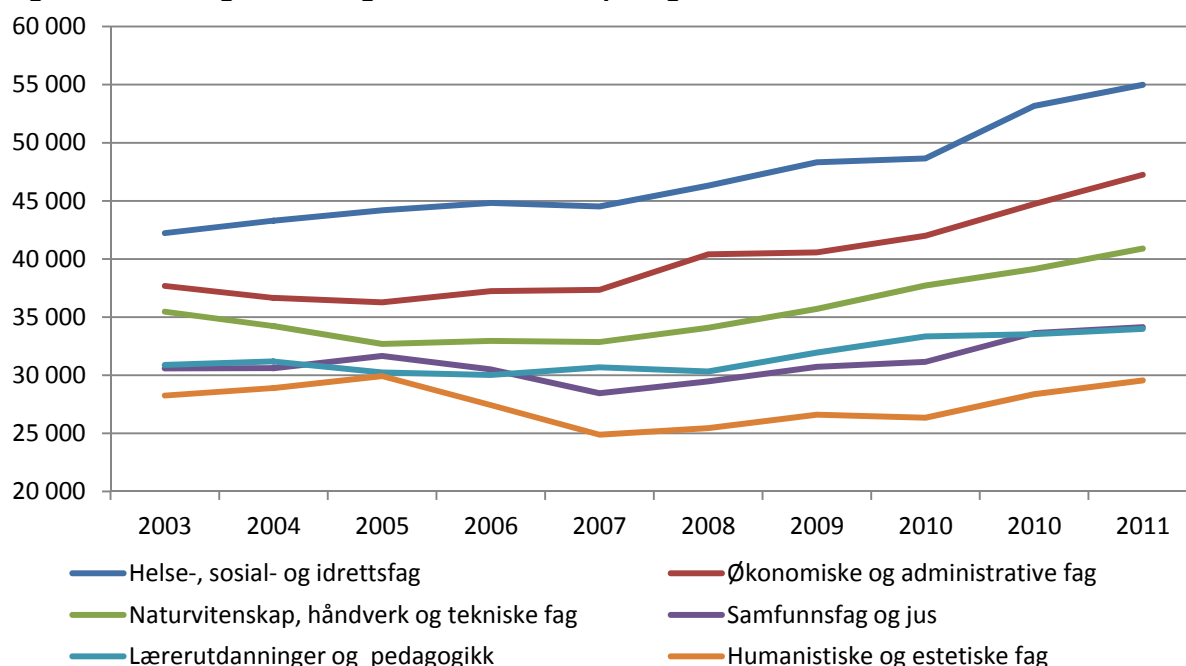
	2009		2010		2011		2012		Endring 2011-2012	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Prosent
SH	73 451,5	36,4	76 085,8	36,8	79 313,7	36,4	83 086,2	36,6	3 772,5	4,8
U	94 238,5	46,7	96 623,7	46,7	98 240,2	45,1	100 095,5	44,1	1 855,3	1,9
SVH	7 351,8	3,6	7 773,5	3,8	7 954	3,7	8 116	3,6	162	2,0
KHS	816	0,4	812,5	0,4	834	0,4	837	0,4	3	0,4
PVH	16 141	8,0	15 954	7,7	21 456	9,8	23 399	10,3	1 943	9,1
PH	9 594	4,8	9 773	4,7	10 142	4,7	11 351,5	5,0	1 209,5	11,9
Sum	201 592,8	100	207 022,5	100	217 939,9	100	226 885,2	100	8 945,3	4,1

2.5.2 Registrerte studenter fordelt på fagområde

Figur 2.6 viser utviklingen i antall registrerte studenter fordelt på fagområde fra 2003 til 2011. Helse-, sosial- og idrettsfag har hatt den klart største økningen, på nesten 13 000 studenter eller 30 prosent. Også økonomiske og administrative fag har hatt en kraftig vekst i perioden, mens antallet studenter på samfunnsfag og jus har holdt seg relativt stabilt.

Antallet studenter på naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag gikk ned i begynnelsen av perioden, men siden 2008 har det vært en positiv vekst også for disse fagene, og det er 15 prosent flere som studerer disse fagene i 2011 enn i 2003. Også for lærerutdanninger og pedagogikk har utviklingen snudd til det positive de siste årene. Humanistiske og estetiske fag har fått klart minst av studentøkningen, bare 5 prosent.

Figur 2.6 Utvikling i antall registrerte studenter på fagområde 2000-2011

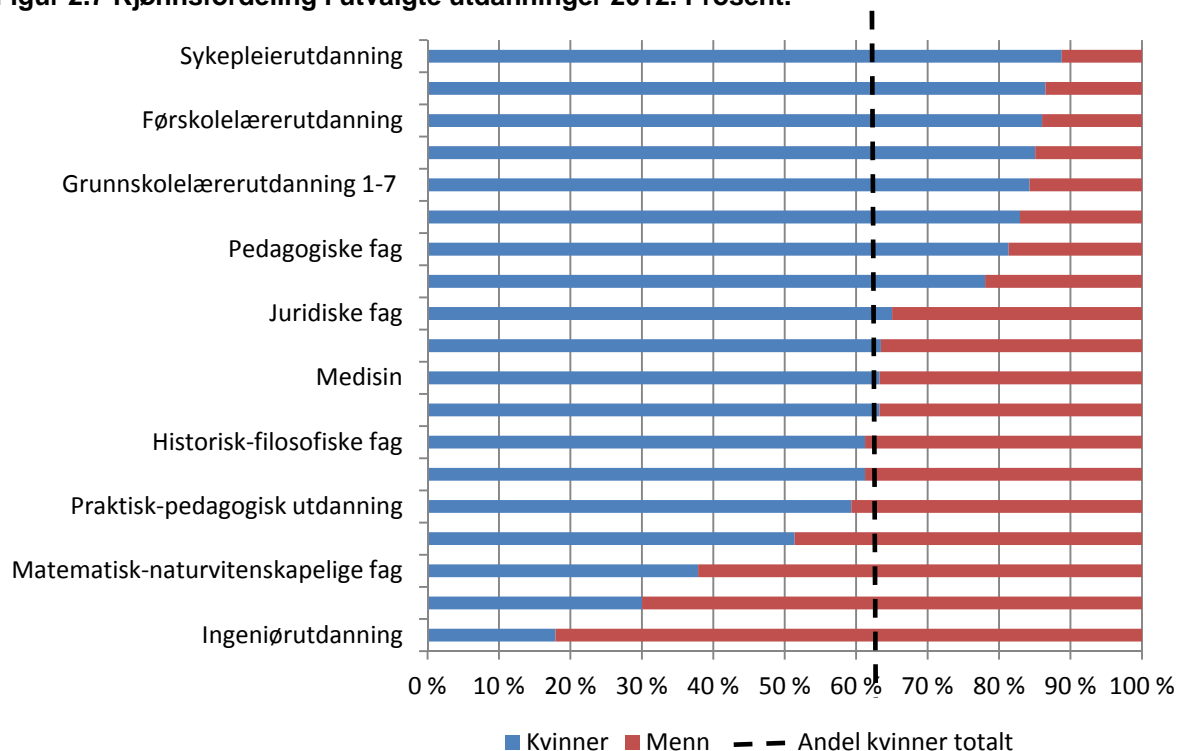
Kilde: SSB

2.5.3 Kjønnforskjeller i valg av utdanning

Kjønnfordelingen på utvalgte studier i 2012 framgår av figur 2.7. Fullstendige data finnes i vedleggstabell V2.12. 63 prosent av studentene i 2012 var kvinner. Figuren viser at norske studenters utdanningsvalg er sterkt kjønnsbestemt. I helse- og sosialfagene er andelen menn under 20 prosent. Også i lærerutdanningene er mannsandelen lav. Det gjelder særlig grunnskolelærerutdanningen for 1.-7. trinn. På førskolelærerutdanningen har mannsandelen økt med 6 prosentpoeng siden 2003, men den er fortsatt lav.

MNT-fagene har en høy andel menn, og kun 18 prosent av studentene på ingeniørfag i 2012 var kvinner. På teknologifag har kvinneandelen økt med 5 prosentpoeng fra 2003 til 2012 og ligger nå på 30. Det har bare vært små endringer i kjønnfordelingen siden 2003.

Figur 2.7 Kjønnfordeling i utvalgte utdanninger 2012. Prosent.

2.5.4 Studenter med innvandrerbakgrunn

Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre utgjorde i 2011 vel 11 prosent av studentene i Norge (figur 2.8), en økning i andel på fire prosentpoeng og nærmere en dobling i antall fra 2003. Omtrent 3 prosent av det samlede studenttallet i 2011 hadde bakgrunn fra EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand, mens ca. 8,5 prosent hadde bakgrunn fra andre land. Andelen innvandrere blant studentene har økt jevnt de siste årene, og økningen er størst blant dem med ikke-vestlig bakgrunn.

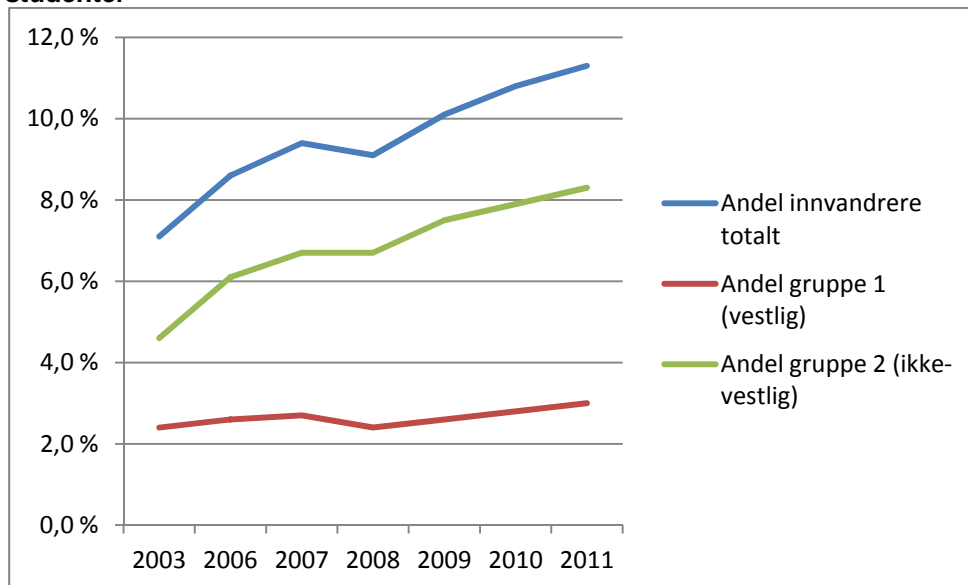
Universitetet for miljø- og biovitenskap har over 16 prosent studenter med ikke-vestlig bakgrunn, mens andelen ved høyskolene i Buskerud og Narvik har økt til over 14 prosent. Deretter følger Universitetet i Oslo og Høgskolen i Oslo og Akershus med godt over 13 prosent. Ser vi på antall, er det Universitetet i Oslo som har flest, fulgt av HiOA, Handelshøyskolen BI og NTNU. Med andre ord ligger de tre institusjonene med flest studenter med ikke-vestlig bakgrunn i Oslo. Disse tre står alene for nesten 43 prosent av studentene fra denne gruppen.

Som for studentbefolkningen generelt er kvinnene i flertall blant innvandrerstudentene, høyest i den "vestlige" gruppen. For oversikt over antall innvandrere, kvinneandel og utviklingen fra 2003 og 2008–2011 ved den enkelte institusjon vises det til tabellene V2.13-17 i vedlegget.

Naturvitenskapelige og tekniske fag er fortsatt det mest populære fagområdet hos innvandrerstudentene (tabell 2.9), med god økning i både andel og antall siden 2003. Humanistiske og estetiske fag har økt jevnt de siste årene og ser ut til å være på vei til å gjenvinne andelen de hadde i 2003, da dette var fagområdet med suverent høyest andel innvandrerstudenter. Primærnæringsfagene ligger også høyt. Andelen innvandrere i lærerutdanning og

pedagogiske fag holder seg lavt, men viser en svak økning. Verdt å merke seg er også økningen som har skjedd innenfor samfunnsfag og juss og økonomiske og administrative fag.

Figur 2.8 Utviklingen i andelen innvandrere i høyere utdanning i prosent av totalt antall studenter

Gjelder utenlandsfødte med to utenlandsfødte foreldre og norskfødte med to utenlandsfødte foreldre

Kilde: SSB

Tabell 2.9 Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fordelt på fagområde. Antall og prosent

Fagfelt	2008		2009		2010		2011	
	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter	Antall innvandrere	Andel totalt antall studenter
Allmenne fag	215	12,50 %	209	11,60 %	210	12,10 %	209	11,30 %
Humanistiske og estetiske fag	2520	9,90 %	3025	11 %	3287	12,50 %	3587	13,10 %
Lærerutdanning og utd i ped	1950	6,40 %	2123	6,60 %	2262	6,80 %	2426	7,20 %
Samfunnsfag og juridiske fag	2635	8,90 %	3101	10,10 %	3297	10,60 %	3473	11,10 %
Økonomiske og administrative fag	3636	9 %	4202	10,40 %	4719	11,20 %	5282	11,90 %
Naturvitenskapelige fag, håndv.fag og tekn.fag	3758	11 %	4602	12,90 %	5193	13,80 %	5777	14,80 %
Helse-, sosial- og idrettsfag	4129	8,90 %	4524	9,40 %	4749	9,80 %	5243	10,40 %
Primærnæringsfag	104	9,90 %	129	11,80 %	144	12,20 %	159	12,90 %
Samf- og sikkerhetsfag og andre servicefag	203	5,50 %	269	5,90 %	247	6,10 %	271	6,40 %
Uoppgitt fagfelt	121	7,20 %	133	8,50 %	181	11,40 %	235	14,90 %
Totalt	19271	9 %	22317	10,16 %	24289	10,71 %	26662	11,30 %

Kilde: SSB

Levekår blant studenter 2010 – delrapport II

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har SSB gjennomført en levekårsundersøkelse blant studenter. Den første delrapporten ble offentliggjort i november 2011, den andre i desember 2012. De to rapportene er basert på data fra en utvalgsundersøkelse blant studenter mellom 19 og 34 år som har blitt intervjuet om studier og hverdagsliv. Studenter som har meldt seg opp til mindre enn 15 studiepoeng, og utvekslingsstudenter er ikke med i undersøkelsen. Det har tidligere blitt gjennomført to undersøkelser om studenters levekår (1998 og 2005).

Studentenes yrkesinntekt større del av totale inntekter

60 prosent av studentene arbeider ved siden av studiene. Inntektsregisteret viser at ni av ti studenter har hatt yrkesinntekt i løpet av 2010. Disse inntektene utgjorde over halvparten av studentenes disponible beløp (inntekt etter skatt, inkludert studielån). Støtte fra Lånekassen utgjorde 41 prosent av totalbeløpet, mens andre inntekter stod for 6 prosent. Median yrkesinntekt for studentene var om lag 97 000 kroner i 2010, og beløpet har økt med 34 prosent i realverdi siden 2005-undersøkelsen. Studiestøtten har gått ned med 1 prosent i samme periode når vi tar hensyn til prisutviklingen. Yrkesinntekt har økt som andel av disponibelt beløp i 2010 når vi sammenligner resultatene fra denne undersøkelsen med tilsvarende undersøkelse fra 2005. Yrkesinntekt utgjorde 53 prosent i 2010, støtte fra Lånekassen 41 prosent. Tilsvarende tall for 2005 var hhv. 44 og 47 prosent.

Studentenes boutgifter øker

71 prosent av studentene bor i leid bolig, mens 17 prosent eier egen bolig. Ni av ti har utgifter til husleie eller boliglån. Studentene har høyere boutgifter i 2010 enn i 2005. Gjennomsnittlige utgifter til bolig var om lag 5 400 kroner i måneden, en økning i løpende kroner på 16 prosent sammenlignet med 2005. Halvparten av studentene kan sies å ha høy boutgiftsbelastning, det vil si at de bruker mer enn en fjerdedel av husholdningsinntekten på boutgifter.

Økonomisk støtte fra familien stadig viktigere og vanligere

Over halvparten av studentene har mottatt økonomisk støtte fra familien til dekning av utgifter siste år, en svak økning i forhold til tidligere. Én av fire har mottatt minst 10 000 kroner. De som får støtte, får om lag 9 000 kroner i året (median). Flere enn før oppgir foreldrene som sin nest viktigste inntektskilde etter studielånet.

De fleste studentene tar opp studielån. Størrelsen på studielånet varierer med utdanningens lengde og studiested. Enkelte studenter har også andre lån i tillegg, slik som kredittkortgjeld og forbrukslån. Seks av ti studenter har kredittkort, og 30 prosent av disse har ubetalt kredittkortgjeld. I gjennomsnitt skylder studentene 11 000 kroner på slike kort. Andelen studenter som har kredittkort og som skylder penger, øker med alderen.

Færre studenter med økonomiske problemer

Det er et mindretall av studentene som har problemer med å betale regninger eller uforutsette utgifter. Færre studenter enn tidligere har problemer med å klare seg økonomisk, 18 prosent har ofte eller av og til problemer med å klare løpende utgifter til for eksempel mat, bolig eller transport, mot 27 prosent av studentene i 2005.

Studentene brukte litt mindre penger i 2010 enn i 2005 på løpende utgifter, med unntak av boutgifter, når det korrigeres for den generelle prisstigningen. Utgifter til dagligvarer utgjør den største utgiften. Menn bruker noe mer penger enn kvinner på sosiale aktiviteter, mens kvinner i noe større grad ser ut til å prioritere forbruk (og da særlig klær).

Kilde: Barstad et al (2012)

2.6 Gjennomføring

Et viktig aspekt ved Kvalitetsreformen var å forbedre gjennomføringen og redusere frafallet blant studentene gjennom bedre veiledning, tilbakemelding og oppfølging. Mer strukturerte og helhetlige studieprogrammer og nye undervisnings- og vurderingsformer skulle bidra i så måte.

I tillegg ble utdanningsplanen introdusert som virkemiddel for å sikre god og systematisk oppfølging av studentene.

For å få et inntrykk av studentenes progresjon i utdanningen er det nødvendig å se på flere indikatorer, og nedenfor presenteres to som samlet kan gi et godt bilde. Én indikator er gjennomsnittlig antall studiepoeng avlagt per student. Det er et grovmasket mål for gjennomføring, men er egnet for sammenligninger på overordnet nivå og over tid. En annen er gjennomføring i tråd med avtalt utdanningsplan. Den viser hvor mange studiepoeng studentene avlegger sammenholdt med hva de hadde planlagt. I tillegg gir vi tall for gjennomføring, frafall og studentflyt basert på individdata.

2.6.1 Studiepoeng per student

Antallet studiepoeng som avlegges per student målt i heltidsekvivalenter har økt i perioden siden 2003, men med en liten tilbakegang fra 2011 til 2012. Tabell 2.10 viser at utviklingen i studiepoengproduksjon per heltidsekvivalent varierer mellom institusjonskategoriene. Vedleggstabell V2.18 har utfyllende data om dette per institusjon. Her ser vi at studentene ved Samisk høgskole tar flest studiepoeng per heltidsekvivalent i 2012 av de statlige høyskolene, etterfulgt av høyskolene i Nord-Trøndelag og Harstad. Universitetsstudentene har den laveste gjennomsnittlige uttellingen av de statlige institusjonene, med mellom 44,8 (Tromsø) og 41,2 (Nordland) studiepoeng per år. De private vitenskapelige høyskolene ligger jevnt lavt.

Tabell 2.10 Nye studiepoeng per registrerte student, heltidsekvivalenter (egenfinansiert)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring 2011-2012
SH	49,3	50,7	50,1	50,3	49,6	48,7	47,4	48,1	48,4	48,6	0,2
U	40,1	40,2	41,5	41,6	43,1	41,9	41,8	41,9	43,6	43,2	- 0,4
SVH	46,4	47,7	48,3	47,3	48,6	47,2	47,7	46,3	47,8	48,0	0,1
KHS	46,7	66,0	56,9	55,5	58,4	57,5	56,0	56,8	55,6	55,2	- 0,4
PVH	39,5	38,7	38,3	37,5	36,2	35,9	38,2	40,2	41,8	39,5	- 2,3
PH	51,1	52,1	51,4	51,2	52,0	51,5	50,0	52,1	52,4	51,8	- 0,6
Sum	43,7	44,3	44,8	44,8	45,4	44,4	44,1	44,6	45,7	45,5	- 0,3

*Avvikene i tallene for kunsthøgskolene i 2003 og 2004 gjelder KHIB og kan skyldes omleggingen til ny gradsstruktur.

2.6.2 Gjennomføring i tråd med avtalt utdanningsplan

Gjennomføringen i forhold til avtalt utdanningsplan gikk noe ned fra 2011 til 2012. Resultatet for 2012 er likevel litt bedre enn for 2009 og 2010, så totalt sett har det vært en svak stigning i gjennomføring i tråd med utdanningsplan de siste årene (tabell 2.11). Vedleggstabell V2.19 gir utfyllende informasjon per institusjon, og her ser vi at det er litt ulik gjennomføringsgrad innenfor de fleste kategoriene. Størst er variasjonen mellom de statlige vitenskapelige høyskolene, fra en gjennomsnittlig gjennomføring i forhold til avtalt utdanningsplan på 95,6 prosent ved Arkitektur- og designhøgskolen til 75,7 ved Norges handelshøgskole. Blant de statlige høyskolene går det fra hele 92,3 prosent ved Høgskolen i Harstad til 76,4 ved Samisk høgskole. Av universitetsstudentene er det dem i Tromsø som best følger opp avtalt utdanningsplan (85,3 prosent).

Tabell 2.11 Gjennomføring i forhold til avtalt utdanningsplan. Prosent

	Snitt 2008	Snitt 2009	Snitt 2010	Snitt 2011	Snitt 2012
SH	85,4	87,5	87,2	88,3	87,9
U	81,8	83,1	83,1	84,1	83,2
SVH	82,2	83,2	84,6	82,9	82,7
KHS	94,8	94,5	97,9	96,0	96,4
PVH	77,6	79,8	79,2	77,3	81,0
PH	86,7	82,7	90,9	89,6	90,7
Sum	83,6	84,9	85,1	86,1	85,6

2.7 Gjennomstrømming, studentflyt og frafall

Etter omleggingen fra aggregerte til individdata i DBH er det mulig å følge hver enkelt student og få reelle tall for gjennomføring, frafall og studentflyt, dvs. flytting mellom fag og institusjoner. Det gjør at vi kan kartlegge hvor mange av et opprinnelig studentkull som fullfører på normert tid, hvor mange som bruker lenger tid, hvor mange som bytter studium eller institusjon, og hvor mange som forsvinner ut av høyere utdanning. Med lenger tidsserier vil DBHs datatilfang i årene framover gi stadig bedre bakgrunn for analyse av gjennomføring, studentflyt og frafall.

Utgangspunktet for beregningene er antallet studenter som møtte til studiestart og registrerte seg (møtt-tall), så sant slike data er tilgjengelige. Der møtt-tall ikke er rapportert, benyttes opptakstall for å få et best mulig bilde av studiegjennomføringen. Opptakstallene inkluderer også personer som trakk seg før studiestart eller som aldri registrerte seg, og når disse må benyttes, blir analysen mer grovmasket. Individdataene i DBH går tilbake til 2008.

Nedenfor presenteres tabeller for gjennomføring og frafall på sektornivå. I tillegg belyses studentflyt og tall for gjennomføring og frafall på henholdsvis bachelor- og masternivå per institusjonskategori og for utvalgte utdanninger. Data for hver enkelt institusjon finnes i vedleggstabellene V2.21A – V2.27.

I tabellene for institusjon og institusjonskategori regnes en student som frafalt dersom han eller hun har fortsatt utdanningen ved en annen institusjon, men ikke ved bytte av studium internt. I tabellene for utdanningsområder er det omvendt: Der regnes en person som frafalt hvis vedkommende har byttet studium internt, men ikke hvis han eller hun har fortsatt samme studium, for eksempel sykepleierutdanning, ved en annen institusjon.

Frafall i høyere utdanning kan regnes fra ulike ståsteder: studieprogram, fagfelt, institusjon, institusjonskategori, nasjonalt, internasjonalt. Det reelle frafallet vil være noe lavere enn det tabellene nedenfor viser. Én årsak er at de ikke omfatter grader som blir avlagt etter vår-rapporteringen 2012. En annen årsak er at institusjonene kan ha ulik praksis for registrering av permisjoner og lavere studieprogresjon enn fulltid, en tredje at studenter som ikke er registrert på telletidspunktet, kan komme tilbake og fullføre studiet, ev. en annen utdanning, senere, en fjerde at DBH-statistikken ikke omfatter studenter som velger å fortsette utdanningen i utlandet.

Permisjoner er ikke regnet med i tabellene om fullføring på normert tid. I følge DBH har omtrent 2000 studenter av 2009-kullet vært i permisjon ett eller flere semestre i løpet av

perioden 2010 – 2012. Våren 2012 var 850, eller omtrent 1,9 prosent, av studentene fra kullene som omtales nedenfor, i permisjon (tabell V2.20 i vedlegg). Studenter i permisjon regnes inn i gruppen ”fortsatt student”, så permisjonene påvirker ikke frafallsstatistikken.

2.7.1 Samlet gjennomføring og frafall på sektornivå

Når vi ser sektoren under ett, har 41,1 prosent av dem som begynte på en treårig bachelor høsten 2009, fullført utdanningen innen våren 2012. Av kullet som begynte på en toårig master høsten 2010, er gjennomføringen på normert tid noe lavere, 37,7 prosent. Dette er litt høyere enn når vi tar utgangspunkt i data for hver institusjon, jf. punkt 2.7.2, men forskjellen er liten (tabellene 2.12, 2.16 og 2.19).

Den største forskjellen mellom data for sektoren som helhet og for den enkelte institusjon finner vi i frafallsstatistikken på bachelornivå. For kullet som møtte til studiestart på en treårig bachelorgrad høsten 2009, er frafallet på sektornivå vel ti prosentpoeng lavere enn frafallet ved institusjonene (under 20 mot vel 30 prosent (tabell 2.13 og 2.15). På masternivå er tendensen tilsvarende, men forskjellen er beskjeden (tabell 2.13 og 2.19).

Forskjellen i frafallstall mellom bachelor- og masternivået når man måler sektor- og institusjonsdata skyldes at det er mange flere som endrer studium og institusjon på bachelor- enn på masternivå. Det avspeiler at studentene som søker seg til en toårig master, har en klarere formening om hva og hvor de ønsker å studere, enn dem som er helt i begynnelsen av en studiekarriere. Tabell 2.13 viser frafallet fra høyere utdanning, dvs. hvor mange av opptakskullet til treårig bachelorutdanning høsten 2009 og toårig masterutdanning høsten 2010 som i vårsemesteret 2012 verken hadde fullført noen kvalifikasjon eller var registrert som student ved noen uh-institusjon.

Tabell 2.12 Samlet gjennomføring for opptakskullet høsten 2009 (3-årig bachelor) og høsten 2010 (2-årig master), sektordata

	Høst 2009	Vår 2012		Høst 2010	Vår 2012	
	Opptakskull bachelor	Fullført bachelor	% fullført bachelor	Opptakskull master	Fullført master	% fullført master
Statlige høyskoler	14 191	7 468	52,6	916	237	25,9
Universiteter	13 662	4 520	33,1	5 653	2 276	40,3
Statlige vitenskapelige høyskoler	806	331	41,1	873	443	50,7
Kunsthøyskoler	115	80	69,6	104	72	69,2
Private vitenskapelige høyskoler	4 054	958	23,6	695	100	14,4
Private høyskoler	1 555	766	49,3	86	10	11,6
Sum	34 383	14 123	41,1	8 327	3 138	37,7

Tabellen viser antallet studenter fra opptakskullet som våren 2012 var innrapportert med en gradgivende kvalifikasjon etter opptakssemesteret og før høsten 2012. For masterkullet må graden være på høyere nivå. Graden kan være tatt på en annen institusjon/institusjonstype enn ved opptakstidspunktet.

Tabell 2.13 Samlet frafall for opptakskullet høsten 2009 (3-årig bachelor) og høsten 2010 (2-årig master), sektordata

	Høst 2009	Vår 2012		Høst 2010	Vår 2012	
	Opptakskull bachelor	Frafall bachelor	% frafall bachelor	Opptakskull master	Frafall master	% frafall master
Statlige høyskoler	14 191	2 288	16,1	916	187	20,4
Universiteter	13 662	2 750	20,1	5 653	784	13,9
Statlige vitenskapelige høyskoler	806	97	12,0	873	107	12,3
Kunsthøyskoler	115	20	17,4	104	9	8,7
Private vitenskapelige høyskoler	4 054	1 050	25,9	695	136	19,6
Private høyskoler	1 555	310	19,9	86	41	47,7
Sum	34 383	6 515	18,9	8 327	1 264	15,2

2.7.2 Gjennomføring og frafall på institusjonsnivå – bachelor

Våren 2011 hadde 41,4 prosent av 2008-kullet til treårig bachelorutdanning fullført graden ved institusjonen der de var tatt opp. Ett år senere, våren 2012, hadde andelen med fullført grad økt til 54,9 prosent. Økningen er markant for alle institusjonskategorier. Samtidig økte frafallet noe, fra 28,4 til 31,4 prosent, slik at andelen ”fortsatt student” var mer enn halvert (fra 30,2 til 13,7 prosent av kullet, tabell 2.14). Kunsthøgskolen i Oslo får da en fullføring på hele 91,8 prosent, og Norges handelshøyskole og Haraldplass diakonale høgskole vel 80 prosent. Mediehøgskolen Gimlekollen (76,4 %) og Høgskolen i Nesna (65,5 %) har det høyeste frafallet. Dataene for de enkelte institusjonene finnes i vedleggstabell V2.21A og B.

Tabell 2.14 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høst 2008 til 3-årig bachelorutdanning organisert på fulltid, per vår 2011 og vår 2012

Institusjon	Høst 2008	Vår 2011			Vår 2012		
		% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall
Statlige høyskoler	14 517	51,8	23,6	24,6	63,2	8,9	28,0
Universiteter	13 715	28,5	38,2	33,2	43,8	20,2	35,9
Statlige vitenskapelige høyskoler	895	44,8	35,2	20	69,2	8,7	22,1
Kunsthøyskoler	110	78,2	10,9	10,9	91,8	1,8	6,4
Private høyskoler	1 287	54,3	17,9	27,7	65,3	4,0	30,6
Sum	30 524	41,4	30,2	28,4	54,9	13,7	31,4

Rapportering mangler for KHIB.

Sammenlignes 2008-kullet med 2009-kullet er det en liten nedgang i gjennomføring på normert tid, fra 41,4 til 39,7 prosent. Frafallet har gått tilsvarende opp, fra 28,4 til 30,1 prosent, mens andelen ”fortsatt student” ligger stabilt på 30,2 prosent (tabell 2.14 og 2.15).

Tabell 2.15 viser gjennomføring på normert tid og frafall for studenter som begynte på en treårig bachelorutdanning høsten 2009. Litt under 40 prosent av studentene fullfører graden på normert tid ved institusjonen der de begynte utdanningen, og vel 30 prosent slutter uten å fullføre. Gjennomføringen er best ved kunsthøyskolene og de statlige høyskolene, men det er stor variasjon i andelen som fullfører på normert tid, fortsatt studerer og har falt fra ved de ulike institusjonskategoriene.

Et spesielt problem når det gjelder statistikken på bachelornivå, er at studenter ved universitetene som går direkte videre til mastergrad uten å be om bachelorvitnemål, i mange tilfeller ikke registreres med fullført bachelorgrad. Tallene for fullført grad blir derfor kunstig lave og tallene for ”fortsatt student” tilsvarende høye. Frafallstallene påvirkes derimot ikke.

Tallene for frafall og gjennomføring på normert tid per institusjon framgår av vedleggstabell V2.22. Blant institusjoner med høyest andel som fullfører på normert tid, er Høgskolen i Lillehammer (61,8 %), tett etterfulgt av Høgskolen i Volda (60,4 %). I den andre enden finner vi Høgskolen i Nesna: i 2012 var det bare én fullført grad, tilsvarende 1,4 prosent av opptakskullet 2009. Frafallet er høyest ved Samisk høgskole og Høgskolen i Nesna, med henholdsvis 48,1 og 46,4 prosent.

Sykepleierutdanningen har både den høyeste fullføringsgraden på normert tid og det laveste frafallet av profesjonsutdanningene (tabell 2.16). Også på førskolelærerutdanningen fullfører over halvparten av studentene på normert tid, mens ingeniørutdanningen har lavere fullføringsgrad. Blant de tradisjonelle universitetsfagene har de historisk-filosofiske fagene dårligst fullføringsgrad – under en fjerdedel av studentene fullfører på normert tid – og det høyeste frafallet (47 %). Også de andre tradisjonelle universitetsfagene har lav fullføringsgrad og høyt frafall. Totalt sett har gjennomføringen i disse fagene gått noe ned fra i fjor (fra 36,5 %) og frafallet noe opp (fra 32,5 %).

Det var et viktig mål med Kvalitetsreformen at hovedmodellen for studier på lavere grads nivå skulle være helhetlige, strukturerte treårige studieløp. Det høye antallet årsstudier og den store mobiliteten på allmennfakultetene, som vises som lav grad av fullføring på normert tid og høyt frafall i tabellen, viser at mange studenter følger, eller selv organiserer, studieløp som ikke er i tråd med formålet med reformen.

Tabell 2.15 Gjennomføring på normert tid og frafall på 3-årig bachelor på fulltid, opptaket høsten 2009, per institusjon og institusjonskategori

Institusjon	Høst 2009		Vår 2012				
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Statlige høyskoler	14 191	7 280	51,3	3 265	23,0	3 646	25,7
Universiteter	13 662	4 360	31,9	4 855	35,5	4 447	32,6
Statlige vitenskapelige høyskoler	806	319	39,6	313	38,8	174	21,6
Kunsthøyskoler	115	80	69,6	12	10,4	23	20
Private vitenskapelige høyskoler	4 054	864	21,3	1 645	40,6	1 545	38,1
Private høyskoler	1 555	747	48,0	299	19,2	509	32,7
Sum	34 383	13 650	39,7	10 389	30,2	10 344	30,1

Opptakskullet gjelder 34 118 enkeltindivider, hvorav 263 møtte på to studieprogrammer og én på tre. Data mangler for Kunsthøgskolen i Bergen. For å fange opp studenter som i utgangspunktet ikke hadde noen intensjon om å ta en hel bachelorgrad, er også andre kvalifikasjoner (fullført årsstudium, høgskolekandidatgrad, mastergrad, mv.) regnet med under ”fullført grad”. Dette gjelder svært få studenter, og tallene påvirker derfor i liten grad hovedbildet.

Tabell 2.16 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptaket høsten 2009 på 3-årige bachelorutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium

Studium	Høst 2009	Vår 2012					
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Sykepleierutdanning	3 575	2 063	57,7	813	22,7	699	19,6
Ingeniørutdanning	2 946	1 432	48,6	781	26,5	733	24,9
Førskolelærerutdanning	1 957	1 061	54,2	438	22,4	458	23,4
Historisk-filosofiske fag	4 065	909	22,4	1 246	30,7	1 910	47,0
Matematisk-naturvitenskapelige fag	2 750	706	25,7	989	36,0	1 055	38,4
Samfunnsvitenskap	5 885	1 844	31,3	1 558	26,5	2 483	42,2
Økonomisk-administrativ utdanning	5 921	1 550	26,2	2 418	40,8	1 953	33,0
Sum	27 099	9 565	35,3	8 243	30,4	9 291	34,3

Tabellen gjelder et opptakskull på 26 873 personer, hvorav 26 648 møtte på ett program, 224 på to og én på tre programmer.

Gjennomføring og frafall i fireårige utdanninger

Det er klart bedre gjennomføring og lavere frafall på de fireårige utdanningene enn på de treårige (tabell 2.17), men disse utdanningene omfatter langt færre studenter og utelukkende strukturerte, profesjons- og/eller sektororienterte utdanninger.

Gjennomføring og frafall i fireårig lærerutdanning på normert tid varierer sterkt mellom lærestedene (se vedleggstabell V2.23). Tabell 2.17 viser at det er høyere frafall i allmennlærerutdanningen enn i de treårige profesjonsrettede utdanningene. I tillegg er gjennomføringen lavere enn for sykepleier- og førskolelærerutdanningene og på linje med den i ingeniørutdanningen.

Tabell 2.17 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høsten 2008 på 4-årige utdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium

Studium	Høst 2008	Vår 2012					
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Allmennlærerutdanning	1 845	901	48,8	375	20,3	569	30,8
Utøvende musikkutdanning	154	59	38,3	64	41,6	31	20,1
Sum	1 999	960	48,0	439	22,0	600	30,0

Tabellen gjelder et opptakskull på 1996 personer, hvorav 1993 møtte på ett program og tre møtte på to.

2.7.3 Gjennomføring og frafall på institusjonsnivå – master

Av studentene som begynte på en toårig masterutdanning høsten 2009, fullførte 36,1 prosent på normert tid ved utdanningsinstitusjonen hvor de var tatt opp. Ett år senere har gjennomføringen økt med over 20 prosentpoeng, til 58,9 prosent. Ved universitetene, som har de fleste masterstudentene, øker andelen med fullført grad med 26 prosentpoeng når studentene får ett år til på seg (tabell 2.18).

Av universitetene har NTNU (71 prosent) og Universitetet i Bergen (69,8 prosent) best gjennomføring på masternivå ett år etter normert studietid. Også for de statlige høyskolene er det bedre gjennomføring ett år etter normert studietid, men her er både økningen og gjennomføringen totalt sett lavere enn ved universitetene. Det er også svært stor variasjon i tallene for de enkelte høyskolene. Mange har små kull, og det gjør at få personer kan gi store utslag i beregningen. Av de tre høyskolene med opptakskull til master på over 100 studenter, har

Høgskolen i Sør-Trøndelag best gjennomføring ett år etter normert studietid med hele 76,2 prosent (vedleggstabell V2.24A og B).

Frafallet øker også ett år etter normert studietid på master, og økningen er gjennomgående for hele sektoren. Økningens størrelse varierer mellom institusjoner. De private institusjonene har dårlig gjennomføring på master også når studentene får ett år til på seg. Ved Handelshøyskolen BI øker frafallet fra ca. en tredjedel av kullet til over 90 prosent ett år etter normert studietid.

Tabell 2.18 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høst 2009 til 2-årig masterutdanning organisert på fulltid, per vår 2011 og vår 2012

Institusjon	Høst 2009	Vår 2011			Vår 2012		
		% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall
Statlige høyskoler	952	27,1	49,5	23,4	48,1	18,9	33,0
Universiteter	5 657	38,5	46,2	15,3	64,7	16,1	19,2
Statlige vitenskapelige høyskoler	819	51,6	40,0	8,3	78,4	9,0	12,6
Kunsthøyskoler	96	80,2	11,5	8,3	88,5	3,1	8,3
Private vitenskapelige høyskoler	646	4,6	62,4	33,0	10,4	5,9	83,7
Private høyskoler	58	13,8	55,2	31,0	20,7	37,9	41,4
Sum	8 228	36,1	46,9	17,0	59,8	14,9	25,2

HiAk, HiBu, HiNe, HiT, HiÅ, AHO, NIH, KHIB og ATH har ikke rapportert møtt-tall.

Andelen som fullfører på normert tid i 2012 ved institusjonen der de begynte utdanningen, er lavere på master- enn på bachelornivå, 37 mot 39,7 prosent; til gjengjeld er frafallet mye lavere, 17,4 mot 30,1 prosent. På masternivå har universitetene en høyere andel som fullfører på normert tid, og lavere frafall enn de statlige høyskolene, dvs. motsatt av tendensen på bachelornivå. Over 45 prosent av masterstudentene som begynte i 2010, har ikke gjennomført på normert tid og er fortsatt studenter to år etter påbegynt utdanning (Tabell 2.19).

Som påpekt er andelen i 2009- og 2010-kullene som gjennomførte masterutdanningen på normert tid, relativ lik (hhv. 36,2% og 37%). Fraffallet gikk svakt opp, fra 16,9 til 17,4 prosent, mens andelen "fortsatt student", gikk tilsvarende ned (tabell 2.18 og 2.19). Det er stor variasjon i gjennomføring og frafall mellom institusjonene også på masternivå (se vedleggstabell V2.25).

Ser man på fagområde, er det flest som fullfører mastergrad på normert tid i matematisk-naturvitenskapelige fag, og fullføringsraten er langt bedre enn på bachelornivå (+ 17,5 prosentpoeng). De historisk-filosofiske fagene har det laveste fraffallet (tabell 2.20) – helt motsatt av tendensen på bachelornivå, der disse fagene har det høyeste fraffallet.

Tabell 2.19 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptaket høsten 2010 på 2-årige masterutdanninger organisert på fulltid, per institusjonskategori

Institusjon	Høst 2010	Vår 2012					
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Statlige høyskoler	916	229	25	468	51,1	219	23,9
Universiteter	5 653	2 257	39,9	2 519	44,6	877	15,5
Statlige vitenskapelige høyskoler	873	440	50,4	316	36,2	117	13,4
Kunsthøyskoler	104	71	68,3	23	22,1	10	9,6
Private vitenskapelige høyskoler	695	79	11,4	436	62,7	180	25,9
Private høyskoler	86	8	9,3	34	39,5	44	51,2
Sum	8 327	3 084	37,0	3 796	45,6	1 447	17,4

Opptakskullet er 8268 personer, hvorav 8209 møtte på ett program og 59 på to. HiBo, HiT, AHO, NIH, KHiB, MHS, ATH, FIH, NITH har ikke rapportert møtt-tall i 2010. For disse institusjonene er opptatt-tallet brukt.

Tabell 2.20 Gjennomføring på normert tid og frafall for opptakskullet høsten 2010 på 2-årige masterutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium

Studium	Høst 2010	Vår 2012					
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Historisk-filosofiske fag	1 086	370	34,1	567	52,2	149	13,7
Matematisk-naturvitenskapelige fag	968	418	43,2	372	38,4	178	18,4
Samfunnsvitenskap	1 726	626	36,3	779	45,1	321	18,6
Økonomisk-administrativ utdanning	1 631	589	36,1	734	45,0	308	18,9
Sum	5 411	2 003	37,0	2 452	45,3	956	17,7

Opptakskullet er på 5377 personer, hvorav 5343 møtte på ett program og 34 på to. HiT, UiN, MHS og NLA rapporterte ikke møtt-tall i 2010. For disse institusjonene er opptatt-tallet brukt.

Gjennomføring og frafall i toårig erfaringsbasert masterutdanning

De toårige erfaringsbaserte mastergradene gjelder i all hovedsak økonomisk-administrative fag og tilbys kun ved noen få institusjoner, i praksis nesten bare Handelshøyskolen BI, som høsten 2010 tok opp 1426 av ialt 1472 studenter til denne typen utdanning. Disse studiene har langt bedre gjennomføring og mindre frafall enn de ordinære toårige masterutdanningene. Dette er studier som normalt er betalt av studenten selv eller arbeidsgiveren. I vedlegg gis tabeller over frafall og gjennomføring for de toårige erfaringsbaserte masterutdanningene etter fag og institusjon (tabell V2.26 og V2.27).

2.7.4 Studentflyt – mobilitet mellom fag og institusjoner

Studentflyt brukes i denne rapporten som betegnelse på mobilitet mellom fag og institusjoner underveis i studieløpet. Studentflyt mellom institusjoner er definert som antallet studenter fra opptakskullet som våren 2012 var registrert på en annen institusjon enn ved opptakstidspunktet, og samtidig ikke var registrert på den opprinnelige institusjonen. Vedleggstabell V2.28 viser at nærmere 12 prosent av bachelorstudentene som begynte utdanningen høsten 2009, og vel to prosent av masterstudentene som begynte høsten 2010, hadde skiftet til en annen institusjon våren 2012. Det er ingen stor ubalanse for noen del av sektoren, selv om de statlige høyskolene totalt sett taper noen flere studenter enn de vinner (tabell 2.21).

I fireårig lærerutdanning var det også svært få, i alt 4 prosent av opptakskullet 2008, som byttet institusjon i løpet av utdanningen, se vedleggstabell V2.29.

Når det gjelder flytting mellom landsdeler/regioner, er Oslo og Akershus og Nord-Norge netto mottakere av studenter som bytter utdanningsinstitusjon underveis i studieløpet, mens de øvrige regionene avgir studenter som flytter på seg (tabell 2.22). Tallene er imidlertid ikke veldig store. Det er heller ikke slik at "alle" vil til samme del av landet, selv om det er en klar netto innflytting til Oslo og Akershus.

Det er flere studenter som skifter fagområde enn institusjon underveis i studieløpet. Tabell 2.23 viser at vel 20 000 studenter, dvs. omtrent en tiendedel av alle registrerte studenter, skiftet fagområde i perioden fra høsten 2010 til høsten 2012. Bytte mellom utdanninger innenfor samme fagområde kommer ikke med i denne statistikken. Det totale antallet studenter som skifter studium, må derfor antas å være en god del høyere enn det tabell 2.23 viser. Den gir likevel en indikasjon på at mange av forsinkelsene i høyere utdanning skyldes bytte av fag underveis i studieløpet. Tabellen viser antallet personer som er registrert på studieprogram på et annet fagområde i 2012 enn i 2010.

Tabell 2.21 Studentflyt mellom institusjonstyper, 2010 høst til 2012 høst, brutttotal

	Til SH	Til U	Til SVH	Til KHS	Til PVH	Til PH	Totalt
Fra SH		4 353	579	10	604	512	6 030
Fra U	3 660		559	31	661	441	5 317
Fra SVH	272	313		5	57	19	654
Fra KHS	8	22	1			3	34
Fra PVH	466	609	155	1		109	1 315
Fra PH	425	477	41	7	138		1 067
Totalt	4 810	5 756	1 313	53	1 444	1 069	14 324

Tabell 2.22 Geografisk studentflyt, 2010 høst til 2012 høst, brutto- og nettotall

	Til Oslo og Akershus	Til Hedmark og Oppland	Til Sør-Østlandet	Til Agder og Rogaland	Til Vestlandet	Til Trøndelag	Til Nord-Norge	Brutto fra	Netto fra	Flytfaktor fra
Fra Oslo og Akershus		299	478	342	788	515	1 265	3 652	- 1 124	5,9
Fra Hedmark og Oppland	401		134	81	206	222	232	1 251	211	9,6
Fra Sør-Østlandet	685	150		190	283	216	317	1 819	444	10,0
Fra Agder og Rogaland	486	73	177		378	209	189	1 490	220	8,2
Fra Vestlandet	1 043	175	210	388		539	355	2 679	261	6,5
Fra Trøndelag	903	148	127	118	439		399	2 101	37	6,3
Fra Nord-Norge	1 296	210	272	168	349	376		2 629	- 97	8,6
Brutto til	4 776	1 040	1 375	1 270	2 418	2 064	2 726			
Netto til	1 124	- 211	- 444	- 220	- 261	- 37	97			
Flytfaktor til	6,7	6,9	6,8	6,5	5,6	5,9	8,2			

Flytfaktor til er "brutto til" delt på antall unike personer registrert i landsdelen, 2012, i prosent. Flytfaktor fra er "brutto fra" delt på antall unike personer registrert i landsdelen, 2010, i prosent.

Tabell 2.23 Studentflyt mellom fagfelt, 2010 høst til 2012 høst, bruttotall

	Til all- menne fag	Til humanis- tiske og estetiske fag	Til lærer- utdanninger og utdanninger i pedagogikk	Til samfunns- fag og juridiske fag	Til økono- miske og admi- nistrative fag	Til naturvitens- kapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	Til helse-, sosial- og idrettsfag	Til primær- nærings- fag	Til samferd-sels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	Til uopp- gitt fagfelt	Totalt
Fra allmenne fag	22	31	54	114	29	47	2	1	298		
Fra humanistiske og estetiske fag	12	1 277	1 363	555	502	620	17	24	4 400		
Fra lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	6	1 181	456	369	334	682	11	10	3 064		
Fra samfunnsfag og juridiske fag	2	1 133	766	1 060	553	935	22	42	4 568		
Fra økonomiske og administrative fag	20	293	261	766	469	420	25	77	2 405		
Fra naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	9	321	442	533	437	64	88	107	2 327		
Fra helse-, sosial- og idrettsfag	4	413	871	572	374	19	29	83	2 861		
Fra primærnæringsfag	7	20	10	24	69	8	2	136			
Fra samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	6	8	17	51	46	19	3	8	157		
Fra uoppgitt fagfelt	79	53	94	102	109	65	9	25	528		
Totalt	53	3 410	3 690	3 353	2 451	3 205	170	293	523	20 526	

2.8 Kandidater

Tabell 2.24 viser antall uteksaminerte kandidater fordelt på institusjonskategori. For de statlige høyskolene og universitetene er også fordelingen på lavere og høyere grad tatt med. Tabellen viser at det totalt sett har vært en økning i kandidattallene i hele perioden, men ikke for alle. Veksten har også vært litt ujevn. Reduksjonen fra 2009 til 2010 for de private vitenskapelige høyskolene skyldes endret rapportering fra Handelshøyskolen BI. En fullstendig oversikt over kandidater fordelt på nivå og institusjon finnes i vedleggstabell V2.30.

Antallet kandidater har økt forholdsvis mest på høyere nivå for de statlige høyskolene, selv om det fortsatt er ti ganger flere som tar en bachelor- enn en mastergrad ved disse institusjonene. Også alle universitetene har hatt vekst på høyere grad i perioden, mest markert ved de nye universitetene og NTNU. Den foreløpige toppen i antallet høyeregradskandidater ved universitetene i 2007 skyldes at dette var siste året det var mulig å skrive ut vitnemål etter gammel struktur. Det er verd å merke seg at over 20 prosent av kandidatene ved universitetene har tatt integrerte masterutdanninger eller lengre profesjonsstudier, som var ment å være unntak i gradsstrukturen som ble innført med Kvalitetsreformen.

Tabell 2.25 viser antallet kandidater fra noen utvalgte utdanninger i perioden siden 2003. Her ser vi at antallet kandidater fra sykepleierutdanning har vært ganske stabil i perioden, at ingeniørutdanningen hadde en nedgang i 2007–2008, men i 2012 er på sitt høyeste nivå noensinne.

Det har også vært vekst i antallet kandidater fra teknologiutdanning, især de siste årene. Antallet kandidater fra allmennlærerutdanningen ser ut til å ha stabilisert seg i 2012, etter en nedgang i perioden 2007–2011. Dette er likevel omtrent 30 prosent lavere enn i toppåret 2006. Det har jevnt over vært god vekst i antallet kandidater fra historisk-filosofiske og samfunnsvitenskapelige fag og jus, tross en liten nedgang for de to sistnevnte fra 2011 til 2012. Det har også vært betydelig vekst i antallet kandidater fra lengre profesjonsutdanninger som medisin og psykologi. En fullstendig oversikt over kandidater fordelt på studium finnes i vedlegg (Tabell V2.31). I tillegg er det utarbeidet egne kandidatoversikter per institusjon for førskolelærere, sykepleiere og MNT-fag (vedleggstabellene V2.32 – V2.34).

Fagområdene med flest kandidater i 2012 er samfunnsvitenskap med 4398, økonomisk-administrativ utdanning med 4293, sykepleierutdanning med 3506, historisk-filosofiske fag 2392 og matematisk-naturvitenskapelige fag 2253. Deretter følger ingeniørutdanning (2203), teknologi (1961), førskolelærer- (1833) og allmennlærerutdanning (1430 kandidater), se Figur 2.9.

Deltakelse og kandidater i norsk høyere utdanning sammenliknet med andre land

Education at a Glance (EaG) er OECDs årlige indikatorrapport for utdanningssektoren. Den gjør det mulig å sammenligne Norge med andre OECD-land når det gjelder bruk av ressurser til utdanning, deltagelse i utdanning, resultater av utdanning, osv.

Andelen med høyere utdanning i Norge er 37 prosent, og det er 10. plass i OECD. Mens andelen med høyere utdanning i befolkningen har økt med 2,8 prosent årlig i Norge siden år 2000, har tilsvarende økning i OECD som helhet vært 3,7 prosent.

Tre av fire unge voksne i Norge vil sannsynligvis i løpet av livet starte i høyere utdanning. Dette er like under OECD-snittet (79 prosent).

Når det gjelder valg av fagfelt, skiller Norge seg fra OECD-gjennomsnittet ved at flere av de nye studentene i Norge tar helsefag, og at langt færre tar ingeniørfag. Kandidatproduksjonen i høyere utdanning i Norge ligger under gjennomsnittet for OECD-landene. Den har holdt seg relativt stabil de siste årene.

Norge har relativt lav stigende sosial mobilitet i høyere utdanning. Det vil si at sjansen for at en ung person med foreldre med lav utdanning skal gå inn i høyere utdanning er lavere enn i mange andre land. Alle de andre nordiske landene har høyere stigende mobilitet enn oss. I alle land er de med høyt utdannede foreldre overrepresentert i høyere utdanning. Dette gjelder også i Norge, men her er denne overrepresentasjonen svakere enn i de fleste land. Her er det altså relativt mange med høyt utdannede foreldre som ikke selv tar høyere utdanning.

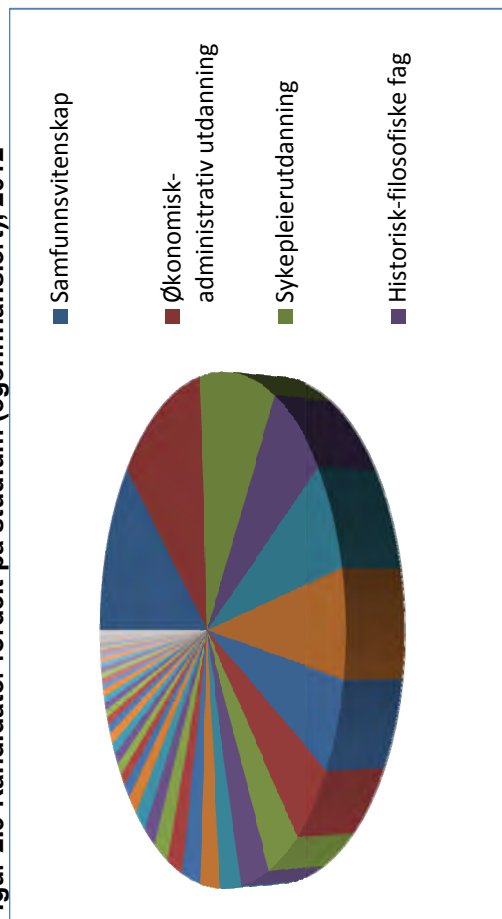
Jenter har klart høyere karriereambisjoner enn gutter. Når 15-åringene i PISA blir spurt om hva de ser for seg at de kommer til å gjøre når de er rundt 30 år gamle, svarer langt flere jenter enn gutter at de vil jobbe som ledere eller i akademiske yrker. I Norge er det færre unge totalt som tror de kommer til å jobbe i slike yrker, men forskjellen mellom jenter og gutter er større enn i OECD i snitt. Gutter og jenter ser også for seg å jobbe innenfor ulike felt. Ikke overraskende ser flere gutter enn jenter for seg jobb som ingeniør eller innenfor IT-fag, mens situasjonen er omvendt for helsefag. Disse kjønnsforskjellene gjenspeiles også i deltagelse i høyere utdanning. De landene med størst kjønnsforskjeller i ungdommenes ambisjoner er i stor grad også land med store kjønnsforskjeller i deltagelsen i høyere utdanning (for eksempel Norge). Kjønnsforskjellene i deltagelse i høyere utdanning i Norge er blant de største i OECD.

Kilde: OECD (2012): Education at a Glance

Tabell 2.24 Kandidater etter institusjonskategori per nivå og totalt 2003 – 2012 (egenfinansiert)

	Totalt antall kandidater										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
SH LN	10 827	10 961	11 218	11 693,3	11 684	11 243,8	11 499,2	11 929,4	12 477,6	12 893,4	
SH HN	202,3	350	408	532	590,8	633,2	695,4	924,6	1 190,8	1 298,6	
SH sum	11 029,3	11 311	11 626	12 225,3	12 274,8	11 877	12 194,6	12 861	13 679,4	14 205,0	
U LN	5 669	6 230	5 742	6 413	6 397	6 549	6 487	6 429,6	6 863	7 185	
U HN	2 739,8	3 256,8	4 313,5	4 714,9	5 548,9	4 481,1	4 448,4	4 632,9	5 214,6	5 468,8	
U IM/prof	2 938	2 768	2 756	2 983	3 122	3 001	3 061,5	3 161,4	3 351	3 564	
U sum	11 346,8	12 254,8	12 811,5	14 110,9	15 067,9	14 031,1	13 996,9	14 223,9	15 428,6	16 217,8	
SVH	1 187	1 194	1 270	1 445	1 516	1 744	1 661	1 763	1 751	1 955	
KHS	279	295	274	276	266	270	289	265	264	266	
PVH	3 669	3 185	2 533	2 467	2 460	2 845	3 257	1 818	1 876	1 632	
PH	1 312	1 472	1 414	1 516	1 509	1 883	1 597	1 637	1 669	1 902	
Sum	28 823,1	29 711,8	29 928,5	32 040,2	33 093,7	32 650,1	32 995,5	32 567,9	34 668,0	36 177,7	

Figur 2.9 Kandidater fordelt på studium (egenfinansiert), 2012

Tabell 2.25 Kandidater fordelt på studium (egenfinansiert)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring 2011-2012	
											Antall	%
Medisin	465	459	481	500	507	526	563,0	573,5	602,8	612,6	9,8	1,6
Psykologi	229	240	292	348	415	403	420	443	453	510	57	12,6
Sykepleier- utdanning	3 324	3 578	3 463	3 580	3 589	3 321	3 372	3 179	3 294	3 506	212	6,4
Ingeniør- utdanning	1 772	1 940	1 931	1 835,8	1 570	1 624	1 850	1 919	2 053	2 203	150	7,3
Allmennlærer- utdanning	1 771	1 930	2 008	2 066	1 811	1 792	1 548	1 532	1 417	1 430	13	0,9
Førskolelærer- utdanning	1 314	1 289	1 331	1 272	1 435	1 365	1 532	1 679	1 752	1 833	81	4,6
Historisk- filosofiske fag	1 603	1 338	1 860	2 261	2 758	2 352	2 176,0	2 281,3	2 320,0	2 391,8	71,8	3,1
Juridiske fag	664	615	709	842	995	890	858	946	990	963	- 27	- 2,7
Matematisk- natur- vitenskapelige fag	2 031	1 788	1 981	2 098	2 026	1 945	1 993,7	1 952,1	2 247,6	2 253,3	5,8	0,3
Samfunns- vitenskap	3 313	3 028	3 251,8	4 137,5	4 272,9	4 299,8	4 250,7	4 165,5	4 582,7	4 398,1	- 184,6	- 4,0
Teknologi	1 164,3	1 199,5	1 252	1 225,5	1 296,8	1 430,5	1 447,6	1 482,3	1 720,4	1 961,1	240,7	14,0
Økonomisk- administrativ utdanning	4 070	3 525	3 190	3 434	3 600	4 321	4 774	3 889	4 127	4 293	166	4,0

Tabellen gjelder bachelor- og masternivå. På lavere nivå er kun studieprogrammer på 120 studiepoeng eller mer med; det betyr at kandidater fra praktisk-pedagogisk utdanning ikke er medregnet.

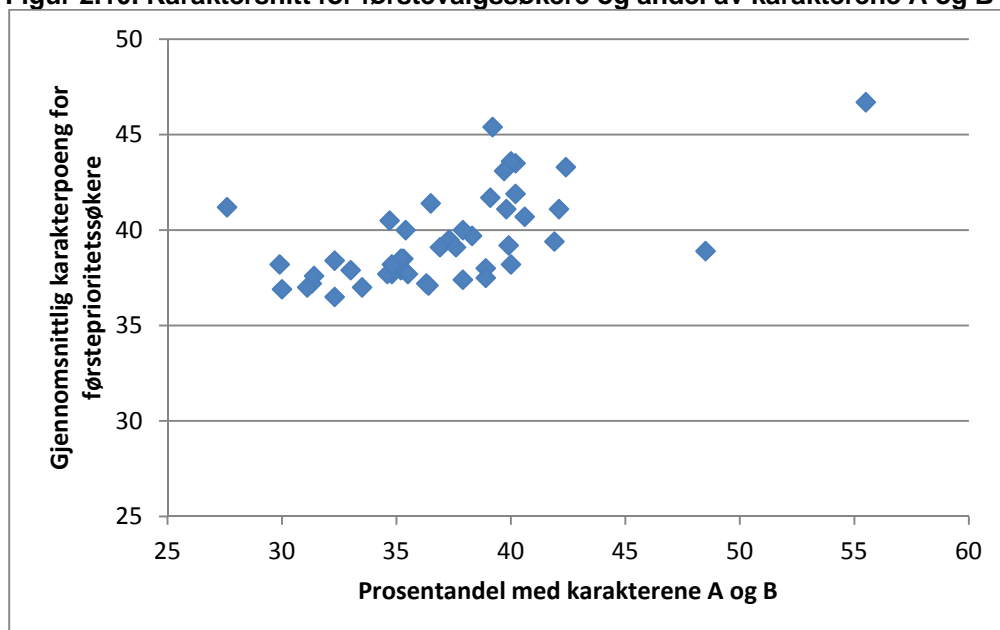
2.9 Karakterer og stryk

I forbindelse med Kvalitetsreformen fikk Norge et nytt felles karaktersystem med skalaene A-F og bestått/ikke bestått. Hensikten med å innføre en felles nasjonal karakterskala var blant annet å etablere et mer enhetlig system for karaktergivning. UHR samarbeider med institusjonene om å koordinere bruken av karakterskalaene.

Skalaene er absolutte i den forstand at en prestasjon skal bedømmes ut fra fastsatte kriterier, og ikke fordelingen av de øvrige karakterene i eksamenskullet. Det skiller den norske karakterskalaen fra ECTS-skalaen som den har hentet betegnelsene fra. I teorien kan derfor karakterer være en god indikator på nivået på studentene og kandidatene som uteksamineres. De kan også indirekte si noe om kvaliteten på studieprogrammene. Dette er likevel en indikator som må brukes med varsomhet.

Universitets- og høyskolerådet (UHR) har gjennomført analyser som tyder på at karakterskalaen brukes ulikt på tvers av fag, nivå og institusjoner (UHR 2010). Figur 2.10 viser også at det ikke alltid er en sammenheng mellom opptaksgrunnlag og andel studenter med A- og B-karakterer. De fleste institusjonene samler seg rundt en akse, noe som indikerer at det i stort er en sammenheng, med enkelte avvik. Det må bemerkes at inntakskvaliteten og avgangskarakterene gjelder ulike kull. Som tidligere ligger Norges handelshøyskole høyt på begge variablene, jf. data i vedleggstabell V2.35.

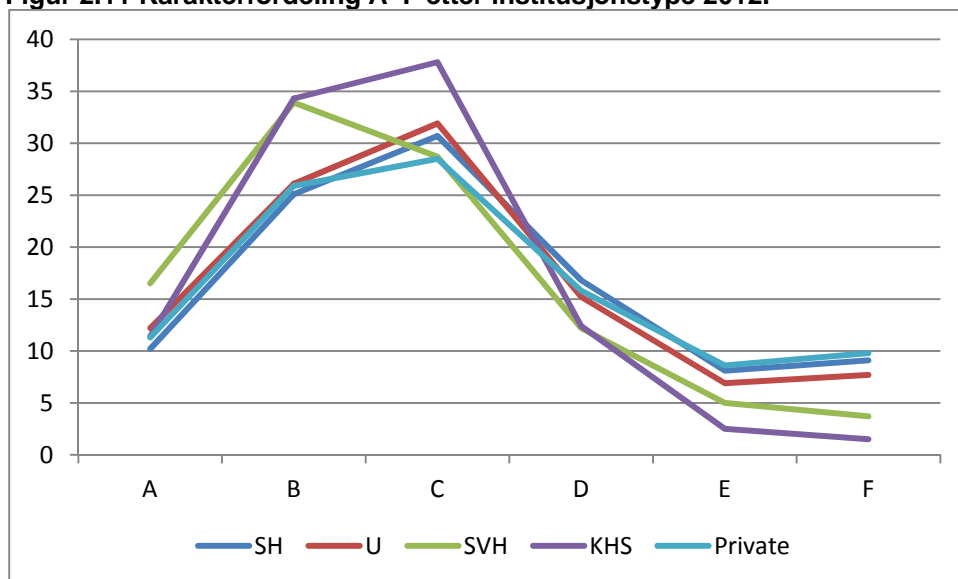
Figur 2.10. Karaktersnitt for førstevalgssøkere og andel av karakterene A og B

2.9.1 Karakterfordeling

Karakterfordelingen er relativt lik for alle typer studier ved universiteter og høyskoler, med noen unntak. De statlige vitenskapelige høyskolene skiller seg ut ved at de har en høy andel av karakterene A og B (figur 2.11). Kunsthøyskolene har en høy andel B- og C-karakterer samtidig som de har lavest andel med A- og E-karakterer. Tabell 2.26 viser de ti institusjonene med høyest andel A og B-karakterer i 2012. En fullstendig oversikt over fordeling av beståttkarakterer per institusjon finnes i vedleggstabell V2.36.

Figur 2.11 Karakterfordeling A–F etter institusjonstype 2012.

Tabell 2.26 Institusjoner med en høy andel A- og B-karakterer

	2009	2010	2011	2012
	Andel	Andel	Andel	Andel
Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling			77,8	76,6
Barratt Due Musikk institutt		60	51,5	60,7
Norges musikkhøgskole	56,4	54,7	57,8	57,0
Norges handelshøgskole	53,0	55,5	56,6	56,6
Westerdals Høgskole				54,4
Samisk høgskole	49,7	41,9	45,3	53,1
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	43,1	49,8	44,7	46,4
Norges idrettshøgskole	42,6	44,3	42,9	45,2
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	46,7	44,7	48,7	44,7
Universitetet for miljø- og biovitenskap	44,7	45,5	44,7	43,5

2.9.2 Strykprosent

Det har vært en nedgang i strykprosenten siden 2003, men de siste årene har den holdt seg relativt stabil (tabell 2.27). Nedgangen i strykprosent begynte før Kvalitetsreformen ble innført (Hovdhaugen 2005). Også denne indikatoren bør tolkes med varsomhet. En nedgang i strykprosenten kan bety høyere kvalitet ved at flere studenter har oppnådd det læringsutbyttet som kreves. På den annen side kan lav strykprosent bety lavere kvalitet hvis det er slik at flere studenter slipper igjennom uten at de har oppnådd et tilstrekkelig læringsutbytte.

Det er forskjeller i strykprosent mellom institusjonskategoriene. Kunsthøgskolene og de statlige vitenskapelige høyskolene har lav strykprosent, mens de private vitenskapelige høyskolene har mest stryk.

Tabell 2.27 Strykprosent fordelt på institusjonskategori (egenfinansiert)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring 2011-2012
Statlige høyskoler	9,6	8,3	8,7	9,1	8,6	8,6	8,1	8,0	8,4	8,6	0,3
Universiteter	10,1	8,7	8,5	8,6	8,2	7,5	7,5	7,6	7,3	7,5	0,2
Statlige vitenskapelige høyskoler	5,6	5,2	5,1	5,3	4,5	4,3	4,4	3,5	3,9	3,8	- 0,1
Kunsthøyskoler	2,8	1,6	1,6	0,7	0,6	0,3	0,4	0,4	0,6	1,4	0,8
Private vitenskapelige høyskoler	8,8	9,3	9,6	11,2	10,7	10,3	9,3	9,2	9,9	10,2	0,3
Private høyskoler	8,8	6,0	3,7	4,1	4,4	3,6	4,1	5,2	5,3	5,7	0,4
Gjennomsnitt	9,5	8,3	8,2	8,5	8,2	7,7	7,6	7,6	7,7	7,9	0,2

Vedleggstabell V2.37 viser gjennomsnittlig strykprosent for alle institusjonene fordelt på lavere nivå, høyere nivå og integrert mastergrad/profesjon. Det er store variasjoner i strykprosent også mellom institusjonene i samme kategori, og generelt er det lavere strykprosent på høyere enn lavere nivå. Høgskolen i Narvik skiller seg ut med den klart høyeste strykprosenten på begge nivåer: 12,8 på lavere grad og 14,6 på høyere grad.

Blant universitetene har NTNU og Universitetet i Stavanger de høyeste strykprosentene på lavere nivå, på henholdsvis 9,8 og 10,6, mens Universitetet i Oslo har lavest stryk (7,6). På høyere nivå har alle universitetene relativt lave strykprosent. Blant de statlige vitenskapelige høyskolene varierer strykprosenten på lavere nivå fra 2,9 ved Norges handelshøgskole til 8 ved Høgskolen i Molde. Det teologiske Menighetsfakultet og Handelshøyskolen BI har også høy strykprosent, på henholdsvis 10,2 og 11,7 prosent. Blant de private høyskolene er det store variasjoner.

2.10 Lykkes studentene i å nå læringsutbyttet som er definert for programmene?

Universitetene og høyskolene hadde frist til utgangen av 2012 med å implementere Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk (NKR), fastsatt av Kunnskapsdepartementet 15. desember 2011, se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/livslang-laring/nasjonalt-kvalifikasjonsrammeverk.html?id=601327> Med det ble det fastsatt overordnede læringsutbyttebeskrivelser som gjelder på tvers av fag for alle nivåene i det norske utdannings-systemet. For høyere utdanning bygger NKR både på Det europeiske kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning, som ble vedtatt på ministermøtet i Bolognaprosessen i Bergen i 2005, og på EUs rekommandasjon av 2008 om et europeisk kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring, kalt European Qualifications Framework for lifelong learning, EQF, og som ble innlemmet i EØS-avtalen året etter.

På ministermøtet i Bergen vedtok de 47 europeiske landene som deltar i Bolognaprosessen at de skal ha innført og iverksatt nasjonale kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning innen utløpet av 2012. Det er derfor viktig for Kunnskapsdepartementet at denne fristen overholdes.

Rapporteringen viser at det har vært høyt trykk på arbeidet med å gjennomføre kvalifikasjonsrammeverket ved institusjonene i 2012, og de fleste (24) rapporterer at de har kommet i mål med å utarbeide læringsutbyttebeskrivelser for alle sine utdanninger innen fristen. Noen har også begynt å evaluere og videreutvikle læringsutbyttebeskrivelsene. Enkelte institusjoner mangler ennå litt på noen utdanninger (varierende fra barnehagelærerutdanningen til ph.d.-nivået). For noen ganske få framgår det ikke klart hvor langt de har kommet i prosessen. Høgskolen i Ålesund har rapportert grundig på dette punktet og skriver:

I 2012 har Høgskolen uteksaminert kandidater på bachelorgradsstudier hvor studentene har hatt studieplaner med læringsutbyttebeskrivelser. ... Læringsutbyttebeskrivelser er nå helt integrert i arbeidet med nye og reviderte studie- og fagplaner. Læringsutbytte er i løpet av 2012 blitt inkludert i evalueringstemaene som inngår i høgskolens studentevalueringsystem (...). Høgskolens studie- og eksamensforskrift er revidert i 2012, og læringsutbytte er blitt tydeliggjort i forskriften. En arbeidsgruppe har gjennomgått bruken av vurderingsformer, med henblikk på å få til en standardisering av disse for bedre å kunne måle oppnåelse av læringsutbytte (...).

Også mange andre institusjonsrapporter vitner om et grundig arbeid for å undersøke og sikre studentenes læringsutbytte, og mange viser til tilknytningen til kvalitetssystemet. I noen understrekes det at undervisningen må gjennomføres slik at lærings- og prøveformer bygger opp om studentenes læringsutbytte, og enkelte viser til at arbeidet med kvalifikasjonsrammeverket har synliggjort et behov for å følge opp med langsiktig kompetansebygging og pedagogisk utviklingsarbeid. Noen institusjoner rapporterer at det å måle læringsutbytte i praksis byr på metodiske utfordringer, og Universitetet i Bergen skriver at de i 2013 vil arrangere en nasjonal konferanse med kvalifikasjonsrammeverket, undervisnings-, og vurderingsformer som tema. Videre skriver de:

UiB er kommet langt, men det gjenstår fremdeles arbeid før alle beskrivelser er tilfredsstillende formulert. Systemet vil kontinuerlig videreutvikles med vurdering av læringsutbyttebeskrivelser i evalueringer og studieplanarbeid. Læringsutbyttebeskrivelser er tema i emneevalueringer i noen fag i 2012. Det er en målsetning å utvikle retningslinjer for dette ved fakultetene i 2013 (...).

NTNU skriver i innledningen til Rapport og planer om hvordan arbeidet med læringsutbytte kan brukes i ulike sammenhenger:

Linjene er dratt videre for å synliggjøre hvordan læringsutbytte skal komme mer til syne i rekrutteringsarbeid, studiestruktur og kontakt med etterfølgende arbeidsliv, gjennom at tenkningen i kvalifikasjonsrammeverket trekkes med i ny rekrutteringsstrategi, læringsmålene har blitt tydeliggjort i emneportalen og vil ligge til grunn for kandidatundersøkelsen som vil gjennomføres i 2013. I evalueringer av studieprogram med eksterne deltaker(e), vil også læringsmålene være viktige for deres bidrag til utviklingen.

I forbindelse med omtalen av studentenes læringsutbytte er det mange institusjoner som viser til ulike student-, kandidat- og/eller arbeidsmarkedsundersøkelser. De fleste benytter seg av slike undersøkelser, men i varierende grad: noen årlig, andre etter bestemte syklener eller etter behov. Graden av systematikk i oppfølgingen ser også ut til å variere.

Undervisnings- og vurderingsformer

Ett av hovedmålene med Kvalitetsreformen var å heve kvaliteten på høyere utdanning gjennom tettere oppfølging av studentene og mer studentsentrert læring. Dette innebar blant annet flere innleveringer i løpet av studiet, jevnlig tilbakemeldinger, mer variert vurdering av studentene gjennom hele studieåret, bedre sammenheng mellom undervisning og vurdering, samt økt bruk av IKT som redskap for å forbedre undervisning og læring.

Vi har foreløpig begrenset kunnskap om hvordan universiteter og høyskoler følger dette opp, men det finnes noen undersøkelser som berører disse temaene:

Evalueringen av Kvalitetsreformen 2007

Evalueringen av Kvalitetsreformen fra 2007 viste at det ble gitt mer undervisning i mindre grupper etter reformen, studentene fikk mer skrivetrening og hyppigere tilbakemelding, og arbeidsbelastningen var jevnere.

NIFUs kandidatundersøkelse 2011

I NIFUs kandidatundersøkelse for 2011 besvarte kandidatene spørsmål om undervisningskvaliteten. Resultatene viser at syv av ti er fornøyde, men kun en av tre er svært fornøyde. Høyest andel som er svært fornøyde, finner vi i juridiske fag, idrettsfag og humanistiske og estetiske fag. Blant bachelorkandidater i ingeniørfag er under halvparten av kandidatene fornøyde, og mindre enn én av ti svært fornøyd. Kandidatene er generelt noe mindre fornøyde med tilbakemelding og veiledning fra undervisningspersonalet. NIFU tolker dette som at mange av kandidatene savner tettere oppfølging. Kandidater på idrettsfag, og humanistiske og estetiske fag og primærnæringsfag er mest fornøyde med tilbakemeldingen fra undervisningspersonalet. Minst fornøyde er jurister og bachelorer i ingeniørfag. NIFU påpeker at noen av disse forskjellene trolig kan forklares med miljøenes størrelse. Humanistiske fag har ofte små miljøer, med relativt få studenter per lærer, mens jus er eksempel på det motsatte.

NOKUTs kvalitetsbarometer 2011 og oppfølgende intervjuer 2012

NOKUT gjennomførte i 2011 en undersøkelse der vitenskapelig ansatte og studenter ble bedt om å vurdere kvaliteten i ulike aspekter av utdanningsvirksomheten (Kvalitetsbarometeret). Som oppfølging ble det våren 2012 gjennomført intervjuer av små grupper faglige ledere, undervisere og studenter ved et utvalg institusjoner for å komme i dybden av vurderingene. Blant temaene for undersøkelsene var undervisnings- og arbeidsformer.

Resultatene fra barometeret viser at faglig ansatte og studenter oppfatter disse områdene ulikt. De faglig ansatte er godt fornøyde med lærergruppens faglige og pedagogiske kompetanse, studiets innhold og arbeidsformer og sluttvurderingen av studentene. Studentene gir derimot gjennomgående en svak vurdering av undervisning, veiledning og eksamensformer. I intervjuene nyanseres dette bildet noe. Studentenes vurderinger av kvaliteten på undervisningen er mindre kritisk enn i barometeret. Oppfatningen er at kvaliteten avhenger mer av lærernes individuelle formidlingsferdigheter enn av metoder, opplegg og tilrettelegging for læring.

Lærere og studenter er både i barometeret og i intervjuene nokså samstemte når det gjelder verdien av ulike undervisnings- og arbeidsformer. Informantene mener at det benyttes et rimelig variert repertoar av undervisningsformer i utdanningene, og interessant nok gir de spesielt de «tradisjonelle» undervisningsformene et godt skussmål. Både studenter og lærere løfter fram forelesningen som en undervisningsmetode som fungerer godt i de fleste fagene.

Bedre kunnskapsgrunnlag

Kunnskapsdepartementet arbeider med å utvide kunnskapsgrunnlaget om undervisning og vurdering. For det første har NOKUT fått i oppdrag å gjennomføre en årlig studentundersøkelse der dette vil være temaet. Første undersøkelse vil offentliggjøres våren 2014. For det andre har regjeringen tatt initiativ til en forskningsbasert evaluering av kvaliteten i høyere utdanning, der oppfølging av studentene vil være et viktig tema.

2.11 Hovedtendenser utdanning

- Antallet vedtatte studietilbud ved universitetene og høyskolene fortsetter å øke, og økningen er forholdsvis størst ved de private høyskolene. I 2012 er det bare universitetene som samlet reduserer studietilbudet.
- Det var noen flere studietilbud med registrerte studenter i 2012 enn i årene før, og det er antallet masterstudier som øker mest.
- Det har totalt sett vært en økning både i antallet bachelor- og mastergrader siden 2003, og det betyr at det er studiene som er i tråd med Kvalitetsreformen som har økt mest i perioden. Imidlertid har antallet årskurs også økt.
- Bachelorstudentene utgjør halvparten av alle studenter i 2012. Andelen varierer fra rundt 38 prosent ved universitetene til bortimot 70 prosent ved kunsthøyskolene og de private høyskolene. Andelen masterstudenter har økt fra vel 13 til vel 15 prosent av det totale antallet studenter siden 2004, og veksten i antall har vært betydelig i perioden. 22 prosent av studentene er fortsatt på årskurs og kortere tilbud. Det betyr at det er et relativt høyt antall studenter på studeiprogrammer som ikke er i tråd med gradsstrukturen i Kvalitetsreformen.
- Universitetene har seks ganger så mange masterkandidater som de statlige høyskolene og hadde 500 flere kandidater i 2011 enn i 2012. Tendensen de siste fire årene er at det i sektoren som helhet stadig uteksamineres flere kandidater per masterprogram.
- Antall søknader til høyere utdanning har økt med 14 prosent siden 2009.
- Det var i gjennomsnitt 2,2 førstevalgssøkere til hver studieplass i 2012 og 1,7 kvalifisert førstevalgssøker.
- Det er en klar tendens til at lærestedene i og nær de større byene har best søkning. For høyskolene i Nord-Norge er søker tallene lave.
- Jus er det mest populære studiet, mens det er færrest søkere til studieplassene på realfag.
- Søkere ved statlige vitenskapelige høyskoler har høyest poengsum fra videregående opplæring, fulgt av universitetene og de private vitenskapelige høyskolene.
- Antall registrerte studenter økte med nesten 9000 fra 2011 til 2012. Siden 2003 har studenttallet økt med 35 000. Det er antall studenter på helse,- sosial- og idrettsfag som har økt mest, etterfulgt av økonomisk-administrative fag.
- Det er klare kjønnsforskjeller i studentenes utdanningsvalg.
- Personer med innvandrerbakgrunn utgjør en stadig større andel av studentmassen, vel 11 prosent i 2011, noe som er en økning på fire prosentpoeng og nærmere en dobling i antall siden 2003. Økningen er størst blant dem med ikke-vestlig bakgrunn.
- Det gjennomsnittlige antallet studiepoeng som avlegges per student målt i heltids-ekvivalenter, har økt siden 2003, tross en tilbakegang fra 2011 til 2012.
- Gjennomføringen i henhold til avtalt utdanningsplan gikk ned fra 2011 til 2012, men resultatet for 2012 er likevel bedre enn i 2009 og 2010.
- Frafallet fra sektoren er mye lavere når man ser sektoren under ett, enn når man tar utgangspunkt i data per institusjon. Forskjellen er størst for bachelornivået, der sektorfracfallet er under 20 prosent av 2009-opptakskullet, mens det målt ut fra institusjonsdata er på 30 prosent av kullet.
- I de fireårige lærerutdanningene gjennomførte litt under halvparten av studentene som møtte til studiestart høsten 2008, utdanningen på normert tid, og vel 30 prosent falt fra.

- Studentflytdata viser at nær 12 prosent av bachelorstudentene som begynte i 2009, og vel to prosent av masterstudentene som begynte i 2010, hadde skiftet til en annen institusjon våren 2012. I tillegg er det mange flere som skifter fagområde i løpet av studiene.
- Det var over fire prosents økning i antallet kandidater fra 2011 til 2012.
- Karakterfordelingen er relativ lik for alle typer studier ved universiteter og høyskoler, med noen unntak: De statlige vitenskapelige høyskolene har en høy andel av karakterene A og B.
- Gjennomsnittlig strykprosent i 2012 var 7,9. De siste årene har strykprosenten holdt seg relativt stabil, men det er store variasjoner mellom institusjonene.

Barnehagelærerutdanning

Fra studieåret 2013-2014 erstattes førskolelærerutdanningen av en ny barnehagelærerutdanning. Bakgrunnen for ny rammeplan er NOKUTs evaluering av norsk førskolelærerutdanning og innføringen av Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk. Målet har vært å skape en integrert profesjonsrettet og forskningsbasert utdanning som også skal være attraktiv, innovativ og krevende, og som har høy kvalitet.

Fra fagbasert til kunnskapsområdebasert utdanning

Den nye utdanningen innebærer en endring av strukturen i utdanningen. Utdanningen har fram til nå vært fagbasert, det vil si bygget opp av ti ulike fag, for eksempel norsk, matematikk, pedagogikk osv. I den nye rammeplanen av 4. juni 2012 er utdanningen bygget opp rundt seks tverrfaglige kunnskapsområder i tillegg til obligatorisk bacheloroppgave:

- Barns utvikling, lek og læring
- Samfunn, religion, livssyn og etikk
- Språk, tekst og matematikk
- Kunst, kultur og kreativitet
- Natur, helse og bevegelse
- Ledelse, samarbeid og utviklingsarbeid

Disse kunnskapsområdene bygger på de samme ti fagene som den tidligere førskolelærerutdanningen består av, men den legger i større grad opp til å integrere fagene med hverandre og med barnehagens kompetansebehov.

Institusjonene får gjennom den nye rammeplanen større frihet til å forme egen utdanning, til å spisse barnehagelærerutdanningen inn mot sine sterke fagområder og dermed bygge en tettere kobling til egen FoU-virksomhet. Den nye rammeplanen legger videre opp til et forsterket regionalt samarbeid og økt mobilitet, både nasjonalt og internasjonalt. Til slutt er den nye rammeplanen også bedre tilpasset en forventet vekst i tilbud og etterspørsel etter barnehagefaglige mastergrader.

Høgskolen i Sogn og Fjordane fikk våren 2012 i oppdrag fra Kunnskapsministeren å være pilot for den nye utdanningen med opptak av første kull i august 2012. Piloten vil høste mange nyttige erfaringer som vil være relevante for andre institusjoners pågående implementeringsarbeid.

Tredje år med ny grunnskoleutdanning

Høsten 2010 ble det innført nye grunnskolelærerutdanninger (GLU) for 1.–7. trinn og for 5.–10. trinn. De differensierte lærerutdanningene skal være integrerte, profesjonsrettete og forskningsbaserte og ha høy faglig kvalitet.

For å bidra til at reformen gjennomføres som planlagt, skal en følgegruppe i en femårsperiode innhente kunnskap om reformen og utdanningene og gi råd til Kunnskapsdepartementet og lærerutdanningsinstitusjonene om veien videre. Følgegruppen leverte sin første rapport våren 2011.

Fra Følgegruppens tredje rapport, levert mars 2013, kan følgende trekkes fram:

- En marginal økning i opptaket til de to utdanningene det siste året, kombinert med relativt høyt frafall, gir grunn til stor uro over framtidig lærerdekning, særlig i Nord-Norge. Følgegruppen finner lite arbeidsdeling og samarbeid om fagtilbud innenfor den enkelte regionen. Det er også lav studentmobilitet. Følgegruppen er kritisk til at noen høyskoler opprettholder et bredt fagtilbud med svært få studenter og oppfordrer til mer faglig samarbeid over institusjonsgrensene.
- En undersøkelse ved seks institusjoner av grunnskolelærerutdanningenes forskningsbasering viser en positiv utvikling, til tross for at relativt få med førstestillingskompetanse underviser i utdanningene. Konklusjonene er at pensum er oppdatert med ny forskning, studentene lærer forskningsmetoder og utfører selv praksisrelevante prosjekter. Bacheloroppgaven oppleves som viktig. Det er mer uklart hvordan praksisopplæringen styrker kvalifiseringen til forskningsbasert yrkesutøvelse. Følgegruppen utfordrer ledelsen ved alle institusjonene til å løfte spørsmålet om forskningsbasert yrkesutøvelse opp på programnivå, for å sikre en helhetlig og integrert forskningsbasert utdanning. Departementet oppfordres til å sette av ekstra midler til stipendiat- og postdoktorstillinger.

Andre temaer som behandles i rapporten er, flerkulturelle perspektiver og opplæring i samiske forhold. Følgegruppens vurdering er at det er engasjement og positive holdninger, men at det på begge områdene er utfordringer når det gjelder å finne gode løsninger på hvordan forskriftens krav kan følges opp i alle fag.

Kilde: Følgegruppa for lærarutdanningreforma: Drivkraft i utviklinga av lærarposisjonen. Rapport nr 3.

3. Forskning

3.1 Innledning

Ifølge universitets- og høyskoleloven skal institusjonene utføre forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå. I forkant av Kvalitetsreformen i 2003 pekte Mjøs-utvalgets utredning om høyere utdanning og forskning i Norge, på to sentrale utfordringer for forskningen i universitets- og høyskolesektoren: det ble forsket for lite, og forskningen holdt for lav kvalitet (NOU 2000:14). Utredningen fra Mjøs-utvalget lå til grunn for stortingsmeldingen om kvalitetsreformen (St.meld. nr. 27 (2000-2001)). Stortingsmeldingen ble på forskningsområdet fulgt opp av blant annet etableringen av nytt resultatbasert finansieringssystem. I systemet inngikk indikatorer for ekstern forskningsfinansiering (Forskningsrådet, EU), doktorgrader og etter hvert for vitenskapelig publisering. Samlet skulle disse indikatorene stimulere universiteter og høyskoler til mer forskning, og forskning av høyere kvalitet. I tillegg ble spørsmål om kapasitet for forskning behandlet i en egen stortingsmelding om rekruttering (St.meld.nr. 35 (2001-2002)). Meldingen resulterte i en opptrappingsplan for stipendiatstillinger, som fra og med 2002 har tilført UH-sektoren nesten 1600 nye stipendiatstillinger. Kvalitetsreformen innebar også innføring av ny felles doktorgrad, *philosophiae doctor* (ph.d), til erstatning for de gamle fagspesifikke gradene.

Vi vil i dette kapitlet belyse utviklingen i UH-sektoren når det gjelder omfang av og kvalitet på forskningen med data om forskningsfinansiering, avlagte doktorgrader og vitenskapelig publisering. I tillegg til de nevnte temaene med direkte relevans for Kvalitetsreformen vil det i kapitlet også gis et bilde av blant annet nærings-ph.d-ordningen, kunstnerisk utviklingsarbeid, Open Access og UH-institusjonenes deltakelse i EUs 7. rammeprogram for forskning.

3.2 Finansiering av forskning

3.2.1 Totale FoU-utgifter i UH-sektoren

I 2011 ble det utført forsknings- og utviklingsarbeid for 45,2 mrd. kroner i Norge. UH-sektoren sto for snaue 14,4 mrd. kroner, tilsvarende 32 prosent av de samlede FoU-utgiftene. Næringslivets andel var 44 prosent og instituttsektorens 25 prosent. I tabell 3.1 er FoU-utgiftene i UH-sektoren i 2011 fordelt på institusjoner og finansieringskilder. FoU-utgiftene i UH-sektoren har siden forrige undersøkelse i 2009 vokst noe mindre enn i de to andre sektorene. Grunnbudsjettet står for 66 prosent av FoU-utgiftene i UH-sektoren, mens Forskningsrådet andel er om lag 18 prosent.

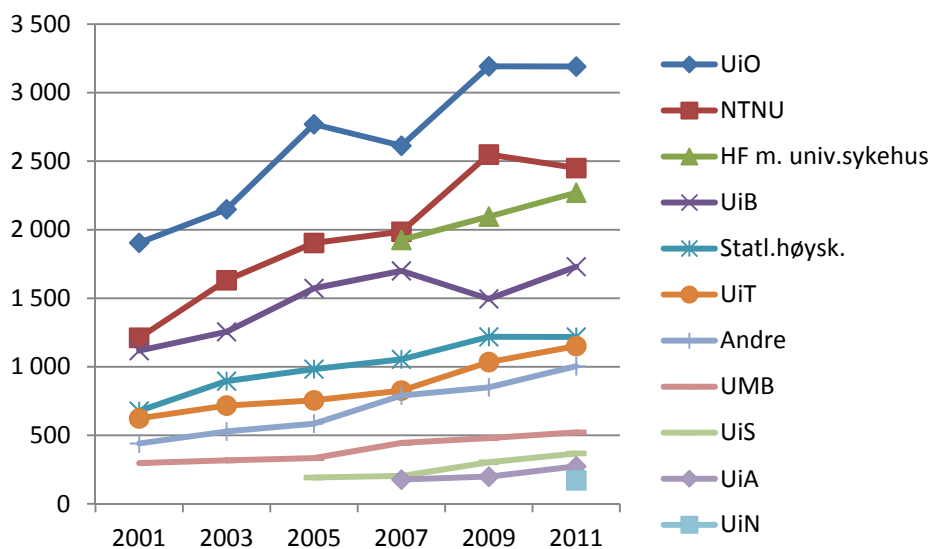
Figur 3.1 viser utviklingen i FoU-utgifter per UH-institusjon fra 2001 til 2011. Begge de to største institusjonene, UiO og NTNU, opplevde nedgang i FoU-utgiftene fra 2009 til 2011, mens nummer tre, helseforetak med universitetssykehus, fortsatte å vokse. Før 2007 inngikk universitetssykehusene i statistikken for det enkelte universitet. Den sterke veksten i FoU-utgifter ved NTNU, UiB og UiO fram til og med 2005 henger trolig sammen med universitetssykehusenes plassering og stor satsing på helseforskning blant annet fra Helse- og omsorgsdepartementet (HOD). Statlige høyskoler med 1,2 mrd. kroner i FoU-utgifter i 2011 utgjør en betydelig FoU-ressurs.

Tabell 3.1 FoU-utgifter i UH-sektoren i 2011 fordelt på institusjoner og finansieringskilder, mill.kr.

	Totalt	Grunnbudsjett	Forskningsrådet	Departementer m.v.	Næringsliv	Utlandet	Andre kilder
Totalt	14 353,4	9 532,9	2 517,4	958,9	572,2	322,9	449,1
UiB	1 730,7	1 105,2	341,9	153,8	8,7	48,8	72,4
UiO	3 190,8	1 845,3	853,8	237,3	68,5	78,7	107,3
UiT	1 151,7	694,4	198,3	134,1	34,0	32,2	58,6
NTNU	2 450,6	1 345,4	587,8	165,7	231,8	76,0	43,9
UiA	274,1	223,8	16,7	18,5	8,1	4,6	2,4
UiS	368,3	252,6	30,6	28,5	51,9	4,4	0,4
UiN	172,5	119,4	15,4	25,9	5,5	5,6	0,7
UMB	521,5	327,0	100,3	47,8	25,0	20,1	1,3
Andre	1 004,5	776,0	100,5	36,1	66,3	15,3	10,5
Statl.høysk.	1 218,2	957,3	109,4	84,6	33,4	15,9	17,6
HF m. univ.sykehus	2 270,6	1 886,7	162,9	26,6	38,9	21,4	134,1

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Figur 3.1 FoU-utgifter (mill.kr.) per institusjon 2001-2011, løpende priser

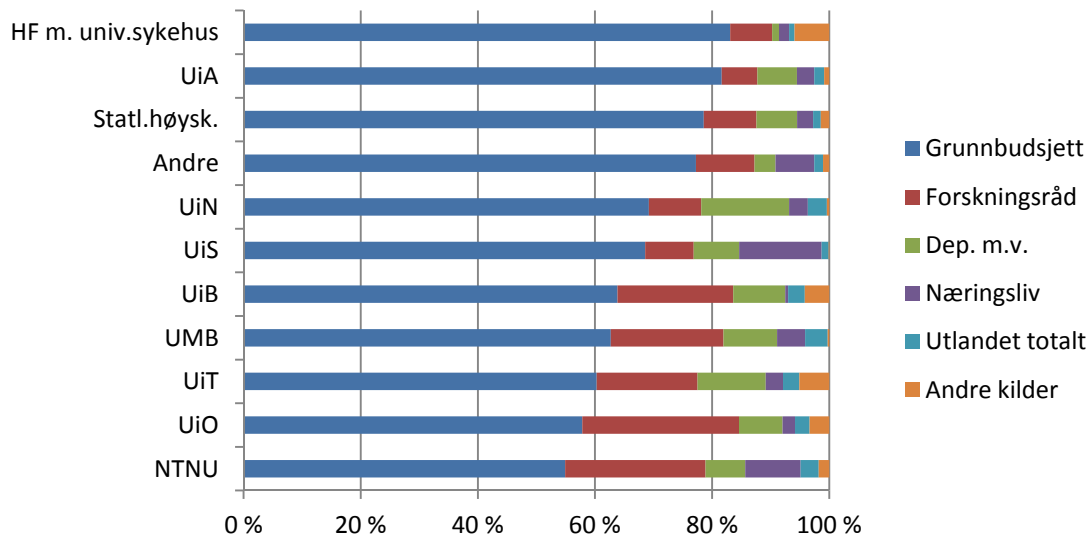
Kilde: NIFU/Statistikkbanken

FoU-utgifter fordelt på finansieringskilde

Grunnbudsjettet er den uten sammenlikning største finansieringskilden for FoU ved samtlige UH-institusjoner. Grunnbudsjettets andel varierer likevel kraftig, fra under 60 prosent ved NTNU og UiO til over 80 prosent ved UiA (figur 3.2). Forskningsrådet er klart større finansieringskilde ved de fire eldste universitetene og UMB enn ved øvrige institusjoner. UiS og NTNU utmerker seg med en høy andel FoU-finansiering fra næringslivet. UiO og UiB har

derimot svært lav andel finansiering fra denne kilden. I hvert fall for UiBs del kan det henge sammen med organisering av eksternt finansiert forskning i randsonen.

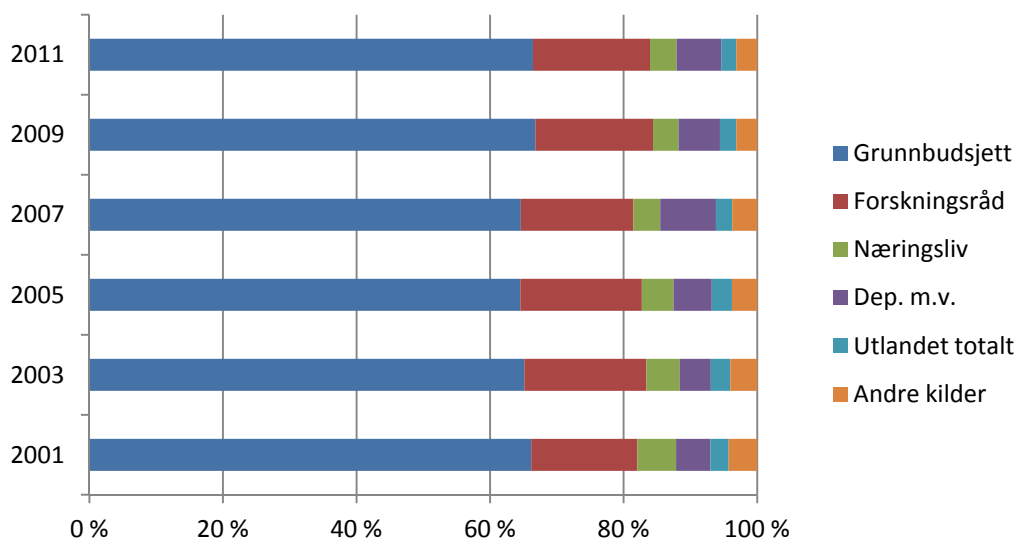
Figur 3.2 FoU-utgifter i 2011 fordelt på institusjon og finansieringskilde. Prosent

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Utviklingen over tid i sammensetning av finansieringskildene er framstilt i figur 3.3. Det overordnede bildet er at sammensetningen har holdt seg forholdsvis stabil de siste ti årene. Det har skjedd en gradvis forskyvning i retning av mindre andel privat FoU-finansiering i løpet av perioden. Med privat finansiering menes i denne sammenhengen næringslivet og andre kilder (fond, gaver m.m.). I 2001 finansierte disse kildene 10 prosent av UH-sektorens FoU, mot bare 7 prosent ti år senere. Hvis andelen privat finansiering skulle vært opprettholdt, måtte universiteter og høyskoler ha trukket til seg over 400 mill. kroner mer fra denne typen kilder enn det de faktisk gjorde i 2011.

Figur 3.3 FoU-utgifter i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2001-2011. Prosent

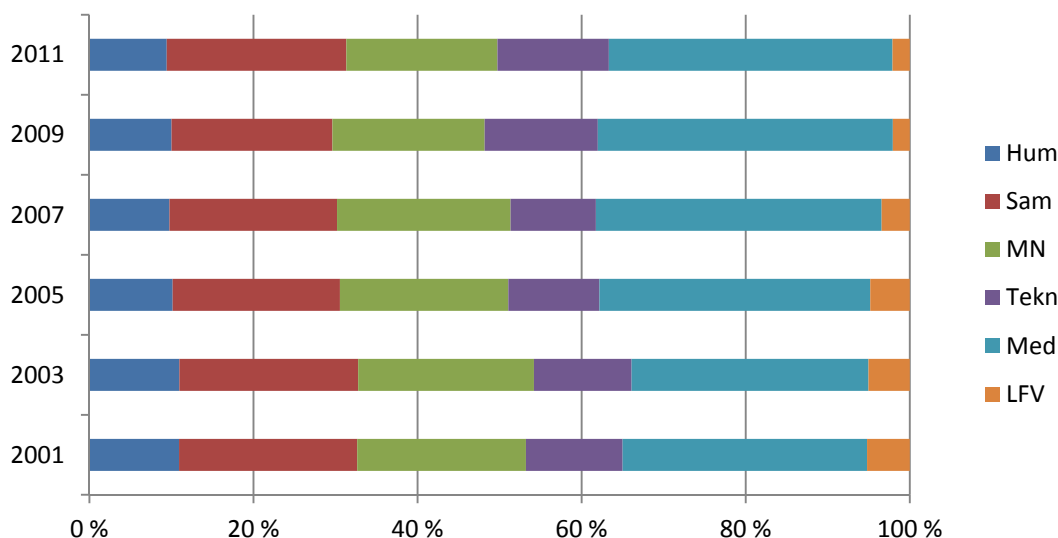

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

3.2.2 FoU-utgifter fordelt på fagområde

Det har skjedd større forskyvninger mellom fagområdene enn mellom finansieringskildene den siste tiårsperioden, jf. figur 3.4. Særlig har medisin og helse over tid styrket sin andel av FoU-utgiftene, selv om andelen sank noe fra 2009 til 2011. I 2001 sto dette fagområdet for 30 prosent av FoU-utgiftene i UH-sektoren, mot 35 prosent i 2011. Humaniora, matematikk/naturvitenskap og landbruksfag, fiskerifag og veterinærmedisin har fått reduserte andeler av FoU-utgiftene i tiårsperioden, mens teknologi har økt sin andel. Noe av forskyvingen mellom beslektede fagområder, for eksempel MN-fag og teknologi, kan skyldes tekniske forhold ved statistikken.¹ Det kan derfor være fornuftig å se MNT-fag samlet. Disse to fagområdenes andel av FoU-utgiftene i UH-sektoren har ligget tilnærmet uendret på ca. 32 prosent i siste tiårsperiode.

Figur 3.4 FoU-utgifter per fagområde i UH-sektoren 2001-2011. Prosent

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

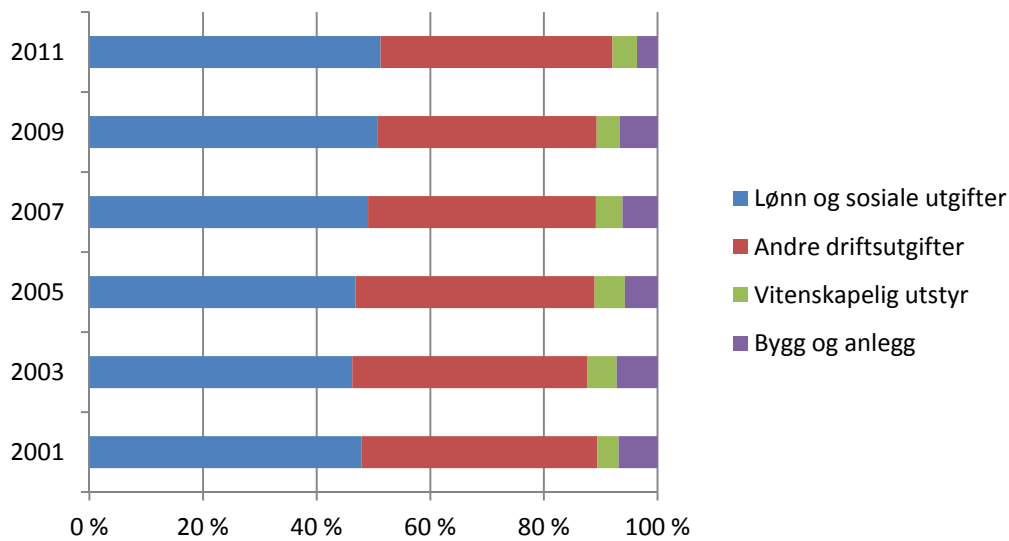
3.2.3 FoU-utgifter fordelt på utgiftsart

I figur 3.5 er FoU-utgiftene i UH-sektoren fordelt over tid mellom ulike kostnadsarter: Lønn og sosiale utgifter, andre driftsutgifter², vitenskapelig utstyr og bygg/anlegg. Lønnsutgiftene utgjør en gradvis økende del av FoU-utgiftene, mens andre driftsutgifter har sunket noe. Ifølge prisindeksene NIFU benytter ved beregning av FoU-utgiftene, henger dette sammen med at prisen på arbeidskraft har vokst mer enn prisen på andre driftsutgifter. Forskyvingen i retning høyere lønnsandel behøver derfor ikke bety at driftsmiddelsituasjonen for den enkelte forsker har blitt dårligere siden 2001. Andelen til utstyr og bygg varierer en del fra år til år, bl.a. i takt med endringer i investeringsnivået.

¹ Hele FoU-utgiften ved en gitt enhet tilfaller fagområdet som utgjør 50 prosent eller mer av enhetens virksomhet. Hvis andelen teknologi-FoU ved en delt MNT-enhet er over 50 prosent, vil endringen framstå som større i statistikken enn den er i virkeligheten.

² I "Andre driftsutgifter" inngår blant annet utgifter til drift av forskningsenhetene (kontorplass, strøm, husleie, administrative/tekniske støttefunksjoner), øvrig forskningsdrift som reiser (for eksempel deltakelse på konferanser) og tidsskriftsabonnemeter, samt mindre investeringer i infrastruktur (f.eks. laboratorieutstyr)

Figur 3.5 FoU-utgifter per utgiftsart i UH-sektoren 2001-2011. Prosent

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

3.2.4 Tildeling fra EU

Universiteter og høyskoler mottok i alt 218 mill. kroner fra EUs rammeprogram for forskning i 2012 (tabell 3.2). Det er en nedgang på 38 mill. kroner fra foregående år, tilsvarende 15 prosent. Fallet i UH-sektorens inntekter fra rammeprogrammet henger særlig sammen med nedgang i uttelling ved alle de fire eldste universitetene. Samlet mottar NTNU, UiB, UiO og UiT nær 90 prosent av EUs forskningstildeling til sektoren. Når EU-inntektene faller ved alle disse institusjonene samtidig, gir det stort utslag på sektornivå. I kroneverdi falt EU-inntektene mest ved NTNU, med ca. 11,5 mill. kroner, mens de prosentvis gikk mest tilbake ved UiT, med 26 prosent.

Blant statlige høyskoler utmerker Høgskolen i Gjøvik (HiG) seg, med mer enn en dobling av inntektene fra EUs rammeprogram fra 2011 til 2012. HiG var dermed sist år den UH-institusjonen hvor inntektene fra rammeprogrammet utgjorde størst andel av statstilskuddet, med 3,5 prosent. Ikke ved noen andre universiteter eller høyskoler ligger dette tallet over to prosent. Til tross for sterkt EU-insentiv i finansieringssystemet for UH-sektoren, og uttrykt politisk mål om økte inntekter fra rammeprogrammet, utviklet uttellingen seg negativt siste år. En studie av norske forskeres motivasjon for å søke EU-midler kan tyde på at den i internasjonal sammenheng relativt sjenerøse finansieringen av forskning over grunnbudsjetten i Norge er en hindring for økt søkning til EU (Åström et al 2012), se omtale i egen boks.

Tabell 3.2 EU-midler totalt, fra rammeprogrammet og som andel av statstilskuddet, 2011-2012

	2011			2012		
	EU-midler totalt	Herav fra rammepr.	EU-midler ift. statstilsk. (%)	EU-midler totalt	Herav fra rammepr.	EU-midler ift. statstilsk. (%)
HiB	871	0	0,1	49	0	0
HiFm	127	0	0,1	0	0	0
HiG	4 043	3 374	1,9	8 005	7 584	3,5
HiH	346	0	0,3	58	0	0
HiHe	6 314	0	1,5	3 577	0	0,8
HiL	548	0	0,2	380	0	0,1
HiOA	15 191	9 551	1	-1 688	-4 245	-0,1
HiSF	0	0	0	255	143	0,1
HiST	5 501	225	0,8	3 578	153	0,5
HiVe	237	70	0,1	907	605	0,2
HiVo	1 706	0	0,6	1 925	0	0,7
HiØ	777	137	0,2	995	185	0,2
HiÅ	389	0	0,2	298	0	0,1
Sum SH	36 050	13 357	0,5	18 340	4 425	0,2
NTNU	73 230	62 053	2,2	64 978	53 479	1,8
UMB	9 660	8 041	1,5	11 823	10 683	1,7
UiA	2 217	678	0,3	2 266	1 719	0,3
UiB	47 011	44 913	1,8	41 284	40 282	1,6
UiN	1 536	1 168	0,3	139	129	0
UiO	92 658	89 867	2,1	86 071	83 140	1,9
UiS	9 113	9 523	1	6 129	4 676	0,6
UiTø	24 308	22 767	1,3	18 556	16 799	1
Sum U	259 733	239 009	1,7	231 246	210 908	1,5
AHO	427	0	0,3	382	0	0,3
HiM	604	361	0,4	300	0	0,2
NHH	1 040	1 121	0,3	731	731	0,2
NIH	357	299	0,2	94	0	0,1
NMH	818	0	0,4	914	0	0,4
NVH	2 038	2 038	0,8	1 702	1 702	0,7
Sum SVH	5 285	3 819	0,4	4 123	2 433	0,3
BI	0	0	0	76	76	0
Sum PVH	0	0	0	76	76	0
DH	0	0	0	612	612	0,5
DMMH	797	0	0,9	882	0	0,9
NDH	0	0	0	33	0	0,4
Sum PH	797	0	0,1	915	0	0,1
Sum	301 864	256 185	1,2	255 311	218 454	1

Merknad: Institusjoner som ikke har regnskapsført inntekter fra EU i 2011 og 2012 er utelatt fra tabellen. Midlene er regnskapsført etter kontantstrømprinsippet.

Hvorfor deltar ikke Norge mer i EUs rammeprogrammer for forskning?

Technopolis Group gjennomførte i 2012 på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet en studie av hva som hindrer og motiverer norsk deltakelse i EUs rammeprogrammer for forskning. Bakgrunnen er at den økonomiske uttellingen fra rammeprogrammene regnes som utilfredsstillende, til tross for klare politiske forventninger om økt deltakelse. Budskapet om at det gagnar det norske forskningssystemet å delta i internasjonalt forskningssamarbeid, blant annet i rammeprogrammene, er tydelig og konsekvent. Det er også fulgt opp med økonomiske insentiver i finansieringssystemene i de forskningsutførende sektorene med offentlig finansiering. Studien baserer seg på intervjuer med mer enn 100 personer, både fra forskningsenheter med hyppig deltakelse i rammeprogrammene, og fra ikke-deltakere. Informantene kom hovedsakelig fra fagfeltene helse, IKT og miljø. Formålet var å få fram informantenes subjektive oppfatninger av hindringer og motiver for å delta i rammeprogrammene.

Norske informanter vurderer motiver og hindre likt som i andre land

De norske informantene deler i stor grad hovedmotivene for å delta i rammeprogrammene med parter i andre land: nettverksbygging, kunnskapservvervelse, problemløsning, metodeutvikling, holde seg oppdatert på internasjonal utvikling og konkurranter, få tilgang til infrastruktur, bygge opp omdømmet og få tilgang til finansiering. Oppfatningen av hindringer for deltakelse er også jevnt over de samme i Norge som i andre land: krevende søknader, lav suksessrate, komplisert prosjektadministrasjon, kompliserte regler for deltakelse, vanskelig å beskytte immaterielle rettigheter og høye transaksjonskostnader. De subjektive oppfatningene av hindringer kan synes noe overdrevne sammenlignet med realitetene, da de i all hovedsak trekkes fram av informanter som selv ikke har deltatt i rammeprogrammene. Fordelene med å delta i rammeprogrammene er allment kjent, og for de som har deltatt, synes fordelene jevnt over å veie tyngre enn ulempene.

Likevel noen særnorske grunner til lavere deltakelse enn ønskelig

Grunnene til at deltakelsen er mindre enn ønskelig, kan deles i to hovedgrupper: De universelle hindringene nevnt over, og noen hindringer som knytter seg spesifikt til norske forhold:

- Finansieringen for forskere i UH-sektoren og hos helseforetakene er så sjenerøs at de ikke har særlig grunn til å søke finansiering utenlands. På den ene siden er statens FoU-grunnbevilgninger til universiteter og høyskoler mer sjenerøse enn i de fleste andre europeiske land. På den andre siden er den nasjonale konkurransestyrte finansieringen fra Forskningsrådet og regionale helseforetak generelt både omfattende og forbundet med et svakere konkurranseelement enn utenlandske finansieringskilder.
- Tidligere studier tyder på at konkurransevnen til norske organisasjoner som driver FoU innenfor helse, IKT og miljø, og kvaliteten på den forskningen de utfører, kanskje ikke er god nok (her er det riktignok store forskjeller mellom forskningsfeltene).
- Norges høye kostnadsnivå kan føre til at norske organisasjoner blir presset ut av konsortiene.
- Tidligere studier konkluderer med at de norske forskningsmiljøene innenfor helse, IKT og miljø er fragmenterte, og det er lite samarbeid både innenlands og utenlands. De tilhørende bransjestrukturere er dessuten forholdsvis svake.
- Det er svært sjelden at det forekommer direkte insentiver som gir enkeltpersoner noen grunn til å delta i rammeprogrammene.

Instituttsektoren "tvinges" til å delta i langt større grad enn UH- og helsesektorene

Det er likevel klare forskjeller mellom de tre forskningsutførende sektorene i Norge med offentlig finansiering. Instituttene har atskillig mindre finansiering enn universiteter, høyskoler og helseforetak. Det er trolig en av grunnene til at mange institutter gjør det bra i rammeprogrammene. Instituttene blir i større grad enn universiteter, høyskoler og helseforetak tvunget til å sondere alle finansieringsmulighetene for å opprettholde og videreutvikle virksomheten. Gjennom et mer aktivt forhold til eksterne finansieringskilder styrker de over tid også den internasjonale konkurransevnen.

Kilde: Åström T., Jansson T., Melin G., Håkansson A., Boekholt P., Arnold E.: On motives for participation in the Framework Programme. Technopolis Group, October 2, 2012.

Det europeiske forskningsrådet (ERC) har side 2007 tildelt Starting Grants og Advanced Grants til individuelle forskere ut fra rene kvalitetskriterier. Det er stor konkurranse om ERC-stipendene, og uttelling i ERC er et tegn på kvalitet i forskningen. I tabell 3.3 finnes de nordiske universitetenes gjennomslag i ERC fra oppstarten i 2007 t.o.m. Starting Grants i 2012. De norske universitetenes uttelling ligger bak de fremste universitetene i Danmark, Sverige og Finland. Særlig gjelder det i de første utlysingsrundene. Siden 2010 har UiO hatt svært god uttelling i tildelingene – helt på topp i Norden sammen med Universitetet i Helsinki. Det må tas forbehold om at relativ lav uttelling for norske universiteter kan henge sammen lav interesse for å søke sammenlignet med andre nordiske land, jf. motivasjonsanalysen i egen boks. På den annen side er ERC-stipendene blant de absolutt mest attraktive forskningsmidlene fra EU.

Tabell 3.3 Nordiske universiteters uttelling i ERC 2007-2012. Antall stipend

Land	Universitet	SG07	AG08	SG09	AG09	SG10	AG10	SG11	AG11	SG12	Totalt
FIN	Universitetet i Helsinki	2	5	2		3	3	6		4	25
SVE	Karolinska institutet	2	4	2	2	4	2	3	1	5	25
DK	Universitetet i København	1	2	3	2	2		3	3	5	21
DK	Aarhus universitet	2	2	1	1	1	2	3	4	4	20
SVE	Lund universitet	1	3	1	1	3	2	3	2	3	19
SVE	Uppsala universitet	1	1	1	3	1	1	2	4	5	19
NOR	Universitetet i Oslo		1			2	4	4	2	4	17
SVE	KTH	2	5		1	1	1	3		2	15
FIN	Aalto-universitetet	1	1	4				2	1	3	12
SVE	Universitetet i Göteborg	1			1	3	3	1		3	12
SVE	Stockholm universitet	2	2		2	3	1	1			11
SVE	Chalmers	1	2	1	2				2	2	10
DK	DTU			1		2		2	2	2	9
NOR	Universitetet i Bergen				3	1	1		1	1	7
SVE	Linköping universitet		1			3	1			2	7
NOR	NTNU	1	1				2			1	5
FIN	Universitetet i Tampere	1	1			1		1			4
FIN	Universitetet i Jyväskylä	2								1	3
NOR	Universitetet i Tromsø		1					1	1		3
SVE	Umeå universitet	1				2					3
	Sum	21	32	16	18	32	23	35	23	47	247

Kilde: EU-kommisjonen/ERC Statistics

Tabell 3.4 viser tildeling fra EUs rammeprogram for forskning i 1000 kroner per faglige stilling ved universiteter og høyskoler. Målt på denne måten kommer HiG best ut i sektoren, med ca. 42 000 kroner i EU-tildeling per faglige stilling. Ved de eldste universitetene varierer tildelingen per faglige stilling fra ca. 12 000 kroner (UiT) til ca. 26 000 kroner (UiO). UMB kommer også godt ut på denne indikatoren, med nesten 19 000 kroner i EU-inntekt per faglige stilling. Ellers er det ingen institusjoner i sektoren som når over 10 000 kroner på indikatoren.

Norske universiteter og høyskolars søkning til og gjennomslag i de ulike programmene som inngår i sjuende rammeprogram er omtalt i kap. 3.3.

Tabell 3.4 EU-tildeling per UFF-stilling, 2006-2012. I 1000 kroner og endring i prosent

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	%-endring 2011-2012
HiB	1,8	2,4	0	0	0	0	0	0
HBu	0	0	1,6	1,3	0,2	0	0	0
HiFm	6,5	0,9	0	0,3	0	0	0	0
HiG	0	0	17,8	14	0,5	19,9	42,1	111,3
HiL	0	0	2	0	0	0	0	0
HiN	0	0	0	0	3,5	0	0	0
HiNT	2,9	0,3	0,3	0	0,2	0	0	0
HiOA	2,4	0,3	0,1	0,1	0	9,6	-4,3	-144,4
HiSF	0	0	0	0	0	0	0,7	0
HIST	5,6	3,7	1,3	12,6	12,3	0,5	0,3	-37,2
HiVe	0	3,8	3,3	2,2	3,4	0,2	2,3	823,2
HiØ	0	0,9	0,8	0,8	0,6	0,5	0,7	29,2
HiÅ	0	2,2	0,6	1,3	2,3	0	0	0
HSH	0,4	0,5	0,5	0,9	0,4	0	0	0
SH	23	2,1	2,6	0	0	0	0	0
Delsum SH	1,7	1	1,1	1,9	1,5	2,7	0,9	-67,6
NTNU	10,3	13,5	16,7	6,2	23	20,1	18,2	-9,3
UMB	12,5	10,9	11,6	18,9	9,4	14,2	18,6	30,3
UiA	8,2	2,8	0,9	6	0,4	1,3	3,1	142,7
UiB	10,5	12,2	6,6	16,3	24,3	23,6	20,5	-13,3
UiN	4,2	0,6	2,2	2,1	0	3,6	0,4	-88,1
UiO	13,5	17,6	16,4	23,3	15,7	28,1	25,7	-8,4
UiS	8,4	5,5	4,4	3,2	7,1	15,3	7,2	-52,9
UiTø	6,1	7,5	11,4	11,2	6,7	16,6	12,1	-27,3
Delsum U	10,5	12,4	12,1	13,6	16	20,6	18,2	-11,8
AHO	2,4	0	17,3	0	0	0	0	0
HiM	0	0	0	0	0	3	0	-100
NHH	0	1,6	0	3,3	4,8	4,9	3,2	-35,1
NIH	0,1	0,9	0	6,5	1,5	2,8	0	-100
NMH	0,3	0	0	0	0	0	0	0
NVH	34,8	21,8	53,4	6,2	13,9	10,4	8,9	-14,4
Delsum SVH	8,2	5,5	13,8	3,1	4,7	4,5	2,9	-35,6
Statlige inst.	7,8	8,6	9	9,7	11,3	14,6	12,3	-15,5
BI	0	1,8	0,3	0,7	0,8	0	0,2	0
Delsum PVH	0	1,4	0,3	0,6	0,7	0	0,2	0
DH	0	0	8,6	1,2	0	0	6,3	0
Delsum PH	0	0	1,6	0,2	0	0	1,0	0
Private inst.	0	0,6	1	0,4	0,3	0	0,7	0
Sum	7,4	8,2	8,6	9,2	10,7	13,8	11,7	-15,7

Institusjoner som ikke har regnskapsført inntekter fra EU i perioden 2006-2012 er utelatt fra tabellen.

3.2.5 Tildeling fra Forskningsrådet

Samlet tildeling fra Forskningsrådet til UH-sektoren var i 2012 på 2,221 mrd. kroner (tabell 3.5). Det er om lag 11 mill. kroner mindre enn i 2011, tilsvarende en nedgang på ca. en halv prosent. I likhet med nedgangen for EU-inntektene er hovedforklaringen på fallet i inntekter fra Forskningsrådet også å finne ved de eldste universitetene, med unntak for UiO. Både ved NTNU og UiB sank NFR-inntektene med ca. fem prosent fra 2011 til 2012. Også UiT hadde fall i inntektene fra Forskningsrådet. UiO økte uttellingen sin i Forskningsrådet i 2012 med nesten sju prosent. Bildet er dermed ikke så entydig negativt for de eldste universitetene på denne indikatoren som for EU-inntektene. Også UiS økte inntektene sine fra Forskningsrådet i 2012, med ca. en tredjedel.

Statlige høyskoler hadde en samlet økning i NFR-inntektene i 2012. Det kan i hovedsak tilskrives utviklingen ved høyskolene i Narvik og Ålesund. Til sammen økte de NFR-inntektene sine med over 12 millioner kroner. Av andre institusjoner med større endringer i inntektene fra Forskningsrådet, kan NHH, NVH og BI nevnes. NHH mer enn fordoblet uttellingen i Forskningsrådet i 2012, mens de to andre institusjonene mistet betydelige inntekter. For hele sektoren tilsvarer inntektene fra Forskningsrådet drøye åtte prosent av statstilskuddet. Andelen er klart størst ved universitetene, og aller størst ved UMB med ca. 21 prosent. Mellom UiB, UiO og NTNU varierer andelen fra 13 til 17 prosent. Over tid har størrelsen på NFR-inntektene sammenlignet med størrelsen på statstilskuddet gått tilbake. I 2007 tilsvarte inntektene fra Forskningsrådet over ti prosent av statstilskuddet. Det innebærer at Forskningsrådets relative betydning som finansieringskilde for UH-sektoren er redusert.

Utviklingen i NFR-tildeling per faglige stilling illustrerer også poenget med at Forskningsrådets relative betydning som finansieringskilde er svekket (tabell 3.6). Tildelingen per stilling var nominelt nøyaktig den samme i 2012 som i 2004, ca. 119 000 kroner. Når prisstigningen tas i betraktning, var derfor tildelingen per faglige stilling i 2012 klart lavere enn åtte år tidligere. Høyest var tildelingen sist år ved UMB, med ca. 247 000 kroner per faglige stilling. Også UiO og NTNU ligger på denne indikatoren over 200 000 kroner. Grunnet stor vekst i NFR-tildelingen ved Høgskolen i Ålesund (HiÅ) ligger denne høyskolen over 100 000 kroner i tildeling per faglige stilling i 2012. HiÅ nærmer seg dermed nivået for UiT.

Tabell 3.5 NFR-midler totalt og som andel av statstilskuddet, 2011-2012

	2011		2012	
	NFR-midler totalt	NFR- midler ift. statstilskuddet (%)	NFR-midler totalt	NFR- midler ift. statstilskuddet (%)
HiB	8 044	1,1	10 897	1,2
HBu	3 923	1,4	4 111	1,4
HiFm	4 505	2,3	2 446	1,2
HiG	6 238	2,9	5 736	2,5
HiH	763	0,7	453	0,4
HiHe	6 527	1,6	4 019	0,9
HiL	3 616	1,3	4 195	1,4
HiN	3 724	2,3	8 579	5
HiNe	0	0	55	0
HiNT	1 481	0,4	3 639	0,9
HiOA	24 867	1,6	22 350	1,4
HiSF	1 567	0,5	4 838	1,7
HiST	2 992	0,4	6 691	0,9
HiT	5 966	1,1	6 098	1,1
HiVe	13 160	3,2	13 840	3
HiVo	3 803	1,4	3 620	1,3
HiØ	1 850	0,4	544	0,1
HiÅ	5 286	2,8	12 557	6
HSH	6 594	2,6	6 878	2,5
SH	2 714	3,9	503	0,7
Sum SH	107 620	1,4	122 049	1,5
NTNU	628 364	18,7	592 552	16,7
UMB	145 147	22,4	142 016	20,7
UiA	19 738	2,3	18 531	2
UiB	361 962	13,5	343 974	13,2
UiN	15 542	3,3	12 281	2,5
UiO	663 077	15,2	706 975	16
UiS	24 203	2,6	32 010	3,2
UiTø	176 785	9,4	168 684	8,8
Sum U	2 034 818	13,4	2 017 022	12,9
AHO	8 562	6,4	6 434	4,6
HiM	4 406	2,7	3 444	2,1
NHH	8 416	2,5	17 872	5
NIH	62	0	0	0
NMH	517	0,2	613	0,3
NVH	38 113	15,6	27 759	11,1
Sum SVH	60 076,5	4,8	56 121,7	4,3
MF	183	0,3	44	0,1
BI	26 900	12,7	21 019	9,2
MHS	381	1,9	999	4,7
Sum PVH	27 464,3	9,2	22 062	6,9
BA	60	0,5	0	0
DH	2 099	1,8	3 120	2,6
DMMH	150	0,2	567	0,6
Sum PH	2 309	0,4	3 687	0,5
Sum	2 232 287	8,8	2 220 942	8,4

Institusjoner som ikke har regnskapsført inntekter fra Forskningsrådet i 2011 og 2012 er utelatt fra tabellen. Midlene er regnskapsført etter kontantstrømprinsippet.

Tabell 3.6 NFR-tildeling per UFF-stilling, 2004-2012. I 1000 kroner og endring i prosent

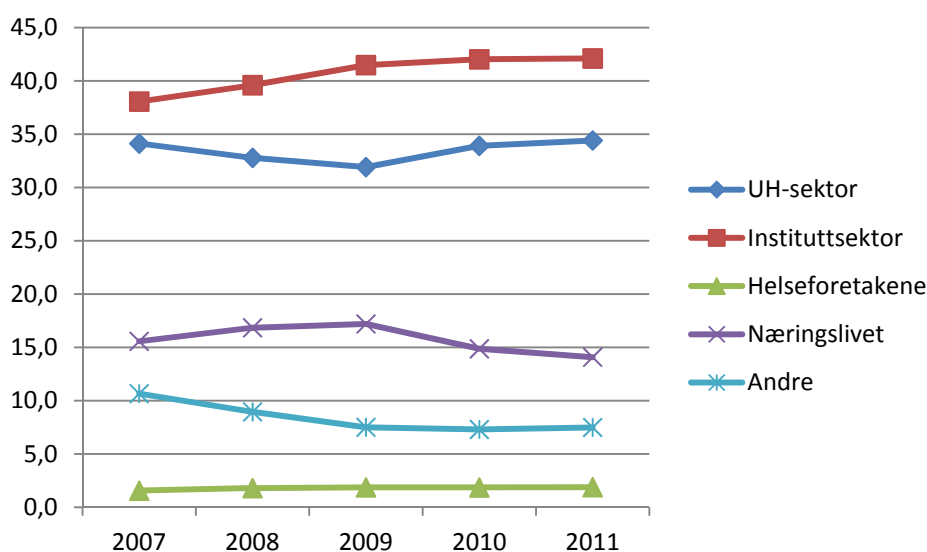
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	%- endring 2011- 2012
HiB	16,2	15,3	16,8	13,1	14,1	19,1	16,8	17,4	22,8	31,5
HBu	26,9	22,5	16,1	48,7	59,3	81,5	36,2	21,8	21,6	-1
HiFm	26,3	15,8	23,5	21,2	30,8	30,7	38	30,1	16	-47
HiG	34,2	34,1	27,4	46,6	37,9	41,6	43,9	36,9	31,9	-13,6
HiH	13,3	15,3	14,6	10,9	1,6	1,7	5,9	9,7	5,8	-40,2
HiHe	12,8	18	17,7	16,7	31	31,3	32,8	23,9	15,1	-36,7
HiL	61,5	51,4	46,9	38,9	14	3,8	23,3	19,4	21,8	12,4
HiN	2	10,9	16,9	19,3	44,5	16,8	37,7	30,8	77,5	151,9
HiNe	14,9	17,6	14,9	4,3	4,9	12,1	4,5	0	0,8	0
HiNT	12,4	8,2	9	9,7	22,1	15,8	15	6,1	13,8	124,4
HiOA	17,7	21,8	18,2	30,4	31,4	27	25,1	25	22,4	-10,2
HiSF	22	18,7	20	27,5	19	9,3	17,2	8,1	24,9	209,2
HiST	5,8	3,4	6,8	9,8	11,5	17,5	20,6	7,1	14,8	106,6
HiT	26,2	23,9	13,9	20,6	11,8	8,8	15,1	17	16,4	-3,4
HiVe	21,8	21,3	25,4	34,7	49,8	49,1	42,8	46	51,6	12,3
HiVo	16,1	14,4	6,6	25,9	41,1	37,5	33,3	19,1	19,4	1,9
HiØ	15,1	7,6	6,1	8,5	9,4	15,1	6,9	6,8	1,9	-71,9
HiÅ	27,5	24,3	33,8	31,3	22,2	17,6	21,4	50,2	105,2	109,5
HSH	1,4	2,9	4,8	11,2	47,9	61,6	40,6	37,9	38,7	2,3
SH	29,8	105	78,1	221,8	127,7	154,3	99,2	67,4	12,9	-80,9
Delsum SH	18,2	18,2	17	24,2	26,9	27,4	25,5	21,7	24,1	11
NTNU	215,7	181,9	189,7	202,3	196,9	206,9	215,5	203,2	201,6	-0,8
UMB	324,9	305,2	208,3	200,6	224	217,1	259,6	257,2	246,8	-4,1
UiA	27,5	32	34,6	35	47,9	54,6	43,6	36,8	33	-10,2
UiB	180	172,8	163,4	224,8	172,5	183,8	182,4	190,4	175	-8,1
UiN	26,1	13,6	24,5	40,7	34,2	37,1	35,4	47,4	40,1	-15,3
UiO	207,9	204,5	181	194,9	210,8	206,7	202,4	207,3	218,9	5,6
UiS	26,2	21,3	35,8	39,8	51,3	43,4	46,6	38,8	49,3	26,8
UiTø	139,9	133,9	113	115,9	111,2	140,5	141,1	128,7	121	-6
Delsum U	178,8	166,1	154,1	172,9	168	174,2	177,6	175,2	173,6	-0,9
AHO	14	3,6	39,4	96,7	97,6	145	80,9	120,2	83,3	-30,7
HiM	28,5	24,4	29,5	38,1	36,7	27,7	34,7	36,7	30,4	-17,1
NHH	20,7	14,5	32	23,4	25,2	23,1	18,1	36,6	77,4	111,4
NIH	36	20	19,6	14,7	7,1	2	1,9	0,6	0	-100
NMH	0	0	4,2	4,3	3,8	5,1	4,7	4	4,9	21,7
NVH	361,4	249,7	260,5	245,9	212,3	254,6	195,7	193,8	144,6	-25,4
Delsum SVH	97,6	68,3	78,2	77,7	70,7	81,9	63,3	70,5	66,5	-5,6
KHiB	0	0	0	6,1	14,1	73,4	45,1	0	0	0
KHiO	0	0	0	0	0	2,7	2,6	0	0	0
Delsum KHS	0	0	0	2	4,7	26,2	16,5	0	0	0
Statlige inst.	126	117,1	109,5	123,6	121,8	127,1	128,2	125,4	124,3	-0,9
MF	0	0	0	14,4	10,5	3,1	9	3	0,7	-75,8
BI	0	0	0	46,7	63,8	58,2	68,5	79,8	62	-22,3
MHS	0	0	0	0	15,1	22	23	16,4	44,7	173,3
Delsum PVH	0	0	0	38,8	52,8	47,6	57,3	65,2	52,3	-19,8
BA	0	0	0	0	0	0	0	9,2	0	-100
DH	0	0	0	2,6	2,2	7,2	15,5	21,7	32	47,6
DMMH	0	0	0	1,7	0,9	1,4	6,4	1,9	6,5	243,2
MG	0	0	0	0	0	4,6	4,9	0	0	0

NLA	0	0	0	1,2	1,3	1,4	1	0	0	0
Delsum PH	0	0	0	0,9	0,7	2	4,2	4,2	6,1	44,9
Private inst.	0	0	0	17	23,1	22,1	27,5	30,8	25,2	-18,3
Sum	118,9	110,7	104	118,2	116,9	121,7	123	120,5	118,9	-1,3

Institusjoner som ikke har regnskapsført inntekter fra Forskningsrådet i perioden 2004-2012 er utelatt fra tabellen.

UH-sektorens andel av de totale tildelingene fra Forskningsrådet er på samme nivå som i 2007, etter en nedgang fram til 2009 (figur 3.6). Instituttsektoren har fra 2007 økt sin andel, mens næringslivet og andre aktører har mottatt mindre andeler av Forskningsrådets totale tildelinger. Utviklingen kan skyldes både endringer i sammensetningen av Forskningsrådets virkemidler, og at enkelte sektorer vinner fram på beskostning av andre i konkurransen om midler.

Figur 3.6 Ulike sektors andel av Forskningsrådets totale tildelinger 2007-11. Prosent

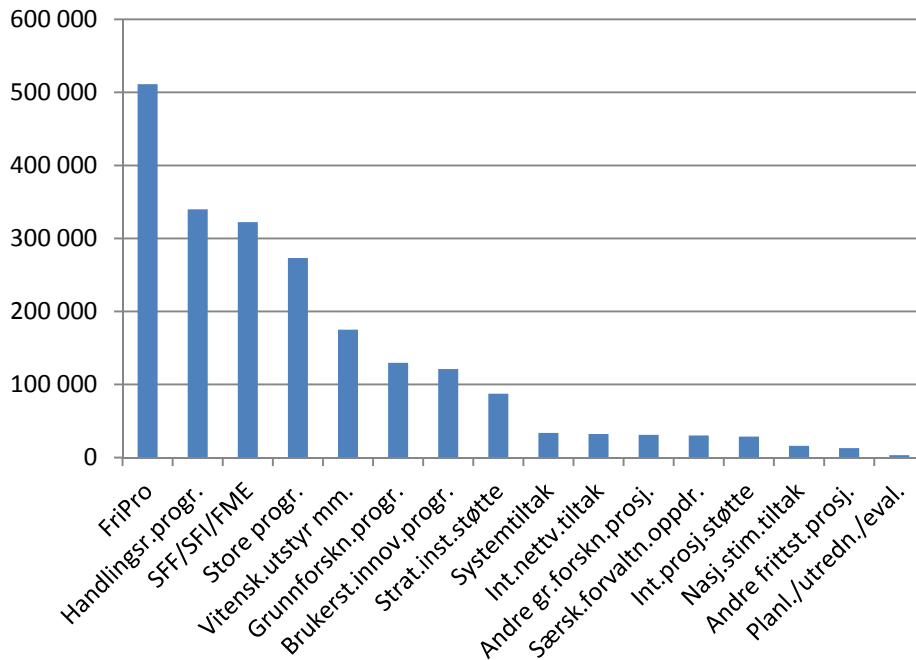
Kilde: Forskningsrådet

Fri prosjektstøtte er det klart største virkemidlet for UH-sektoren i Forskningsrådet (figur 3.7). Tildelingen over FriPro passerte i 2012 500 mill.kroner. Dette utgjør ca. 24 prosent av den totale tildelingen til universiteter og høyskoler. Andre store hovedvirkemidler er handlingsrettede programmer, SFF/SFI/FME³ og store programmer, alle med rundt 300 mill. kroner i tildeling i 2012.

Tabell 3.7 viser universitetenes søknader til Forskningsrådet i 2011 og 2012 fordelt på hovedvirkemiddel. 37 prosent av de over 4000 søknadene fra universitetene disse to årene gikk til FriPro. Det innebærer at en langt høyere andel av søknadene enn av tildelingene faller inn under dette virkemidlet. Aller mest ivrige til å søke FriPro er forskerne ved UiB og UiO. Henholdsvis 43 og 41 prosent av søknadene fra disse to universitetene i 2011 og 2012 var rettet mot FriPro. Andelen er likevel kraftig redusert ved begge universiteter sammenlignet med foregående år. Søknadsprofilen ved NTNU skiller seg klart fra de andre eldste universitetene ved at forskerne i langt mindre grad søker FriPro, og i langt større grad søker store programmer.

³ SFF (Sentre for fremragende forskning), SFI (Sentre for forskningsdrevet innovasjon), FME (Sentre for fornybar og miljøvennlig energi).

Figur 3.7 NFR-tildeling til UH-sektoren 2012 per hovedvirkemiddel (1000 kroner)

Kilde: Forskningsrådet

Hvis vi ser bort fra sentervirkemidlene SF/SFI og FME, har FriPro klart lavest innvilgelsesgrad. Bare 16 prosent av søkerne fikk støtte i 2011 og 2012 (tabell 3.8). Innvilgelsesprosenten har gått opp både ved UiB, UiO og totalt, noe som er naturlig gitt redusert andel søknader til dette virkemidlet. Både handlingsrettede programmer og store programmer har langt høyere innvilgelse enn FriPro, med henholdsvis 26 og 31 prosent. Sett på tvers av alle virkemidler varierer universitetenes innvilgelsesprosent fra 22 (UiA) til 35 (UiN). Dette til tross for at UiA nesten ikke søker FriPro. UiN har både søkt mye og hatt svært god uttelling i handlingsrettede programmer. Det bidrar sterkt til å forklare hvorfor UiN kommer best ut.

Statlige høyskoler søker Forskningsrådet i langt mindre omfang enn universitetene, noe som er naturlig ut fra deres egenart og kompetanseprofil. Deres søknader utgjorde i 2011 og 2012 ca. ti prosent av søknadsvolumet fra universitetene i samme periode. Det varierer sterkt mellom høyskolene hvor mange søknader som ble sendt, fra én ved HiH til 99 ved HiOA. Antall innvilgede og avslåtte søknader per høyskole er framstilt i tabell 3.9. Samlet sett har høyskolene nesten like høy innvilgelsesprosent som universitetene, 27 mot 29 prosent. Noen høyskoler med relativt stort søknadsvolum har innvilgelsesprosent godt over gjennomsnittet for gruppen, for eksempel HiG og HiOA. Mens andre har langt lavere, for eksempel HiB, HiHe og HiVe. Det behøver ikke nødvendigvis å være en funksjon av søknadskvalitet. Det kan like gjerne være søknadsprofil, dvs. at noen høyskoler i større grad enn andre har søkt virkemidler med lav innvilgelse. Vi har ikke informasjon om søknadsprofilen til den enkelte høyskolen.

Tabell 3.7 Universitetenes søknader til Forskningsrådet 2011-2012 fordelt etter hovedvirkemiddel. Prosent

	NTNU	UiA	UiB	UiN	UiO	UiS	UiT	UMB	Alle
Andre grunnforskningsprosjekt	1	0	2	3	3	5	2	0	2
Brukerstyrte innovasjonsprogr	3	0	1	2	1	1	0	9	2
Fri prosjektstøtte	33	3	43	10	41	27	39	29	37
Grunnforskningsprogrammer	4	17	6	2	6	3	3	2	5
Handlingsrettede programmer	15	15	13	40	17	24	17	15	16
Inform./formdl./ publisering	0	24	0	0	1	1	1	0	1
Internasjonal prosjektstøtte	13	5	17	13	16	20	16	16	16
Internasjonale nettverkstiltak	5	17	2	3	3	1	6	4	4
Nasjonale stimulerings tiltak	1	1	0	2	0	1	1	0	1
Planlegging/utredn./evaluering	0	3	0	0	0	0	0	0	0
SFF/SFI/FME	3	0	3	2	3	1	2	4	3
Store programmer	16	6	8	8	6	7	9	16	9
Strategisk institusjonsstøtte	2	4	1	5	1	1	1	1	1
Systemtiltak	0	0	0	5	0	0	0	0	0
Særskilte forvaltningsoppdrag	1	4	2	3	1	9	1	4	2
Ukjent	1	1	0	0	0	0	1	0	0
Vitensk, utstyr, datab., saml	1	0	1	2	1	0	1	1	1
Sum	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antall søknader (N)	756	78	841	60	1548	150	424	194	4051

Kilde: Forskningsrådet

Tabell 3.8 Universitetene - innvilgede søknader av behandlede 2011-2012. Prosent

	NTNU	UiA	UiB	UiN	UiO	UiS	UiT	UMB	Alle
Andre grunnforskningsprosjekt	-	-	30	100	80	0	0	-	43
Brukerstyrte innovasjonsprogr	61	-	33	0	43	100	0	54	49
Fri prosjektstøtte	14	100	14	50	18	8	14	18	16
Grunnforskningsprogrammer	45	15	39	0	35	40	50	0	37
Handlingsrettede programmer	20	14	26	42	29	18	24	20	26
Inform./formdl./ publisering	50	5	75	-	60	100	33	-	36
Internasjonal prosjektstøtte	57	100	51	33	47	35	45	33	48
Internasjonale nettverkstiltak	68	8	63	50	75	-	91	33	64
Nasjonale stimulerings tiltak	20	0	0	0	57	0	33	-	29
Planlegging/utredn./evaluering	50	0	0	-	40	-	0	-	25
SFF/SFI/FME	17	-	5	0	2	0	0	17	7
Store programmer	28	60	26	20	34	63	22	46	31
Strategisk institusjonsstøtte	83	0	80	0	67	0	50	100	63
Systemtiltak	100	-	-	0	100	-	-	-	40
Særskilte forvaltningsoppdrag	100	100	80	100	89	54	100	100	85
Ukjent	-	0	-	-	-	-	-	-	0
Vitensk, utstyr, datab., saml	100	-	-	-	100	-	-	-	100
Sum	30	22	27	35	31	25	26	32	29
Ant. behandlede søknader (N)	680	72	778	51	1427	129	369	168	3674

Kilde: Forskningsrådet

Tabell 3.9 Statlige høyskoler - innvilgede og avslåtte søknader og innvilgingsprosent 2011-2012

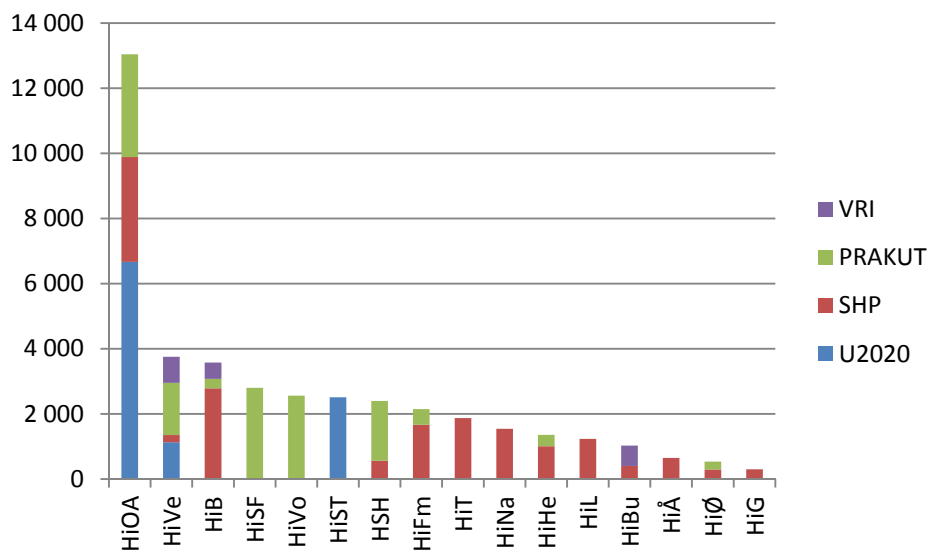
	Innvilget	Avslått	Under behandl.	Tot.ant.søkn.	% innvilgede
HiB	4	26	0	30	13
HiBu	5	12	4	21	29
HiFm	3	6	0	9	33
HiG	15	18	3	36	45
HiHa	0	1	0	1	0
HiHe	5	23	2	30	18
HiL	6	16	2	24	27
HiNa	6	10	2	18	38
HiNe	0	4	0	4	0
HiNT	0	5	1	6	0
HiOA	29	64	6	99	31
HiSF	4	8	2	14	33
HiST	2	15	1	18	12
HiT	4	16	1	21	20
HiVe	5	26	3	34	16
HiVo	2	6	0	8	25
HiØ	0	6	2	8	0
HiÅ	1	7	0	8	13
HSH	7	8	2	17	47
SH	3	2	0	5	60
Sum	101	279	31	411	27

Kilde: Forskningsrådet

Statlige høyskoler mottok 41 mill.kroner fra de fire virkemidlene SHP, PRAKUT, UTDANNING 2020 og VRI samlet i 2012 (figur 3.8). SHP var virkemidlet både med størst tildeling (ca. 16 mill.kroner), og tildeling til flest høyskoler (13). HiOA sto for nesten en tredjedel av tildelingen over disse fire virkemidlene. Flere av de mindre høyskolene markerer seg sterkt innenfor enkeltvirkemidler, for eksempel HiSF, HiVo og HSH innenfor PRAKUT. Det var bare fire av 20 statlige høyskoler som ikke mottok midler over noen av disse programmene i 2012. Den eneste høyskolen som hadde uttelling på samtlige fire var HiVe.

Innenfor andre virkemidler i Forskningsrådet markerer høyskolene i Ålesund, Stord/Haugesund og Telemark seg med større tildelinger fra brukerstyrte innovasjonsprogrammer.

Figur 3.8 Tildelinger til statlige høyskoler i 2012 innenfor programmene U2020, SHP, PRAKUT og VRI, 1000 kr.

Kilde: Forskningsrådet

Høgskolerelevante programmer i Forskningsrådet

Kunnskapsdepartementet finansierer helt eller delvis flere programmer i Forskningsrådet som enten er reservert for eller særlig relevante for høyskolene. Det gjelder bl.a. Strategiske høyskoleprosjekter (SHP), Praksisrettet utdanningsforskning (PRAKUT), Utdanning 2020 – Norsk utdanningsforskning (U2020) og Virkemidler for regional innovasjon (VRI). Disse programmene er beskrevet som følger på Forskningsrådets programnettsider:

Strategiske høyskoleprosjekter (SHP) er en institusjonsstrategisk satsing rettet mot statlige høyskoler og private høyskoler med institusjonsakkreditering. Gjennom finansiering av forskning av høy vitenskapelig kvalitet skal SHP bidra til å kvalifisere høyskolene både som forskningsinstitusjoner og som strategiske aktører. SHP-satsingen har pågått siden 2002, og i alt 332 mill kroner er fordelt til 68 prosjekter. Evalueringen av SHP som ble gjennomført i 2010, konkluderte med at SHP har fungert godt og etter hensikten. Evalueringen dannet grunnlaget for at SHP-satsingen videreføres for en periode på seks nye år, med en årlig bevilgning på 40 mill. kroner. Satsingen skal styrke forskning på kompetanseområder som høyskolene har et spesielt ansvar for, og det er en forutsetning at FoU-prosjektene har en klar forankring i institusjonenes strategiske planer og prioriteringer. Satsingen skal også stimulere til økt samarbeid om FoU, i forskergrupper, med andre forskningsinstitusjoner, med regional virksomhet og med det internasjonale forskersamfunnet.

Programmet *Praksisrettet utdanningsforskning (PRAKUT)* er et femårig forskningsprogram med en samlet bevilgningsramme på 115 mill. kroner. Programmet skal bygge på erfaringene fra Praksisrettet FoU for barnehage, grunnopplæring og lærerutdanning – PRAKSISFOU, og er en videreføring av dette programmet. Programmets overordnede mål er å bidra med praksisrettet kunnskapsutvikling som styrker barnehagen, grunnopplæringen og lærerutdanningene, og som samtidig styrker FoU-arbeidet i lærerutdanningene og sikrer en bedre sammenheng mellom profesjonsutdanning og praktisk yrkesutøvelse.

UTDANNING2020 er et tiårig forskningsprogram om utdanningssektoren – fra barnehage til doktorgradsutdanning. Programmet skal styrke kunnskapsgrunnlaget for politikkutvikling, forvaltning, profesjonsutdanning og profesjonsutøvelse og fremme forskning på et høyt vitenskapelig nivå. Flere fag- og forskningsmiljøer skal stimuleres til å forske på problemstillinger knyttet til utdanningssektoren og til grenseflatene mot andre sektorer.

Programmet *Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI)* er Forskningsrådets særskilte satsing på forskning og innovasjon i norske regioner. VRI skal bidra til økt innovasjon og verdiskaping i regionalt næringsliv. Dette skal skje ved å stimulere til økt samhandling mellom FoU-institusjoner, bedrifter og regionale myndigheter, og å knytte tette bånd til andre nasjonale og internasjonale nettverks- og systemvirkemidler som Arena, Norwegian Centres of Expertise (NCE) og Regions of Knowledge. I lys av Forvaltningsreformen vil VRI være et viktig virkemiddel som forberedelse til regionenes økte ansvar for FoU fra 2010.

Kilde: Forskningsrådets programnettsider

Ny forskningsmelding:

Meld. St. 18 (2012-2013) *Lange linjer. Kunnskap gir muligheter*

Regjeringen la våren 2013 fram en ny stortingsmelding om forskning, *Lange linjer. Kunnskap gir muligheter*. Regjeringens vurdering er at forskningen i Norge er av god kvalitet og at det norske forskningssystemet fungerer godt. Det er likevel et potensiale for

- å heve kvaliteten ytterligere og for å skape flere forsknings- og utdanningsmiljøer i internasjonal toppklasse
- å legge bedre til rette for dristighet og fornyelse i forskningssystemet og i utvikling av næringsliv og offentlig sektor
- sterkere internasjonalisering i deler av systemet og god sammenheng mellom nasjonal og internasjonal virkemiddelbruk
- enda bedre samspill om utvikling og bruk av kunnskap

Regjeringen har høye ambisjoner for norsk forskning og høyere utdanning og vil fortsette å øke forskningsbevilgningene i årene framover. Veksten skal bidra til å realisere de ni forskningspolitiske målene som videreføres fra forrige forskningsmelding. Samtidig skal den stimulere til økt FoU-innsats i næringslivet.

Regjeringen anerkjenner at det er behov for forutsigbarhet, åpenhet og langsiktighet i de nasjonale kunnskapsinvesteringene. Derfor vil regjeringen etablere en langtidsplan for forskning og høyere utdanning. Den første langtidsplanen skal legges fram i 2014. Planen skal bidra til økt langsiktighet, bedre koordinering og tydeligere prioriteringer. Samtidig skal planen gi rom for nytenkende og grenseoverskridende forskning som kan gi oss ny erkjennelse på lang sikt. Den skal inneholde prioriteringer for forskning og høyere utdanning og legge føringer for investeringer i et tiårs-perspektiv. Det omfatter bygg, forskningsinfrastruktur, stipendiater og studieplasser. Planen skal rulleres hvert fjerde år.

Regjeringen vil foreta en helhetlig gjennomgang av finansieringen av universitetene og høyskolene, med mål om at finansieringen skal bidra til kvalitetsutvikling gjennom profilerte universiteter og høyskoler, god arbeidsdeling, faglig konsentrasjon, samt at alle institusjonene satser på fagområder der de har særlige fortrinn.

Regjeringen vil understøtte frivillige fusjonsprosesser også i den kommende fireårsperioden for å legge grunnlaget for bedre arbeidsdeling og utvikling av gode og robuste kompetansemiljøer i hele landet. I tillegg til å bidra til bred tilgang til høyere utdanning av god kvalitet i hele landet, vil regjeringen gjennom SAK- og profileringspolitikken i kommende fireårsperiode rette spesiell oppmerksomhet mot at

- det utvikles noen internasjonalt ledende utdannings- og forskningsinstitusjoner i Norge som kan skåre høyere på internasjonale evalueringer
- innsatsen konsentreres for å styrke kompetanse og forskning i profesjonsfagene

Regjeringen vil understreke utdanningskvalitetens betydning for samfunnets omstillings- og innovasjonsevne. Behovet for god kvalitet i høyere utdanning, sammen med behovet for god og riktig kompetanse, skal derfor integreres tydeligere i regjeringens forskningspolitikk. Regjeringen vil evaluere sentrale elementer i Kvalitetsreformen for å få oppdatert kunnskap om kvaliteten i høyere utdanning og veien videre. Regjeringen vil også satse mer på å koble forskning og utdanning, blant annet gjennom studentaktiv forskning.

Andre sentrale tiltak i meldingen er å

- kreve at alle vitenskapelige artikler som er helt eller delvis offentlig finansiert, enten skal publiseres åpent eller egenarkiveres etter avtale med utgiver. Institusjonene oppfordres, hver for seg eller i samarbeid, til å etablere fond for betaling av åpen tilgangspubliseringsavgifter
- utvikle et overordnet system for analyse og formidling av kompetansebehov i arbeidslivet for å bedre grunnlag for å dimensjonere utdanningstilbud og gjøre informerte studievalg
- innføre en ny gaveforsterkningsordning som bygger opp under de overordnede forskningspolitiske prioriteringene
- innføre en prøveordning på 300 innstegstillinger for særlig talentfulle, yngre forskere i matematisk-naturvitenskapelige fag, teknologi, medisin og odontologi.
- utvikle et bedre grunnlag for å prioritere mellom byggeprosjekter
- be Kif-komiteen om konkrete forslag til hvordan vi raskere kan nærme oss målet om kjønnsbalanse i toppstillinger ved universiteter og høyskoler.
- følge opp institusjonenes arbeid med å redusere midlertidigheten i styringsdialogen. Ved behov vil institusjonene bli bedt om å utarbeide handlingsplaner for reduksjon av midlertidighet. Det kan senere bli aktuelt å vurdere økonomiske virkemidler.
- få utredet en ordning tilsvarende nærings-ph.d-ordningen også for offentlige virksomheter
- vurdere hvordan kommersialiseringsapparatet på et overordnet plan er organisert og finansert i universitets- og høyskolesektoren og om intensjonene i endringene i lovverket er oppfylt
- følge opp samarbeidet mellom helse- og omsorgstjenestene og universitets- og høyskolesektoren i den løpende styringsdialogen med institusjonene.

3.3 UH-sektorens deltakelse i 7. rammeprogram

3.3.1 Søkte og innstilte prosjekter totalt

Norske universiteter og høyskoler har deltatt i EUs 7. rammeprogram for forskning (7RP) siden oppstarten i januar 2007. I det følgende gis en oppsummering av resultater fra oppstarten og fram til i dag. Inkludert i dette ligger både deltakelsen i rammeprogrammets egne programmer og norsk deltakelse i randsoneaktivitetene til programmet. (jf. 3.2.5). Dataene fra de ordinære programmene i 7RP har Ecorda som datakilde, EU-kommisjonens samlede database for statistikk. Dataene fra utlysningene innenfor randsoneaktivitetene til 7RP er derimot manuelt registrert med utgangspunkt i ulike dokumenter med evalueringresultater. Det vises også til Forskningsbarometeret 2013 for fyldigere omtale av norske institusjoners deltakelse i det syvende rammeprogram for forskning.

Totalt sett deltar Norge i 442 innstilte prosjekter, noe som utgjør om lag seks prosent av de innstilte prosjektene i 7RP. Av de innstilte "norske" prosjektene har mer enn hvert fjerde prosjekt norsk koordinator. I de samme prosjektene har vi samarbeidsrelasjoner med 111 forskjellige land. Norske deltakere i innstilte prosjekter er tildelt støtte anslått til om lag 4,2 mrd. kroner fra 7RP (tall fra november 2012). Selv om hele 60 prosent av søknadene med norsk deltakelse har vært vurdert som kvalifisert for finansiering, er det bare 24 prosent som har fått finansiering.

De norske institusjonenes suksessrate kan påvirkes av deres egne strategiske valg. Eksempelvis kan institusjoner velge å konsentrere søkningen om midler fra 7RP til noen få og kanskje større prosjekter rent finansielt som de får gjennomslag for, og slik oppnå en høy suksessrate. Alternativt kan en satse mer bredt med mange søknader av mindre omfang som kanskje vil gi en lavere suksessrate, men likevel kan dette gi tilnærmet like stor uttelling fra 7RP målt i euro.

Tabell 3.10 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatører på institusjonstyper, per mars 2013. Antall og suksessrate i prosent.

	ANTALL DELTAKELSER			EU-STØTTE			ANDEL KOORDINATORER	
	i søkte prosjekter	i innstilte prosjekter	Suksessrate i %	i søkte prosjekter (mill. euro)	i innstilte prosjekter (mill. euro)	Finansiell suksessrate i %	i søkte prosjekter	i innstilte prosjekter
Universiteter	2047	401	20 %	1190,6	187,6	16 %	36 %	28 %
Statlige høyskoler	190	26	14 %	67,2	8,3	12 %	21 %	12 %
Vitenskapelige høyskoler	53	9	17 %	28,5	2,4	9 %	21 %	11 %
Andre UH-sektoren	35	6	17 %	11,9	1,4	12 %	9 %	17 %
Totalt UoH-sektoren:	2325	442	19 %	1298,3	199,7	15 %	34 %	27 %

Eksl. 1.trinnsøknader ved totrinnsprosesser og ugyldige søknader

Kilde: E-Corda (EU-kommisjonen)

3.3.2 Universitetenes deltakelse

Tabell 3.11 viser hvordan de norske universitetenes deltakelse er fordelt på programmene i 7RP. Universitetene i Stavanger, Tromsø, Bergen og UMB har alle relativt høye suksesserater. UiS deltar riktignok i få prosjekter, men har høyest suksesserate blant universitetene. Det er flest deltakelser fra universitetene i søknadene innenfor Marie Curie Actions-programmet (MCA), etterfulgt av ICT (Information and Communications Technologies). Dette er programmer med høye andeler av budsjettet i 7RP, ICT-programmet har den høyeste budsjettandelen av alle enkeltprogrammene. I de innstilte prosjektene er de fleste universitetene best representert i MCA, Health og Environment. Bortsett fra programmer som foreløpig har forholdsvis lav søkning fra universitetene, er uttellingen for søknadene høyest i RI (Research Infrastructure), SiS (Science in Society) og Energy. I RI er nær halvparten av alle søknadene med norsk universitetsdeltakelse innstilt for støtte.

Universitetenes suksesserater er spesielt lave innenfor ICT- og SSH-programmene. I SSH-programmet (Socio-economic Sciences and the Humanities) er suksesseraten generelt lav på grunn av lav 7RP-budsjettandel og dermed oversøking. Budsjettet for SSH er for lite med tanke på den brede forskningsmessige relevansen programmet har for fagmiljøer innenfor økonomi, samfunnsvitenskap og humaniora.

I ICT-programmet har de norske universitetene oppnådd en suksesserate på 12 prosent. Samlet er norsk suksesserate på nær 15 prosent for dette programmet. Snittet for alle deltakerlandene er også på om lag 15 prosent. Ambisjonen her er å ikke falle under EUs suksesserategjennomsnitt.

Blant de innstilte prosjektene med norsk deltakelse har universitetene i 28 prosent av prosjektene påtatt seg en koordinatorrolle. I ERC-programmet, og til dels også i MCA, består prosjektene av kun én prosjektdeltaker, som da blir registrert som koordinator. Det forklarer en høy andel koordinatorroller under disse programmene. Deltakelsen fra norske universiteter er høy i begge de to nevnte programmene. I tillegg kommer SiS-programmet godt ut, her er universitetene koordinatorene i en femtedel av de innstilte prosjektene de deltar i. Universitetskoordinatorene i SiS-programmet har relativt høy suksess. Fem av de 14 søknadene universitetene koordinerer, er innstilt.

Lav norsk suksesserate i ICT-programmet, som også er det største programmet målt i finansielle midler, tyder på at institusjonene her burde ha muligheter for å bedre gjennomslaget for søknadene. Vedleggstabellene V3.1-V3.8 viser fordelingen på programmer når det gjelder deltakelser og koordinatorene ved det enkelte universitetet.

Tabell 3.11 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på programmer for universitetene, per mars 2013. Antall og suksessrate i prosent.

Program kortnavn	ANTALL DELTAKELSER			EU-STØTTE			ANTALL KOORDINATORER	
	i søkte prosjekter	i innstilte prosjekter	Suksessrate i %	i søkte prosjekter (mill. euro)	i innstilte prosjekter (mill. euro)	Finansiell suksessrate i %	i søkte prosjekter	i innstilte prosjekter
HEALTH	171	51	30 %	94	22,8	24 %	23	8
BIO	121	24	20 %	48,8	7,5	15 %	10	
ICT	332	39	12 %	164,1	18,4	11 %	51	5
NMP	73	17	23 %	41,1	7,6	18 %	13	4
ENERGY	56	19	34 %	23,9	7,2	30 %	8	2
TRANSPORT	15	4	27 %	6,4	1,7	26 %	2	1
SECURITY	34	8	24 %	14,8	2,2	15 %	7	
ENVIRONMENT	133	37	28 %	52,8	14,2	27 %	13	2
SPACE	9	2	22 %	2,3	0,7	29 %	1	
SSH	135	16	12 %	53,1	3,4	6 %	39	2
Sum Cooperation:	1079	217	20 %	501,2	85,7	17 %	167	24
RI	61	29	48 %	20,6	5,8	28 %	6	3
SME	31	6	19 %	0,6	0	8 %	5	1
REGIONS	5	1	20 %	1,7	0,4	25 %	1	
SiS	66	23	35 %	13,9	4,9	35 %	14	5
INCO	3			0,2				
Sum Capacities:	166	59	36 %	37,1	11,2	30 %	26	9
ERC/Ideas:	321	36	11 %	628,3	68,9	11 %	296	36
MCA/People:	475	83	17 %	24,1	21,7	90 %	245	45
FISSION/ Euratom:	6	6	100 %	0	0	0 %		
Sum progr: alle	2047	401	20 %	1190,6	187,6	16 %	734	114

Ekskl. 1. trinnsøknader ved totrinnsprosesser og ugyldige søknader

Kilde: E-Corda (EU-kommisjonen)

3.3.3 Vitenskapelige høyskoler og høyskoleers deltakelse

Siden deltakelsen i søknader fra vitenskapelige høyskoler og høyskoler utgjør under 10 prosent av UH-sektorens deltakelse, omtaler vi disse samlet. Tabell 3.12 viser hvordan deltakelsen fordeler seg på de enkelte høyskolene.

Det er 243 deltakelser fra høyskolene i søknadene og 35 i de innstilte prosjektene. Det gir en suksessrate på 14 prosent. De siste to årene har kvaliteten på høyskolenes søknader blitt bedre, målt i suksessrate. Tilbake i 2009 var suksessraten på beskjedne 11 prosent. Noe av årsaken til den lave suksessraten er trolig mangel på gode internasjonale nettverk. Mobiliseringen er størst i ICT-programmet, hvor de statlige høyskolene er mest aktive. Uttellingen er lav. Bare tre av de 51 ICT-søknadene er innstilt for støtte.

Blant de 35 søknadene fra høyskoler som har lyktes i å bli innstilt, er det norske koordinatorene i fire av prosjektene: Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Oslo og Akershus og Norges Handelshøyskole. Høgskolen i Oslo og Akershus har koordinatroller i to prosjekter.

Tabell 3.12 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på programmer for vitenskapelige høyskoler og høyskoler, per mars 2013. Antall og suksessrate i prosent.

Program kortnavn	ANTALL DELTAKELSER			EU-STØTTE			ANTALL KOORDINATORER	
	i søkte pro-sjekter	i innstilte pro-sjekter	Suksess-rate i %	i søkte pro-sjekter (mill. euro)	i innstilte pro-sjekter (mill. euro)	Finans-iell suksess-rate i %	i søkte pro-sjekter	i innstilte pro-sjekter
HEALTH	5	2	40 %	1,4	0,6	47 %		
BIO	26	5	19 %	7,4	1,3	18 %	2	
ICT	51	3	6 %	24,7	0,8	3 %	7	
NMP	9	1	11 %	5,6	0,4	7 %	3	
ENERGY	3			1,3			1	
TRANSPORT	12	1	8 %	3,4	0,1	3 %	2	
SECURITY	26	3	12 %	13	1,7	13 %	1	
ENVIRONMENT	12	2	17 %	3,9	0,3	8 %	2	
SPACE	1			0,5				
SSH	31	3	10 %	10,7	0,4	3 %	5	
Sum Cooperation:	176	20	11 %	71,8	5,6	8 %	23	
SME	10	2	20 %	0,1	0	9 %	1	
REGIONS	2	1	50 %	0,4	0,3	70 %		
SIS	15	7	47 %	5,1	3,4	67 %	3	2
Sum Capacities:	27	10	37 %	5,7	3,7	66 %	4	2
ERC/Ideas:	9			16,9			6	
MCA/People:	31	5	16 %	1,3	1,3	100 %	18	2
Sum alle progr:	243	35	14 %	95,8	10,7	11 %	51	4

Eksl. 1. trinnsøknader ved totrinnsprosesser og ugyldige søknader

Kilde: E-Corda (EU-kommisjonen)

Horisont 2020

Horisont 2020 er en av hjørnестene i Innovasjonsunionen, som er et av flaggskipinitiativene i Europa 2020-strategien. Et av målene i 2020-strategien er å øke Europas konkurransevne på verdensplan. EU er førende innenfor mange teknologier i verden, men møter stadig større konkurranse fra tradisjonelle konkurrenter og vekstøkonomier.

Går det slik Europakommisjonen foreslår, innebærer det en betydelig økning av budsjettammen for Horisont 2020 sammenlignet med det 7. rammeprogram. Samlet foreslår kommisjonen at det settes av 80 mrd. euro i perioden 2014-2020. I tillegg er planen å øke bevilgningsandelen til forskning og innovasjon gjennom strukturfondene betydelig.

Det skal bli lettere å søke støtte fra Horisont 2020 fordi programmet vil få en enklere oppbygning enn dagens 7. rammeprogram. Horisont 2020 har kun et regelsett og mindre byråkrati og skal lede til: en drastisk forenklet tilskuddsordning gjennom innføring av kun én fast sats for indirekte kostnader og kun to støttesatser, en for forskning og en for andre aktiviteter, én søknadsskranke, mindre papirarbeid ved utarbeidelse av forslag; ingen unødvendig kontroll og revisjon. Et av de primære målene er å korte ned tiden fra en deltaker har søkt om tilskudd til pengene utbetales med 100 dager i gjennomsnitt, noe som innebærer at prosjektene kan komme raskere i gang.

Kommisjonen vil gjøre store anstrengelser for å åpne programmet for flere deltakere fra hele Europa ved å utnytte synergimulighetene med midler fra EUs samholdighetspolitikk. Horisont 2020 skal sørge for at potensielle front-forskningsmiljøer i svake regioner blir identifisert og tilbudt rådgivning og støtte, mens strukturfondene fra EU kan benyttes til oppgradering av infrastruktur og utstyr.

Horisont 2020 fokuserer innsatsen på fremragende vitenskap. Dette omfatter det europeiske forskningsrådet (ERA), mobilitetsprogrammer, framtidsteknologier og infrastruktur, industrielt lederskap; med nøkkeltknologier som IKT, nano-, bio-, og romfartsteknologi, finansieringsordninger for risikokapital. Det tredje feltet Horisont 2020 innrettes mot er innovasjon i de små og mellomstore bedriftene (SMB) og forskning for å løse samfunnsutfordringene. Her er seks sentrale samfunnsutfordringer pekt ut:

- Helse, demografi og velvære
- Matsikkerhet, marin og maritim forskning, bærekraftig landbruk og bioøkonomi
- Sikker, ren og effektiv energi
- Smarte, grønne og integrerte transportløsninger
- Klima, ressurseffektivitet og råmaterialer
- Inkluderende, innovative og sikre samfunn

European Institute of Technology (EIT) får som en integrert del av Horisont 2020 en viktig rolle med å legge til rette for samarbeid om høyere utdanning mellom høyere utdanningsinstitusjoner og bedrifter/næringsliv for å sikre at det europeiske "kunnskapstriangelet" kan måle seg mot de beste i verden. Norge er foreløpig ikke medlem av EIT.

Internasjonalt samarbeid blir også fremmet ytterligere i Horisont 2020 for dermed å gjøre EUs forskning enda bedre mer attraktiv, angripe globale utfordringer i felleskap og støtte EUs utenrikspolitikk.

Horisont 2020 vil bli supplert med ytterligere tiltak, slik at det europeiske forskningsområdet blir et virkelig indre marked for kunnskap, forskning og innovasjon og en realitet i 2014. Kommisjonens forslag knyttet til Horisont 2020 skal nå drøftes i Europarådet og Europaparlamentet så det kan vedtas før 2014.

Fra norsk side er det foreløpig ikke tatt noen beslutning om deltakelse i Horisont 2020. Endelig beslutning om dette fattes av Stortinget.

3.4 Resultatoppnåelse på forskning vurdert ut fra institusjonens egenart

Kunnskapsdepartementet har innført resultatoppnåelse på forskning i forhold til institusjonens egenart som kvalitativ styringsparameter for sektoren. Institusjoner med tydelig forskningsprofil vil bidra til å heve kvaliteten på forskningen i sektoren som helhet, og på den måten styrke resultatoppnåelsen på sektormålet om forskning av høy internasjonal kvalitet. 22 av 36 statlige institusjoner rapporterte på denne parameteren i eget punkt i Rapport og planer. Den videre omtalen av rapporteringen avgrenses til disse 22 institusjonene. Det innebærer ikke at de øvrige 14 institusjonene ikke har rapportert resultater og/eller egenart/profil relevant for parameteren. Følgende spørsmål er søkt besvart i analysen:

- Har institusjonen primært rapportert forskningsresultater og ikke aktiviteter eller ambisjoner? Resultater forstås her som publisering, tildeling av ekstern finansiering fra ulike kilder og doktorgrader/doktorgradsprogrammer.
- Har institusjonen i rapporteringen uttrykt forskningsmessig egenart?
- Har institusjonen koblet vurdering av resultatoppnåelse opp mot sin forskningsmessige egenart?

En gjennomgang av rapporteringen viser at om lag en tredjedel av de 22 analyserte institusjonene har rapportert resultater som definert over. De fleste andre institusjonene rapporterer hovedsakelig aktiviteter, og enkelte rapporterer også ambisjoner. Ca. tre fjerdedeler definerer en faglig profil/egenart i form av konkrete faglige satsingsområder. Et eksempel på en institusjon som både markerer en breddeprofil, og særskilte satsinger innenfor bredden, er Universitetet i Bergen: *I tillegg til prioriteringen av kvalitet i hele forskningens bredde, har UiB tradisjoner og fortrinn innenfor marin og utviklingsrelatert forskning. Satsing og profilering av disse områdene vil fortsette.*

Kun en håndfull institusjoner vurderer resultatoppnåelse opp mot egenarten. Et eksempel på en slik kobling finner vi i rapporten fra Universitetet i Tromsø: *UiT jobber strategisk med å befestе sin profil som et nordområdeuniversitet. Det har vært jobbet og det jobbes systematisk med nordområde relevant forskning, noe som har gitt tydelige resultater dokumentert i NIFU-rapport 31.2010: "Institusjonsanalysen viser at Universitetet i Tromsø (UiT) er den klart største bidragsyteren til den vitenskapelige nordområdepubliseringen med en andel på 22 prosent av den nasjonale totalen"*

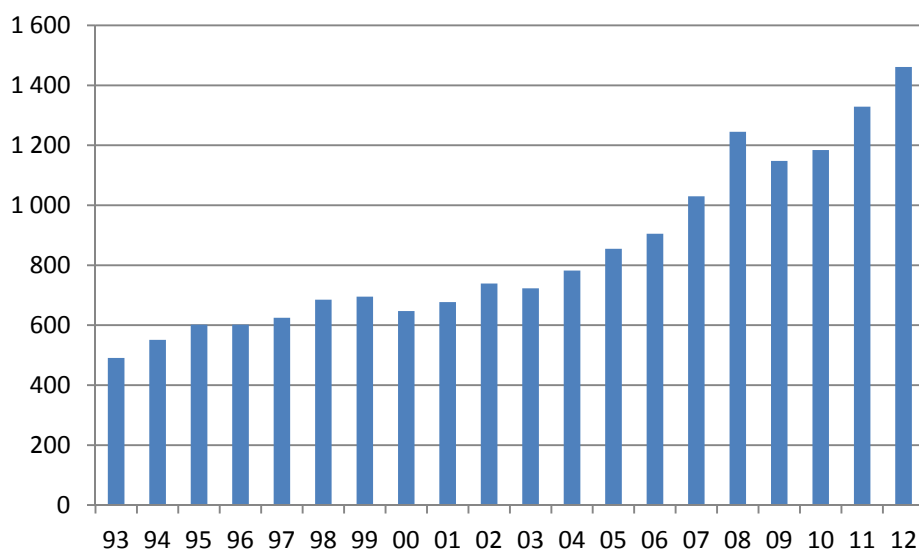
En institusjon som NTNU beskriver i sin omtale av styringsparameteren hvordan en analyse av resultatoppnåelse på forskning vurdert ut fra institusjonenes egenart kunne vært lagt opp. Men analysen framgår ikke i rapporteringen på styringsparameteren. Det vil være naturlig om NTNU neste år utfører og presenterer denne analysen når det skal rapporteres på styringsparameteren. Andre institusjoner har en klar profil, uten at den er uttrykt eller at resultatoppnåelse er vurdert opp mot profilen under rapportering på styringsparameteren. Det gjelder for eksempel Universitetet i Oslo, som ønsker å være et internasjonalt anerkjent forskningsuniversitet, med særlig satsing innenfor Life Science. I slike tilfeller burde det være mulig å presentere en analyse av måloppnåelsen opp mot egenarten under rapporteringen på denne styringsparameteren.

3.5 Doktorgradsutdanning

3.5.1 Avlagte doktorgrader

Det ble i 2012 nok en gang satt rekord for antall avlagte doktorgrader i Norge. 1461 personer avla doktorgraden dette året. Det er en oppgang på 132, eller 10 prosent, fra året før. Antallet nye doktorgrader har steget mer eller mindre uavbrutt de siste 20 årene, og var i 2012 nesten tre ganger så høyt som i 1993 (figur 3.9). Særlig sterk har veksten vært etter 2003, med mer enn dobbelt så mange avlagte doktorgrader i 2012 enn ti år før. Det henger bl.a. sammen med satsing på øremerkede stipendiatstillinger over statsbudsjettet. I perioden 1998-2009 ble universiteter og høyskoler tildelt nesten 2 100 nye stipendiatstillinger. I tillegg har helse-sektoren styrket forskningsinnsatsen, herunder satsing på stipendiater og doktorgrader.

Figur 3.9 Avlagte doktorgrader per år 1993-2012. Antall

Kilde: NIFU

De nye doktorgradene i 2012 fordelte seg på totalt 21 institusjoner, inkludert høyskolene i Telemark og Vestfold, som begge tildelte sine første doktorgrader noensinne (tabell 3.13). Antallet tilbydere i doktorgradsutdanningen har steget kraftig de siste ti årene og vil fortsette å stige. Flere høyskoler er i gang med doktorgradsprogram som ennå ikke har resultert i avlagte grader, og ytterligere noen har søkt om, men ennå ikke fått godkjent doktorgradsprogrammer. Det er likevel de fire eldste universitetene som stadig dominerer doktorgradsutdanningen. Deres andel av de nye gradene har bare sunket fra 88 prosent i 2003 til 85 prosent i 2012. Det gjenspeiler at de nye aktørene i doktorgradsutdanningen foreløpig er ganske små. I 2003 sto de daværende høyskolene i Agder, Bodø og Stavanger for bare 0,4 prosent av avlagte doktorgrader. I 2012 var tilsvarende tall for de tre nye universitetene 4,4 prosent.

Nesten hele veksten i avlagte doktorgrader i 2012 kom ved UiO og NTNU, med henholdsvis 86 og 39 flere grader enn foregående år. Enkelte institusjoner opplevde også nedgang i antall avlagte grader, men særlig ved små institusjoner kan tallene svinge mye fra år til år. Størst var nedgangen ved UMB og NIH, med sju grader hver.

Tabell 3.13 Avlagte doktorgrader, fordelt på institusjon 2003-2012. Antall

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HiG									2	4
HiOA						1	1		2	5
HiT										5
HiVe										1
Delsum SH						1	1		4	15
NTNU	195	191	218	244	257	314	259	260	335	374
UMB	44	40	49	48	47	67	49	59	72	65
UiA				4	2	3	9	7	11	18
UiB	153	158	157	179	202	233	223	237	254	251
UiN	1		4	3	5	6	5	9	8	15
UiO	234	266	319	293	344	435	391	415	425	511
UiS	2	3	6	13	18	12	29	31	28	32
UiTø	57	70	60	60	100	104	115	96	114	110
Delsum U	686	728	813	844	975	1 174	1 080	1 114	1 247	1 376
AHO	4	3	4	6	5	6	5	6	4	4
HiM				3	2	5	4	4		5
NHH	14	11	10	12	19	15	8	16	15	11
NIH	5	8	4	5	5	6	8	11	14	7
NMH	1	2		2	1	4	6	1	2	3
NVH	11	16	15	16	9	19	21	17	21	22
Delsum SVH	35	40	33	44	41	55	52	55	56	52
Statl. inst.	721	768	846	888	1 016	1 230	1 133	1 169	1 307	1 443
MF	1	4	3	4	6	5	6	6	7	4
BI	1	10	6	10	6	7	8	8	12	9
MHS				3	2	2	1	1	3	5
Delsum PVH	2	14	9	17	14	14	15	15	22	18
Priv. inst.	2	14	9	17	14	14	15	15	22	18
Sum	723	782	855	905	1 030	1 244	1 148	1 184	1 329	1 461

Etter at de gamle, fagspesifikke doktorgradene ble utfaset i 2008, er ph.d.-graden så å si enerådende. Det er imidlertid stadig mulig å framstille seg for den frie dr.philos-graden, og i 2012 benyttet 34 personer denne muligheten, tilsvarende en andel på drøye 2 prosent av doktorandene. Dette er både laveste antall og andel etter 1980.

Det er et politisk mål å få flere yngre doktorgradskandidater. Gjennomsnittsalderen ved disputas har ligget omkring 38 år helt siden slutten av 90-tallet. Medianalderen, dvs. den midtre verdien i en rekke sortert fra høyest til lavest alder, er et mindre sårbart mål for ekstremverdier enn gjennomsnittet. For alle fagområdene samlet var den drøye 34 år i 2012. På alle fagområder, med unntak av teknologi og landbruk, fiskeri og veterinærmedisin (LFV), har medianalderen vært synkende de siste 15 årene. Det gir grunnlag for å si at aldersprofilen på dem som tar doktorgrad i de fleste fagområder er noe lavere enn på slutten av 90-tallet. Forskjellene mellom fagområdene har også blitt noe mindre. Medianalderen på disputerte i humaniora var i 1998 nesten 42 år, og dermed nærmere 11 år høyere enn i teknologi. I 2012 var den sunket til om lag 38 år i humaniora, mens den fortsatt lå på ca. 31 år i teknologi.

I tabell 3.14 er antall avlagte doktorgrader per institusjon målt i forhold til antall faglige stillinger (undervisnings-, forsknings- og formidlingsstillinger) unntatt stipendiatstillingene. De tre største universitetene er helt i toppen også på denne indikatoren. Den institusjonen som i 2012 uteksaminerte aller flest doktorgradskandidater sammenlignet med størrelsen på den

faglige staben, er likevel en av de små institusjonene: Misjonshøgskolen, med 0,30 avlagte doktorgrader per faglig stilling. Ved små institusjoner vil dette tallet naturlig svinge mye fra år til år, mens endringene er mindre ved de store universitetene. Med unntak av Norges musikkhøgskole, Høgskolen i Molde og BI, uteksaminerer de vitenskapelige høyskolene gjennomgående langt flere doktorgradskandidater i forhold til størrelsen enn de nye universitetene UiA, UiN og UiS. Over tid har antall avlagte doktorgrader per faglige stilling vokst kraftig ved de fleste institusjonene. Det er naturlig gitt en sterk økning i avlagte doktorgrader totalt.

Tabell 3.14 Avlagte doktorgrader per UFF-stilling 2004-2012. Antall

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	%-endr. 2011- 2012
HiG								0,01	0,03	95,6
HiOA					0	0		0	0,01	149,3
HiT									0,02	0,0
HiVe									0	0,0
Delsum SH					0	0		0	0	267,4
NTNU	0,13	0,14	0,16	0,17	0,2	0,16	0,16	0,19	0,21	11,8
UMB	0,13	0,15	0,15	0,13	0,18	0,13	0,15	0,18	0,16	-12,8
UiA			0,01	0	0,01	0,02	0,02	0,02	0,04	57,4
UiB	0,14	0,13	0,15	0,16	0,18	0,17	0,18	0,19	0,18	-5,3
UiN		0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,06	95,4
UiO	0,14	0,17	0,15	0,17	0,21	0,19	0,20	0,20	0,24	17,8
UiS	0,01	0,01	0,03	0,04	0,02	0,06	0,06	0,06	0,06	9,0
UiTø	0,08	0,07	0,07	0,11	0,11	0,12	0,10	0,11	0,10	-4,7
Delsum U	0,11	0,12	0,12	0,14	0,16	0,14	0,15	0,16	0,17	8,2
AHO	0,06	0,08	0,11	0,10	0,13	0,11	0,13	0,08	0,08	-3,8
HIM			0,03	0,02	0,05	0,04	0,04		0,06	0,0
NHH	0,08	0,07	0,09	0,12	0,10	0,05	0,10	0,10	0,07	-28,6
NIH	0,15	0,07	0,08	0,08	0,09	0,14	0,18	0,21	0,11	-49,9
NMH	0,02		0,02	0,01	0,04	0,05	0,01	0,02	0,03	55,8
NVH	0,13	0,12	0,12	0,07	0,15	0,16	0,12	0,15	0,15	1,8
Delsum SVH	0,07	0,06	0,07	0,07	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	-6,5
Statl. inst.	0,07	0,07	0,07	0,08	0,10	0,09	0,09	0,10	0,11	8,3
MF	0,13	0,08	0,12	0,17	0,13	0,15	0,14	0,16	0,09	-42,2
BI	0,04	0,03	0,04	0,02	0,03	0,03	0,03	0,04	0,03	-23,6
MHS			0,14	0,11	0,11	0,05	0,06	0,17	0,30	71,1
Delsum PVH	0,05	0,03	0,06	0,05	0,04	0,05	0,04	0,06	0,05	-16,7
Priv. inst.	0,02	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,03	0,02	-22,9
Sum	0,06	0,07	0,07	0,08	0,09	0,09	0,09	0,10	0,10	7,6

Fra og med rapporteringsåret 2010 ble det innført uttelling for samarbeid om doktorgrader i finansieringssystemet for UH-sektoren. Hver samarbeidsgrad utløser en uttelling tilsvarende 20 prosent av uttellingen for en hel doktorgrad. Hensikten er primært å premiere institusjoner som har ansatt stipendiater eller andre som tar doktorgraden ved en annen UH-institusjon, for deres bidrag til doktorgradsutdanningen. Det er høyskoler som dominerer i rapporteringen av samarbeidsgrader (tabell 3.15). Statlige og private høyskoler sto til sammen for ca. 80 prosent av de rapporterte samarbeidsgradene i 2012.

Tabell 3.15 Samarbeidsgrader, fordelt på institusjon 2010-2012. Antall

	2010	2011	2012
Høgskolen i Bergen	11	1	4
Høgskolen i Buskerud	3	2	4
Høgskolen i Finnmark	-	-	4
Høgskolen i Gjøvik	1	2	-
Høgskolen i Harstad	1	2	3
Høgskolen i Hedmark	3	6	8
Høgskolen i Lillehammer	3	1	2
Høgskolen i Narvik	1	2	2
Høgskolen i Nesna	2	-	-
Høgskolen i Nord-Trøndelag	-	6	-
Høgskolen i Oslo og Akershus	5	7	16
Høgskolen i Sogn og Fjordane	3	5	2
Høgskolen i Sør-Trøndelag	10	11	7
Høgskolen i Telemark	4	7	4
Høgskolen i Vestfold	5	9	6
Høgskolen i Volda	-	1	4
Høgskolen i Østfold	1	4	2
Høgskolen i Ålesund	2	-	4
Høgskolen Stord/Haugesund	2	5	1
Samisk høyskole	1	-	1
Delsum statlige høyskoler	58	71	74
Universitetet for miljø- og biovitenskap	-	1	-
Universitetet i Agder	12	3	13
Universitetet i Nordland	-	2	2
Universitetet i Oslo	-	-	1
Universitetet i Stavanger	3	1	3
Universitetet i Tromsø	-	1	1
Delsum universiteter	15	8	20
Høgskolen i Molde	1	-	-
Norges handelshøyskole	-	-	2
Norges idrettshøyskole	1	-	1
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	2	-	3
Kunsthøgskolen i Oslo	1	-	-
Delsum kunsthøyskoler	1	-	-
Statlige institusjoner	76	79	97
Handelshøyskolen BI	-	1	-
Delsum private vitenskapelige høyskoler	-	1	-
Ansgar Teologiske Høyskole	-	-	1
Betanien diakonale høyskole	-	-	1
Diakonhjemmet høyskole	2	-	-
Dronning Mauds Minne Høyskole	1	-	-
Fjellhaug Internasjonale Høyskole	-	-	1
Høyskolen Diakonova	2	1	-
Lovisenberg diakonale høyskole	1	-	2
Mediehøgskolen Gimlekollen	1	-	-
NLA Høgskolen	-	1	2
Norges Informasjonsteknologiske Høyskole	1	-	-
Delsum private høyskoler	8	2	7
Private institusjoner	8	3	7
Sum	84	82	104

Evalueringen av ph.d.-utdanningen:

Høy kvalitet i norsk doktorgradsutdanning

NIFU gjennomførte i 2012 en evaluering av norsk doktorgradsutdanning for å belyse og vurdere kvalitet, effektivitet og relevans. Hovedkonklusjonen er at den norske ph.d.-utdanningen holder høy kvalitet. Den er godt finansiert, godt organisert og gir kandidatene gode karrieremuligheter.

Sterk vekst uten kvalitetsfall

Den raske utbyggingen av doktorgradsutdanningen, med nesten en dobling av doktorgradstudenter på åtte år, har skjedd uten en tilsvarende økning i det faglige personalet. Likevel har ikke veksten ført til merkbart kvalitetsfall. Dette har vært mulig pga. standardisering, oppmerksomhet mot kvalitet og effektivitet, og ved at en større andel av forskerne er involvert i ph.d.-utdanningen enn tidligere. Evalueringen viser at PhD-utdanningen er blitt langt viktigere for forskningspolitikken og for institusjonene og deres prioriteringer. Å gi god doktorgradsutdanning er prestisjefullt.

Flere fullførere

Gjennomføringsgraden er blitt noe bedre de siste 20 årene. Ca. 80 prosent har fullført etter 10 år, men forskjellene mellom fagområder er ganske stor. Det er kun små endringer i gjennomsnittsalder ved disputas, og kandidatene er fortsatt gamle. Dette er et generelt problem, kanskje mest for de kandidatene som søker karriere i privat sektor.

Godt arbeidsmarked

Ca. 35 prosent av de ferdige kandidatene er ikke sysselsatt med forskning etter avsluttet PhD-grad. Arbeidsmarkedet for de ferdige kandidatene er veldig godt. Det er verken misforhold mellom kandidatenes ambisjoner og de arbeidsoppgavene de får, eller mellom opplæringen og kompetansekravene. Kandidatene ønsker likevel mer vekt på generiske ferdigheter i opplæringen, og NIFU anbefaler institusjonene å ta med perspektiver fra arbeidsliv i opplæringen. Rekrutteringen til PhD-utdanningene er stort sett god, men med utfordringer i MNT-fag som har svært høy andel utlendinger blant søkere. Gode arbeidsvilkår for stipendiater i Norge gir rekrutteringsfortrinn. Det er likevel kvaliteten på forskningsmiljøene og måten kandidatene integreres i forskningen på, som er avgjørende for om vi klarer å trekke til oss de beste stipendiatene og beholde dem her. Evalueringen anbefaler å bygge ut forsøkene med forskerlinjer for å få de beste masterstudentene rett over på PhD.

Misnøye med kurstilbudet

Kandidatene er minst fornøyde med kurstilbudet. Misnøyen er størst i humaniora og samfunnsvitenskap. Små institusjoner og fagområder har problemer med å lage mange og gode nok kurs. Nasjonale forskerskoler løftes fram som et godt tiltak, men ordningen omfatter relativt få kandidater, og forskerskolenes rolle er ifølge NIFU litt uavklart. En av anbefalingene er at myndighetene tar initiativ til nasjonal koordinering av kurstilbudet. De fleste kandidatene gir positiv vurdering av veiledningen. Institusjonen har gjort mye for å regulere forholdet mellom kandidat og veileder og med å prøve nye former for veiledning. Færre enn ønsket har lange utenlandsopphold, men internasjonalisering skjer i dag i andre kanaler. Eksempler på dette er kontakt med toppforskere via SFFer/forskerskoler, deltakelse på konferanser, samarbeid med utenlandske kollegaer, internasjonal vurderingskomité, engelskspråklige avhandlinger og internasjonal sampublisering.

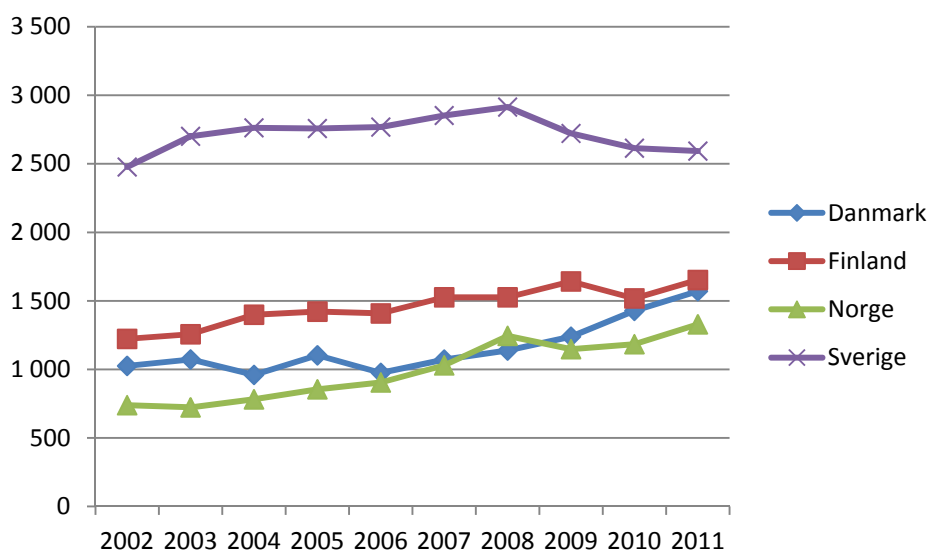
Gode avhandlinger

Utenlandske komitémedlemmer mener at en stor andel av norske avhandlinger (60 prosent) holder eksellent eller høy kvalitet. De vurderer de norske avhandlingene som gode, også i en internasjonal sammenheng. Det finnes små variasjoner på kvaliteten mellom fagområdene. Survey-dataene gir indikasjoner på at kvaliteten er best på avhandlinger fra de fire eldste universitetene. Det er en viss bekymring i fagmiljøene for at kvaliteten vil bli påvirket negativt på grunn av at stadig flere avhandlinger blir artikkelbaserte. Disputasen omtales som rettferdig for kandidatene, men litt på siden av vanlig vitenskapelig praksis med peer review. Institusjonene anbefales å vurdere en fornying av evalueringspraksis/disputasordning.

Kilde: Taran Thune, Svein Kyvik, Sverker Sörlin, Terje Bruen Olsen, Agnete Vabø og Cathrine Tømte: PhD education in a knowledge society. An evaluation of PhD education in Norway. NIFU-rapport 25/2012.

NIFU samler inn og publiserer statistikk over avlagte doktorgrader i de nordiske og baltiske landene. Figur 3.10 viser utviklingen i antall grader i Danmark, Finland, Norge og Sverige siste ti år. Utviklingen har ikke fulgt samme bane i disse fire landene. Siden 2008 har Sverige opplevd et markant fall i antall avlagte doktorgrader, mens antallet i samme periode har vokst kraftig i Danmark. Finland og Norge har hatt mer lik utvikling, med mer eller mindre jevnt økende antall avlagte grader. Veksten har likevel vært klar størst i Norge, med ca. 80 prosent i den aktuelle perioden.

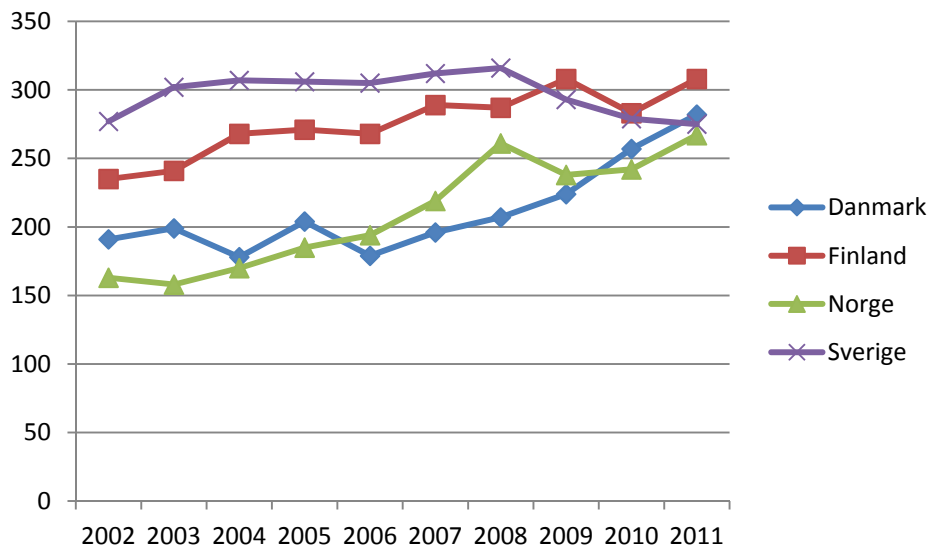
Figur 3.10 Avlagte doktorgrader i nordiske land 2002-2011. Antall

Kilde: NIFU/NORBAL

Antall avlagte doktorgrader per million innbyggere gir et bedre inntrykk av det relative omfanget av doktorgradsutdanningen i de fire landene, enn antallet grader alene (figur 3.11). I 2002 lå de fire landene på markert forskjellig nivå. Avstanden mellom høyeste nivå (Sverige) og laveste nivå (Norge) var 114 avlagte doktorgrader i året. I 2011 lå Norge stadig lavest blant de fire landene, men da bare 41 grader bak Finland, og på omtrent samme nivå som Danmark og Sverige. Målt i forhold til folketallet har det relative omfanget av doktorgradsutdanningen i Sverige falt ørlite i perioden 2002-2011. I de tre andre landene har det steget til dels kraftig, og aller mest i Norge med 64 prosent. Det relative omfanget av doktorgradsutdanningen i alle de fire landene lå i 2009 høyere enn gjennomsnittet for EU, og høyere enn både USA og Japan. Bare Tyskland lå høyere enn Finland (Indikatorrapporten 2011).

Figur 3.11 Doktorgrader per million innbyggere i de nordiske landene 2002-2011. Antall

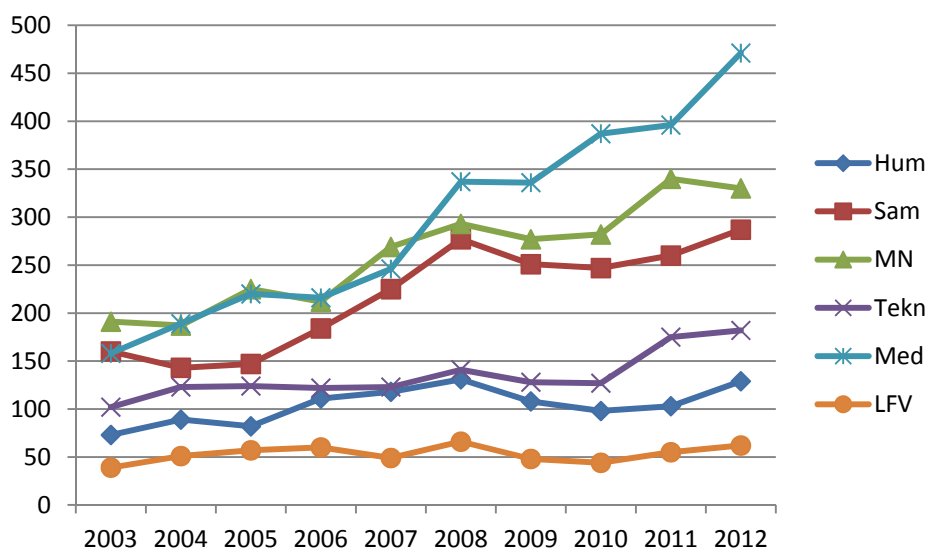

Kilde: NIFU/NORBAL

3.5.2 Utviklingen i avlagte doktorgrader per fagområde

I tiårsperspektiv er det framfor alt innenfor medisin den store veksten i avlagte doktorgrader har kommet (figur 3.12). I 2012 avla mer enn tre ganger så mange doktorgraden på dette fagfeltet som i 2003. Medisin har siden 2008 vært det største fagområdet med hensyn til avlagte doktorgrader. I 2012 var det mer enn 100 flere som tok graden i medisin enn i det nest største fagområdet (MN-fag). Veksten innenfor alle de andre fagområdene i tiårsperioden fra 2003 ligger mellom 59 prosent (primærnæringsfag/LFV) og 79 prosent (samfunnsvitenskap). Selv om også disse fagområdene har tatt del i den kraftige veksten i avlagte doktorgrader i Norge, har deres relative andel av de avlagte gradene gått tilbake. Kun medisin har økt sin andel, fra 22 til 32 prosent, i løpet av de ti siste årene.

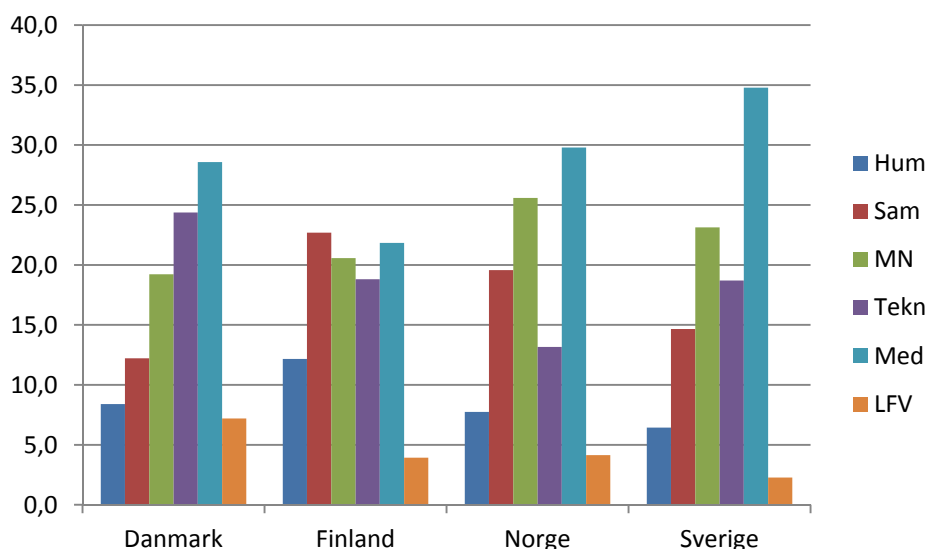
Figur 3.12 Avlagte doktorgrader per fagområde 2003-2012. Antall

Kilde: NIFU

Norge skiller seg fra de andre nordiske landene med en lav andel teknologikandidater blant de disputerte i 2011 (figur 3.13). Tidlig på 2000-tallet lå andelen teknologidoktorander på samme nivå som i de tre andre landene. I tillegg er en svært høy andel av de som tar doktorgrad i teknologi i Norge, utenlandske statsborgere, noe som på sikt kan medføre rekrutteringsutfordringer til faste faglige stillinger. Derimot er det en relativt høy andel kandidater i matematisk-naturvitenskapelige fag i Norge. Denne andelen har holdt seg høy sammenlignet med Danmark, Finland og Sverige gjennom hele den siste tiårsperioden. Den sterke økningen i andel kandidater innenfor medisin er til dels et særnorsk fenomen. Også i Sverige har andelen økt de siste ti årene, men ikke på langt nær så kraftig, og fra et allerede høyt nivå. Humaniorafagenes andel av doktorgradene synker i alle landene unntatt Finland, hvor den har økt svakt siden 2002.

Figur 3.13 Doktorander fordelt på fagområder, nordiske land 2011. Prosent

Kilde: NIFU/NORBAL

3.5.3 Kvinner blant doktorandene

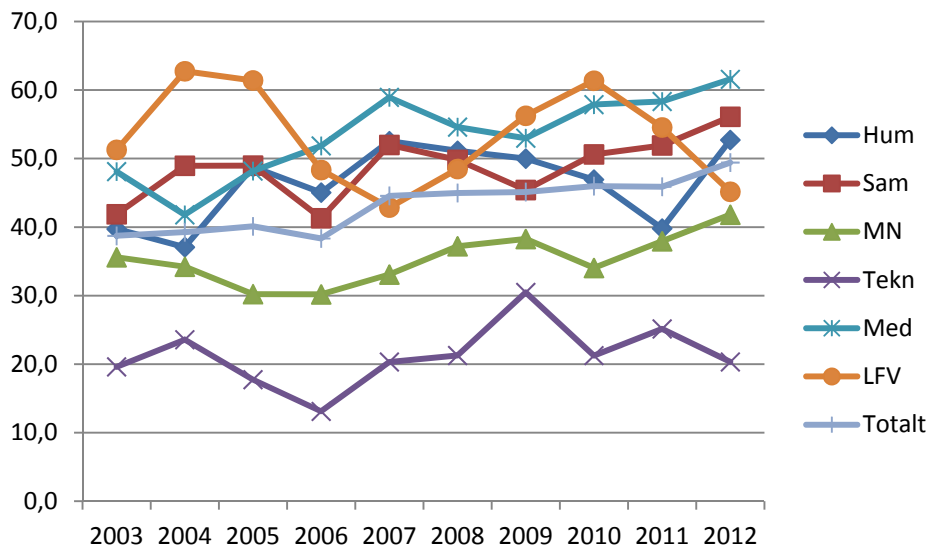
Etter å ha ligget stabilt rundt 45-46 prosent siden 2007, økte kvinneandelen blant doktorandene i 2012 til 49 prosent (figur 3.14). I alle de tre fagområdene som vokste mest fra 2011 til 2012, var andelen kvinnelige doktorander i 2012 over 50 prosent. Det forklarer hoppet i kvinneandel totalt. Aller høyest var kvinneandelen i det største fagfeltet, medisin, med 62 prosent. Da kvinneandelen blant doktorandene øker også i MN-fag, og i 2012 for første gang passerte 40 prosent, er det bare teknologifag som skiller seg klart ut fra de andre fagene. På dette fagområdet var kvinneandelen blant de som tok doktorgraden bare 20 prosent i 2012, nøyaktig den samme som ti år tidligere.

Forskjellene i kvinneandeler blant doktorandene fagområdene imellom gjenspeiler kjønnsforskjeller på lavere nivåer i utdanningssystemet. Teknologifag, inkludert ingeniørutdanning er de klart minst populære studiene blant jenter (jf. kap. 2.5.3). Teknologistudier på doktorgradsnivå rekrutterer riktignok i stor grad fra utlandet, men det ser ikke ut til å innvirke nevneverdig på den skjeve kjønnsbalansen i disse fagene.

Både Finland og Sverige har i hele perioden 2002-2011 hatt høyere andel kvinner blant sine doktorander enn Norge og Danmark (figur 3.15). Andelen kvinnelige doktorander har falt både i Finland og Sverige de siste årene. Forskjellen mellom landene med høyest og lavest kvinneandel er mer enn halvert siden 2002. Både i 2011 og 2012 var det Finland som hadde

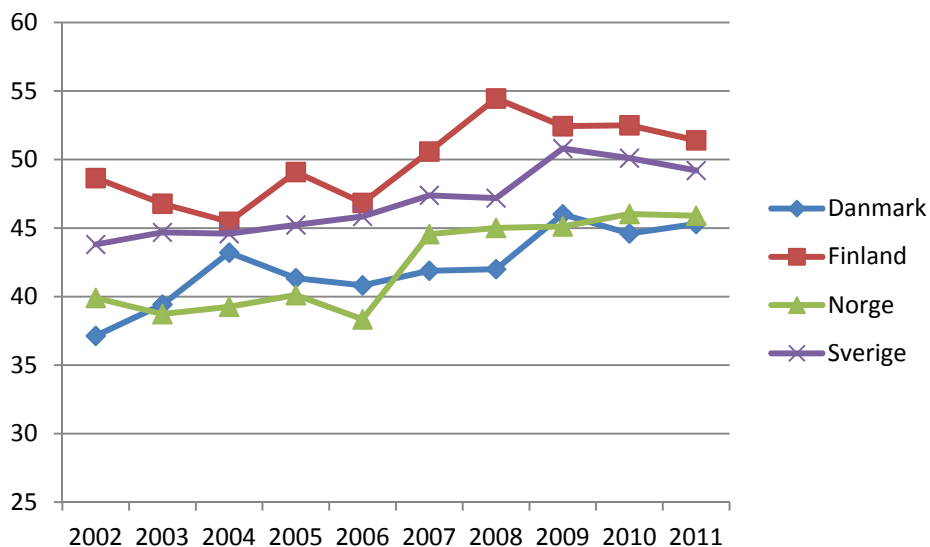
høyest og Danmark lavest andel. Av figur 3.14 framgår det at kvinneandelen blant doktorandene i Norge gjorde et hopp fra 46 til 49 prosent i 2012. 2012-tall for de andre nordiske landene foreligger ikke per april 2013.

Figur 3.14 Kvinner blant doktorandene per fagområde og totalt 2003-2012. Prosent

Kilde: NIFU

Figur 3.15 Kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2002-2011. Prosent

Kilde: NIFU/NORBAL

3.5.4 Finansiering av doktorgrader

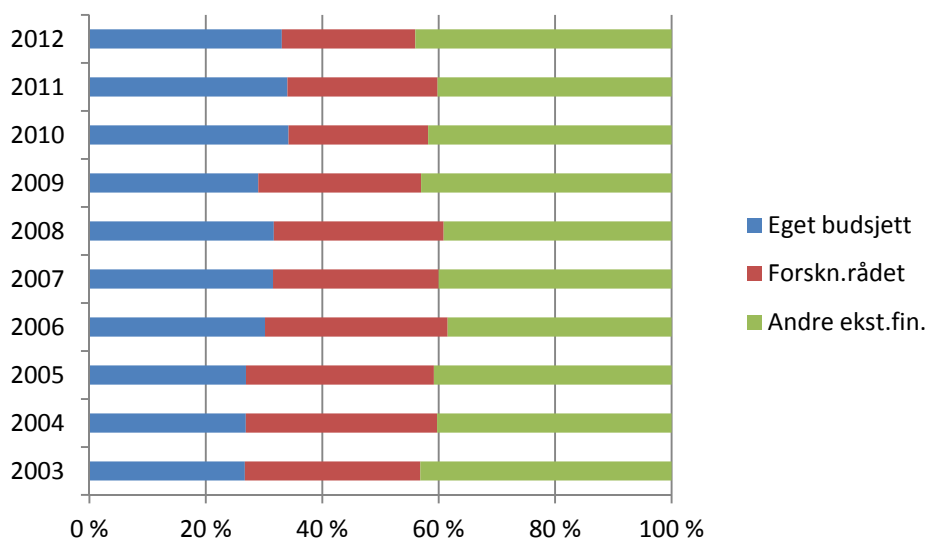
33 prosent av de 1461 avlagte doktorgradene i 2012 ble finansiert over institusjonenes egne budsjetterammer, 23 prosent av Forskningsrådet og 44 prosent av andre eksterne finansieringskilder. Tabell 3.16 gir oversikt over avlagte grader fordelt per finansieringskilde ved statlige og private institusjoner fra 2003 til 2012. Gruppen "Andre eksterntfinansierte" omfatter doktorgrader finansiert av næringsliv, ideelle organisasjoner og lignende, og de som tar doktorgraden i egne stillinger ved sykehus og i instituttsektoren. Mange av dem som tilhører denne gruppen tar doktorgraden uten å ha vært tilsatt i stipendiatstilling.

Tabell 3.16 Avlagte doktorgrader 2003-2012 fordelt etter finansieringskilde for statlige og private institusjoner. Antall

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Egen budsj. ramme	Statlige inst.	192	206	229	269	321	388	328	398	439	473
	Private inst.	1	4	1	4	4	6	5	7	13	10
	Sum, sektor	193	210	230	273	325	394	333	405	452	483
Norges forsknings råd	Statlige inst.	218	255	275	281	286	360	316	282	342	335
	Private inst.		2	1	3	7	3	5	2	1	
	Sum, sektor	218	257	276	284	293	363	321	284	343	335
Andre eksternfin.	Statlige inst.	311	307	342	338	409	482	489	489	526	635
	Private inst.	1	8	7	10	3	5	5	6	8	8
	Sum, sektor	312	315	349	348	412	487	494	495	534	643
Totalt		723	782	855	905	1 030	1 244	1 148	1 184	1 329	1 461

Andelen nye doktorgrader finansiert over grunnbudsjettet har økt over tid, mens andelen finansiert av Forskningsrådet har gått ned (figur 3.16). Forskyvningen mellom Forskningsrådet og grunnbudsjettet når det gjelder avlagte doktorgrader, har sammenheng med at antallet stipendiater i UH-sektoren finansiert direkte over statsbudsjettet siden årtusenskiftet har økt langt kraftigere enn antallet stipendiater finansiert av Forskningsrådet.

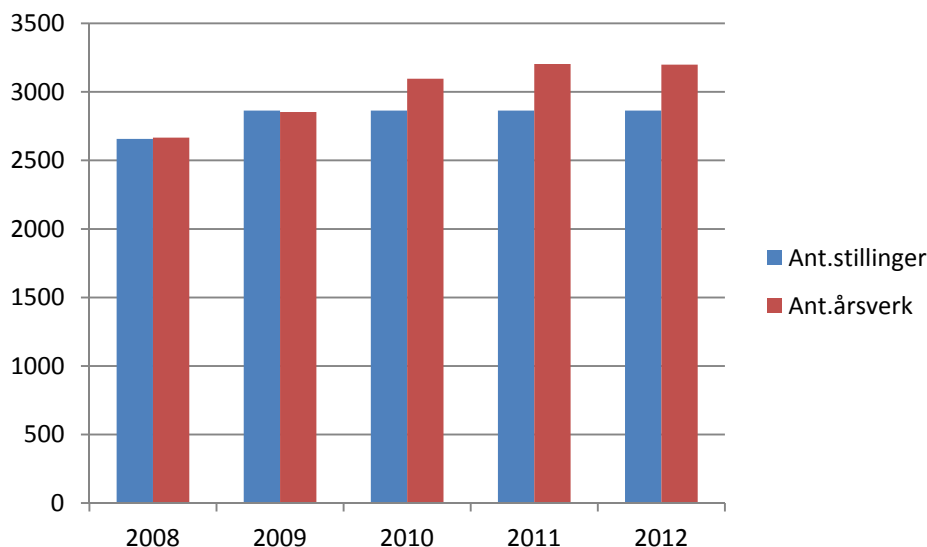
Figur 3.16 Avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2003-2012. Prosent

Vedleggstabell V-3.9 fordeler antall disputerte som UH-institusjonene har hatt arbeidsgiveransvar for, etter institusjon og finansieringskilde. De disputerte er fordelt på institusjon etter arbeidsgiveransvar under utdanningsperioden, og ikke etter hvor de disputerte. I alt 66 prosent av doktorandene i 2012 var ansatt i UH-sektoren under arbeidet med doktorgraden, tilsvarende 968 av 1461.

I 2004 ble det avdekket en betydelig underutnyttelse av de øremerkede stipendiatstillingene i sektoren. Institusjonene hadde med andre ord tilsatt i langt færre stipendiatstillinger enn de hadde bevilgning for. På sektornivå har utnyttelsen av øremerkede stipendiatstillinger bedret seg vesentlig de siste årene (figur 3.17). Institusjonene finansierte over egne budsjetter 335 flere stipendiatstillinger enn de har øremerket bevilgning for i 2012.

Figur 3.17 Tildelte stipendiatstillinger og årsverk i stipendiatstilling 2009-2012.

Vedleggstabell V-3.10 gir en oversikt over institusjonenes oppfylingsgrad for stipendiatstillinger i 2012. Selv om sektoren samlet sett finansierer mer enn 300 stillinger ut over de øremerkede, har stadig 12 av 40 institusjoner med slike stillinger tilsatt for få stipendiater.

3.5.5 Gjennomstrømming

Gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen har fått mye oppmerksomhet etter at den forrige evalueringen av norsk forskerutdanning i 2002 påviste høyt frafall og lang gjennomføringstid. Den nylig gjennomførte evalueringen av ph.d.-utdanningen og en egen gjennomstrømningsanalyse (se omtaler i egne bokser) viser at gjennomstrømmingen har blitt bedre siden forrige evaluering.

Fra og med 2011 innhenter DBH individdata om doktorgradskandidater. Det gjør det mulig å beregne hvor stor andel av et gitt årskull som disputerer innen seks år etter opptaksåret på doktorgradsprogram. I tabell 3.17 er denne prosentandelen angitt per institusjon for de kandidatene som ble tatt opp på doktorgradsprogram disse årene. Kunnskapsdepartementet bruker denne indikatoren som nasjonal styringsparameter for doktorgradsutdanningen. Det må understrekes at denne parameteren forholder seg til brutto gjennomstrømmingstid, og tar dermed høyde for lengre avbrekk som svangerskaps-permisjoner og lignende. Normert nettotid til doktorgradsutdanningen er stadig fire år, inkludert ett år arbeid med undervisningsoppgaver og lignende ved lærestedet.

For alle institusjonene utenom de fire eldste universitetene og dels UMB ligger det et relativt beskjedent antall kandidater bak tallene. Det innebærer at andelen disputerte etter seks år kan svinge kraftig fra år til år ved øvrige institusjoner i sektoren. Det er et politisk mål å få flere raskere gjennom doktorgradsutdanningen. Regjeringen innførte derfor i forbindelse med den forrige forskningsmeldingen (St.meld. nr. 30 (2008–2009)) fagspesifikke måltall for fullføringsgrad etter seks år i doktorgradsutdanningen (tabell 3.18). Den observerte gjennomstrømmingen ved våre fem største doktorgradsgivende institusjoner er til dels betydelig lavere enn måltallene. UiB er den eneste institusjonen som er i nærheten, med 73 prosent fullførte i 2006-kullet etter seks år.

Tabell 3.17 Andel disputerte doktorgradskandidater av personer tatt opp på doktorgradsprogram seks år tidligere. Prosent

	2011	2012
Høgskolen i Oslo og Akershus	50	55,6
Delsum statlige høyskoler	50	55,6
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	67,1	64,7
Universitetet for miljø- og biovitenskap	68,4	62,1
Universitetet i Agder	55,6	35,3
Universitetet i Bergen	66,9	72,9
Universitetet i Nordland	41,7	71,4
Universitetet i Oslo	67,1	65
Universitetet i Stavanger	64,1	52,4
Universitetet i Tromsø	68,9	68,5
Delsum universiteter	66,9	66
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo		40
Høgskolen i Molde	50	50
Norges handelshøyskole	42,9	61,9
Norges idrettshøgskole	69,2	87,5
Norges musikkhøgskole	0	33,3
Norges veterinærhøgskole	52,4	63,2
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	51,6	57,3
Det teologiske menighetsfakultet	80	60
Handelshøyskolen BI		41,7
Misjonshøgskolen	60	25
Delsum private vitenskapelige høyskoler	70	42,9
Sum	66,3	65,2

Tabell 3.18: Fagområdespesifikke måltall for gjennomføring etter seks år i doktorgradsutdanningen

Fagområde	Måltall
Humaniora	75 %
Samfunnsvitenskap	75 %
Matematikk-naturvitenskap	85 %
Teknologi	85 %
Medisin og helse	80 %
Landbruks-/fiskerifag og veterinærmedisin	80 %

Kilde: Klima for forskning, St.meld.nr. 30 (2008-2009)

Tabellene 3.19 og 3.20 viser netto og brutto gjennomstrømmingstid i doktorgradsutdanningen ved statlige og private institusjoner fra 2009 til 2012. Brutto tid er samlet tid fra inngått avtale om doktorgradsutdanning til innlevering av avhandlingen, mens netto tid er brutto tid fratrukket permisjoner, pliktarbeid og liknende. Det kan stilles spørsmål ved om tallene gjenspeiler den reelle gjennomstrømmingen. For det første omfatter de bare dem som disputerer, og ikke de som avbryter utdanningen. Frafallsdimensjonen er med andre ord fraværende. For det andre kan det være vanskelig å fastslå nettotid for personer som har avsluttet stipendiatperioden, men fortsetter avhandlingsarbeidet. Det betyr at kvaliteten på data om brutto gjennomstrømmingstid trolig er langt bedre enn kvaliteten på data om nettotid. For det tredje omfatter tabellene bare kandidater UH-institusjonene har hatt arbeidsgiver-

ansvar for. For eksempel vil ikke sykehusleger og ansatte i instituttsektoren være medregnet. Denne typen eksterne kandidater utgjorde i 2012 om lag en tredjedel av de som disputerte. Tendensene i tabellene peker i retning av lavere både netto og brutto gjennomføringstid. På grunn av usikkerheten ved datagrunnlaget bør ikke denne tolkningen dras for langt, og endringene er uansett små.

På grunn av et halvt års forskyvning i rapporteringstidspunktet for doktorgradsavtaler har vi ikke sammenlignbare tall fra 2012 for antall avbrutte avtaler. I tabell 3.21 er antallet avtaler eldre enn fem år oppgitt. For 2012 er vårsemesteret måletidspunktet, mot høstsemesteret tidligere år. Antallet gamle avtaler har vært økende de siste årene, og utgjorde i 2012 drøye 12 prosent av det totale antallet doktorgradsavtaler. Det er i denne gruppen doktorgradsstudenter risikoen for frafall er størst. Vedleggstabell V-3.13 oppgir antall doktorgradsavtaler eldre enn fem år per institusjon.

Tabell 3.19 Netto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner 2009-2012

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre ekst.finansierte				Sum			
	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12
Statl. inst.	3,7	3,6	3,7	3,5	3,8	3,7	3,7	3,6	3,6	4,4	3,7	3,7	3,7	3,8	3,7	3,6
Priv. inst.	2,9	3,4	4,5	4,2	15,8	7,5	5,8	0	3	0	3,9	3,2	6,7	4,2	4,4	3,8
UH-sektor	3,7	3,6	3,7	3,5	4	3,7	3,7	3,6	3,6	4,4	3,7	3,7	3,8	3,8	3,7	3,6

Tabell 3.20 Brutto gjennomstrømmingstid i årsverk – statlige og private institusjoner 2009-2012

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre ekst.finansierte				Sum			
	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12
Statl. inst.	4,9	4,9	4,9	4,8	4,7	4,9	4,5	4,5	4,2	5,1	4,7	4,8	4,7	4,9	4,7	4,7
Priv. inst.	4,1	4,9	6,1	5,4	16,1	8,4	6,4	0	3,9	0	4,7	3,8	7,6	5,5	5,8	4,9
UH-sektor	4,8	4,9	4,9	4,8	4,9	5	4,5	4,5	4,2	5,1	4,7	4,8	4,8	5	4,8	4,7

Vedleggstabellene V-3.11 og V-3.12 oppgir netto og brutto gjennomstrømmingstid per institusjon.

Tabell 3.21 Doktorgradsavtaler eldre enn 5 år – statlige og private institusjoner 2009-2012.

Antall

	Egen budsjettramme				Norges forskningsråd				Andre ekst.finansierte				Sum			
	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12	09	10	11	12
Statl. inst.	242	303	411	438	170	178	197	205	68	89	436	488	480	570	1044	1131
Priv. inst.	19	17	10	5	7	7	3	3	4	2	9	12	30	26	22	20
UH-sektor	261	320	421	443	177	185	200	208	72	91	445	500	510	596	1066	1151

Gjennomstrømmingen i doktorgradsutdanningen: Flere fullfører doktorgraden

NIFU har på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet utført en analyse av gjennomstrømmingen i doktorgradsutdanningen. Evalueringen av norsk doktorgradsutdanning fra 2002 påpekte at frafallet var for stort og gjennomføringstiden for lang. NIFU har sett på utviklingen i fullføringsgrad, gjennomføringstid og disputasalder. I tillegg drøftes faktorer som kan forklare den observerte utviklingen. Over tid har det skjedd en markant økning i andelen stipendiater som fullfører doktorgraden i løpet av åtte år, fra 42 prosent av stipendiatkullet 1980-81 til 76 prosent av stipendiatkullet 2002-03. Økningen har hovedsakelig kommet i kullene fra 1980-tallet og fra 1998 og etter. NIFU forventer en ytterligere forbedring; opp mot 80 prosent gjennomføring innen åtte år.

De siste årskullene fullfører på litt kortere tid

Blant stipendiatene som disputerte i perioden 2000-2008 lå gjennomsnittlig brutto tidsbruk rundt 5,5 år. I de tre siste årskullene har tidsbruken sunket noe, til 5,1 år i 2011-kullet. For alle disputerte var gjennomsnittsalderen i 2011 den samme som i 2000; 37,4 år. Gjennomsnittsalderen ved disputas er syv-åtte år lavere i MN-fag og teknologi enn i HumSam og medisin; ca. 33,5 år mot 40-41 år.

Små kjønnsforskjeller

Menn bruker i gjennomsnitt noe kortere tid på doktorgraden enn kvinner og er også noe yngre ved disputas. Forskjellene er ikke store og skyldes i hovedsak lange avbrekk blant kvinner grunnet svangerskapspermisjoner. Etter åtte år er fullføringsgraden for kvinner like høy som for menn.

Best gjennomføring i matematikk-naturvitenskap

Gjennomføringsgraden er høyest i fagområdet matematikk-naturvitenskap og lavest i samfunnsvitenskap. Mens 84 prosent av MN-stipendiatene i 2002-03-kullet fullførte innen åtte år, klarte bare 67 prosent av SV-stipendiatene det samme. Over tid har imidlertid den relative forbedringen vært lang større i samfunnsvitenskap enn i MN-fag. Teknologi er det eneste fagområdet hvor gjennomføringen har blitt dårligere.

Stipendiater ved UiB har høyest gjennomføringsgrad

Blant de fire store universitetene kan UiB skilte med noe høyere gjennomføringsgrad enn de andre; 85 prosent av 2002-03-kullet fullførte etter åtte år, mot 78-80 prosent ved NTNU, UiO og UiT. Dårligst er gjennomføringsgraden ved statlige høyskoler, hvor bare 56 prosent av 2002-03-kullet med stipendiater hadde disputert innen åtte år. NIFU forklarer dette med en fagprofil dominert av HumSam.

Dårligst gjennomføringsgrad på grunnbudsjettet

Stipendiater finansiert av Forskningsrådet har høyere gjennomføringsgrad enn stipendiater finansiert direkte av institusjonene. I 2002-03-kullet fullførte 79 prosent av stipendiatene fra Forskningsrådet innen åtte år, mot 74 prosent av dem som var finansiert over institusjonenes grunnbudsjetter. NIFU forklarer forskjellen med større grad av pliktarbeid blant dem som finansieres over grunnbudsjettet, og større andel MNT-stipendiater blant dem som finansieres av Forskningsrådet.

Regjeringens måltall for gjennomstrømming ikke nådd

”Klima for forskning”, regjeringens forskningsmelding fra 2009, satte som mål at 75-85 prosent av doktorgradskandidatene skulle ha fullført utdanningen i løpet av seks år, avhengig av fagområde. NIFU påpeker at den observerte gjennomføringsgraden stadig er langt lavere enn målene, og at det synes urealistisk å nå disse på kort sikt. Nærmest målet ligger matematisk-naturvitenskapelige fag, lengst unna samfunnsvitenskap.

Hvordan kan forbedringen i gjennomføring forklares?

- NIFU trekker særlig fram følgende årsaker til forbedret gjennomføring:
- Krav om doktorgrad for å få fast stilling som førsteamanuensis i UH-sektor
- Økende krav om doktorgrad for å få tilsetning i instituttsektoren
- Premiering av avlagte doktorgrader i finansieringssystemet for UH-sektoren
- Formalisering av regelverket for å bedre gjennomføringen i doktorgradsstudiet
- Økt oppmerksomhet mot gjennomføring ved institusjonene
- Økende forventninger om bedre veiledning
- Gradvis innføring av artikkelbaserte avhandlinger
- Gradvis nedjustering av kravene til omfanget av avhandlingen

Kilde: Terje Bruen Olsen og Svein Kyvik: Stipendiater og doktorgradsgjennomføring, NIFU-rapport 29/2012.

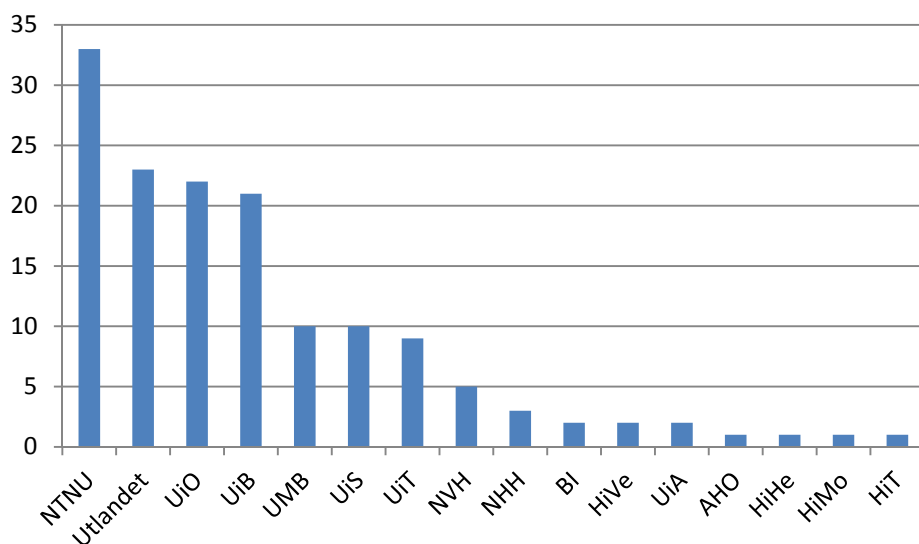
3.5.6 Nærings-ph.d.

Kunnskapsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet etablerte i 2008 en ordning for nærings-ph.d. I 2009 og 2010 ble ordningen trappet opp. Nærings-ph.d. er et tiltak som skal bidra til å øke næringslivets forskningskompetanse, skape arenaer for samspill mellom næringsliv og universiteter og høyskoler, samt stimulere til økt forskningsinvestering i næringslivet. Spesielt viktig vil nærings-ph.d. være for teknologifagene, men det er en ordning åpen for alle fagområder.

Stipendiaten skal være ansatt i bedriften og arbeide med problemstillinger av strategisk betydning for bedriftens forretningsutvikling. Det er bedriftene som søker midler. Bedriften blir på denne måten kontraktsbasert part i ph.d.-utdanningen. Stipendperioden i ordningen skal omfatte maksimalt fire år, der et eventuelt fjerde år er valgfritt. Ordningen finansieres gjennom bedriftenes bidrag (50 prosent) og offentlige tilskudd (50 prosent). Stipendiatene kan være opptatt på doktorgradsprogram både ved norske og utenlandske institusjoner. Bedriften og stipendiaten skal kunne knytte seg til det faglig mest relevante forskningsmiljøet, uavhengig av geografi.

Norges forskningsråd har oppdraget med å administrere ordningen og lyse ut midler. Kjennskapen til og interessen for ordningen har tatt seg betydelig opp de siste årene. I 2012 startet 32 nye nærings-ph.d.-prosjekter opp, og det var ialt 146 aktive prosjekter dette året. I figur 3.18 er kandidatene fordelt på gradsgivende institusjon i Norge, samt på utlandet. Ialt 23 av de 146 kandidatene er tilknyttet en utenlandsk institusjon, de aller fleste i Nordvest-Europa, og kun to utenfor Europa (i Canada og i Japan). Totalt 15 institusjoner spredt over hele landet har tatt opp nærings-ph.d.-stipendiater på sine doktorgradsprogram. 85 av kandidatene er tilknyttet ett av de eldste universitetene, mens 22 er tilknyttet nye universiteter, 12 til vitenskapelige høyskoler og fire til statlige høyskoler. Det viser at ordningen er relevant for et bredt spekter av UH-institusjoner. Ved utgangen av 2012 hadde ni kandidater disputert under ordningen, hvorav åtte sist år.

Figur 3.18 Nærings-ph.d.-stipendiater fordelt etter gradsgivende institusjon 2012. Antall

Kilde: Forskningsrådet

Andelen kvinner blant nærings-ph.d-stipendiatene lå i 2012 på 38 prosent, dvs. langt lavere enn blant øvrige stipendiater. Tatt i betraktning at de til dels sterkt mannsdominerte MNT-fagene utgjør ca. 60 prosent av stipendiatprosjektene, kan likevel ikke kvinneandelen sies å være lavere enn hva man kan forvente. Også samfunnsvitenskap er godt representert blant prosjektene, med ca. 20 prosent. De resterende prosjektene fordeler seg nesten likt på medisin og helsefag, og landbruks- og fiskerifag. Ordningen synes derimot å være mindre relevant for humaniora, som bare har ett aktivt prosjekt.

Kandidatenes gjennomsnittsalder ved prosjektstart er 33,1 år. Det innebærer at kandidatene ved oppstart er omtrent like gamle som de som i dag disputerer i MNT-fagene. Siden nærings-ph.d-ordningen i større grad enn ordinær ph.d-utdanning henvender seg til personer som allerede har arbeidslivserfaring, er ikke dette unaturlig. Om lag halvparten av dem som påbegynner nærings-ph.d., har vært ansatt to år eller mer i bedriften. Dette innebærer også at nærings-ph.d-ordningen i større grad enn vanlige stipendiatstillinger rekrutterer norske statsborgere til doktorgradsutdanning i MNT-fag. Andelen utenlandske statsborgere blant nærings-ph.d.-stipendiatene lå i 2012 på 28 prosent, mens 56 prosent av dem som avla doktorgraden i MNT-fag i Norge dette året, var utenlandske. (Jf. omtale av utenlandske statsborgere i doktorgradsutdanningen i kap. 4, om internasjonalisering.) Nærings-ph.d.-ordningen ble evaluert av i 2012, se omtale i egen boks.

Evalueringen av nærings-ph.d.-ordningen:

Doktorgrad i bedriftene fungerer etter hensikten. Nærings-ph.d.-ordningen styrker både forskningsinnsatsen og forskningskompetansen i næringslivet. Innenfor nærings-ph.d.-ordningen tar kandidatene doktorgradsutdanningen mens de er fulltidsansatte i en bedrift. Ordningen ble opprettet i 2008 for å øke forskningsinnsatsen i næringslivet, bidra til langsiktig kompetanseoppbygging i bedriftene, og å styrke samspillet mellom næringslivet og academia. Doktorgradsprosjektene i ordningen favner vidt både med hensyn til type bedrift og fagområde. De fleste prosjektene er likevel teknologiorienterte. Kandidaten har veileder både i bedriften og ved institusjonen som tildeler doktorgraden. KD og NHD finansierer den ene halvparten av stipendet, bedriftene selv den andre halvparten. Ordningen administreres av Forskningsrådet. NIFU har på oppdrag fra Forskningsrådet evaluert ordningen. Hovedkonklusjonen er at ordningen fungerer godt, men det er noen forbedringspunkter.

Ordningen for dårlig kjent

Etter NIFUs vurdering kunne ordningen vært markedsført bedre. Søkningsprosessen er begrenset, og alle prosjekter som tilfredsstiller Forskningsrådets tildelingskriterier får støtte. Ordningen bør i større grad omfatte prosjekter i bedrifter med langsiktig FoU-strategi og ønsker om langsiktig samarbeid med UH-sektoren. Bedriftene oppfatter regelverket for ordningen som enkelt og byråkratisk. NIFU mener likevel at en strammere utvelgelsesprosedyre i enda større grad vil bidra til å realisere de overordnede målene med ordningen. Bedriftene bør bli flinkere til å reflektere rundt beskyttelse av egen teknologi før doktorgradsprosjektene starter opp. Det må på forhånd avklares med gradsgivende institusjon hva kandidaten får lov til å publisere av hensyn til bedriftens forretningshemmeligheter. Kandidatene skal tilbringe minimum ett år av doktorgradsperioden ved gradsgivende institusjon. 13 prosent av kandidatene oppgir at dette kravet ikke blir oppfylt, og ytterligere noen kandidater samler opp nok tid gjennom korte besøk for eksempel i forbindelse med veiledning og kurs. For at kandidatene skal integreres bedre i fagmiljøene ved institusjonene, er det viktig at kravet om oppholdstid innfris. Oppholdene skal primært være av en viss lengde. Forskningsrådet bør følge opp dette kravet strengere.

Store bedrifter tenker mest langsiktig

De fleste kandidatene har gode arbeidsvilkår for å gjennomføre doktorgradsprosjektet i bedriftene. Veilederne i bedriften har god forståelse for at prosjektet både skal være nyttig for bedriften og samtidig lede fram til en doktorgradsavhandling med ordinære krav til vitenskapelighet. Mange av kandidatene velger fireårige prosjekter, hvor en fjerdedel av tiden settes av til arbeid med andre oppgaver i bedriftene. Det er forskjell i forventninger til prosjektene mellom små og store bedrifter. De små bedriftene har i større grad forventninger til kortsiktig nytte for bedriften i form av konkrete produkter eller tjenester. De store bedriftene har lengre tradisjoner for FoU-samarbeid med academia, og er mer opptatt av langsiktig kompetanseoppbygging. Nærings-ph.d.-ordningen er bare fem år. Det er foreløpig for tidlig å se konkrete resultater for bedriftene i form av nye patenter, reduserte kostnader eller forbedret markedsposisjon. Som kompetanseutviklingstiltak ser ordningen ut til å fungere godt både for kandidatene og bedriftene.

Mer forskning og flere forskere i næringslivet

Nærings-ph.d.-ordningen ser ut til å bidra både til økt forskningsinnsats og langsiktig kompetanseoppbygging i næringslivet. Når halvparten av bedriftene mener prosjektet aldri ville blitt gjennomført uten ordningen. Bedriftene som deltar, ønsker flere nærings-ph.d.-prosjekter. Det er sannsynlig at ordningen vil bidra til økt forskerrekuttering i næringslivet på sikt. Flertallet av kandidatene ønsker å fortsette karrieren i sin nåværende bedrift etter at doktorgraden er avlagt. Svært få ønsker å forlate næringslivet. Mye tyder på at ordningen styrker samspillet mellom næringslivet og academia. Selv om styrket kontakt med gradsgivende institusjon i utgangspunktet er en viktig motivasjonsfaktor for bedriftene, mener nær halvparten av bedriftene at de har fått bedre relasjoner til relevante forskningsmiljøer. Når halvparten mener også at de med sikkerhet vil fortsette samarbeidet med gradsgivende institusjon.

Kilde: F. Piro, C. Tømte, K. Rørstad og T. Thune: Langsiktig kunnskapsutvikling på næringslivets premisser? Evaluering av Nærings-ph.d.-ordningen. NIFU-rapport 2/2013.

3.6 Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

Program for kunstnerisk utviklingsarbeid består av to deler: Et stipendiatprogram og et prosjektprogram. *Stipendiatprogrammet* er etablert som en parallell til de ordinære doktorgradsprogrammene. Selve kunstutøvelsen skal stå i sentrum for stipendiatenes prosjekter. Programmet fører fram til kompetanse på nivå med de organiserte doktorgradsprogrammene. Stipendprogrammet er treårig. De første seks kandidatene ble tatt opp i 2003. Ved utgangen av 2012 var det 23 stipendiatstillinger i programmet med finansiering direkte fra Kunnskapsdepartementet (tabell 3.22), og 50 aktive kandidater i programmet. I tillegg er det noen kandidater finansiert av andre kilder og kandidater som ikke fullfører innen den tid, stipendiatfinansieringen gjelder for.

Tabell 3.22 Oversikt over stipendiater i det kunstneriske stipendprogrammet per institusjon.

Antall	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
KHiO	2	2	3	3	5	4	7	7	10	6
KHiB	2	2	2	3	4	6	4	5	3	5
NMH	2	2	3	4	6	6	6	6	8	9
NTNU	0	2	2	3	1	2	2	3	2	1
HiL	0	1	2	2	1	1	1	1	0	0
UiB/Griegakademiet	0	0	0	0	0	1	1	2	1	1
UiS/Inst. musikk og dans	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Totalt	6	9	12	15	17	20	21	24	24	23

Tabellen omfatter stipendiater med direkte finansiering fra KD. Programmet har bevilgning for 23 stillinger, men finansierte ved hjelp av oppsparte midler ytterligere en stilling i 2010 og 2011.

Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

For den ordinære doktorgradsutdanningen er antall disputerte av opptatte på program seks år tidligere, innført som styringsparameter. Om denne parameteren anvendes på kunstnerisk stipendprogram, gir det en fullføringsrate på 58 prosent. 15 av 26 opptatte i årene 2003–06 fullførte innen seks år. Mens den ordinære doktorgradsutdanningen er normert til fire år, er KU-stipendprogrammet normert til tre år. Det kan tale for å benytte antall fullførte innen fem år som vurderingsgrunnlag for gjennomstrømmingen i dette programmet. Av de 34 som ble tatt opp i årene 2003–07 fullførte 16, eller 47 prosent, innen fem år. Uavhengig av om fullføring innen fem eller seks år legges til grunn, kan disse tallene dermed indikere at gjennomstrømmingen i stipendprogrammet er svakere enn hva den burde være, jf. tab. 3.17. Mange aktive kandidater står uten finansiering, og seks av dem begynte på programmet for mer enn fem år tilbake. Fire av kandidatene uten finansiering avbrøt programmet i 2012. Totalt har seks av 77 opptatte kandidater avbrutt. Tallmaterialet tilsier at det kan være grunn til å følge ekstra nøye med på gjennomstrømmingen i stipendprogrammet framover.

Tre stipendiater fullførte det kunstneriske stipendprogrammet i 2012. Disse kandidatene gir uttelling i finansieringssystemet på lik linje med ordinære doktorgradskandidater. Per 31.12.2012 har til sammen 21 stipendiater fordelt på åtte institusjoner fullført programmet fra det ble innført i 2003 (tabell 3.23). Flest har fullført ved NTNU (fem), deretter følger KHiO og NMH med fire hver.

Tabell 3.23 Fullførte kandidater i kunstnerisk stipendprogram. Antall

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Sum 07-12
NTNU	0	1	0	2	1	1	5
KHiO	0	0	0	3	0	1	4
NMH	2	1	0	0	0	1	4
KHiB	1	0	0	0	2	0	3
HiL	0	0	1	0	1	0	2
HiØ	1	0	0	0	0	0	1
UiB/Griegakademiet	0	0	0	1	0	0	1
UiT	0	0	1	0	0	0	1
Totalt	4	2	2	6	4	3	21

Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

Prosjektprogrammet er opprettet for å bidra til at høyere kunstutdanning skal ha en konkurransearena for eksterne midler til kunstnerisk utviklingsarbeid. Programmet ble etablert i 2010. Det finansieres av Kunnskapsdepartementet og har i 2013 en ramme på 8,6 mill. kroner. Tabell 3.24 viser antall søknader og antall tilsagn om tildeling per institusjon ved de tre utlysingsrundene programmet foreløpig har hatt. NMH og NTNU har sendt flest søknader, med seks hver. NMH har sammen med KHiB fått flest tilsagn om tildeling, med tre hver. Ialt har 11 av 25 søknader oppnådd tildeling, tilsvarende en tilslagsprosent på 44.

Tabell 3.24 Søknader og tilsagn om tildeling, kunstnerisk prosjektprogram. Antall

	Søknader 01.05.11	Tilsagn 2011	Søknader 01.11.11	Tilsagn 2012	Søknader 15.10.12	Tilsagn 2012	Sum søknader	Sum tilsagn
HiB	-	-	-	-	1	0	1	0
HiL	1	1	-	-	-	-	1	1
HiØ	-	-	1	1	-	-	1	1
KHiB	2	1	1	1	1	1	4	3
KHiO	1	0	3	1	1	0	5	1
NMH	2	0	0	1	4	2	6	3
NTNU	3	1	3	1	-	-	6	2
UiT	-	-	-	-	1	0	1	0
Sum	9	3	8	5	8	3	25	11

Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

3.7 Samspill mellom forskning og utdanning

Samspill forskning og utdanning er innført som nasjonalt styringsparameter fra 2012. Styringsparameteren skal gi en indikasjon på hvordan forskning og utdanning gjensidig bidrar til økt kvalitet. Institusjonene er bedt om å rapportere på utfordringer og muligheter på dette ut fra sin egenart. Et vanlig begrep som brukes, er forskningsbasert eller FoU-basert utdanning, men det er ingen allment akseptert definisjon på hva som ligger i begrepet (St.Meld. nr. 18 (2012-2013)). Dette henger sammen med at forsknings- og utviklingsbasert utdanning må og skal praktiseres ulikt. Diskusjonen om hva som menes med FoU-basert utdanning har i hovedsak omfattet bachelornivået, mens doktorgradsutdanningen er en tydelig forskerutdanning. Mastergradsutdanningen er også tydeligere koblet til forskning, selv om koblingen kan være mer indirekte ved at det ikke stilles krav til original forskning. Kvalifikasjonsrammeverket krever også kobling mellom FoU og utdanning på bachelornivå, tilsvarende i profesjonsutdanningenes rammeplaner.

24 av 36 statlige institusjoner rapporterte på parameteren i eget punkt. Ettersom samspill mellom forskning og utdanning er en kvalitativ styringsparameter, kommer institusjonenes satsing ulikt til uttrykk. Inntrykket fra rapporteringen er at samspill forskning og utdanning er et satsingsområde som det arbeides systematisk med ved svært mange institusjoner, både strategisk og i undervisningen. Dette understøttes av at alle som rapporterte på styringsparameteren i en eller annen form, også har fanget opp deler av dette samspillet i egne virksomhetsmål.

Rapporteringen på samspill forskning og utdanning er gjerne knyttet til:

- *Kobling mellom undervisningen/studieprogrammet og et forskningsmiljø, samt praksisnær forskning*
- *Studentaktiv FoU*

Med unntak av to har alle institusjonene trukket fram betydningen av å koble forskningen ved egen institusjon til undervisningen. Noen vektlegger vitenskapelig metode og forskningsforståelse, mens for eksempel profesjonsutdanningene er opptatt av praksisnærhet og utvikling av yrkesutøvelsen. Høgskolen i Ålesund framhever betydningen av kobling til arbeidslivet: *Høgskolen har som mål at flest mulig av våre bachelor- og masteroppgaver skal være reelle problemstillinger i samarbeid med arbeidslivet, og mange av disse inngår igjen i forskningsprosjekter.*

NTNU har en tydelig linje fra forskning til utdanning: *I egenskap av universitet skal NTNU ikke tilby utdanning som ikke er forskningsbasert. Det innebærer også at dersom forskningsaktiviteten er lav eller ikke-eksisterende innenfor noen fagområder, så må enten forskningen bringes opp på tilfredsstillende nivå eller også utdanningstilbudet legges ned.*

Et flertall av institusjonene rapporterer også hvordan de arbeider for å involvere studenten aktivt i forskningsarbeid. Dette kan skje på ulike måter; at studenten deltar i forskningsprosjekter, gjennom opplæring i vitenskapelig metode i samarbeid med forskere, eller for eksempel gjennom at studenten publiserer i vitenskapelige tidsskrift. Enkelte involverer studentene i papers og konferanser/seminarer. En håndfull av institusjonene trekker fram enten hvordan de arbeider for at forskningsresultater fra egne forskere skal inngå som pensum eller at institusjonen involverer studentene i publisering av vitenskapelige arbeider. Dette gjelder ikke bare på ph.d-nivå, men også på masternivå.

Eksempel fra UMB: *Flere institutter legger økt vekt på publisering fra masteroppgaver. Ved flere institutter innlemmes masterstudenter i pågående forskningsprosjekter. Studenten, i samråd og samarbeid med veileder, legger opp til at resultatene fra forskningsarbeidet skal publiseres i egnede internasjonale tidsskrifter. UMB forventer at dette vil kunne bidra til økt publisering.*

Et annet eksempel er Høgskolen i Gjøvik som rapporterer at ... *forskningsaktivitet er fulgt opp som tema i bachelor og masteroppgaver ved at studenter utfører delprosjekter for forskergruppene.*

Som nevnt har det vært oppmerksomhet rundt FoU i bachelorutdanningen, og det er derfor positivt at nærmere ti institusjoner omtaler sating inn mot bachelorutdanning spesielt. Eksempel fra Høgskolen i Nord-Trøndelag: *Også innen bachelorgradsstudiene har HiNT god kontakt med praksisfeltet. Samarbeidet er spesielt godt innen de utdanningene som har mye praksis, som sykepleie, lærer, barnehagelærer, vernepleie, farmasi og trafikkklærer.*

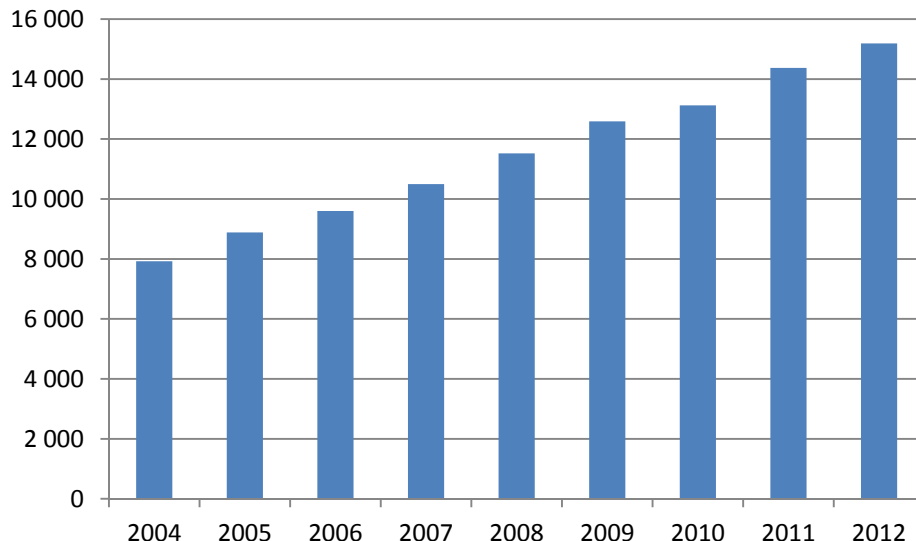
3.8 Vitenskapelig publisering

3.8.1 Publisering i universitets- og høyskolesektoren

Publiseringen i UH-sektoren fortsatte å vokse også i 2012 (figur 3.19). Universiteter og høyskoler sto bak om lag 15 200 publiseringspoeng i fjor, en oppgang på ca. seks prosent fra året før. Ett publiseringspoeng tilsvarer én artikkel med én forfatter på kvalitetsnivå 1, som er det ordinære kvalitetsnivået. Veksttakten har vært noe lavere de siste årene enn i den første perioden etter at publiseringsindikatoren ble innført. Publiseringen har vokst med 32 prosent fra 2008 til 2012, mot 45 prosent i den foregående fireårsperioden. De statlige institusjonene sto i 2012 for 96 prosent av publiseringspoengene, mens de private sto for fire prosent. Prosentvis har publiseringen vokst mest ved de private institusjonene siden 2004, 262 prosent mot 88 prosent ved de statlige.

Den største veksten i antall publiseringspoeng fra 2011 til 2012 kom ved NTNU og UMB. Disse to institusjonene alene sto for ca. to tredjedeler av sektorens vekst på 818 publiseringspoeng fra foregående år. Enkelte mindre høyskoler hadde en tresifret vekst målt i prosent. Det gjelder Høgskolen i Nesna, Haraldsplass Diakonale Høgskole, og Høgskolen Diakonova. Veksten i poeng var imidlertid langt mer beskjeden ved disse institusjonene. Selv om flertallet av institusjonene økte publiseringen i 2012, var det også noen som oppnådde færre publiseringspoeng enn året før. Mest gikk publiseringen tilbake målt i antall poeng ved universitetene i Stavanger og Tromsø, og ved Menighetsfakultetet. I vedleggstabellene V3.14 og V3.15 er de ti institusjonene med henholdsvis størst økning og størst nedgang i antall publiseringspoeng listet.

Figur 3.19 Publiseringspoeng per år f.o.m. 2004, sektornivå. Antall.

Veksten i publiseringspoeng henger delvis sammen med at det faglige personalet har blitt større siden 2004, og at det har fått høyere kompetanse (jf. kap. 7). Men publiseringen har også økt markant per stilling (tabell 3.25). Fra 2004 til 2012 økte antall publiseringspoeng per faglige stilling med 60 prosent, mot 92 prosent i antall publiseringspoeng totalt i samme periode. Antall publiseringspoeng per faglige stilling passerte for første gang 1,0 ved universitetene samlet i 2012. Publiseringen per faglige stilling er betydelig høyere ved NTNU, UiB og UiO samt ved UMB, enn ved de andre nye universitetene og UiT. Det er likevel tre private institusjoner, alle med teologisk profil, som kommer best ut i sektoren, målt i publiseringspoeng per faglige stilling. Det er Menighetsfakultetet, Misjonshøgskolen og

Fjellhaug Internasjonale Høgskole. Teologisk fakultet, som er en del av UiO, oppnår også svært høy score på denne indikatoren. Også Ansgar Teologiske Høyskole er blant de få institusjonene som ligger over ett publiseringspoeng per faglig ansatt. Det kan derfor være grunn til å spørre om publiseringsindikatoren i særlig grad favoriserer faget teologi. UHR har tatt initiativ til en evaluering av publiseringsindikatoren, som vil bli gjennomført i løpet av 2013. Hvorvidt indikatoren er fagområdenøytral, er ett av spørsmålene evalueringen skal forsøke å besvare.

Andre institusjoner som utmerker seg på denne indikatoren innenfor sin gruppe institusjoner, er Samisk høgskole blant de statlige høyskolene og Norges idrettshøgskole blant de statlige vitenskapelige høyskolene. Førstnevnte har publisering på nivå med de nye universitetene i Agder og Stavanger og sistnevnte på nivå med UiO, som ligger best an blant de eldste universitetene. Over tid er det særlig høyskolene, både de statlige og de private, som har økt publiseringen mest per faglige stilling. Det er også disse institusjonstypene som har økt kompetansen mest blant sitt faglige personale, jf. kap. 7.

Tabell 3.25 Publiseringspoeng per UFF-stilling per institusjon, 2004-2012. Antall og endring i prosent

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	%- endring 2011- 2012
Høgskolen i Bergen	0,09	0,09	0,09	0,17	0,15	0,24	0,15	0,25	0,30	20,81
Høgskolen i Buskerud	0,11	0,12	0,11	0,26	0,25	0,39	0,28	0,41	0,48	16,02
Høgskolen i Finnmark	0,11	0,08	0,14	0,15	0,18	0,14	0,18	0,28	0,31	11,17
Høgskolen i Gjøvik	0,07	0,17	0,27	0,29	0,36	0,28	0,37	0,42	0,49	15,85
Høgskolen i Harstad	0,06	0,11	0,08	0,10	0,21	0,27	0,33	0,37	0,39	6,33
Høgskolen i Hedmark	0,11	0,16	0,15	0,24	0,32	0,28	0,35	0,33	0,47	42,17
Høgskolen i Lillehammer	0,57	0,42	0,43	0,62	0,61	0,63	0,57	0,71	0,65	- 9,12
Høgskolen i Narvik	0,20	0,11	0,28	0,25	0,29	0,49	0,43	0,33	0,43	32,76
Høgskolen i Nesna	0,06	0,13	0,11	0,14	0,20	0,22	0,26	0,16	0,32	99,06
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0,01	0,07	0,10	0,18	0,17	0,17	0,15	0,23	0,22	- 2,36
Høgskolen i Oslo og Akershus	0,12	0,25	0,20	0,26	0,34	0,43	0,36	0,36	0,38	6,39
Høgskolen i Sogn og Fjordane	0,22	0,25	0,23	0,16	0,12	0,20	0,21	0,20	0,26	30,47
Høgskolen i Sør-Trøndelag	0,07	0,11	0,08	0,13	0,13	0,28	0,29	0,34	0,28	- 18,13
Høgskolen i Telemark	0,13	0,20	0,17	0,24	0,12	0,18	0,24	0,25	0,33	35,29
Høgskolen i Vestfold	0,10	0,15	0,15	0,23	0,24	0,38	0,55	0,50	0,48	- 3,88
Høgskolen i Volda	0,30	0,31	0,28	0,31	0,49	0,43	0,39	0,57	0,48	- 14,57
Høgskolen i Østfold	0,10	0,09	0,11	0,15	0,14	0,28	0,28	0,33	0,39	18,07
Høgskolen i Ålesund	0,04	0,09	0,08	0,12	0,13	0,17	0,15	0,22	0,26	17,59
Høgskolen Stord/Haugesund	0,06	0,09	0,08	0,22	0,34	0,29	0,30	0,30	0,28	- 4,00
Samisk høgskole	0	0,18	0,43	0,78	0,34	0,68	0,64	0,85	0,81	- 5,34
Delsum statlige høyskoler	0,12	0,17	0,16	0,23	0,25	0,32	0,31	0,35	0,37	7,11
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	0,53	0,69	0,75	0,88	0,86	0,91	0,84	0,90	1,08	19,66
Universitetet for miljø- og biovitenskap	0,65	0,90	0,82	0,72	0,65	0,67	0,75	0,75	1,04	38,14
Universitetet i Agder	0,38	0,45	0,57	0,51	0,49	0,54	0,81	0,88	0,82	- 6,39
Universitetet i Bergen	0,95	0,87	0,91	0,91	0,91	0,95	1,01	1,02	1,04	1,22
Universitetet i Nordland	0,32	0,33	0,41	0,31	0,31	0,42	0,46	0,48	0,61	26,72
Universitetet i Oslo	1,09	1,01	0,99	1,03	1,13	1,16	1,13	1,26	1,26	- 0,33
Universitetet i Stavanger	0,24	0,46	0,62	0,60	0,58	0,75	0,79	0,90	0,80	- 10,36
Universitetet i Tromsø	0,42	0,52	0,57	0,63	0,68	0,70	0,69	0,82	0,78	- 4,40

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	%- endring 2011- 2012
Delsum universiteter	0,73	0,77	0,80	0,85	0,87	0,91	0,91	0,99	1,04	5,39
Høgskolen i Molde	0,16	0,22	0,38	0,42	0,36	0,35	0,50	0,52	0,66	25,44
Norges handelshøyskole	0,69	0,76	0,71	0,68	0,73	0,61	0,82	0,67	0,68	1,51
Norges idrettshøgskole	0,69	0,84	0,90	0,64	0,78	1,02	1,11	1,15	1,24	7,57
Norges veterinærhøgskole	0,59	0,62	0,61	0,53	0,59	0,55	0,69	0,69	0,94	35,09
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler	0,56	0,63	0,65	0,58	0,63	0,61	0,77	0,73	0,84	15,98
Statlige institusjoner	0,54	0,58	0,61	0,65	0,68	0,73	0,74	0,80	0,84	5,61
Det teologiske menighetsfakultet	0,75	1,78	1,38	1,55	2,28	1,18	1,30	2,09	1,51	- 27,46
Handelshøyskolen BI	0,27	0,46	0,65	0,65	0,60	0,69	0,63	0,65	0,65	1,18
Misjonshøgskolen	0,73	0,71	1,03	1,45	1,93	1,87	2,51	1,33	1,79	34,78
Delsum private vitenskapelige høyskoler	0,35	0,65	0,78	0,84	0,93	0,84	0,83	0,89	0,84	- 6,15
Ansgar Teologiske Høgskole	0,34	0,17	0,67	0,22	0,19	1,14	0,78	1,05	1,03	- 2,00
Barratt Due Musikk institutt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Bergen Arkitekthøgskole	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Betanien diakonale høgskole	0	0	0,16	0,11	0,23	0,11	0,30	0,10	0,05	- 51,49
Campus Kristiania - Markedshøyskolen	0	0,18	-	-	0,81	1,01	1,35	0,74	0,55	- 25,35
Den norske Eurytmihøgskole	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diakonhjemmet høgskole	0,13	0,18	0,49	0,46	0,43	0,51	0,34	0,73	0,45	- 37,98
Dronning Mauds Minne Høgskole	0,02	0,22	0,24	0,29	0,33	0,46	0,54	0,45	0,41	- 9,44
Fjellhaug Internasjonale Høgskole	0	0,08	0	0,14	0,21	0,07	0,64	1,64	1,86	13,22
Haraldsplass diakonale høgskole	0	0,18	0,10	0,45	0,19	0,30	0,49	0,23	0,57	144,77
Høgskolen i Staffeldtsgate	0	0	0	0,30	0,48	0,54	0,38	0,23	0,13	- 44,95
Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling	0	0	0	0	0	0	0,14	1,50	0,16	- 89,33
Høyskolen Diakonova	0,04	0,05	0,12	0	0,18	0,09	0,30	0,09	0,30	244,48
Høyskolen for Ledelse og Teologi	-	0	0	0	0	0	0	0,80	0,75	- 6,00
Lovisenberg diakonale høgskole	0,08	0,07	0,05	0,10	0,11	0,07	0,35	0,31	0,27	- 13,70
Mediehøgskolen Gimlekollen	0	0,04	0	0,06	0,33	0,16	0,25	0,44	0,49	11,67
NISS Høyskole AS	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
NLA Høgskolen	0,14	0,05	0,15	0,26	0,48	0,54	0,41	0,49	0,54	10,35
Norges Dansehøyskole	0	0	0	0	0	0,02	0	0,42	0	- 100
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	0,06	0,16	0,14	0,37	0,34	1,84	0,92	0,57	0,50	- 12,53
Rudolf Steinerhøgskolen	0	0	0	0	0	0,06	0,11	0,25	0,49	94,34
Westerdals Høyskole	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02	0
Delsum private høyskoler	0,07	0,11	0,23	0,27	0,31	0,40	0,43	0,50	0,43	- 13,27
Private institusjoner	0,19	0,35	0,47	0,51	0,57	0,59	0,60	0,67	0,60	- 10,55
Sum	0,52	0,57	0,60	0,64	0,67	0,72	0,73	0,79	0,83	4,80

Følgende institusjoner måles ikke på denne indikatoren og er utelatt fra tabellen: AHO, NMH, KHiB og KHIO.

3.8.2 Publisering og kjønn

Siden 2009 har institusjonene rapportert andel publiseringspoeng oppnådd av kvinner (tabell 3.26). I 2012 sto kvinner for ca. 32 prosent av publiseringspoengene. Andelen har ligget relativt stabilt de tre siste årene, etter en liten økning fra 2009 til 2010. Tallet for 2009 kan være kunstig lavt, da det er kjent at flere institusjoner rapporterte feil på kjønnsvariabelen dette året. Kvinnene utgjorde i 2012 ca. 45 prosent av det faglige personalet i UH-sektoren

(undervisnings- og forskerstillinger inkludert professor II, samt rekrutteringsstillinger). Deres andel av publiseringen er dermed mindre enn deres andel av personalet skulle tilsi. Dette henger bl.a. sammen med at kvinner er underrepresentert på toppen i stillingshierarkiet. Generelt er det slik at publiseringsvolumet øker med stigende plassering i stillingshierarkiet. Det betyr at etter hvert som kvinneandelen øker på professornivå, kan vi forvente at kvinnenes andel av publiseringen stiger.

I vedleggstabell V3.16 er andelen publiseringspoeng oppnådd av kvinner oppgitt per institusjon.

Tabell 3.26 Publiseringspoeng av kvinner 2009-2012. Prosent

	2009	2010	2011	2012
Statlige institusjoner	28,5	31,5	31,2	32,1
Private institusjoner	19,2	26,6	28,8	29,7
Sum, sektor	28,1	31,3	31,1	32,0

3.8.3 Utviklingen i publiseringsmønsteret

Nivå 2 omfatter de mest prestisjefulle publikasjonskanalene. Publisering i nivå 2-kanaler gir høyere uttelling i finansieringssystemet. Det er de nasjonale fagrådene som nominerer kanaler til nivå 2, og publiseringsutvalget i UHR som godkjenner de endelige nivå 2-listene. Nivåinndelingen er innført for å gi forskningsmiljøene noe å strekke seg etter og for å unngå forflatning av publiseringsmønsteret. Andelen nivå 2-publikasjoner i sektoren lå på 20,6 prosent i 2012 (tabell 3.27). Sektoren befinner seg dermed omtrent på det nivået den skal når det gjelder nivå 2-publisering, da nivå 2-kanalene per definisjon skal stå for om lag 20 prosent av den samlede publiseringen. Hvis andelen blir for høy innenfor enkelte fagområder, blir de aktuelle fagrådene bedt av publiseringsutvalget i UHR om å nedgradere publiseringskanaler fra nivå 2. Den forholdsvis stabile nivå 2-andelen over tid på sektornivå – aldri under 18 prosent og aldri over 21 prosent – tyder på at mekanismen for å vedlikeholde nivå 2 fungerer tilfredsstillende. På grunn av de stadige justeringene i nivåinndelingen er andel nivå 2-publisering ikke egnet som indikator på utviklingen i publiseringskvalitet. Det er imidlertid klare variasjoner i nivå 2-andel mellom de ulike institusjonstypene. De gjennom lang tid akademisk tunge og internasjonalt orienterte institusjonene, som de eldste universitetene og vitenskapelige høyskolene, publiserer i gjennomsnitt langt oftere i nivå 2-kanaler enn høyskoler og nye universiteter, som tradisjonelt har vært mer anvendt og nasjonalt rettet.

Tabell 3.27 Andel publikasjoner på nivå 2

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Statlige institusjoner	19,9	18,3	19,7	20,1	21,2	20,1	19,9	21,3	20,9
Private institusjoner	11,1	13,8	13,8	14,0	14,6	12,8	13,9	12,9	14,4
Sum, sektor	19,7	18,2	19,5	19,8	20,9	19,8	19,6	20,9	20,6

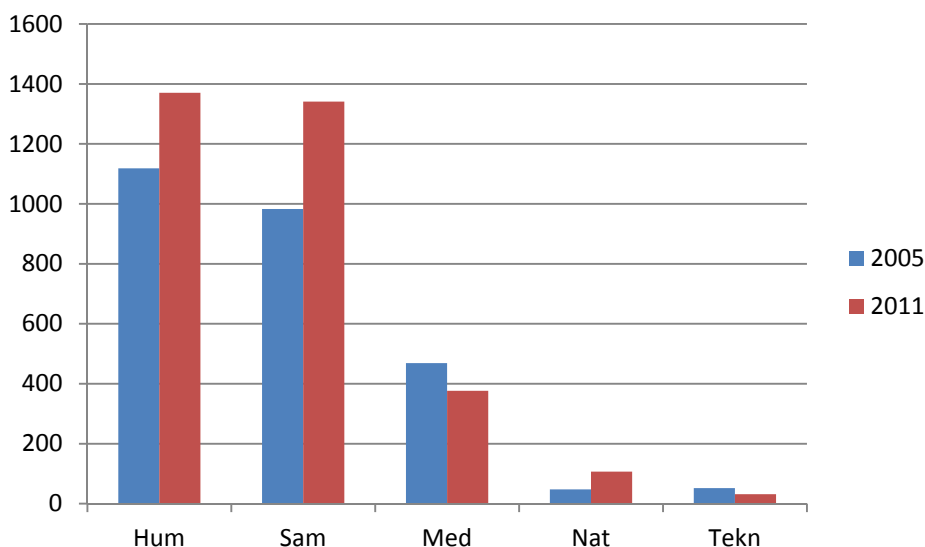
I vedleggstabell V3.17 er nivå 2-andel per institusjon oppgitt.

Tre ulike publikasjonsformer ligger til grunn for beregningen av publiseringspoeng: Artikler i tidsskrift (periodikaartikler), artikler i antologier og monografier (enkeltstående bokverk). På sektornivå har fordelingen av forfatterandeler mellom de tre publikasjonsformene ligget relativt stabilt over tid (tabell 3.28). En forfatterandel er den enkelte forfatters bidrag til publikasjonen som del av hele publikasjonen, tilsvarende $1/x$, der x er totalt antall forfattere. Fordelingen av forfatterandeler ved den enkelte institusjon framgår av vedleggstabell V3.18.

Tabell 3.28 Fordeling på publikasjonsform (%-andel)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Periodikaartikler	Statlige institusjoner	82,8	73,1	74,3	70,7	70,2	70,0	69,8	71,9	71,8
	Private institusjoner	62,6	69,2	72,6	56,5	58,3	61,1	63,0	54,6	65,1
	Sum, sektor	82,3	73,0	74,2	70,0	69,6	69,6	69,5	71,1	71,5
Antologiartikler	Statlige institusjoner	15,5	24,1	23,3	26,9	27,0	27,0	27,7	26,0	26,6
	Private institusjoner	35,2	23,6	22,7	39,0	37,7	32,4	33,0	40,3	30,4
	Sum, sektor	16,0	24,1	23,3	27,5	27,5	27,3	27,9	26,7	26,7
Monografier	Statlige institusjoner	1,8	2,8	2,4	2,4	2,8	3,0	2,5	2,1	1,6
	Private institusjoner	2,3	7,2	4,8	4,5	4,0	6,5	4,0	5,1	4,5
	Sum, sektor	1,8	3,0	2,5	2,5	2,9	3,2	2,6	2,2	1,7

For å undersøke norsk som vitenskapelig publiseringsspråk har NIFU gjort en analyse av utviklingen i andel norskspråklig publisering per fagområde siden indikatoren ble innført (figur 3.20). Fra 2005 til 2011 økte publiseringsvolumet på norsk i samfunnsvitenskap og humaniora med 29 prosent.

Figur 3.20 Publikasjoner på norsk i ulike fagområder 2005 og 2011. Antall

I antall publikasjoner teller monografier 5, alle andre publikasjoner 1, og det er ikke gjort forskjell på kvalitetsnivå 1 og 2.

Kilde: NIFU

3.8.4 Åpen tilgang

Åpen tilgang til vitenskapelige artikler innebærer at leseren får kostnadsfri tilgang til artiklene via internett. Det finnes to veier til åpen tilgang:

- *Egenarkivering* innebærer at forskeren lagrer en kopi av artikkelen publisert i et ordinært tidsskrift, som det er begrenset tilgang til, i et åpent digitalt arkiv. Egenarkivering kalles også den grønne veien (green road) til åpen tilgang.
- Publisering i *åpen tilgang-tidsskrifter* innebærer at artikkelen er åpent tilgjengelig for leseren på internett allerede når den publiseres. Mange, men langt fra alle, åpen tilgang-tidsskrifter krever publiseringsavgifter. Forretningsmodellen i tradisjonelle tidsskrifter er snudd på hodet – fra at bruker betaler for å lese, til at forfatter (i praksis forskerens finansieringskilde) betaler en avgift for å publisere. Denne veien til åpen tilgang kalles gullveien (golden road).

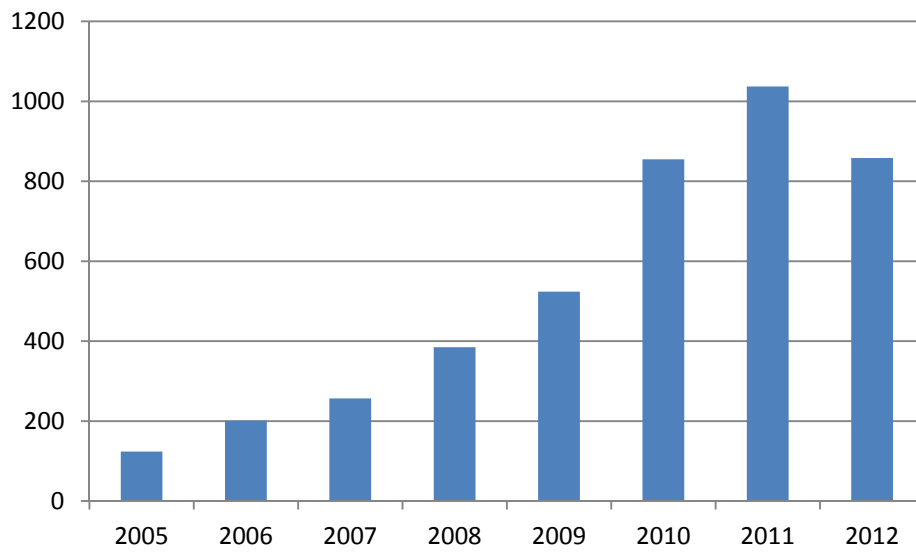
Åpen tilgang-tidsskrifter stiller de samme krav til fagfelleevaluering som ordinære tilgangsbegrensede tidsskrifter, dvs. at de redaksjonelle prosedyrene som sikrer den vitenskapelige kvaliteten er de samme i seriøse tidsskrifter av begge typer. I tillegg tilbyr noen utgivere mulighet for å kjøpe fri artikler i ellers tilgangsbegrensede tidsskrifter. Denne hybridmodellen kan være et supplement til egenarkivering og publisering i åpen tilgang-tidsskrifter så fremt de samlede tilgangskostnadene til hybridtidsskriftene ikke øker.

Det er viktig at resultatene av offentlig finansiert forskning formidles til og er tilgjengelige for alle som kan ha nytte av den. Gjennom åpen tilgang vil flere forskere langt raskere og bredere kunne oppsøke relevant litteratur. Det vil kunne bidra til hurtigere framskritt i forskningen og legge grunnlag for mer samarbeid og mindre dobbeltarbeid. Ikke minst vil åpen tilgang være et gode for forskere ved institusjoner med mindre midler og i land med mindre midler. Åpen tilgang kan dermed bidra til å tette globale kunnskapskløfter. Også for de som ikke tar direkte del i forskerfellesskapet, vil åpen tilgang kunne gjøre en stor forskjell.

I figur 3.21 er utviklingen i antall egenarkiverte artikler ved norske universiteter og høyskoler framstilt. Artikkelen er sortert etter publiseringsår, og ikke etter når de ble åpent tilgjengelige. I tillegg til de 860 artiklene fra 2012, er ytterligere 550 artikler fra tidligere år egenarkivert i løpet av det siste året. Nesten 60 prosent av disse ble utgitt i 2010 og 2011. På bakgrunn av dette tallmaterialet er det vanskelig å vite eksakt hvor stor andel av artiklene fra norske universiteter og høyskoler som er åpent tilgjengelige. For det første kan det forekomme dobbelttelling ved at en og samme artikkel er lagret i flere institusjoners digitale arkiver. For det andre omfatter tallene i utgangspunktet ikke artikler som er publisert i åpen tilgang-tidsskrifter. Det kan likevel være slik at mange av artiklene publisert i slike tidsskrifter også egenarkiveres, da det kan bidra til å gjøre artiklene mer synlige. Foreløpig er det registrert ca. 1040 åpent tilgjengelige artikler fra 2011. Det utgjør under ti prosent av antallet unike artikler publisert dette året.

Vedleggstabell V3.19 oppgir antall og andel egenarkiverte artikler fra perioden 2005-12 per universitet og høyskole. Blant universitetene utmerker UiA og UiT seg med de høyeste andelene egenarkiverte artikler. Andelen vil ikke øke substansielt på sektornivå før de tre største universitetene egenarkiverer artikler i langt større grad enn i dag. UiB er det eneste av de tre store som har nådd et visst volum, med nesten 250 egenarkiverte artikler fra 2011, tilsvarende ca. ti prosent av totalt antall artikler det året. UiO har nylig innført en institusjonspolicy for åpen tilgang, som kan bidra til at også denne institusjonen bidrar sterkere til å få opp antallet åpent tilgjengelige artikler. Blant vitenskapelige høyskoler har NIH og BI høye andeler egenarkiverte artikler. Innenfor gruppen høyskoler, ligger høyskolene i Oslo og Akershus, Hedmark, Gjøvik, Telemark, samt Diakonhjemmet høgskole, best an.

Figur 3.21 Egenarkiverte artikler i UH-sektoren fordelt etter publiseringsår 2005-2012. Antall

Kilde: NORA

Skjerpet politikk for åpen tilgang i EU og Norge

I løpet av det siste året har politikken for åpen tilgang tatt nye skritt framover både i EU og Norge.

EU: Åpen tilgang blir obligatorisk i Horisont 2020

Sommeren 2012 offentliggjorde EU-kommisjonen sin politikk for åpen tilgang i Horisont 2020, det nye rammeprogrammet for forskning, som skal settes i verk i 2014. EU gjennomfører en pilot på åpen tilgang i sjuende rammeprogram. Piloten omfatter artikler fra prosjekter innenfor om lag 20 prosent av rammeprogrammets budsjett. Kommisjonen slår fast at alle publikasjoner som stammer fra prosjekter finansiert av EUs rammeprogram fra og med Horisont 2020 skal være åpent tilgjengelige. Horisont 2020 anerkjenner både den grønne veien og gullveien til åpen tilgang. Alle prosjekter vil bli bedt om umiddelbart å avlevere en elektronisk versjon av fagfellevurderte publikasjoner. Avleveringen kan enten skje gjennom et åpent tilgang tidsskrift eller i et åpent digitalt arkiv. I det siste tilfellet vil kommisjonen tillate sperrefrist på maksimum seks måneder, unntatt i humaniora og samfunnsvitenskap, hvor maksimum sperrefrist settes til 12 måneder. Det vil være mulig å få dekket kostnader til publisering i åpen tilgang tidsskrifter gjennom Horisont 2020. EU-kommisjonen vektlegger i sin begrunnelse for den nye politikken for åpen tilgang særlig sterkt hensynet til innovative små og mellomstore bedrifters behov for rask tilgang til forskningsresultater. Kommisjonen vil også i Horisont 2020 ta initiativ til en pilot på åpen tilgang til forskningsdata.

I tillegg lanserte EU-kommisjonens et sett av anbefalinger rettet mot medlemslandene for hvordan åpen tilgang kan fremmes på nasjonalt nivå. Anbefalingene omfatter både åpen tilgang til vitenskapelige publikasjoner og til forskningsdata. Kommisjonen anbefaler landene å sette konkrete mål og etablere indikatorer for å måle framgangen, samt å lage gjennomførings- og finansieringsplaner for tiltakene. Ett av målene med åpen tilgang-politikken i Horisont 2020 og anbefalingene til medlemslandene er at 60 prosent av europeiske offentlig finansierte forskningsartikler skal være åpent tilgjengelige innen 2016.

Norge: Nye tiltak i Forskningsmeldingen

Prinsipielt mener regjeringen at all forskning som er helt eller delvis offentlig finansiert, skal være åpent tilgjengelig. Regjeringen lanserte i Forskningsmeldingen flere tiltak som skal bidra til en kraftig økning i andelen åpent tilgjengelig artikler. Regjeringen vil:

- kreve at alle vitenskapelige artikler som helt eller delvis er offentlig finansiert, enten skal publiseres åpent eller egenarkiveres etter avtale med utgiver
- be Forskningsrådet legge inn mulighet for at publiseringsavgifter knyttet til Open Access-publisering i vitenskapelige tidsskrifter, aksepteres som en del av ordinære prosjektsøknader
- oppfordre institusjonene - hver for seg eller i samarbeid - til å etablere fond for betaling av Open Access publiseringsavgifter
- be CRISStin forhandle med utgivere av vitenskapelige tidsskrifter og inngå avtaler der det legges til rette for at resultater av norsk forskning blir åpent tilgjengelige. Dette kan skje via egenarkivering, frikjøp av enkeltartikler eller ved å publisere i tidsskrifter med åpen tilgang. Avtalene skal også sikre lavest mulig pris per artikkel
- be CRISStin, i samarbeid med andre aktører i sektoren, om å utvikle forslag til indikatorer for å følge utviklingen innenfor åpen tilgang i Norge

Regjeringen har tildelt CRISStin status som nasjonalt referansepunkt for åpen tilgang. Det innebærer blant annet at CRISStin skal bidra til koordinert innsats for åpen tilgang nasjonalt og på tvers av de europeiske landene.

3.8.5 Norsk publisering i nordisk perspektiv

Antall siteringer regnes som en indikasjon på forskningens synlighet og gjennomslagskraft i forskersamfunnet. Jo flere siteringer en artikkel har, jo mer interessant og relevant anses forskningen som presenteres å være for andre forskere. I tabell 3.29 er den relative siteringsindeksen for nordiske universiteter oppgitt. Den relative siteringsindeksen viser hvor mye artikler fra de ulike universitetene er sitert sammenlignet med gjennomsnittsartikkelen i verden, som er gitt verdien 1. Bare universiteter som har relativ siteringsindeks høyere enn 1 er tatt med. Det er utlignet for forskjeller i siteringshyppighet mellom fagområder. Databasen som inneholder oversikten over siteringer per artikkel dekker humaniora og samfunnsvitenskap langt dårligere enn medisin og matematisk-naturvitenskapelige fag. Siteringsindeksen i tabellen over omfatter derfor først og fremst de ”harde” fagene ved universitetene. Tabellen viser at forskningen ved de største norske universitetene siteres mer enn verdensgjennomsnittet, men mindre enn forskningen fra danske og svenske universiteter. Også Universitetet i Helsinki kommer bedre ut enn de norske.

I forbindelse med evalueringen av Forskningsrådet i 2012 ble det utført en analyse av relativ siteringsindeks ved norske forskningsinstitusjoner i ulike sektorer. Den viste at det både blant forskningsinstituttene og helseforetakene var flere institusjoner med høyere relativ siteringsindeks enn universitetene

Tabell 3.29 Relativ siteringsindeks ved nordiske universiteter 2005-08

Land	Universitet	Antall publ. 2005-09	Relativ siteringsindeks 2005-08
DK	Danmarks tekniske universitet	4 554	1,40
DK	Aarhus universitet	4 403	1,38
SVE	Stockholms universitet	3 069	1,36
DK	Københavns universitet	6 895	1,23
DK	Syddansk universitet	1 713	1,22
SVE	Karolinska institutet	6 200	1,21
SVE	Sveriges lantbruksuniversitet	2 456	1,21
FIN	Universitetet i Helsinki	5 624	1,18
SVE	Lunds universitet	6 493	1,18
SVE	Örebro universitet	373	1,14
DK	Roskilde universitet	262	1,12
NOR	Universitetet i Bergen	2 815	1,11
NOR	Universitetet i Oslo	4 573	1,11
SVE	Umeå universitet	2 594	1,11
SVE	Göteborgs universitet	3 701	1,11
FIN	Aalto-universitetet	2 605	1,10
SVE	Chalmers tekniska högskola	2 628	1,10
FIN	Åbo-akademiet	895	1,09
NOR	Universitetet for miljø og biovitenskap	880	1,09
FIN	Universitetet i Jyväskylä	1 374	1,08
SVE	Kungliga Tekniska högskolan	3 985	1,08
SVE	Uppsala universitet	5 746	1,08
NOR	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	3 320	1,07
IS	Universitetet på Island	735	1,05
NOR	Universitetet i Tromsø	1 205	1,04
DK	Aalborg universitet	1 422	1,03
SVE	Linköpings universitet	2 421	1,02

Kilde: Nordforsk/NORIA-net

3.9 Hovedtendenser forskning

- Samlede FoU-utgifter i UH-sektoren var 14,4 mrd. kroner i 2011. Økningen fra 2009 var noe mindre enn i instituttsektoren og næringslivet.
- Den største veksten i FoU-utgifter siden 2001 har kommet innenfor medisin. Dette fagområdet har økt sin andel av FoU-utgiftene fra 30 til 35 prosent de siste ti årene. Også teknologi har økt sin andel i samme periode, mens samfunnsvitenskap ligger på samme nivå som i 2001. De andre fagområdene har gått relativt tilbake.
- Inntektene fra EUs rammeprogram for forskning sank med 15 prosent fra 2011 til 2012. Alle de fire eldste universitetene opplevde nedgang. Over tid har likevel tildelingen fra EUs rammeprogram økt.
- Med unntak av Universitetet i Oslo hevder de norske universitetene seg relativt dårlig i European Research Council sammenlignet med andre nordiske universiteter.
- Fra norsk UH-sektor er det totalt 2325 deltakelser i søknadene om midler knyttet til EUs 7. rammeprogram for forskning. For 19 prosent av disse søknadene har det ledet til tildeling av midler. Målt i finansiell suksessrate går andelen ned til 15 prosent.
- Det er flest norske deltakelser i søknadene innenfor Marie Curie Actions-programmet (MCA), etterfulgt av ICT (Information and Communications Technologies). Dette er programmer med høye budsjettandeler. ICT-programmet har den høyeste budsjettandelen av alle enkeltprogrammene i 7RP. Det er også en stor andel søknader til European Research Council.
- Inntektene fra Forskningsrådet gikk tilbake med en halv prosent fra 2011 til 2012. Per faglige stilling er tildelingen fra Forskningsrådet i dag mindre enn i 2004 når det er tatt hensyn til prisstigning. Relativt til andre sektorer henter likevel UH-sektoren ut en ganske stabil andel av Forskningsrådets totale tildelinger.
- De statlige høyskolene har nesten like høy tilslagsprosent i Forskningsrådet som universitetene – 27 mot 29 prosent. For høyskolene er ulike profesjonsrettede programmer, som UTDANNING 2020 og PRAKUT, samt Strategiske høyskoleprosjekter (SHP), særlig viktige.
- Antallet doktorgrader fortsetter å vokse og nådde i 2012 sitt høyeste nivå med 1461 disputerte. Det innebærer en fordobling i antallet nye doktorgrader på ti år.
- Størstedelen av veksten i antall avlagte doktorgrader de siste ti årene har kommet innenfor fagområdene medisin, matematisk-naturvitenskapelige fag og samfunnsvitenskap. Størst har veksten vært i medisin, som siden 2008 har vært det største fagområdet på avlagte doktorgrader.
- Den sterke satsingen på doktorgradsutdanning gjør at Norge nå nærmer seg Sverige og Finland målt i antall avlagte doktorgrader per million innbyggere.
- Kvinneandelen blant de som disputerte i 2012 var 49 prosent, en oppgang på ti prosentpoeng fra 2003. Andelen kvinner varierer fra 62 prosent i medisin til 20 prosent i teknologi.
- Til forskjell fra for noen år tilbake finansierer institusjonene nå flere stipendiatstillinger enn de har øremerket bevilgning for.
- Av kandidater tatt opp på doktorgradsprogram i 2006 hadde 65 prosent disputert innen utgangen av 2012. Dette indikerer at gjennomstrømmingen gjennomgående er svakere enn regjeringens mål for andel fullførte etter seks år i doktorgradsutdanningen. Målene varierer fra 75 til 85 prosent avhengig av fagområde.
- Antallet publiseringspoeng i UH-sektoren økte med seks prosent i 2012. Fra publiseringsindikatoren ble innført i 2004 har antallet publiseringspoeng vokst med 92 prosent. Veksttakten har vært noe mindre etter 2008 enn tidligere år.

- Noe av økningen i publisering kan tilskrives at antall faglig ansatte i UH-sektoren har økt. Men også målt i antall publiseringspoeng per faglige stilling har veksten vært betydelig siden 2004 (60 prosent).
- Kvinner står for om lag 32 prosent av publiseringspoengene, mens deres andel av de faglige stillingene er 46 prosent. Dette henger blant annet sammen med at kvinner er sterkt underrepresentert i toppstillinger, der det publiseres langt mer enn i lavere stillinger.
- Antallet åpent tilgjengelige egenarkiverte artikler økte med over 1400 i 2012. Andelen egenarkiverte artikler er likevel fortsatt lav sammenliknet med totalt antall publiserte artikler. Det er stort potensiale for å øke andelen ytterligere.
- Vitenskapelige artikler fra norske universiteter siteres mer enn verdensgjennomsnittet, men mindre enn artikler fra de fremste svenske og danske universitetene.

4. Internasjonalisering

4.1 Innledning

Kvalitetsreformen setter som mål at norske universiteter og høyskoler deltar mer i internasjonale utdanningsprogrammer og forskningssamarbeid, og at slik deltakelse bidrar til økt kvalitet i utdanning og forskning på hjemmebane. Reformen legger opp til at alle studenter skal få tilbud om studieopphold i utlandet som del av et norsk gradsstudium. Samtidig skal norske læresteder bli mer attraktive for utenlandske studenter og vitenskapelig ansatte. De skal inngå institusjonsforankrede utvekslingsavtaler, bygge ut fagtilbudet på engelsk og utvikle felles studieprogrammer og grader med utenlandske læresteder.

Student- og ansattmobilitet er et mål i seg selv, men skal i større grad enn før reformen også være et virkemiddel for å styrke institusjonelt samarbeid. Stortingsmeldingen om internasjonalisering av utdanning, som kom i 2009, sier enda klarere at det er bedre kvalitet og relevans som skal være hovedmålene med internasjonalisering.

Historisk sett har det reist forholdsvis mange fra Norge for å ta en grad i utlandet, tradisjonelt på grunn av manglende nasjonal kapasitet innenfor enkelte fagområder. I Bolognaprosessen og EU-samarbeidet har utveksling blitt prioritert framfor gradsmobilitet, noe som også i Norge har ført til større oppmerksomhet om utvekslingstudenten, som tar del(er) av sitt studium i utlandet – vanligvis ett semester – og får dette passet inn i sin grad i hjemlandet. For å bidra til mer studentutveksling etablerte Kvalitetsreformens nye finansieringssystem en indikator som gir lærestedene økonomisk uttelling for ut- og innreisende utvekslingsstudenter gjennom institusjonsavtaler.

Kapitlet har fire hoveddeler: 1) utmobilitet av norske studenter, 2) institusjonelt samarbeid, 3) den internasjonale campus og 4) samlet studentmobilitet. Vi ser særlig på tilgjengelige data for den siste tiårsperioden som kan fortelle noe om Kvalitetsreformens betydning for internasjonalisering av norsk høyere utdanning.

4.2 Norske studenter i utlandet

Utenlandsopphold gir norske studenter nærkontakt med andre språk og samfunn og gir erfaringer med andre utdanningssystemer og faglige opplegg. Utenlandske læresteder tilbyr dessuten studier og emner som ikke finnes i Norge.

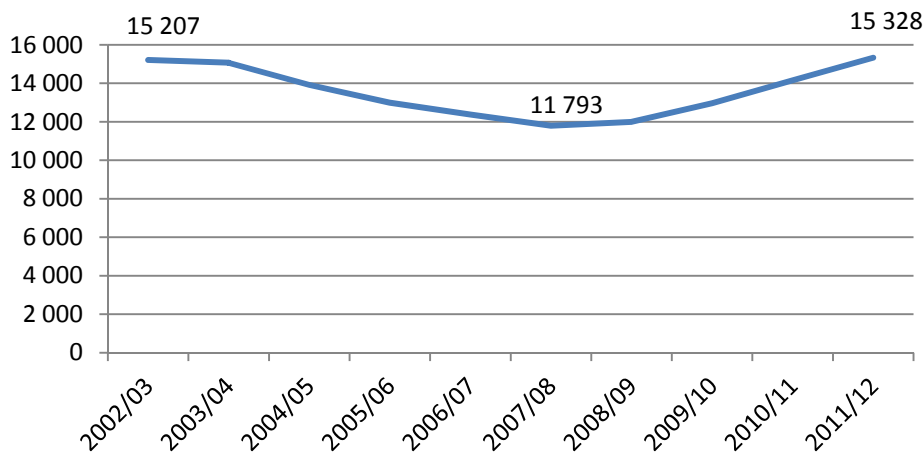
4.2.1 Norske gradsstudenter i utlandet

Gradsstudier i utlandet øker studentenes språk- og samfunnskompetanse. Den dobbeltkompetansen gradsstudentene får på denne måten, er en berikelse for norsk samfunns- og næringsliv, men den manglende tilknytningen til norsk høyere utdanning gjør at de ikke bidrar til internasjonaliseringen ved norske universiteter og høyskoler. Unntaket er om de kommer tilbake til Norge for å fortsette studiene på høyere nivå, eller etter endt utdannelse finner seg arbeid innenfor den norske universitets- og høyskolesektoren.

Lånekassen utgir statistikk over studenter i utlandet som mottar lån og/eller stipend, noe som i praksis vil si de fleste. Totalt var det i sist studieår 15 300 norske gradsstudenter på lånekassestipend i utlandet (figur 4.1). Det er en økning på over tusen fra forrige studieår, og det høyeste tallet noensinne. Antallet sank imidlertid i de første årene etter Kvalitetsreformen, til

11 800 i 2007/08, før det steg igjen. Sett ut fra den totale studentmassen, var det flere norske gradstudenter i utlandet for ti år siden, enn det er i dag.

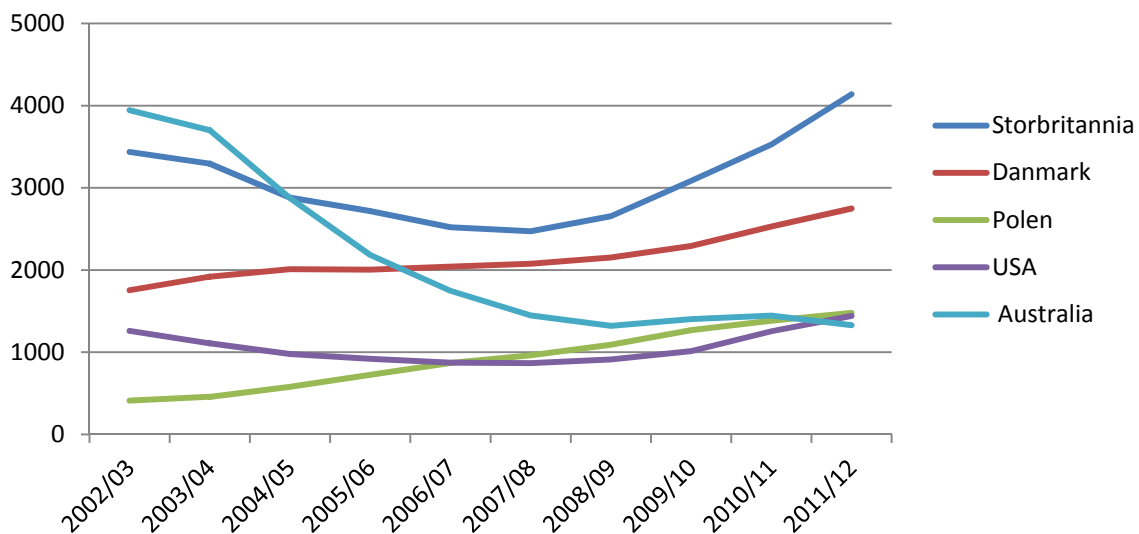
Figur 4.1 Norske gradstudenter i utlandet 2002/03–2011/12. Antall

Kilde: www.lanekassen.no

Figur 4.2 viser den historiske utviklingen for de fem landene med flest norske gradstudenter i 2011/12. Den mest slående tendensen er nedgangen for Australia, fra å være det mest populære landet med nesten 4000 studenter i 2002/03 til å ha falt til femteplass med drøyt 1300 studenter ti år senere. En av årsakene til denne nedgangen er omleggingen i Lånekassens støtteordninger fra studieåret 2004/05, som i praksis gjorde det dyrere å studere ved mange av de australske lærestedene. Nedgangen begynte imidlertid før dette, og kan også forstås som et resultat av at nivået ved inngangen av 2000-tallet var blitt kunstig høyt – blant annet som følge av effektiv markedsføring. For Storbritannia, som i dag er det klart mest populære studielandet og som tar imot mer enn hver fjerde norske gradstudent, var det en nedgang i første halvdel av perioden. Omtrent den samme utviklingen ser vi for USA (4. mest populært), mens det for Danmark og Polen, henholdsvis det 2. og 3. mest populære destinasjonslandet, har vært en mer jevn vekst av gradstudenter gjennom disse ti årene.

Figur 4.2 Mest populære destinasjonsland for norske gradstudenter 2002/03–2011/12. Antall studenter

Kilde: www.lanekassen.no

4.2.2 Norske utvekslingsstudenter i utlandet

I tillegg til direkte fordeler for de studentene som reiser ut, betyr utvekslingsmobilitet at det norske utdanningssystemet får tilført impulser utenfra når disse studentene tar erfaringene med seg tilbake til hjemmeinstitusjonen.

Når det gjelder utreisende utvekslingsstudenter, har det siden Kvalitetsreformen vært en dobling, fra 2800 i 2003 til til 5700 i 2012.⁴ Tabell 4.1 viser hvor mange utreisende utvekslingsstudenter det var innenfor hver institusjonstype, og hvor stor del de utgjør av den totale studentmassen ("utvekslingsandel"). Denne andelen er størst ved de statlige vitenskapelige høyskolene og lavest ved de private og de statlige høyskolene.

Tabell 4.1 Utreisende utvekslingsstudenter 2003–2012, fordelt på institusjonstype. Antall, prosent endring siste år og utvekslingsandel 2012

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring 2011-12		Utvekslingsandel i 2012
											Antall	Prosent	
SH	630	827	996	1088	1135	1210	1144	1245	1436	1412	- 24	- 2	1,7
U	1455	1950	2195	2335	2141	2186	2406	2769	2803	3015	212	8	3,0
SVH	257	254	220	298	286	366	397	416	499	564	65	13	6,9
KHS	29	38	39	35	36	37	36	42	36	33	- 3	- 8	3,9
PVH	390	374	363	304	321	345	428	466	646	498	- 148	- 23	2,1
PH	17	39	35	56	50	95	101	112	153	144	- 9	- 6	1,3
Sum	2778	3482	3848	4116	3969	4239	4512	5050	5573	5666	93	2	2,5

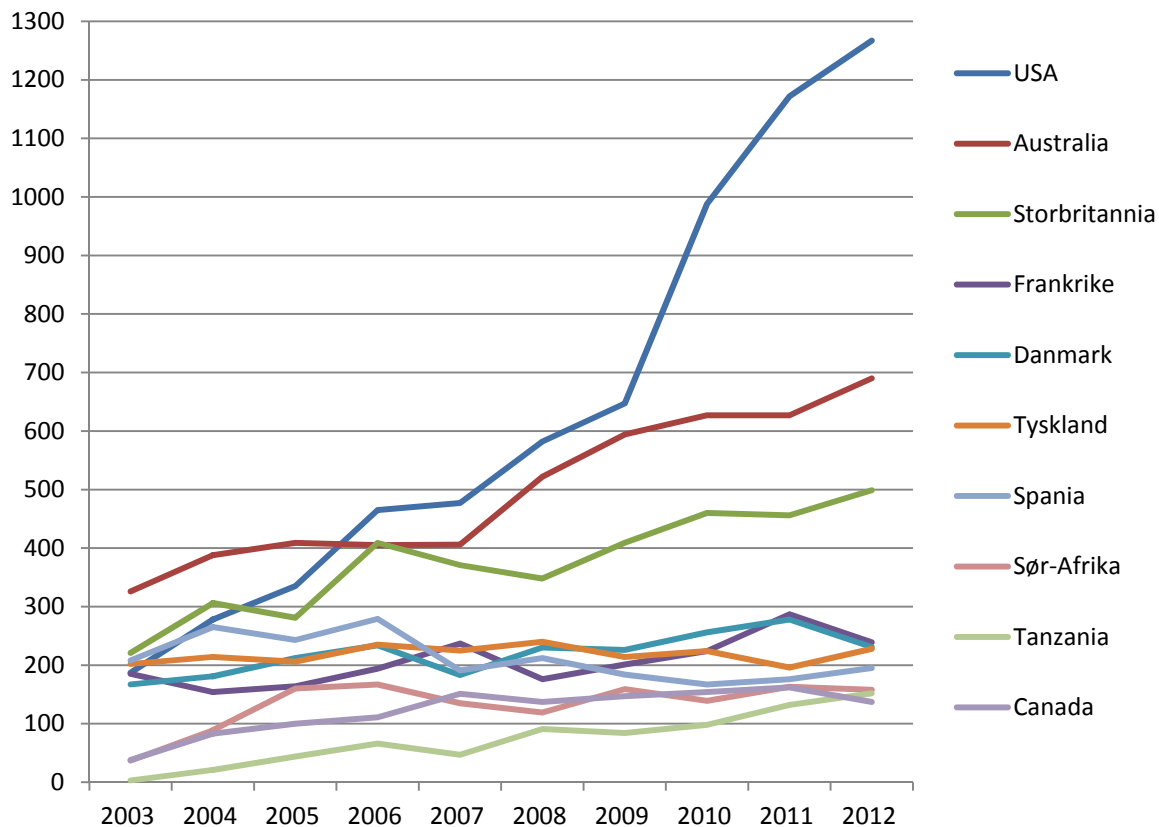
Tabellen viser totalt antall utreisende utvekslingsstudenter på årsbasis, med unntak av individbaserte avtaler og programmer på forskerutdanning. Utvekslingsandelen er beregnet som prosent av totalantallet registrerte studenter (høst, egenfinansiert). Se vedleggstabell V4.1 for de årlige utvekslingsandelene 2003-2011.

USA er blitt det desidert mest populære landet blant utvekslingsstudentene, mens Australia og Storbritannia ligger på andre- og tredjeplass (figur 4.3). Rekkefølgen er den samme som de fem foregående årene, men i 2003-2005 var Australia det mest populære destinasjonslandet (som for gradsstudenter). Tallene for utvekslingsstudenter varierer mer fra år til år enn tallene for gradsstudenter. Vi ser likevel en klar tendens til at økningen i utreisende utvekslingsstudenter har vært størst til engelskspråklige land, og betydelig mindre til viktige europeiske samarbeidsland som Frankrike, Danmark og Tyskland. At det har vært en så kraftig vekst de siste tre årene i antallet som drar til USA, skyldes sannsynligvis i stor grad Kunnskapsdepartementets og lærestedenes satsing på mer utdannings- og forskningssamarbeid med Nord-Amerika (se underkapittel 4.3.2).

På Bologna-møtet i 2009 ble det satt et mål om at minst 20 prosent av dem som fullfører høyere utdanning i Europa i 2020, skal ha hatt et studie- eller praksisopphold i utlandet. Norge ligger godt an i så måte. Ifølge en beregning foretatt av SIU (se figur 4.4), har denne andelen steget fra 17 til 21 prosent i tiårsperioden siden Kvalitetsreformen og ligger allerede litt over Bologna-målet.

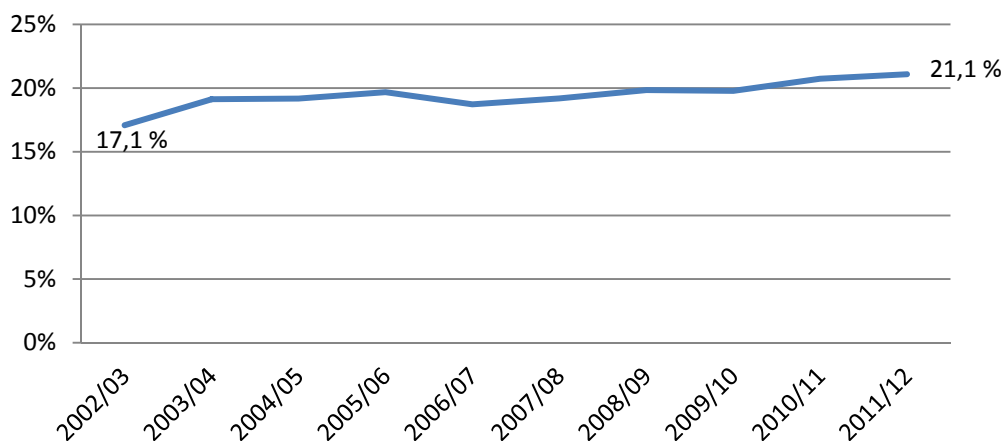
⁴ Disse DBH-tallene for "utvekslingsstudenter" er noe lavere enn Lånkassens tall for "delstudenter", fordi sistnevnte også inkluderer noen som er i utlandet kortere enn tre måneder eller som ikke drar gjennom institusjonsavtale (såkalte "free movers"). En annen årsak til forskjellige tall fra disse to kildene er at DBH gir tall for kalenderår, mens Lånkassen gir for studieår.

Figur 4.3 Utreisende utvekslingsstudenter, ti mest populære land, 2003–2012. Antall

Ti mest populære destinasjonsland per 2012. Individbaserte avtaler er ikke tatt med. Tabell V4.2 i vedlegget viser de nøyaktige tallene for disse og noen flere enkeltland.

Figur 4.4 Andel norske studenter med studie- eller praksisopphold i utlandet 2002/03–2011/12. Prosent

Kilde: SIU-rapport 4/12. Norske studenter m/utenlandserfaring (tall fra Lånekassen) er beregnet som gradsstudenter for det gjeldende studieåret, pluss delstudenter samme studieår ganget med 4 (anslått gjennomsnittlig varighet på et universitets- eller høyskolestudium). Slik får vi et anslag over hvor mange studenter som er ute i løpet av studietiden. Disse beregnes deretter som andel av den totale norske studentmassen: registrerte studenter totalt (DBH-tall, høst), minus utenlandske studenter, pluss antall utreisende gradsstudenter (tall fra Lånekassen).

Strategier for internasjonalisering ved norske universiteter og statlige høyskoler

Med innføringen av Kvalitetsreformen fikk norske universiteter og høyskoler større handlingsfrihet, koblet til forventninger om at denne friheten skulle brukes strategisk. På oppdrag fra KD har SIU gått gjennom og analysert universitetenes og de statlige høyskolenes sentrale strategi- og plandokumenter for internasjonalisering per mars 2013. Her presenteres noen hovedfunn fra analysen, som også refereres mer detaljert til ellers i kapitlet.

Det er betydelig variasjon blant lærestedene i hvordan de tilnærmer seg internasjonalisering. Alle har overordnede strategier for hele virksomheten, og mange av disse omhandler internasjonalisering – på ulikt vis og i varierende omfang. De fleste lærestedene har i tillegg egne spesifikke strategier eller handlingsplaner for internasjonalisering på sentralt nivå. Noen har ikke dette, men disse lærestedene kan imidlertid ha strategier/planer for internasjonalisering på fakultets- og instituttnivå og/eller tilknyttet andre sentrale plandokumenter.

Kvalitet er det mest utbredte rasjonalen for internasjonalisering i strategidokumentene. Lærestedene trekker inn kvalitetsbegrepet på ulike måter. Den vanligste tilnærmingen er at internasjonalt samarbeid gir mulighet for kvalitetsutvikling gjennom sammenligning, og at deltakelse på internasjonale arenaer i seg selv er et kvalitetsstempel. Strategi- og plandokumentene tar i stor grad for gitt at internasjonalisering fører til kvalitet, uten å redegjøre for hvordan dette skal skje.

Etter kvalitet følger samfunnsoppdrag og ressurser som de viktigste rasjonalene. Selv om norske institusjoner ikke tar skolepenger, er internasjonalisering viktig for inntektene; gjennom rekruttering av studiepoengproduserende studenter, publiserende forskere og ekstern finansiering. Internasjonalisering styrker i dette perspektivet lærestedenes posisjon i den globale konkurransen, gjør dem i stand til å delta i det internasjonale kunnskapssamfunnet og til å utdanne kandidater med relevant arbeidslivskompetanse. Solidaritet og danning, to klassiske tilnærminger til internasjonalisering av utdanning og forskning, er lite tilstede i strategidokumentene.

"Internasjonal profil?" SIU-rapport 3/2013 (tilgjengelig på www.siu.no innen 1. juli 2013)

4.3 Institusjonelt samarbeid

Internasjonalt samarbeid bør omfatte flere nivåer av institusjonen og være forankret i ledelsen for å gjøre det mest mulig strategisk og levedyktig utover enkeltpersoners engasjement. Dette underkapitlet handler om ulike typer institusjonelle samarbeid, i form av fellesgrader og deltakelse i satsinger mot særskilte regioner eller land.

4.3.1 Samarbeid om fellesgrader

Fellesgrader har de siste årene blitt løftet fram som et virkemiddel i norske læresteders internasjonaliseringsarbeid. Dette er en krevende, institusjonell form for samarbeid som antas å bidra til varige og forpliktende forbindelser mellom norske og utenlandske læresteder. Fellesgrader kan også bedre koblingen mellom studentmobilitet og faglig utvikling, ved at utdannings- og forskningssamarbeidet møtes i organiseringen av fellesgrader på master- og doktorgradsnivå.

Analysen av statlige institusjoners strategier og handlingsplaner for internasjonalisering (SIU-rapport 3/2013) viser at alle universitetene og én av tre høyskoler og vitenskapelige høyskoler har som mål å opprette (flere) internasjonale fellesgrader i inneværende strategiperiode (per mars 2013). Som det kommer fram av tabell 4.2, har det vært mer enn en dobling i antallet

fellesgrader siden 2009. Veksten har flatet noe ut, med fire nye internasjonale fellesgrader fra 2011 til 2012 (mot åtte nye i hvert av de forrige årene). To av de nye kom ved UMB, én ved Høgskolen i Sør-Trøndelag og én ved Høgskolen Diakonova. Det er fortsatt først og fremst universitetene som tilbyr slike grader, og da særlig NTNU og Universitet i Bergen. Høgskolene har imidlertid startet opp flest nye internasjonale fellesgrader de siste to årene, slik at forskjellene mellom institusjonstypene er blitt mindre.

Tabell 4.2 Internasjonale fellesgrader 2009–2012. Antall

	2009	2010	2011	2012
Høgskolen i Gjøvik			1	1
Høgskolen i Oslo og Akershus	2	2	2	3
Høgskolen i Sør-Trøndelag				1
Høgskolen i Østfold			1	1
Delsum statlige høyskoler	2	2	6	8
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	4	8	8	7
Universitetet for miljø- og biovitenskap				2
Universitetet i Bergen	4	6	6	6
Universitetet i Nordland	2	2	3	3
Universitetet i Oslo	1	2	3	3
Universitetet i Stavanger	1	1	2	2
Universitetet i Tromsø	1	1	1	1
Delsum universiteter	13	20	23	24
Norges idrettshøgskole		1	1	1
Delsum statlige vitenskapelige høyskoler		1	1	1
Høgskolen Diakonova			1	1
Delsum private høyskoler			1	1
Sum	15	23	31	34

2009 var første året for registrering av internasjonale fellesgrader.

Erasmus Mundus er EUs program for samarbeid om fellesgrader på master- og doktorgradsnivå og har som hovedmål å tiltrekke seg høyt kvalifiserte studenter og fagfolk fra land utenfor Europa. I norsk sammenheng kom de første internasjonale fellesgradene gjennom Erasmus Mundus. I den første programperioden (2004–2008) hadde 14 av 103 prosjekter norsk deltakelse, og mot slutten av den andre programperioden (2009–2013) er åtte norske institusjoner involvert i 21 aktive Erasmus Mundus-prosjekter (tabell 4.3). Det viser at omtrent to tredjedeler av de internasjonale fellesgradene har kommet helt eller delvis i stand gjennom dette programmet. NTNU deltar i flest Erasmus Mundus-prosjekter og koordinerer også to av dem. Blant høyskolene er det bare Oslo og Akershus og Vestfold som deltar. Med tanke på det at det er en relativt liten institusjon, utmerker Norges idrettshøgskole seg med å være med i tre prosjekter.

Et nytt EU-program for utdanningssamarbeid skal være på plass fra 2014. I programforslaget som fortsatt er til behandling i EU-systemet, er Erasmus Mundus-navnet tatt ut, men intensjonen er at ordningen med støtte til internasjonale fellesgrader skal videreføres – på mastergradsnivå innenfor utdannings-, ungdoms- og idrettsprogrammet og på ph.d.-nivå innenfor forskningssamarbeidet (Marie Skłodowska Curie).

Tabell 4.3 Erasmus Mundus 2009–2012. Tildeling

	Prosjekttittel	Tildeling	Rolle
HiOA	Early childhood Education and Care	2009	Koordinator
HiVe	Small systems integration	2012	Partner
	Embedded Computer Systems	2009	Partner
	Security and Mobile Computing	2010	Partner
NTNU	Dance Knowledge, Practice and Heritage	2011	Koordinator
	European Wind Energy	2011	Partner
	Coastal and Marine Engineering and Management	2012	Koordinator
	TropEd/International Health	2009	Partner
UiB	Systems Dynamics	2009	Partner
	Quality in Analytical Laboratories	2012	Partner
UiO	Special and Inclusive Education	2010	Partner
UiS	Migration and Intercultural Relations	2010	Partner
	EMMIR	2012	Partner
UiT	Atomic Scale Modeling of Phys., Chem. & Bio. Systems	2011	Partner
	Policy and Practice	2012	Partner
	Adapted Physical Activity	2010	Partner
NIH	Sport and Exercise Psychology	2009	Assosiert
	Transcultural European Outdoor Studies	2010	Partner

Kilde: SIU-rapport 2/13. Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012.

I 2012 lyse SIU ut toårig støtte til utvikling av fellesgrader mellom norske og utenlandske institusjoner, uten begrensninger med tanke på geografisk spredning, antall partnere eller tematisk innretning. Prosjektenes mål skal være programmer som sikter mot ett felles vitnemål, med forbehold om juridiske eller andre hindre. Kun to søknader, fra universitetene i Oslo og i Tromsø, fylte kravene til innhold og kvalitet på tilfredsstillende måte, og fikk støtte til fellesgrader med universiteter i henholdsvis Østerrike og Canada.

4.3.2 Satsinger mot visse regioner og land

I tillegg til fellesgrader finnes det andre typer institusjonelle utdannings samarbeid som springer ut av, eller knytter seg strategisk opp til, kunnskapspolitiske satsinger. Her finnes det både nasjonale programmer rettet mot særskilte land eller regioner (Nord-Amerika, Russland, Kina), og EU-ordninger som er ment å stimulere til institusjonelt samarbeid mellom læresteder i Europa, og bidra til å integrere det europeiske forsknings- og utdanningsområdet.

SIUs analyse av universitetene og de statlige høyskolenes strategier og handlingsplaner for internasjonalisering (SIU-rapport 3/2013) viser at noen ”prioriterer” geografisk bredt, andre mye smalere, mens andre igjen ikke gjør geografiske prioriteringer (på sentralt nivå). Variasjonen i institusjonenes tilnærming gir seg ikke av institusjonstype, størrelse, faglig innretning eller beliggenhet. Unntaket er Russland/nordområdene, som prioriteres av alle de nordnorske lærestedene.

Det er Europa/EU som nevnes i flest av strategi-/plandokumentene. Dette er et stort og viktig nærområde for Norge, og samtidig det geografiske området som det fins mest omfangsrrike programmer og ordninger for. Samarbeid med ”sør” (en kategori som både refererer til verdensdelene Afrika, Asia og Latin-Amerika og til kategorier som ”fattige” land og

”utviklingsland”) er også en nokså vanlig prioritering. Her finnes det også betydelige eksterne programmidler, hovedsakelig bevilget av Utenriksdepartementet.

Partnerskapsprogrammene for Nord-Amerika (2008–2011 og 2012–2016) skulle gi økt kontakt mellom norske og nordamerikanske læresteder, etter at trenden i noen år hadde vært nedadgående. I 2012 fikk tolv faglig funderte prosjekter tildelt støtte for en fireårsperiode, med tanke på langsiktige og institusjonelt forankrede samarbeidsrelasjoner med Canada og USA. Tabell 4.4 viser at det først og fremst er de største norske institusjonene som deltar.

Tabell 4.4 Nord-Amerika partnerskapsprogram 2012–2016. Tildeling

	Mill kr	Land	Samarbeidsinstitusjon	Prosjekt
HIB	2,0	USA	Duke University	Building Capacity in Physiotherapy ...
NIH	1,9	Can	University of Ottawa	Sport studies
NTNU	2,0	USA	University of Minnesota	Water Resources and Environmental Engineering
UMB	1,9	Can	University of Saskatchewan	Climatic adaptation in plants
UiB	2,0	USA	University of Mass. at Amherst	Ice, ocean, atmosphere interactions
	2,0	Can	Dalhousie University	Prediction and Observ. of the Marine Environment
UiO	1,9	Can	University of Alberta	CaNoRock STEP
	1,8	Can	University of Ottawa	Glaciology Exchange (GlacioEx)
	1,9	USA	University of Texas at Austin	Culture studies and Languages
UiS	2,0	USA	Purdue University	Strategic Collaboration on Advanced Data Analysis
UiT	1,8	Can	University of Saskatchewan	Joint Master in Northern and Indigenous Innovation
	2,0	Can	Memorial Univ. of Newfoundland	Pan-Arctic PhD Program in Extractive Industries
Sum (mill. kr)	23,2			

Kilde: SIU-rapport 2/2013: Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012.

Det nye samarbeidsprogrammet med Russland (2011–2015) har et totalt budsjett på 65 millioner kroner (inkludert cirka 8 millioner til norskelektorater i Russland). I 2012 fikk fem universiteter og én høyskole støtte til sju treårige prosjekter (i tillegg deltar Universitets-senteret på Svalbard med et prosjekt innen marin teknologi, med NTNU som nettverks-partner). Fire av disse sju Russlandsprosjektene blir koordinert av institusjoner i Nord-Norge, mens de resterende tre prosjektene blir koordinert av institusjoner i Sør-Norge.

I 2012 lyste SIU for første gang ut midler til samarbeid med Kina. Formålet er å støtte norske universiteter og høyskolars kontakter med kinesiske institusjoner, med sikte på å utvikle utdanningssamarbeid. Det ble tildelt støtte til åtte prosjekter, hvorav noen bygger på mange års tidligere samarbeid, mens andre er mer nyetablerte (tabell 4.6). Den faglige spredningen er stor og omfatter jus, pedagogikk, statsvitenskap og ulike tekniske fag.

Tabell 4.5 Samarbeidsprogrammet med Russland 2011–2015. Tildeling

	Prosjekter	Kroner (Mill.)	Russisk samarbeidsinstitusjon fra:	Fagfelt
Høgskolen i Harstad	1	2,8	Murmansk med flere	Økonomistudier
UMB	1	3,2	Moskva	Radioøkologi
Universitetet i Bergen	1	3,5	St. Petersburg	Kunsthistorie
Universitetet i Nordland	1	4,0	St. Petersburg med flere	Økonomistudier
Universitetet i Stavanger	1	3,3	St. Petersburg	Miljøteknologi
Universitetet i Tromsø	2	6,9	St. Petersburg Murmansk	Geologi Fiskerifag
Sum (prosjekter, mill. kr)	7	23,7		

Kilde: SIU-rapport 2/2013: Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012.

Tabell 4.6: Kina prosjektmidler 2012–2013. Tildeling

	1000 kr	Samarbeidsinstitusjon i Kina	Prosjekt
HiB	250	East China Normal University	Coop. on Early Childhood Education and Res.
HiG	250	South China University of Tech.	Joint master program ICT
NTNU	250	Chongqing University	Nanomechanical Study of Aluminium Alloys
UiB	250	Fudan University	Chinese Politics in a Globalized World:
	250	Renmin University of China	Joint teaching and research in law
UiO	250	National University of Defence Tech.	Collab. education of MA/PhD-students ...
	242	Zhejiang University	Establishment of double badged MA degree
	250	Wuhan University	Reinforcing collaboration in geosciences
Sum	1992		

Kilde: SIU-rapport 2/2013: Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012.

Under EUs program for livslang læring er spesielt Erasmus-programmet relevant for høyere utdanning. I tillegg til utveksling av studenter og ansatte kan norske læresteder blant annet delta i Erasmus intensivprogram, som skal fremme flernasjonalt undervisning gjennom støtte til kortvarige undervisningsopplegg (to til seks uker). Tabell 4.7 viser at de statlige høyskolene deltar like mye som universitetene. En del av midlene i Erasmus-programmet er reservert såkalte sentraliserte tiltak. SIU informerer om disse tiltakene, mens Europakommisjonen tar imot og behandler søknader, utbetaler støtte og administrerer godkjente prosjekter direkte. Her er det mange ulike ordninger, og tabell 4.8 viser den norske deltakelsen i Erasmus nettverk og multilaterale prosjekter, samt såkalte støttetiltak og nøkkelatksjoner – aktiviteter som sorterer under EU-kommisjonens tverrgående program. Det er NTNU og Universitetet i Oslo som er mest aktive i rene tall. Sett ut fra studentmassen kommer også Høgskolen i Bergen, UMB og Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo høyt opp. Totalsummene for hvert år tyder på at deltakelsen i de sentraliserte tiltakene har sunket noe gjennom femårsperioden. I programperioden som begynner i 2014, vil en større andel av programmidlene fordeles fra Brussel.

Tabell 4.7: Erasmus intensivprogram koordinert av norsk institusjon 2011. Tildeling

	Tittel	År	Tusen €	Studenter	Lærere
	Archives and Record Challenges in the Digital Info Society	2	68	40	18
HiOA	Inclusion of People with Disabilities in Employment, ...	2	86	60	20
	Works in Progress	1	35	25	10
HiST	Serious Games on Safety Procedures in Industrial Plants	1	73	60	16
HiVo	What's Up. After UNI	1	54	42	9
HiØ	Wisstrans	1	52	35	11
HSH	Creative and Aesthetic Learning Processes	1	71	60	13
NTNU	IPEDAMS/Movement of Past and Present	2	116	60	20
UiO	Conscom	1	31	20	4
UiS	Text, memory and history	1	62	60	15
Sum			648	462	136

Kilde: SIU-rapport 2/2013: Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012. Kolonnen "år" viser hvilket år intensivprogrammet er inne i. I tillegg til disse 10 programmene som de koordinerer, deltar norske institusjoner i rundt 25 andre intensivprogram.

Tabell 4.8: Erasmus sentraliserte tiltak og nøkkelaksjoner 2008–2012. Antall

	Erasmusnettverk (akademiske og strukturelle)					Multilaterale prosjekter, støttetiltak og nøkkelaksj.					Sum
	2008	09	10	11	12	08	09	10	11	12	
Statlige høyskoler											
Høgskolen i Bergen	2			1	1	1					5
Høgskolen i Hedmark				1	1						2
Høgskolen i Lillehammer	1				1						2
Høgskolen i Oslo og Akershus					2	2					4
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1					1		1		1	4
Høgskolen i Telemark	1				1						2
Universiteter											
NTNU	2	2		3	1			2			10
UMB	2		2	2		1					7
Universitetet i Agder									1		1
Universitetet i Bergen	2	2							1		5
Universitetet i Nordland						1					1
Universitetet i Oslo	1	3	2			1	2	1	3	1	14
Universitetet i Tromsø		3			1						4
Statlige vitensk. høyskoler											
Arkitektur- og designh. i Oslo			1	1			1				3
Høgskolen i Molde						1					1
Norges handelshøyskole		1	1								2
Norges musikkhøyskole				1							1
Private høyskoler:											
Bergen Arkitekthøyskole				1							1
Sum (nettverk/prosjekter)	12	11	6	10	8	8	3	4	5	2	69

Kilde: The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA).

Erasmus for alle

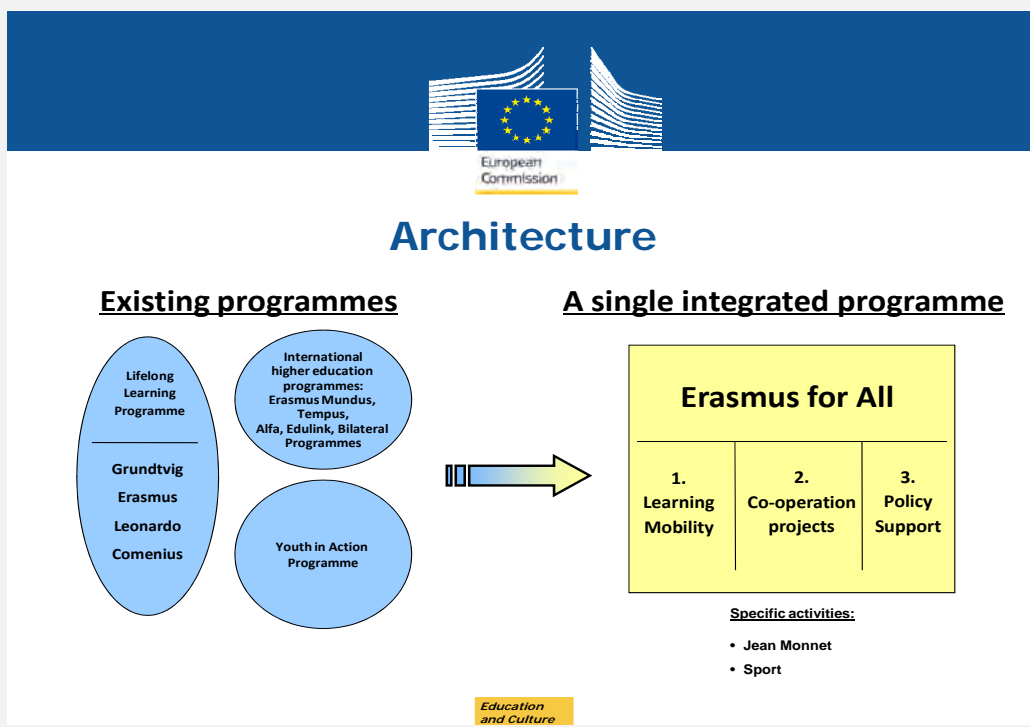
EU-kommisjonens forslag til nytt utdannings- ungdoms- og idrettsprogram er i april 2013 i slutfasen av vedtaksprosedyren, såkalt trilog, det vil si at det forhandles om endelig utforming mellom EU-kommisjonen, Rådet (medlemslandenes regjeringer) og Europaparlamentet. Det er en del av en større programpakke som skal gjelde for perioden 2014-20, som er perioden for EUs kommende langtidsbudsjett. Erasmus for alle er det største programmet etter forskningsprogrammet Horisont 2020. Det er utformet med tanke på å bidra til å oppfylle målene i *Europa 2020* – EUs strategi for smart, bærekraftig og inkluderende vekst som ble vedtatt i 2010.

Programmet skal etter planen gjelde for de 33 landene som i dag deltar i EUs Livslang læringsprogram (LLP), og etter hvert også flere kandidatland til EU. En viktig forandring og stor mulighet for norske institusjoner er at det for høyere utdanning vil være åpent for samarbeid med land utenfor EU/EØS.

Erasmus for alle er dels utarbeidet med tanke på sosial inkludering, dels som redskap for innovasjon og entreprenørskap for å få EU ut av krisen. Strukturen i programmet er ganske ulik den vi kjenner fra dagens livslang læringsprogram, der tiltakene hovedsakelig er inndelt etter nivå på utdanningen. I det nye programmet vil aktivitetene i stor grad være organisert etter type, og det vil bli mye mer vekt på nivå- og sektorvegripende samarbeid og på kunnskapsbasert politikkutvikling.

De tre hovedpilarene i programmet er 1) **Mobilitet** for studenter og ansatte; 2) **Prosjekt-samarbeid**, inklusive nyvinningen "Kunnskapsallianse" - store prosjekt som skal bygge på brede partnerskap med sektor- og/eller næringslivssamarbeid; og 3) **Politisk utdannings-samarbeid**, blant annet gjennom den åpne koordineringsmetoden.

Programforhandlingene per april 2013 viser at budsjettøkningen vil bli mindre enn foreslått, og at ungdomsdelen av programmet vil bli skilt ut i en egen del. Spørsmålet om norsk deltakelse vil bli avgjort gjennom stortingsbehandling. Bildet nedenfor viser oppbyggingen av Erasmus for alle slik programmet ble foreslått i 2011:

I tillegg til disse kunnskapspolitiske satsingsområdene, nasjonalt og gjennom EU, finnes det programmer av mer bistands- eller utenrikspolitisk karakter, med midler til høyere utdanningsinstitusjoner. Eurasiaprogrammet, NUFU og NOMA er de største programmene i denne sammenheng. Tabell V4.3 i vedlegget viser lærestedenes deltakelse i disse, i tillegg til mange andre og mindre programmer og ordninger for internasjonalt utdannings samarbeid.

I 2010-2012 ble det bevilget drøyt 67 millioner kroner til 20 langsiktige prosjektsamarbeid med Eurasia. Universitetet i Tromsø og UMB fikk tildelt henholdsvis fem og fire prosjekter, og til sammen nesten halvparten av den totale bevilgningen. Dernest følger Universitetet i Bergen og Høgskolen i Telemark, med henholdsvis tre og to prosjekter.

Det primære målet med det Norad-finansierte *Nasjonalt program for utvikling, forskning og utdanning* (NUFU) har vært å bidra til kapasitetsbygging ved samarbeidsuniversiteter i Afrika og Asia. I fjerde periode (2007-2012) har SIU fordelt rundt 300 millioner kroner. Universitetet i Bergen har hatt den største porteføljen, med 19 prosjekter og nesten 80 millioner kroner i samlet tildeling. Dernest følger tre store aktører, UMB, Universitetet i Oslo og NTNU, med henholdsvis 13, 10 og 10 prosjekter. Også gjennom Norads program for masterstudier (NOMA) støttes kompetanse- og kapasitetsbygging i sør. De tre største universitetene samt UMB har størst aktivitet i inneværende programperiode (2007-2014), men noen statlige høyskoler og vitenskapelige høyskoler deltar også (se vedleggstabell V4.3).

Det nye programmet for kapasitetsbygging i lav- og middelinntektsland, the Norwegian Programme for Capacity Building in Higher Education and Research for Development (NORHED), forvaltes av Norad og har en budsjetttramme på omtrent 150 millioner kroner i året. Høsten 2012 ble det bevilget såkornmidler, og til den første hovedutlysningen i mars 2013 kom det inn mer enn 160 søknader. Den økonomiske rammen for hvert enkelt av prosjektene som får støtte er 7-18 millioner kroner over (maksimalt) en femårsperiode.

4.3.3 Internasjonalt forskningssamarbeid

Andelen artikler publisert sammen med forskere fra andre land gir en indikasjon på omfanget av internasjonalt forskningssamarbeid. Tabell 4.9 viser andelen internasjonalt samforfattede artikler ved universiteter og høyskoler i 2011 og 2012. Blant universitetene er det UMB og UiB som hyppigst samarbeider med utenlandske forskere om sine artikler, mens NVH ligger på topp blant de vitenskapelige høyskolene. Blant de statlige høyskolene er andelen internasjonalt samforfattede artikler høyest ved de teknologitunge institusjonene HiG og HiNa. De små nord-norske høyskolene i Harstad og Nesna og Samisk høgskole er minst internasjonale når det gjelder forskningspublisering. Ved mange av de små private høyskolene ligger det et lavt antall artikler bak beregningen, og følgelig varierer andelen mye fra år til år. Blant dem som har et visst publiseringsvolum, er det en forholdsvis høy andel internasjonalt samforfattede artikler både ved Campus Kristiana og NITH. Samlet sett for hele UH-sektoren har andelen internasjonalt samforfattede artikler økt fra om lag 42 prosent i 2011 til 44 prosent i 2012.

Tabell 4.9 bygger på data fra CRISStin. Ettersom dette systemet ble etablert i 2011, vil det ennå ta noen år før det vil foreligge en tidsserie over utviklingen i internasjonalt samforfatterskap fra denne datakilden. Fra NIFU har vi imidlertid fått tidsseriedata (vedleggstabell V4.4). Tallene viser at andelen internasjonalt samforfatterskap ved de fleste universitetene og statlige vitenskapelige høyskolene har gått opp i perioden 2005-2011.

Tabell 4.9 Artikler med internasjonalt samforfatterskap per UH-institusjon 2011-2012. Antall og prosent.

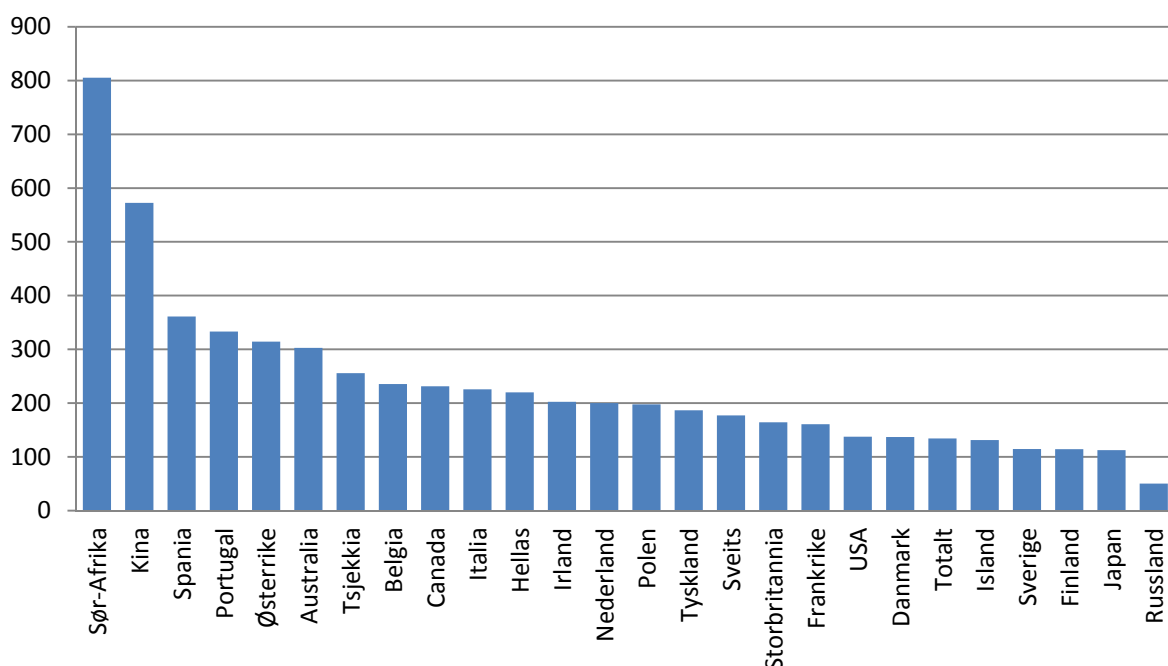
	2011			2012		
	Art. med int. samforf.f	Artikler totalt	Andel	Art. med int. samforf.f	Artikler totalt	Andel
Høgskolen i Bergen	107	199	53,8	57	140	40,7
Høgskolen i Buskerud	29	101	28,7	43	115	37,4
Høgskolen i Finnmark	6	30	20	3	24	12,5
Høgskolen i Gjøvik	52	96	54,2	45	98	45,9
Høgskolen i Harstad	3	31	9,7	1	24	4,2
Høgskolen i Hedmark	43	100	43	56	112	50
Høgskolen i Lillehammer	12	88	13,6	19	79	24,1
Høgskolen i Narvik	24	45	53,3	42	66	63,6
Høgskolen i Nesna	0	9	0	0	11	0
Høgskolen i Nord-Trøndelag	11	37	29,7	19	54	35,2
Høgskolen i Oslo og Akershus	66	302	21,9	67	323	20,7
Høgskolen i Sogn og Fjordane	20	53	37,7	20	62	32,3
Høgskolen i Sør-Trøndelag	18	116	15,5	24	113	21,2
Høgskolen i Telemark	22	85	25,9	25	124	20,2
Høgskolen i Vestfold	24	94	25,5	29	115	25,2
Høgskolen i Volda	3	59	5,1	4	30	13,3
Høgskolen i Østfold	4	48	8,3	8	72	11,1
Høgskolen i Ålesund	6	23	26,1	11	25	44
Høgskolen Stord/Haugesund	12	57	21,1	9	57	15,8
Samisk høgskole	2	18	11,1	1	18	5,6
NTNU	1032	2598	39,7	1213	3081	39,4
UMB	341	650	52,5	431	788	54,7
Universitetet i Agder	91	319	28,5	150	417	36
Universitetet i Bergen	1223	2369	51,6	1404	2593	54,1
Universitetet i Nordland	40	131	30,5	48	141	34
Universitetet i Oslo	1809	4181	43,3	2050	4436	46,2
Universitetet i Stavanger	134	422	31,8	162	457	35,4
Universitetet i Tromsø	510	1194	42,7	611	1261	48,5
Høgskolen i Molde	28	71	39,4	26	62	41,9
Norges handelshøgskole	51	152	33,6	56	152	36,8
Norges idrettshøgskole	60	144	41,7	95	186	51,1
Norges veterinærhøgskole	106	215	49,3	150	261	57,5
Det teologiske menighetsfakultet	1	47	2,1	1	34	2,9
Handelshøgskolen BI	47	167	28,1	67	191	35,1
Misjonshøgskolen	0	16	0	0	16	0
Ansgar Teologiske Høgskole	0	7	0	0	10	0
Betanien diakonale høgskole	0	5	0	0	2	0
Campus Kristiania - Markedshøgskolen	15	29	51,7	12	26	46,2
Diakonhjemmet høgskole	1	34	2,9	1	32	3,1
Dronning Mauds Minne Høgskole	2	12	16,7	4	19	21,1
Fjellhaug Internasjonale Høgskole	0	7	0	0	3	0
Haraldsplass diakonale høgskole	1	6	16,7	7	13	53,8
Høgskolen i Staffeldtsgate	0	1	0	0	1	0
Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling	0	0	0	0	1	0
Høgskolen Diakonova	2	3	66,7	1	6	16,7
Lovisenberg diakonale høgskole	9	21	42,9	5	19	26,3
Mediehøgskolen Gimlekollen	1	5	20	0	3	0
NLA Høgskolen	0	16	0	2	23	8,7
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	6	13	46,2	7	14	50

Rudolf Steinerhøgskolen	1	4	25	0	5	0
Westerdals Høgskole	-	-	-	0	1	0
Sum sektor	5294	12 720	41,6	6207	14 056	44,2

Tabellen viser prosentandel periodikaartikler med minst en internasjonal forfatteradresse.

Antallet norske vitenskapelige artikler med utenlandske medforfattere har vokst med 134 prosent fra perioden 1997-2001 til perioden 2007-11 (figur 4.5). Veksten har i hovedsak to forklaringer: Økt andel internasjonalt samforfattede artikler, fra 39 prosent i 1997 til 57 prosent i 2011, og sterk vekst i publiseringsvolumet, fra ca. 4550 artikler i 1997 til ca. 10 250 artikler i 2011. I disse tallene er artikler fra instituttsektoren og helseforetakene også inkludert. Noe av veksten i antall artikler kan også skyldes utvidet statistikkgrunnlag i den bibliografiske databasen som ligger til grunn for tallene, men det meste er reell volumvekst. Figur 4.5 viser hvilke land sampubliseringen har økt aller mest med mellom de to fireårsperiodene. Nye, framvoksende forskningsnasjoner som Sør-Afrika og Kina, og sør- og østeuropeiske land dominerer blant de landene norske forskere har økt samarbeidet mest med. Det er likevel fortsatt de tradisjonelt viktigste samarbeidspartnerne norske forskere publiserer mest sammen med, målt i antall artikler: USA, Storbritannia, Sverige, Tyskland, Danmark og Frankrike. Blant landene i oversikten har samarbeidet vokst minst med Japan og Russland, til tross for at begge disse landene er prioriterte partnere i norsk internasjonalt forskningssamarbeid.

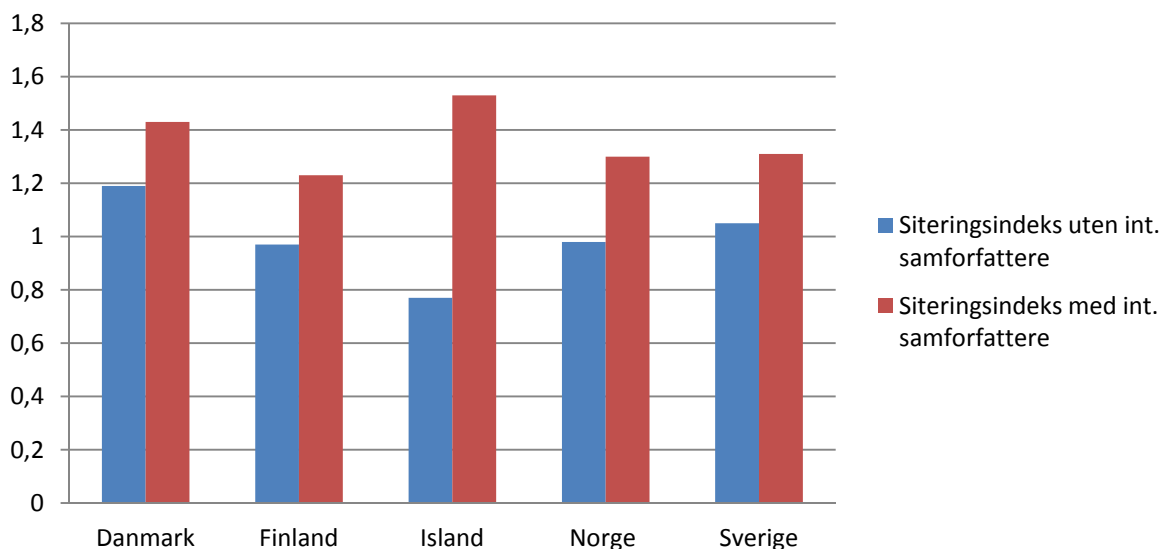
Figur 4.5 Vekst i antall samforfattede artikler per land fra 1997-01 til 2007-11. Prosent.

Kilde: Indikatorrapporten 2012/Thomson Reuters

Betydningen av internasjonalt samarbeid for forskningens synlighet og gjennomslagskraft er dokumentert i figur 4.6. Relativ siteringsindeks for vitenskapelige artikler med og uten internasjonale samarbeidspartnere er sammenliknet for de fem nordiske landene (Nordforsk 2011). Verdien én (1) betyr at artikkelen siteres på linje med den gjennomsnittlige artikkelen i verden. For tre av landene – Finland, Island og Norge – siteres nasjonalt forfattede artikler under verdensgjennomsnittet, mens de internasjonalt samforfattede artiklene siteres til dels betydelig over snittet. Særlig for Island er utslaget dramatisk, men også de andre landene oppnår en stor gevinst av internasjonalt samarbeid i form av økt sitering.

Figur 4.6 Relativ siteringsindeks for artikler med og uten internasjonale medforfattere

Kilde: Nordforsk/NORIA-net

4.3.4 Sammenheng mellom utdannings- og forskningssamarbeid

Bedre kobling mellom internasjonalt utdannings- og forskningssamarbeid er en viktig nasjonal målsetning. Ett av målene i Kvalitetsreformen, og senere i stortingsmeldingen fra 2009 om internasjonalisering av utdanning (St.meld. nr. 14 (2008-2009)), var at samarbeid i større grad skulle bidra til kvalitetsheving av norsk utdanning. Det skulle blant annet oppnås gjennom sterkere institusjonsforankring og tettere kobling mellom forsknings- og utdannings-samarbeid.

Som det kommer fram i analysen av statlige institusjoners gjeldende strategier og handlingsplaner for internasjonalisering, nevnes slik kobling i mange av dokumentene, om enn på ulikt vis (SIU-rapport 3/2013). Noen læresteder ønsker å knytte studentutveksling mer opp til eksisterende forskningssamarbeid, mens andre vil styrke faglig forankring av internasjonale samarbeidsavtaler, to varianter omkring samme tematikk. Andre igjen er mer eksplisitte på det å ville koble forsknings- og utdanningssamarbeid.

Mange av de institusjonene som i sine strategi- og plandokumenter omtaler tettere kobling mellom internasjonalt forsknings- og utdanningssamarbeid, gjør det i nokså generelle vendinger. Det kan være en utfordring å konkretisere hvordan dette i praksis skal foregå. Ett av lærestedene skriver for eksempel at ”Internasjonalt samarbeid skal være forskningsbasert i den forstand at aktivitetene i størst mulig grad skal være basert på det vitenskapelige personalets internasjonale forskningssamarbeid og nettverk”, mens et annet skriver: ”Ved prioritering av ressurser skal det leggjast vekt på område og tiltak som kople utdanning, forskning og studentutveksling.” Ved et tredje lærested munter det ut i noe mer konkret: ”Mobilitet for studenter og forskere skal i større grad ses i sammenheng gjennom kobling av internasjonalt forsknings- og utdanningssamarbeid [...]. Alle masterprogrammer skal identifisere et utvalg samarbeidsinstitusjoner som det inngås avtaler om studentutveksling med og som studentene innenfor studieprogrammet skal anbefales å reise ut til som kvalitetssikrer utenlandsoppholdene.”

En studie av sammenhenger mellom internasjonalt utdannings- og forskningssamarbeid viser at de fleste undersøkte prosjektene kom i stand gjennom nettverk etablert ved forsker- og studentmobilitet (SIU-rapport 1/2013). Studien viser også at utdanningssamarbeid og

studentmobilitet benyttes for å etablere forskningssamarbeid. En viktig motivasjon som mange av de intervjuede forskerne oppgir for samarbeid om utdanning, er at det kan bidra til å bygge opp fagmiljø, rekruttere gode studenter (og på sikt forskere), samt skape nye eller styrke etablerte internasjonale nettverk. En av konklusjonene i studien er at direkte koblinger mellom forskning og utdanning i internasjonalt samarbeid er mest aktuelt på master- og ph.d.-nivå, mens det på bachelor-nivå i stor grad vil måtte handle om kvalitetssikring av kurs og mobilitetsavtaler. En annen konklusjon er at det ser ut til å være lettere å knytte kortvarig enn mer langvarig studentmobilitet opp mot forskningssamarbeid. Eksempelvis er spesialiserte kurs/workshops, sommerskoler og feltarbeid aktiviteter som ofte knytter forskning og utdanning sammen.

Nytt program for kobling av internasjonalt forsknings- og utdannings-samarbeid

UTFORSK-programmet er et nytt virkemiddel for å styrke sammenhengen mellom forskning og høyere utdanning i internasjonalt samarbeid. Hovedmålet er å øke kvaliteten i internasjonalt forsknings- og høyere utdannings-samarbeid og styrke langsiktige institusjonelle forbindelser med strategiske samarbeidsland.

I første omgang skal UTFORSK, som per april 2013 er i oppstartsfasen, rettes mot Brasil, Russland, India, Kina, Sør-Afrika (BRIKS-landene) og Japan. Kunnskapsdepartementet har bevilget midler for en treårig pilotfase, og programmet skal administreres og utvikles videre av SIU i samarbeid med Norges forskningsråd. Den økonomiske rammen for pilotfasen er 13 millioner kroner.

Mesteparten av midlene skal gå til institusjonssamarbeid som bygger på eksisterende internasjonale forskningsprosjekter finansiert gjennom Norges forskningsråd. Ved hjelp av midler fra UTFORSK skal lærestedene kunne knytte utdanningsaktiviteter til disse prosjektene, eksempelvis studentutveksling, forsker-/veiledermobilitet, studentinvolvering i forskning, intensivkurs, seminarer og felles studieprogram eller grader.

Alle norske universiteter og høyskoler kan søke midler fra UTFORSK sammen med samarbeidspartnere i de aktuelle landene, men vilkåret om allerede mottatt støtte gjennom NFR snevrer inn målgruppen. I pilotfasen vil 5-7 prosjekter få støtte på maksimalt en halv million kroner per år i inntil tre år. Parallelt med pilotprogrammet utvikler SIU og NFR partnerskapsprogrammet i UTFORSK. Våren 2013 legges et utlysingsforslag fram for UH-sektoren for kommentarer og innspill. Tildeling av prosjektmidler er planlagt å skulle skje sent på høsten, med tidligste oppstart rundt årsskiftet 2013/14.

I tillegg til å støtte partnerskapsprosjekter skal UTFORSK bidra til å styrke kunnskapsgrunnlaget om internasjonalt høyere utdannings- og forskningssamarbeid, særlig overfor BRIKS-landene og Japan. Det er meningen å gjøre programmet fleksibelt, etter modell fra Partnerskapsprogrammet for Nord-Amerika, slik at for eksempel seminarer og delegasjonsreiser kan få støtte.

4.4 Den internasjonale campus

Internasjonalisering av norsk høyere utdanning handler om mer enn å sende norske studenter på utenlandsopphold, og internasjonalisering hjemme var en sentral del av Kvalitetsreformen. Det er viktig å skape et internasjonalt læringsmiljø hjemme, slik at det flertallet av norske studenter som ikke drar på utveksling, kan få internasjonale impulser.

SIUs analyse av strategier og handlingsplaner for internasjonalisering viser at statlige institusjoner legger opp til en rekke tiltak for å skape et internasjonalt læringsmiljø, deriblant

engelskspråklig pensumlitteratur, utenlandske gjesteforelesere, internasjonale konferanser, sommerskole, internasjonal uke og sosiale aktiviteter/fadderordninger for å integrere internasjonale og norske studenter (SIU-rapport 3/2013). Det kanskje mest sentrale for å oppnå ”internasjonalisering hjemme” er at lærestedet klarer å tiltrekke seg utenlandske studenter og faglige ansatte. For å få dette til er det nødvendig å tilby emner og kursopplegg på engelsk.

4.4.1 Engelskspråklige studietilbud

Inntil den reviderte nasjonale målstrukturen fra 2012, var ”antall fremmedspråklige studietilbud” en av de styringsparametrene som norske universiteter og høyskoler årlig måtte rapportere inn. De siste fem årene har antallet fremmedspråklige emner nesten blitt fordoblet (språkfagene er holdt utenfor, så i praksis betyr fremmedspråklig her det samme som engelskspråklig). Det meste av veksten rent antallsmessig har kommet ved universitetene, men relativt sett har økningen vært større i de andre institusjonskategoriene (unntatt for kunsthøyskolene). For de statlige høyskolene har veksten vært særlig stor de siste to årene.⁵

Tabell 4.10 Fremmedspråklige utdanningstilbud 2007–2012. Antall og prosent endring

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Endring 2011-12	
							Antall	Prosent
Delsum statlige høyskoler	305	440	435	435	538	660	122	23
NTNU	656	762	1040	1106	1111	1099	- 12	- 1
UMB	228	221	237	235	225	237	12	5
Universitetet i Agder	103	153	156	171	178	172	- 6	- 3
Universitetet i Bergen	131	174	195	341	379	435	56	15
Universitetet i Nordland	85	105	164	136	119	134	15	13
Universitetet i Oslo	441	444	477	495	578	570	- 8	- 1
Universitetet i Stavanger	71	96	125	149	162	190	28	17
Universitetet i Tromsø	60	256	348	362	394	379	- 15	- 4
Delsum universiteter	1775	2211	2742	2995	3146	3216	70	2
Delsum statlige vitensk. høyskoler	85	234	265	230	238	259	21	9
Delsum kunsthøyskoler	20	36	12	12	12	12	0	0
Delsum private vitensk. høyskoler	180	241	224	280	344	370	26	8
Delsum private høyskoler	14	21	14	15	18	26	8	44
Sum	2379	3183	3692	3967	4296	4543	247	6

Tabellen viser antall emner der emnets språk ikke er registrert med norsk (nynorsk/bokmål) eller ukjent. Språkutdanninger er ikke tatt med. Data tilgjengelig f.o.m. 2007. For en fullstendig institusjonsoversikt, se vedleggstabell V4.5.

Ved universitetene i Bergen, Nordland og Stavanger var det en betydelig vekst i antall fremmedspråklige emner fra 2011 til 2012. Tilbudet ved NTNU har ikke økt de to siste årene, men er likevel fortsatt det klart høyeste, og representerer nesten en fjerdedel av totalen. Dersom vi tar i betraktning forskjellene i antall registrerte studenter ved universitetene, er det bare UMB som kan måle seg med NTNU. Samlet sett står de åtte universitetene for nesten tre fjerdedeler av alle de engelskspråklige emnene, noe de også gjorde i 2007.

Antall engelskspråklige mastergrader som tilbys ved norske læresteder, har ligget stabilt rundt 220 de siste to årene (tabell 4.11). De fire eldste universitetene står for over halvparten av disse tilbudene. Høgskolen i Bergen er i perioden 2010-12 eneste nye lærested på listen over dem som tilbyr engelskspråklige mastergrader. Det er ikke unaturlig at antallet gradstilbud er mer stabilt enn antallet fremmedspråklige emner, som er av kortere varighet, og som både kan

⁵ For noen av institusjonene er svingningene såpass store at de sannsynligvis dels skyldes mangelfull eller inkonsekvent rapportering. Et annet forbehold her er at tallene ikke sier noe om emnenes størrelse, som kan variere ut fra lærestedenes faglige profiler og strukturering av studieopplegg.

startes opp og avvikles raskere enn et gradsstudium. Samtidig er tallene for engelskspråklige mastergrader påfallende stabile, tatt i betraktning at det i denne toårsperioden totalt sett ble opprettet nesten 150 nye (og lagt ned omtrent 40) mastergrader i den norske UH-sektoren (tall fra DBH).

Tabell 4.11 Engelskspråklige mastergrader 2010–2012. Antall

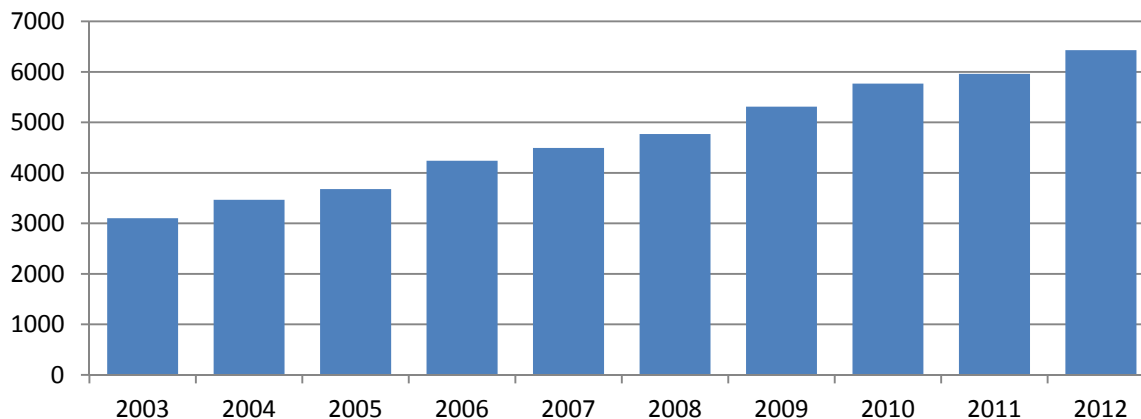
Statlige høyskoler	2010	2011	2012
Høgskolen i Bergen		2	2
Høgskolen i Buskerud	1	1	1
Høgskolen i Gjøvik	3	3	3
Høgskolen i Hedmark	1	1	1
Høgskolen i Oslo og Akershus	6	6	6
Høgskolen i Telemark	3	3	4
Høgskolen i Vestfold	3	3	3
Høgskolen i Østfold	1	1	1
Høgskolen i Ålesund	2	2	2
Universiteter			
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	31	31	31
Universitetet for miljø- og biovitenskap	14	15	14
Universitetet i Agder	6	6	6
Universitetet i Bergen	30	30	30
Universitetet i Nordland	6	6	6
Universitetet i Oslo	45	44	42
Universitetet i Stavanger	10	11	11
Universitetet i Tromsø	22	23	23
Statlige vitenskapelige høyskoler			
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	3	3	4
Høgskolen i Molde	4	3	3
Norges handelshøyskole	6	6	6
Norges musikkhøgskole	5	5	6
Kunsthøyskoler			
Kunsthøgskolen i Bergen	2	2	2
Private vitenskapelige høyskoler			
Det teologiske menighetsfakultet	2	2	2
Handelshøyskolen BI	9	9	9
Misjonshøgskolen	2	2	2
Private høyskoler			
Diakonhjemmet høyskole	1	1	1
NLA Høgskolen	1	1	1
Sum	219	222	222

Kilde: www.studyinnorway.no. Tall fra før 2010 er ikke tilgjengelig.

4.4.2 Utenlandske studenter i Norge

I tillegg til studietilbud på engelsk er tilstedeværelse av utenlandske studenter en indikator på hvor internasjonalt innrettet norske læresteder er. Som for de utreisende norske studentene kan vi trekke et hovedskille mellom utvekslingsstudenter, som oppholder seg ved et norsk lærested ett semester eller to og får dette innpasset i graden ved sin hjemmeinstitusjon, og gradsstudenter, som søker seg direkte inn ved et norsk lærested for å studere i kortere eller lenger tid. I Kvalitetsreformen var det, som tidligere nevnt, særlig utvekslingsstudenten som fikk oppmerksomhet. Figur 4.7 viser at det siden reformen ble gjennomført, har vært en dobling av antallet innreisende utvekslingsstudenter, slik vi tidligere i kapitlet har sett også er tilfellet for utreisende utvekslingsstudenter.

Figur 4.7 Innreisende utvekslingsstudenter 2003–2012. Antall

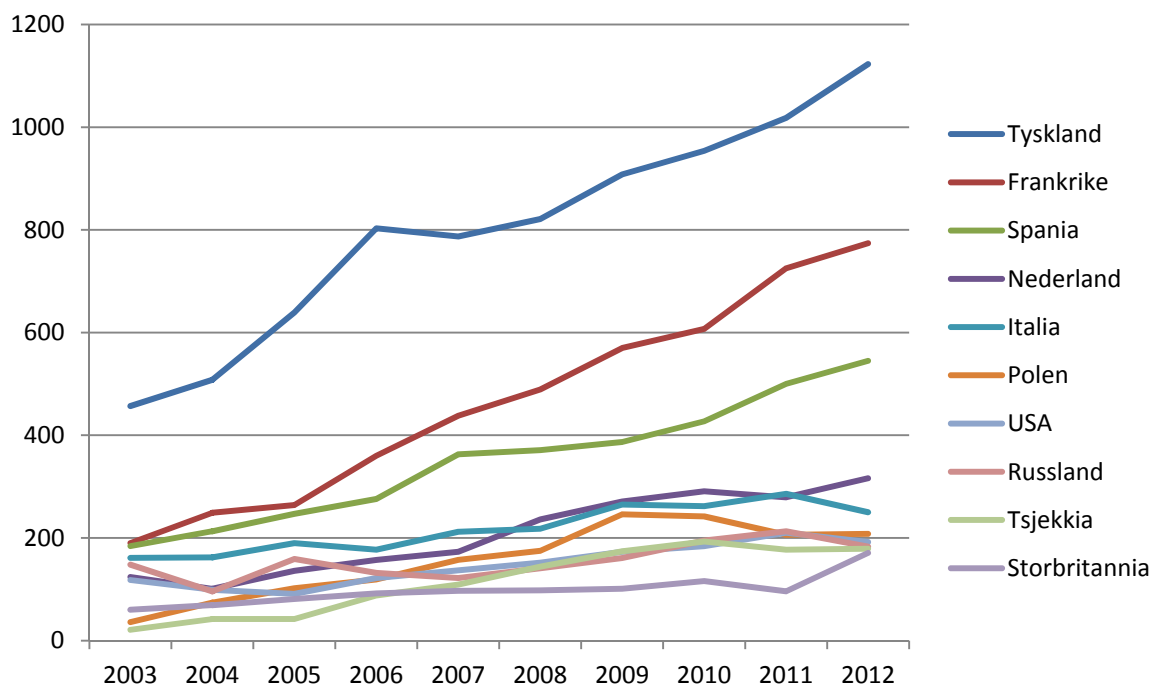

Figuren viser antall innreisende utvekslingsstudenter (vår- og høstsemester). Individbaserte avtaler er ikke tatt med. Tabell V4.6 i vedlegget gir de nøyaktige tallene, og tabell V4.7 tallene for hver enkelt institusjon.

Figur 4.8 viser utviklingen det siste tiåret for de landene det kom flest utvekslingsstudenter fra i 2012. Gjennom hele perioden kom det flest tyske studenter, etterfulgt av franske og spanske. Av disse tre nasjonalitetene var det størst prosentmessig økning av franske studenter. Godt over halvparten av de tyske utvekslingsstudentene i 2012 drar til ett av de tre største universitetene, mens de franske og spanske fordeler seg jevnere utover de norske lærestedene. For alle tre gruppene er NTNU den mest populære vertsinstitusjonen (kilde: DBH).

Størst prosentmessig økning det siste året var det for utvekslingsstudenter fra Storbritannia. Nesten halvparten av denne økningen skyldtes mobilitet gjennom to Erasmus Mundus-prosjekter (ved UiO og UiT). Det viser – som for fellesgrader – hvor nyttig og viktig Erasmus Mundus er for å møte krevende utfordringer i internasjonalt utdannings samarbeid.

Figur 4.8 Innreisende utvekslingsstudenter, ti største land, 2003–2012. Antall

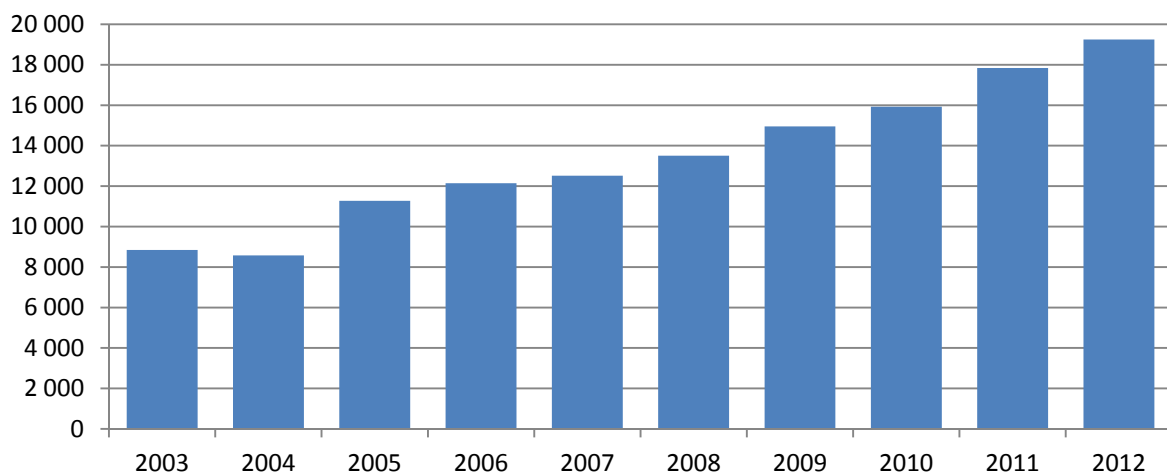
Figuren viser innreisende utvekslingsstudenter fordelt på land, sortert etter antall i 2012 (vår- og høstsemester). Individbaserte avtaler er ikke tatt med. Tabell V4.5 i vedlegget viser de nøyaktige tallene, samt flere enkeltland.

Norske læresteder rapporterer antallet utenlandske statsborgere blant sine studenter. Disse tallene er mer usikre som mål på mobilitet, fordi det ikke skilles mellom ulike typer utenlandske statsborgere. De fleste vil være kommet til Norge for å studere, som utvekslings- eller gradsstudenter. Noen vil imidlertid ha kommet og fått opphold på annet grunnlag enn studier (for eksempel jobb, innvandring eller asyl), mens andre igjen deltar på tverrnasjonale tilbud og befinner seg ikke fysisk i Norge (se omtale av russiske og kinesiske studenter nedenfor). De neste to figurene må leses med disse forbeholdene, men gir likevel et bilde av utviklingen over tid, samt hvor de utenlandske studentene registrert ved norske læresteder kommer fra.

Som for utvekslingsstudentene har det vært omtrent en dobling i antallet utenlandske statsborgere siden Kvalitetsreformen ble gjennomført (figur 4.9). Med tanke på studentmobiliteten til Norge ser det altså ikke ut til at det har vært noen forskyvning i retning av utvekslingsopphold/delstudier, slik vi har sett er tilfellet for utreisende norske studenter.

I denne tiårsperioden har svensker, russere og tyskere vært de tre største nasjonalitetene blant de utenlandske studentene, men rekkefølgen dem i mellom har skiftet (figur 4.10). Fra 2005-2010 var det flest tyskere registrert. Siden har de blitt forbigått av både svensker og russere. Den fjerde viktigste utenlandske studentgruppen i Norge har helt siden 2004 vært kinesere, som i 2007 og 2008 lå helt oppe på tredjeplass, foran svenske.

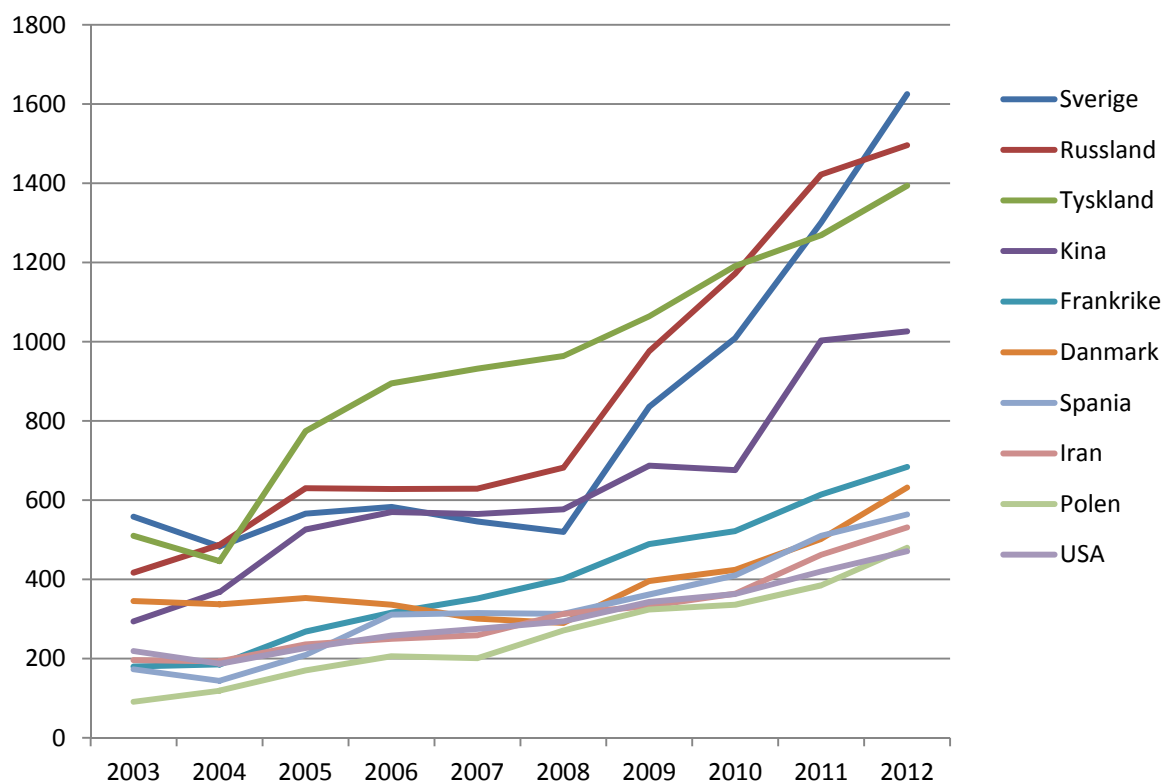
Figur 4.9 Utenlandske studenter i Norge 2003–2012. Antall

Figuren viser egenfinansierte utenlandske studenter (høst) som ikke deltar i studieprogrammer for forskerutdanning/andre programmer. Inkluderer personer uten studierett. Tabell V4.7 i vedlegget viser de nøyaktige tallene, mens tabell V4.8 viser hvordan de utenlandske studentene i Norge fordeler seg på studium.

Mye av økningen i antallet registrerte russiske og kinesiske studenter de siste par årene skyldes ikke studentmobilitet i tradisjonell forstand, men nye former for tverrnasjonale studietilbud. Omtrent en tredjedel av russerne følger fjernundervisning ved Høgskolen i Finnmark eller Universitetet i Nordland (i 2012 henholdsvis cirka 200 og 350 studenter). Noen av disse får stipend og tilbringer et semester i Norge, men de fleste forblir i Russland gjennom hele studiet, selv om de er registrerte ved HiF eller UiN. For Kina var det en økning på over 300 studenter fra 2010 til 2011; de fleste av disse var registrert på BIs samarbeidsprogram med Fudan School of Management, hvor kinesiske kandidater tildeles grad av BI men fysisk befinner seg i Shanghai. Slike typer tverrnasjonale studietilbud utfordrer etablerte premisser for internasjonalisering og studentmobilitet, for eksempel det at utenlandske studenter bidrar til en mer internasjonal campus eller at ”det å studere utenlands” betyr at man faktisk oppholder seg utenlands.

Figur 4.10 Utenlandske studenter i Norge, ti største land, 2003–2012. Antall

Figuren viser egenfinansierte utenlandske studenter (høst) som ikke deltar i studieprogrammer for forskerutdanning/andre programmer, sortert etter antall i 2012. Inkluderer personer uten studierett. Tabell V4.7 i vedlegget viser de nøyaktige tallene, samt flere enkeltland.

Dersom vi sammenstiller tallene for utvekslingsstudenter og utenlandske studenter i Norge (som også omfatter utvekslingsstudentene i høstsemesteret), finner vi klare forskjeller mellom land. Tyske, franske og spanske studenter kommer som oftest til Norge på utveksling, mot bare en liten andel av studentene med russisk, svensk og kinesisk statsborgerskap. Det betyr at russerne, svenskene og kineserne enten kommer som gradsstudenter, er kommet til Norge i annet primærøyemed enn studier, eller deltar på et tverrnasjonalt tilbud og ikke fysisk befinner seg i Norge (gjelder om lag en tredjedel av de russiske og kinesiske studentene).

Tabell 4.12 viser hvor stor andel de utenlandske statsborgerne utgjør av det totale antallet registrerte studenter. For tiårsperioden siden gjennomføringen av Kvalitetsreformen har det samlet sett vært 118 prosent økning i antallet utenlandske statsborgere ved norske læresteder. Den totale studentmassen vokste med bare 18 prosent i den samme perioden, noe som har ført til at andelen utenlandske statsborgere har steget fra 4,6 til 8,5 prosent.⁶

Ved universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene er det i gjennomsnitt omtrent dobbelt så høy andel utenlandske statsborgere blant studentene som ved de statlige og private høyskolene. De to kunsthøyskolene ligger aller høyest. Det er imidlertid betydelig variasjon innenfor institusjonstypene, eksempelvis for universitetene, fra 5 prosent ved Universitetet i Agder til 17 prosent ved UMB. Blant dem med høyest andel finner vi flest små og bare to mellomstore institusjoner (UMB og Høgskolen i Finnmark).

⁶ Den reelle økningen er noe lavere enn 118 prosent, siden noen av de private institusjonene (deriblant BI og de tre med høyest andel i 2012) først fra 2009 rapporterte inn antall utenlandske statsborgere. Det forklarer også det kraftige hoppet fra 2008 til 2009 for de private vitenskapelige og de private høyskolene.

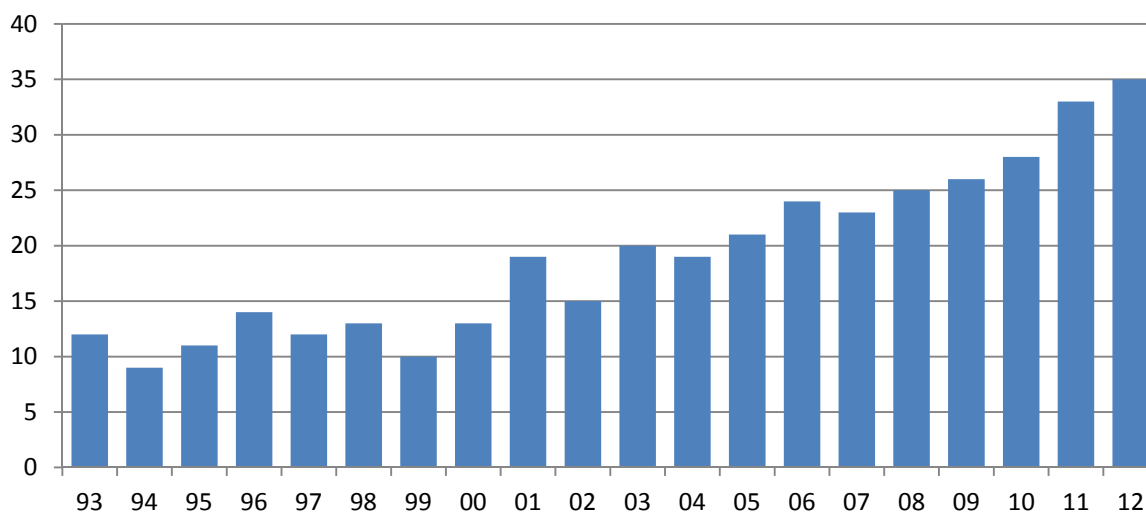
Tabell 4.12 Utenlandske statsborgere av totalt registrerte studenter 2003–2008. Prosent

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Statlige høyskoler	3,1	3,4	3,7	4,1	4,4	4,7	4,9	5,0	5,3	5,5
Universiteter	6,6	5,9	8,3	9,0	9,6	10,2	10,0	10,3	10,7	11,1
Statlige vitenskap. høyskoler	6,3	6,0	7,0	7,5	8,3	9,0	9,7	10,9	11,6	12,7
Kunsthøyskoler	11,1	12,4	11,3	11,5	11,7	11,9	12,9	12,8	17,1	21,3
Private vitenskap. høyskoler	0,4	0,2	0,4	0,5	0,4	0,3	5,1	5,4	7,7	7,4
Private høyskoler	0,9	1,8	1,8	1,8	1,6	1,7	3,6	3,3	4,5	4,9
Institusjoner med høyest andel (2012)										
Den norske Eurytmihøyskole	-	-	-	-	-	-	85,7	83,3	72,2	75,9
Høysk. for Ledelse og Teologi	-	-	-	-	-	-	37,5	21,6	42,9	54,1
Rudolf Steinerhøyskolen	-	-	-	-	-	-	18,8	22,4	25,8	27,8
Kunst- og designhøg. i Bergen	10,7	11	12,0	11,4	10,8	10,5	10,2	13,9	17,9	23,3
Norges musikkhøgskole	15,0	-	10,6	8,2	8,0	9,8	13,1	18,2	17,9	22,1
Arkitektur- og designh. i Oslo	14,7	11,3	-	8,9	11,6	11,6	13,5	18,1	16,3	21,0
Kunsthøgskolen i Oslo	11,3	13,1	10,9	11,6	12,2	12,8	14,5	12,1	16,6	19,9
Norges Dansehøyskole	-	-	-	-	2	1,0	12,9	17,1	22,5	19,3
Høgskolen i Finnmark	2,9	3,7	4,2	3,3	6,1	6,6	7,7	14,6	18,0	18,4
Barratt Due Musikk institutt	-	-	-	-	-	-	10,1	11,7	13,3	18,1
Bergen Arkitekthøgskole	-	-	-	-	-	-	17,0	23,3	78,8	17,2
UMB	9,1	9,6	12,6	12,9	14,5	16,4	14,0	16,3	17,1	17,0
Alle institusjonene	4,6	4,4	5,8	6,3	6,6	7,0	7,4	7,7	8,2	8,5

Tabellen viser prosentandel egenfinansierte utenlandske studenter (høstsemester), eksklusive studenter på studieprogrammer for forskerutdanning/andre programmer. Utenlandske studenter inkluderer personer uten studierett. Se tabell V4.10 i vedlegget for prosent innreisende utvekslingsstudenter og studenter under kvoteprogram av registrerte studenter..

4.4.3 Forskerutdanning

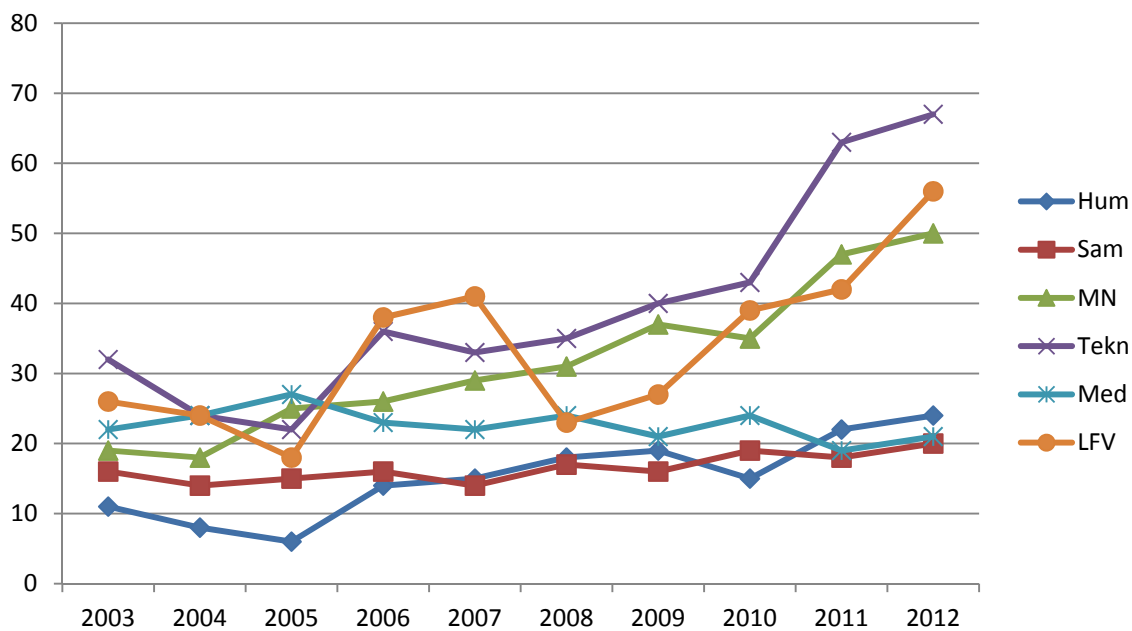
Andelen utenlandske statsborgere som avlegger norsk doktorgrad, har vært sterkt økende de siste 20 årene, og særlig siden 2000 (figur 4.11). I 2012 var 35 prosent av dem som avla doktorgraden i Norge, utlendinger, mot ca. 10 prosent for 20 år siden. Tatt i betraktning den svært kraftige veksten i antall avlagte doktorgrader totalt i denne perioden, er antallet utenlandske statsborgere blant doktorandene nesten tidoblet. Mens drøye 50 utlendinger avla graden i snitt for årene 1993 og 1994, lå tallet over 500 i 2012. Nesten hele veksten på drøye 200 avlagte doktorgrader siden 2008 kan tilskrives flere utenlandske statsborgere blant doktorandene.

Figur 4.11 Utenlandske statsborgere blant doktorander 1993–2012. Prosent.

Kilde: NIFU

To tredjedeler av doktorandene i teknologi var i 2012 utenlandske statsborgere (figur 4.12). Andelen har steget svært kraftig de to siste årene, fra litt over 40 prosent i 2010. I både MN-fag og LFV-fag (landbruksfag, fiskerifag og veterinærmedisin) rundet andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene 50 prosent i fjor. Også i humaniora har andelen utlendinger økt kraftig blant dem som avlegger doktorgraden, riktignok fra det klart laveste utgangspunktet for alle fagområdene. I 2012 var hver fjerde doktorand i humaniora utenlandsk statsborger. I samfunnsvitenskap er økningen i andelen utenlandske doktorander svært moderat, og i medisin har andelen til og med gått noe tilbake de siste årene. På begge fagområdene er andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene nå om lag 20 prosent.

Figur 4.12 Utenlandske statsborgere av doktorandene 2003–2012, fordelt på fagområde. Prosent.

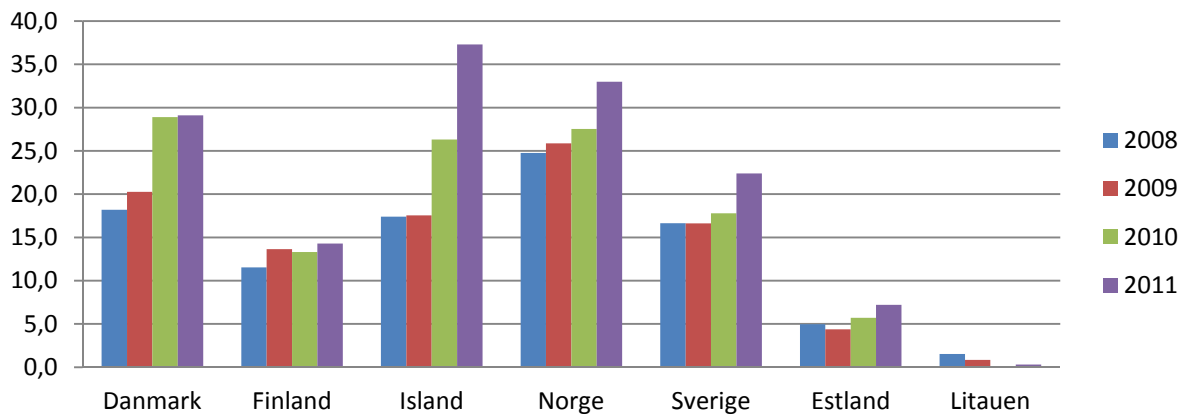

Kilde: NIFU

Sammenliknet med andre nordiske land, og ikke minst baltiske, har Norge høy andel utenlandske statsborgere blant doktorandene, jf. figur 4.13. Også Island og Danmark har høye andeler utenlandske statsborgere blant dem som tar doktorgraden, men ikke så høye som Norge i snitt for fireårsperioden som er dekket i figuren. Bare Norge og Island har passert en andel på 30 prosent. Sverige og Finland ligger i en mellomgruppe, mens de baltiske landene Estland og Litauen har svært få utlendinger blant doktorandene.

Den gjennomgående høye andelen utenlandske doktorander i Norge henger trolig sammen med gunstige betingelser for stipendiater. Spørsmålet er om Norge er like attraktiv for ferdige doktorander som for stipendiater. Blir de utenlandske doktorandene værende, eller finner de arbeid andre steder? En undersøkelse av alle som avla doktorgraden i Norge i perioden 2000-07, viser at 51 prosent av de utenlandske doktorandene var sysselsatt her i landet to år etter disputas. Tilsvarende tall for de norske doktorandene var 93 prosent (Bruen Olsen 2013). De fleste utlendingene som flytter ut av landet, drar ganske raskt etter disputas. Etter to år er utmobiliteten lav. Disse tallene tyder på en betydelig eksport av forskerkompetanse. På den annen side kommer det også et betydelig antall doktorgradsutdannede fra utlandet til Norge. I 2009 utgjorde personer med utenlandsk doktorgrad nesten 20 prosent av alle doktorgrads-utdannede i Norge. Mobiliteten både inn og ut av Norge bidrar til å utvide norske forskningsmiljøers internasjonale nettverk.

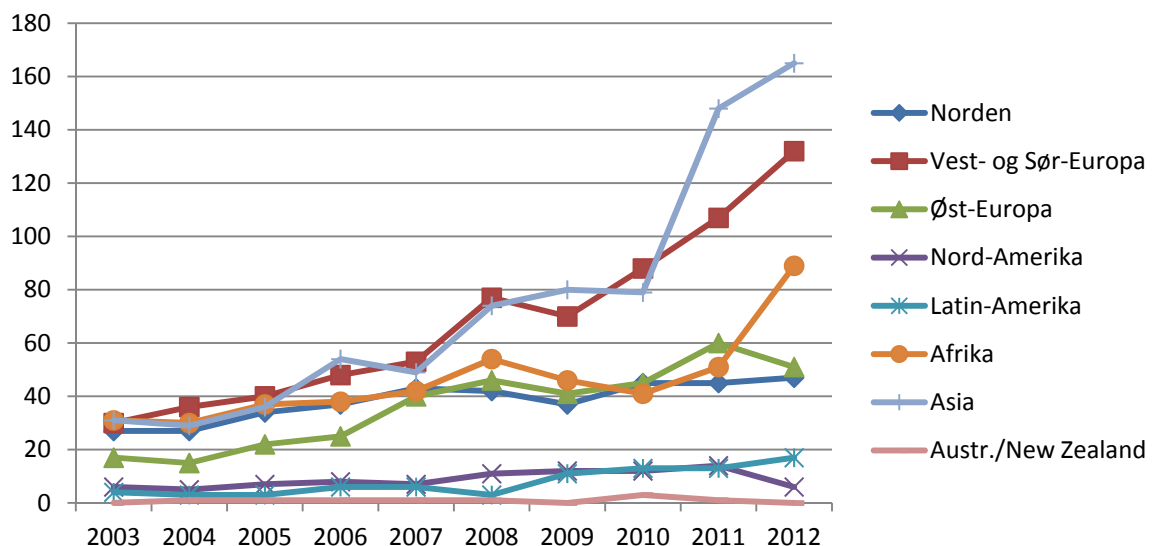
Figur 4.13 Utenlandske statsborgere blant doktorander i nordiske og baltiske land 2008–2011. Prosent.

Kilde: NIFU/NORBAL. Statsborgerskap er ukjent for et mindre antall doktorander i Danmark (2008,2010), Sverige (alle fire år) og Estland (2009,2011).

Om lag en tredjedel av de utenlandske doktorandene i 2012 kommer fra Asia (figur 4.14). Deretter følger Vest- og Sør-Europa, med ca. en fjerdedel av doktorandene. Andelen doktorander med opprinnelse i Afrika økte kraftig i 2012, etter å ha vært i tilbakegang lenge. Afrikanerne utgjorde i fjor den tredje største gruppen utenlandske doktorander i Norge. Under fem prosent av de utenlandske doktorandene har sin opprinnelse på det amerikanske kontinentet eller Oceania. Over tid har antallet asiatiske doktorander økt mest. De var over 400 prosent flere i 2012 enn i 2003. Også doktorander fra Vest- og Sør-Europa har vokst betydelig. Doktorander fra våre nordiske naboland har derimot vist en forholdsvis beskjeden økning. For ti år siden utgjorde disse en dobbelt så stor andel av de utenlandske doktorandene som i 2012.

Figur 4.14 Utenlandske doktorander 2003–2012, fordelt på opprinnelsesregion. Antall.

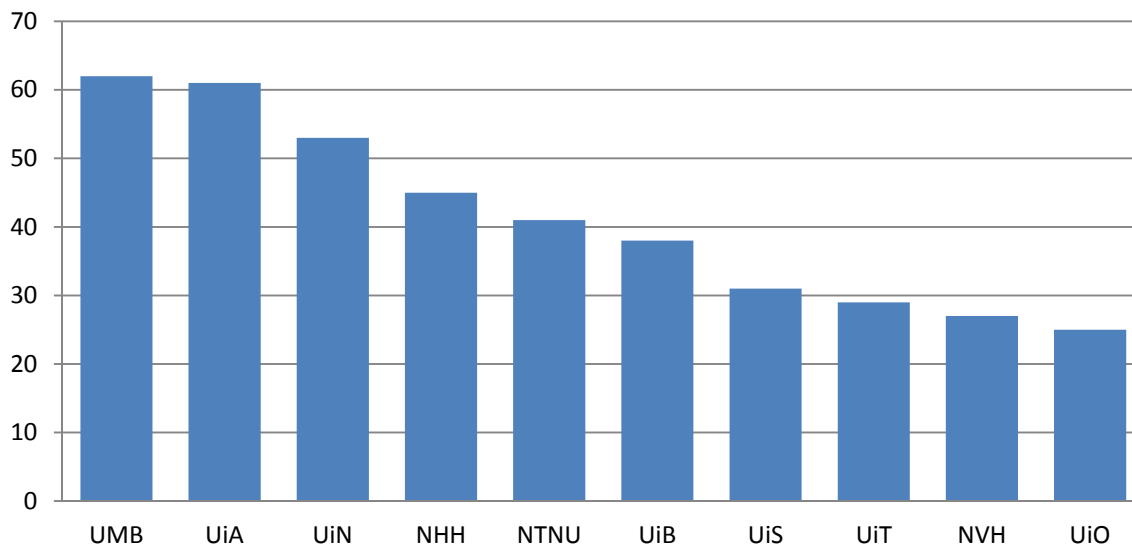

Kilde: NIFU

Andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene varierer kraftig mellom institusjonene. I figur 4.15 er denne andelen i 2012 framstilt for alle institusjoner med mer enn ti avlagte doktorgrader. UMB har gjennom hele 2000-tallet ligget høyest på denne statistikken, blant

annet grunnet høy andel kvotestudenter blant dem som tar doktorgraden ved institusjonen. UiB lå på 2000-tallet høyere enn NTNU, men de to siste årene har NTNU passert UiB i andel utlendinger blant doktorandene. Det henger trolig sammen med den svært sterke økningen i utenlandske statsborgere blant teknologidoktorandene.

Figur 4.15 Andel utenlandske doktorander per institusjon 2012. Prosent.

Kilde: NIFU

4.5 Samlet studentmobilitet

En samlet indikator for hvor internasjonale de norske lærestedene er når det gjelder studentmobilitet, er hvor stor andel av studentmassen som på et gitt tidspunkt er på utveksling i utlandet eller som er innkommende internasjonale studenter (norske gradsstudenter i utlandet holdes her utenfor, fordi de ikke er tilknyttet en norsk institusjon). Tabell 4.13 viser inn- og utreisende utvekslingsstudenter, samt kvotestudenter, som andel av antallet registrerte studenter totalt. Forholdstallene gir et bilde av den samlede studentmobiliteten og hvordan den har utviklet seg i tiårsperioden siden Kvalitetsreformen.

Vi ser at utvekslingsandelen har økt fra 3,1 til 5,3 prosent. Det er ved de statlige vitenskapelige høyskolene og kunsthøyskolene at andelen er høyest. Universitetene er nesten dobbelt så internasjonale som de statlige høyskolene, målt i studentutveksling.

Tabell 4.13 Utvekslingsstudenter av totalt registrerte studenter 2003–2012. Prosent

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Statlige høyskoler	2,0	2,3	2,6	2,8	3,0	3,1	3,1	3,3	3,4	3,3
Universiteter	3,5	4,3	4,7	5,3	5,5	5,6	6,0	6,4	6,5	7,0
Statlige vitensk. høyskoler	8,6	8,4	7,9	9,7	9,5	10,8	10,7	10,9	12,2	13,1
Kunsthøyskoler	8,3	10,8	9,5	9,1	10,9	10,4	11,8	10,5	9,0	8,4
Private vitensk. høyskoler	4,0	3,8	3,9	4,2	4,4	4,5	5,3	5,8	5,5	4,3
Private høyskoler	0,5	0,9	0,7	1,0	0,8	1,4	1,6	1,6	1,9	1,9
Sum	3,1	3,6	3,9	4,3	4,5	4,7	4,8	5,2	5,3	5,3

Viser inn- og utreisende utvekslingsstudenter (med unntak av individbaserte avtaler og programmer på FU-nivå), som andel av registrerte studenter totalt (egenfinansierte, høst). Inkluderer personer uten studierett. Se vedleggstabell V4.11 for tallene til de enkelte institusjonene.

Nordisk undersøkelse om studentmobilitet

Hva får noen studenter til å dra på utveksling eller praksisopphold utenlands, mens andre forblir ved hjemmeinstitusjonen gjennom hele studiet? Våren 2012 gjennomførte SIU en spørreundersøkelse blant 6 500 norske, svenske og danske studenter, i samarbeid med Universitets- og högskolerådet i Sverige og Centre for International Mobility (CIMO) i Finland. De som ble spurt, var siste års bachelor- og masterstudenter, både med og uten mobilitetserfaring.

I mange deler av verden er språk og økonomi de største barrierene for internasjonal studentmobilitet. Det gjelder i mindre grad for norske, svenske og finske studenter, som jevnt over har gode nok språkkunnskaper og muligheter for økonomisk støtte. Det viser seg også i studentenes svar på undersøkelsen, hvor de legger lite vekt på språk eller økonomi som hindring.

Når de som ikke har vært eller har tenkt seg utenlands som del av studiene blir spurt om hvorfor, vektlegger noen nære relasjoner som familie, kjæreste og/eller venner som en grunn til å bli hjemme. Samtidig vet vi at mobile studenter også har nære relasjoner, uten at det hindrer dem i å reise. De mobile studentene oppgir dessuten at det nettopp er deres nærmeste som i størst grad oppfordrer dem til utenlandsopphold.

Studentene opplever i liten grad absolutte barrierer for utveksling. Undersøkelsen viser at det heller er motivasjon som betyr mest for å drar eller ikke. For å øke mobilitet, som er et uttalt politisk mål i alle de tre landene og ved mange av de enkelte lærestedene, er det derfor viktig å oppfordre til og legge til rette for utvekslings- og praksisopphold utenlands som del av studiet. Undersøkelsen tyder også på at det kan være effektivt å bruke studenter med mobilitetserfaring mer i dette motivasjonsarbeidet. De spurte studentene oppgir andre studenter som den viktigste motivasjonskilden – mer enn lærere, rådgivere og internasjonale koordinatører.

Når studentene blir spurt om utbyttet av utvekslingsopphold, er de mest opptatt av det vi kan kalle personlig utvikling, og dernest bedring av jobbmuligheter etter studiene. Flertallet mener imidlertid ikke at utveksling gir høyere akademisk utbytte eller bedre kvalitet på utdanningen. Dette gjelder også for de studentene som selv har vært utenlands. Samtidig er personlig vekst og jobbmuligheter også sentrale sider ved utdanning, og det er ingen motsetning mellom disse og akademisk utbytte. Som en av studentene uttrykker det:

”I learned a lot from my student exchange on so many levels: language skills, social skills, cultural things, perspectives and study methods I would never have encountered on my home university’s courses – or anywhere else in my home country for that matter... I also learned a lot about myself. It was extremely maturing and liberating, both at the same time.”

Ikke desto mindre finnes det et ”mobilitetspotensiale” i bedre tilrettelegging for at utveksling og praksisopphold gir faglig utbytte, og i det å kommunisere dette bedre til studentene. Tilretteleggingen kan for eksempel skje ved å knytte studentutveksling mer opp til eksisterende forskningssamarbeid, eller styrke den faglige forankringen av internasjonale samarbeidsavtaler. Slike tiltak kan på den ene siden komme i konflikt med studentenes frihet til å reise akkurat hvor de vil, men på den andre siden føre til at flere reiser ut, høyere faglig utbytte og mindre sjanse for forsinkelser i studiene.

Rapporten *Living and Learning – Exchange Studies Abroad* (2013) kan lastes ned fra www.siu.no/nor/globalmeny/publikasjoner/alle-publikasjoner

4.6 Hovedtendenser internasjonalisering

- I studieåret 2011/12 var det 15 300 norske gradsstudenter på lånekassestipend i utlandet; en økning på over tusen fra året før og det høyeste tallet noensinne. Som andel av total studentmasse var det likevel flere gradsstudenter ved innføringen av Kvalitetsreformen.
- Mer enn en fjerdedel av de norske gradsstudentene drar til Storbritannia. Det mest populære studielandet et tiår tilbake, Australia, har falt ned til femteplass på lista, etter Danmark, Polen og USA.
- Antallet utreisende utvekslingsstudenter har doblet seg det siste tiåret, noe som er i tråd med Kvalitetsreformens framheving av delstudier framfor gradsstudier i utlandet.
- Veksten i antallet utreisende utvekslingsstudenter er størst for engelskspråklige land. I 2012 var USA det mest populære destinasjonslandet, foran Australia og Storbritannia.
- Det reiser også flere på utveksling til viktige europeiske samarbeidsland, som Danmark, Sverige, Tyskland og Frankrike, enn det gjorde for ti år siden. Her har imidlertid økningen vært betydelig mindre enn for de engelskspråklige landene.
- Andelen norske studenter som har et utenlandsopphold i løpet av studietiden (del- eller gradsstudier) har steget fra 17 til 21 prosent i tiårsperioden siden Kvalitetsreformen. Det betyr at Norge har nådd Bologna-landenes mobilitetsmål for 2020.
- Antallet internasjonale fellesgrader har gått fra 15 i 2009 til 34 i 2012, men veksten har avtatt. Cirka to tredeler av fellesgradene har kommet i stand gjennom Erasmus Mundus.
- Det er fortsatt universitetene som står for de fleste fellesgradene og mesteparten av det institusjonelle utdanningssamarbeidet med Nord-Amerika, Russland og Eurasia.
- Tre universiteter (NTNU, UiB og UiO) og to statlige høyskoler (Bergen og Gjøvik) fikk i 2012 midler fra det nye programmet for utdanningssamarbeid med Kina.
- Andelen norske vitenskapelige artikler publisert i samarbeid med utenlandske forfattere økte fra 39 prosent i 1997 til 57 prosent i 2011. Artikler med internasjonalt samforfatterskap siteres langt hyppigere enn artikler uten.
- De siste fem årene har antallet tilbudte engelskspråklige emner ved norske læresteder blitt bortimot fordoblet. Universitetene står for nesten tre fjerdedeler av tilbudet, men de andre institusjonstypene har hatt en sterkere prosentvis økning de senere årene.
- I 2012 tilbød norske læresteder 222 engelskspråklige mastergrader, like mange som året før. NTNU og universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø står for over halvparten av disse.
- Siden Kvalitetsreformens innføring har det vært en dobling i antallet innreisende utvekslingsstudenter. Gjennom hele tiårsperioden kom det flest tyske studenter, etterfulgt av franske og spanske.
- Det har også vært omtrent en dobling det siste tiåret i antallet utenlandske statsborgere registrert ved norske læresteder. Blant disse var det i 2012 flest svensker, etterfulgt av russere, tyskere og kinesere.
- Omtrent en tredel av de russiske og kinesiske studentene befinner seg ikke fysisk i Norge, men er registrerte på nye tverrnasjonale studieprogrammer i regi av HiF, UiN og BI.
- Andelen utenlandske statsborgere blant dem som avlegger doktorgraden i Norge, økte fra 20 prosent i 2003 til 35 prosent i 2012. I rene tall økte antallet utenlandske statsborgere blant doktorandene fra om lag 150 til over 500 i samme periode.

5. Universitetsmuseene

5.1 Innledning

Kunnskapsdepartementet har gjennom ansvaret for de statlige høyere utdanningsinstitusjonene det overordnede ansvaret for universitetsmuseene. Universitetsmuseene har en rolle som nasjonalmuseer for natur- og kulturhistorie.

Universitets- og høyskoleloven legger et særskilt ansvar til universitetene i Bergen, Oslo, Stavanger, Tromsø og Trondheim for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer med vitenskapelige samlinger og publikumsutstillinger. Dette er også formulert som ett av fem sektormål for UH-sektoren. Universitetsmuseene har et særskilt ansvar innen dokumentasjon, forskning og formidling av nasjonens kultur- og naturarv. Institusjonene forvalter mange millioner objekter av stor nasjonal og internasjonal verdi og er dermed meget sentrale kunnskapsleverandører til kultur- og naturforvaltningen.

Dette kapitlet handler om utviklingen ved universitetsmuseene på sentrale områder som organisering, styring og ledelse, forvaltning gjennom sikring og bevaring, digitalisering, tilsatte, forskning, formidling og bygg.

Arkeologisk museum

Arkeologisk museum i Stavanger ble etablert i 1975 og ble en del av Universitetet i Stavanger fra 1. januar 2009. Museet er kompetansesenter for miljøarkeologi og arbeider med Rogalands historie fra steinalder, bronsealder, jernalder og vikingtid frem til slutten av middelalderen. Arkeologisk museum gir faglig bistand til Riksantikvaren i kraft av å være faglige kompetansesenter innen kulturminnevern.

Arkeologisk museum (AM) ved UiS, Foto: Terje Tveit

Universitetsmuseet i Bergen

W.F.K. Christie var medlem av Riksforsamlingen på Eidsvoll våren 1814. Han var den viktigste drivkraften til at Bergens Museum ble en realitet i 1825, som igjen ble grunnlaget for etableringen av Universitetet i Bergen i 1946. Museet har to tverrfaglige avdelinger: De naturhistoriske samlingene og De kulturhistoriske samlingene.

Universitetsmuseet i Bergen (UmiB) ved UiB, Foto: Marianne Røsvik

Kulturhistorisk museum

Kulturhistorisk museum er en sammenslåing av Universitetets Oldsaksamling (etablert 1811), Myntkabinettet (etablert 1817) og Etnografisk museum (etablert 1857). Det ble senere sammenslått med Vikingskipmuseet hvor de best bevarte vikingskipene i verden er utstilt. Museet har to bygninger, på Tullinløkka og Bygdøy. Kulturhistorisk museum er faglig rådgiver for Riksantikvaren, fylkeskommuner og andre instanser i kulturminnevernet.

Kulturhistorisk museum (KHM) ved UiO, Foto: Nina Wallin Hansen

Naturhistorisk museum

Universitetsmuseene på Tøyen har en historie tilbake til 1812, da kong Frederik 6. ga gården Tøyen som gave til Norges nye universitet. Museet har 6,2 millioner naturvitenskapelige objekter, som utgjør 65 prosent av landets totale naturhistoriske samlinger. I 2012 fikk to av bygningene i Botanisk hage nytt navn, Zoologisk museum ble Robert Colletts hus og Geologisk museum ble Brøggers hus.

Naturhistorisk museum (NHM) ved UiO, Foto: Per E. Aas

Tromsø museum

Tromsø museum er Nord-Norges eldste vitenskapelige institusjon, etablert i 1872. I 1976 ble museet en del av Universitetet i Tromsø. Museet er organisert i to seksjoner, seksjon for naturvitenskap og seksjon for kulturvitenskap. Samlingene er i hovedsak fra landsdelen og andre nordlige områder, samt Arktisk. Seksjon for kulturvitenskap har et særlig ansvar for forskning omkring samisk kultur og historie.

Tromsø museum – Universitetsmuseet (TMU) ved UiT, Foto: Mari Karlstad

Vitenskapsmuseet

Vitenskapsmuseet har sin opprinnelse i Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, DKNVS, som ble stiftet i 1760. I 1926 ble Selskabet omorganisert til å være både akademi og museum. Museet ligger på Kalvskinnet og er delt inn i fire fagseksjoner, arkeologi og kulturhistorie, arkeometri, formidling og naturhistorie.

Vitenskapsmuseet (VM) ved NTNU, Foto: Åge Hojem

5.2 Organisering, styring og ledelse

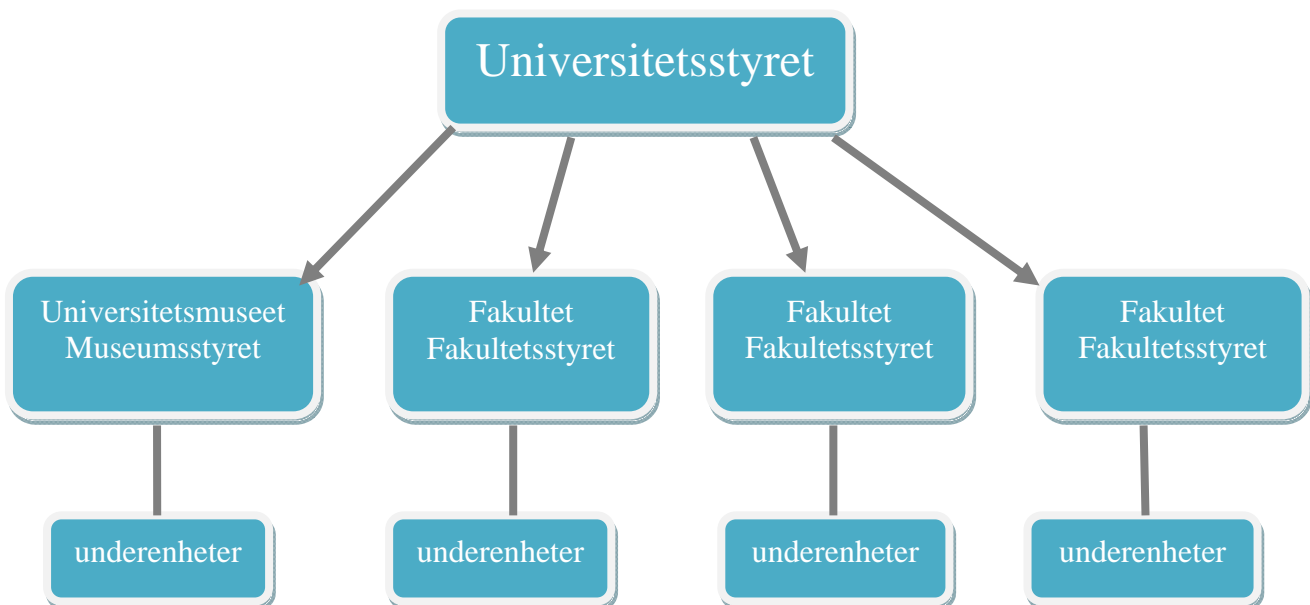
Universitetsmuseene er underlagt universitetsstyrene, med ansvar og rettigheter på linje med fakultetene (figur 5.1) Universitetene har en museumsdirektør og en administrasjon som svarer til museumstyret med ekstern styrerepresentasjon. Museumstyret har ansvar for virksomheten ved museene, og én viktig oppgave er å fastsette strategier for forsknings- og formidlingsvirksomheten som samsvarer med universitetets strategier.

Kunnskapsdepartementet har lagt vekt på bedre integrering og forankring av museenes strategier ved universitetene. Som en del av Kunnskapsdepartementets oppfølging av St.meld. nr. 15 (2007-2008) har det vært avholdt egne styringsmøter mellom Kunnskapsdepartementet, universitetsmuseene og universitetsstyrene. Departementet har registrert at strategiene til universitetsmuseene, i større grad enn tidligere, er blitt en del av universitetenes strategier. Departementet anser det nå ikke lenger nødvendig å opprettholde egne årlige styringsmøter om universitetsmuseene. Slike styringsmøter vil for fremtiden bli holdt ved behov, minimum en gang per styreperiode.

For den videre faglige utviklingen av universitetsmuseene er det viktig at universitetsledelsen setter konkrete mål og prioriterer ressurser for å nå målene som er satt i de ulike strategiene. Universitetsmuseene har nå i større grad fastsatt virksomhetsmål og handlingsplaner for forvaltningsoppgavene sine.

Universitets- og høgskolerådet har også et eget museumsutvalg (UHRM) som er et rådgivende og koordinerende utvalg for saker som gjelder samarbeid og koordinering innenfor universitetsmuseenes arbeidsområde.

Figur 5.1 Illustrasjon over organisering av universitetsmuseene ved universitetene

5.3 Sikring og bevaring

Sikring og bevaring av den kulturhistoriske og naturhistoriske arven er den viktigste forvaltningsoppgaven til universitetsmuseene. Riksrevisjonen har tidligere påpekt utilstrekkelige sikrings- og bevaringsforhold ved museene. Kunnskapsdepartementet har i perioden 2008-12 tildelt om lag 50 mill. kroner til sikring og bevaring av samlingene. Midlene kommer i tillegg til universitetenes rammefinansiering.

Tabell 5.1 Tilleggstildeling til sikring og bevaring 2010-2012 (mill.kroner)

Universitet	2008	2009	2010	2011	2012	SUM
NTNU	1,5	3	1,5	1,5	1,2	8,7
UiB	1,5	3	1,5	1,5	1,2	8,7
UiO	3	6,7	5	5	4	23,7
UiS	1	1*	0,8	0,8	0,6	4,2
UiT	1	2,4	1,2	1,2	1	6,8
Sum	8	16,1	10	10	8	52,1

*midler til integrering av UiS og Arkeologisk museum

Kunnskapsdepartementet tildelte 30 mill. kroner over tre år til Universitetet i Oslo i statsbudsjettet 2013. Midlene er knyttet til dokumentasjon, sikring og forskning på de alun-konserverte gjenstandene. Sikring av samlingene innebærer ytre vern av objektene, mens bevaring viser til behandling av samlingene. For 2011 ble det utarbeidet nye indikatorer for sikring og bevaring⁷. Dette ble gjort for bedre å fange opp resultater av de årlige forbedringene. Resultatene fra tidligere år har vist at universitetsmuseene har kommet noe lenger i bevaring enn sikring av objektene. Det er dermed knyttet størst risiko til sikring av objektene, som gjenspeiler behovet for hensiktsmessige og godt sikrede lokaler for forvaltningen av nasjonalskattene.

Tabell 5.2 viser at det er store variasjoner i sikringen ved universitetsmuseene. En del av forklaringen kan skyldes tilstanden til enkelte bygg. Universitetet i Bergen skal flytte store deler av samlingene til et nytt magasin i Hansahallene, som vil føre til bedre sikring av objektene. Prosessen ferdigstilles i 2014. Kulturhistorisk museum har økt sikringsgraden betydelig ved etableringen av samlinger i det nye magasinbygget på Økern i Oslo. Forholdene for luftfuktighet og temperatur vil bli betraktelig bedre når hoveddelen av samlingene også er flyttet i løpet av 2013-14. Universitetet i Oslo arbeider også for at samlingene fra Naturhistorisk museum kan flyttes til lokalene på Økern. Vitenskapsmuseet har arbeidet godt med å øke sikkerheten av samlingene ved en betydelig oppgradering av Gunnerus- og Suhmhuset.

Indikatorene for bevaring av samlingene er illustrert i tabell 5.3. Resultatene viser at det innenfor bevaring er store variasjoner. UiT har eksempelvis betydelige utfordringer med luftfuktighet og temperatur. Det er en risiko knyttet til enkelte av indikatorene både innenfor sikring og bevaring. Det er gjennomgående realistiske ambisjoner for tilstanden. NTNU har et noe lavt ambisjonsnivå for 2013 i forhold til resultatene for 2012, men har satt klare mål mot 2016. Universitetsmuseene, ikke medregnet den naturhistoriske samlingen ved Arkeologisk museum, har totalt om lag 17,5 millioner objekter i samlingene sine. Av disse er det gjennomgående en større andel av samlingene som er digitalisert enn tilgjengelig på Web.

⁷ Resultatene fra de nye indikatorene ble presentert for første gang i Tilstandsrapporten for 2012.

Risk assessment moving of historical viking ships from Bygdøy

Kunnskapsdepartementet oppnevnte en internasjonal ekspertkomite for å utarbeide en risikoanalyse relatert til framtidig sikring, bevaring og formidling av vikingskipene ved Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Utvalget startet arbeidet i april 2011 og overrakte rapporten sin til kunnskapsminister Kristin Halvorsen 3. mai 2012. *”Diskusjonen om en eventuell flytting av vikingskipene er nå definitivt over. Det internasjonale ekspertutvalget har gitt meg klare råd om at vikingsamlingen ikke vil tåle en flytting. Nå må vi sette alt inn på å følge opp anbefalingene om hvordan vi skal ta vare på gjenstandene”*, sa kunnskapsminister Kristin Halvorsen.

Utvalget har ikke vurdert lokalisering av Kulturhistorisk museum. De har kun vurdert situasjonen for vikingskipene og de alunkonserverte gjenstandene og risikoen ved flytting, basert på gjenstandenes verdi og unikhet i en internasjonal kontekst.

Fire scenarier er vurdert av utvalget:

- Forbli i den eksisterende bygningen på Bygdøy
 - Ny bygning på Bygdøy og oppgradering av eksisterende bygning
 - Forbli i oppgradert bygning på Bygdøy
 - Flytting til ny bygning i Bjørvika
- Vikingskipene og objektene må anses som unike og ikoniske både i en norsk og internasjonal sammenheng. Utvalget finner det påkrevet at det foretas en nitid og ”best practice”-dokumentasjon både ved hjelp av røntgen og 3D-laser for å sikre dokumentasjon ved eventuelle skader.
 - Vurderingen utvalget har gjort, er basert på kortsiktig og langsiktig risiko. Den langsiktige risikoen er tillagt mest vekt.
 - Laveste risiko er på lang sikt utvikling av et nytt museumsanlegg på Bygdøy. Et nybygg for vikingskipene og samlingen bør bygges på Bygdøy i nærheten av den eksisterende bygningen, etterfulgt av oppgradering av den eksisterende bygningen som en del av utviklingen av et nytt museum.
 - Et nytt museumsanlegg på Bygdøy vil styrke den langsiktige bevaringen av vikingskipene og samlingen.
 - Alle løsninger må prioritere sikkerheten for bevaring av vikingskipene og gjenstandene, og ikke tilrettelegging for publikum.

Det anbefales ikke å flytte vikingskipene fra Bygdøy og dermed heller ikke til Bjørvika. Risikoen både ved rehabilitering på Bygdøy og nybygging på Bygdøy er også stor, men ikke på samme nivå og omfang som ved en flytting til Bjørvika. En utbygging på Bygdøy vil også være en risiko på kort sikt, men omfanget av utbyggingen vil være dimensjonerende for denne risikoen.

Tabell 5.2 Universitetsmuseene – magasinlokaler med tilfredsstillende forhold for sikring 2012, ambisjon 2013. Prosent

Sikring-Kultur

	NTNU		UIO		UIT		UIB		UIS	
	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon
Skallsikring (%)	74,4	85,4	95	95	93	95	50	90	100	100
Tyverisikring (%)	61,8	78,2	100	100	79	80	50	90	75	75
Brannsikring (%)	78,3	79,3	100	100	54	55	98	98	100	100
Vannskaderisiko (%)	47,9	48,5	98	98	53	55	32	75	50	55
Rutiner og beredskap (%)	0	50	93	93	90	95	29	80	75	75
Totalt magasinareal (m2)	2 439	2 406	5 198	5 198	669	669	4 558	6 358	566	566

Sikring-Natur

	NTNU		UIO		UIT		UIB		UIS	
	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon
Skallsikring (%)	91	86,1	100	100	65	70	71	90	100	100
Tyverisikring (%)	77,2	86,1	80	80	64	70	71	90	50	75
Brannsikring (%)	91	86,1	100	100	36	36	75	98	50	60
Vannskaderisiko (%)	79,8	74,9	20	20	15	15	28	75	16	16
Rutiner og beredskap (%)	0	50	33	33	90	95	30	80		
Totalt magasinareal (m2)	1 667	1 585	7 029	7 029	915	915	3 385	4 300	161	161

Tabell 5.3 Universitetsmuseene – magasinlokaler med tilfredsstillende forhold for bevaring 2012, ambisjon 2013. Prosent Bevaring – Kultur

	NTNU		UIO		UIT		UIB		UIS	
	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon
Luftfuktighet og temperatur (%)	85,5	86	80	80	21	21	60	80	50	50
Lysforhold (%)	98	98	100	100	100	100	98	98	100	100
Aktiv konservering (%)	97,8	98			86	84	61	70	90	93
Preventiv konservering (%)	31,3	32			92	90	81	88	70	80
Andel digitalisering av objektene/samlingene (%)	51,5	54	89	90	51	53	90	95	100	100
Andel av obj./saml. tilgjengelig på WEB (%)	81,4	84	76	80	46	48	57	60	98	98
Totalt antall objekter/samlinger	504 832	515 000	1 809 000	1 850 000	629 657	655 000	1 300 000	1 350 000	1 170 000	1 270 000

Bevaring – Natur

	NTNU		UIO		UIT		UIB		UIS	
	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon	Resultat	Ambisjon
Luftfuktighet og temperatur (%)	50	50,3	30	30	12	12	79	90	50	50
Lysforhold (%)	99	99	96	96	100	100	98	98	100	100
Aktiv konservering (%)	95,7	85,9			99,7	99,7	90	91	90	90
Preventiv konservering (%)	92,1	92,3			85,4	88	95	96	60	70
Andel digitalisering av objektene/samlingene (%)	91,2	91,9	30	35	51,8	55	67	80	80	85
Andel av obj./saml. tilgjengelig på WEB (%)	50,8	56,5	28	35	51,8	55	21	50	80	85
Totalt antall objekter/samlinger	1 249 678	1 270 931	6 140 000	6 200 000	507 078	511 000	4 150 000	4 250 000		

Universitetet i Oslo har ikke rapportert aktiv og preventiv konservering på Kulturhistorisk museum eller Naturhistorisk museum. **Universitetet i Stavanger** har ikke rapportert rutiner og beredskap på Kulturhistorisk samling eller Naturhistorisk samling. **Universitetet i Stavanger** har ikke rapportert Totalt antall objekter/samlinger på Naturhistorisk samling.

5.4 Digitalisering

Kunnskapdepartementet skiller mellom andel digitalisert og andel tilgjengelig på internett i institusjonenes rapportering. Digitalisering av samlingene er en viktig forutsetning for store deler av universitetsmuseenes virksomhet og en sentral del av hele prosessen med å bevare objektene. Dette har avgjørende betydning hvis objekter blir ødelagt eller får betydelig redusert kvalitet gjennom oppholdet i samlingene. Det å få samlingene digitalisert er dessuten viktig for formidling og tilgjengliggjøring for forskning.

MUSIT er universitetsmuseenes felles IT-organisasjon, forankret i en samarbeidsavtale mellom alle universitetene med et museumsansvar fra mai 2007. Formålet er å samkjøre felles databaser og databasesystemer for å gi forskjellige brukergrupper tilgang til museenes digitaliserte samlinger. Det ble i 2012 satt i gang en evaluering av MUSIT i regi av Universitets- og høgskolerådets museumsutvalg (UHRM) med tanke for å revidere avtalen om MUSIT. Resultatene av evalueringen foreligger ikke ennå.

Tabell 5.3 viser utviklingen i andelen av samlinger som er digitalisert i perioden 2007-12. Utfordringen for universitetsmuseene ligger i å holde tritt med stadig nye objekter som innlemmes ved museene. Det kan forklare at enkelte museer har en nedgang i andel digitaliserte elementer fra et år til et annet. Ved Universitetet i Oslo har Kulturhistorisk museum en stor andel digitaliserte samlinger med 89 prosent i 2012, mens Naturhistorisk museum har kun 30 prosent av samlingen digitalisert. Det har blant annet sammenheng med at Naturhistorisk museum har over 6 millioner objekter. Museet arbeider bl.a. med løsninger for å kunne digitalisere maskinelt, for eksempel herbarieark. Flere av universitetsmuseene har konkrete planer for når hele samlingen skal være digitalisert.

Tabell 5.4 Digitaliserte samlinger (2007-2012) prosent

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Arkeologisk museum, UiS				61	100/80	100/80
Bergen museum, UiB	81	90	86	76	90/66	90/67
Kulturhistorisk museum, UiO	90	90	90	84	86	89
Naturhistorisk museum, UiO	23	25	25	27	28	30
Tromsø museum, UiTø	77	89	94	89	77/76	51/52
Vitenskapsmuseet, NTNU	51	70	76	86	47/89	52/91

Merknad: 2011 og 2012 viser kulturhistorisk/naturhistorisk i samme kolonne. Har ikke data mellom 2007 og 2009 for UiS.

Nye objekter i museenes samlinger blir i all hovedsak registrert digitalt som en del av konserveringsprosessen, men museene har store historiske samlinger som fortsatt ikke er digitalisert. Tilfanget av nye objekter til samlingene er stort, slik at det er ressurskrevende å holde andelen av samlingene som er digitalisert på dagens nivå.

Andelen av samlingene som er tilgjengelige på Internett, er lavere enn andelen som er digitalisert. MUSIT har utviklet en webportal <http://www.unimus.no/>, hvor det blant annet er en fotoportal som inneholder over 415 000 fotografier, primært fra kulturhistoriske samlinger. På samme nettsted er det også en arkeologisk gjenstandsdatabase med om lag en halv million arkeologiske funn tilgjengelig på nettet. Her kan publikum utforske et utall samlinger med en tematisk oversikt over innholdet i samlingene, de forskjellige historiske periodene de stammer fra og kart over hvor gjenstandene er funnet. Tall fra MUSIT viser at fra april 2012 til februar 2013 hadde www.unimus.no totalt om lag 1,8 millioner treff hvorav de nevnte portalene er de

mest besøkte sidene. For at universitetsmuseene skal være tilgjengelige for et bredt og sammensatt publikum, og spesielt unge, er det viktig i bruk av digitale tjenester og løsninger.

Tabell 5.5 Samlinger tilgjengelig på Internett (2007-2012) prosent

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Arkeologisk museum, UiS				35	100/80	98/80
Bergen museum, UiB		14	15	38	57/20	57/21
Kulturhistorisk museum, UiO	80	80	40	60	78	76
Naturhistorisk museum, UiO	18	19	23	24	24	28
Tromsø museum, UiTø	30	53	43	53	44/2	46/52
Vitenskapsmuseet, NTNU	20	19	46	56	36/44	81/51

Merknad: 2011 og 2012 viser kulturhistorisk/naturhistorisk i samme kolonne. Har ikke data mellom 2007 og 2009 for UiS.

Artsdatabanken er en viktig institusjon for digital formidling av naturmangfold. Universitetsmuseene med sine naturhistoriske samlinger og forskning er viktige samarbeidspartnere for Artsdatabanken og de største leverandørene av data (se egen boks for omtale av Artsdatabanken).

ARTSDATABANKEN

Nasjonal kunnskapskilde for biologisk mangfold

Artsdatabanken (ADB) er en nasjonal kunnskapsbank om naturmangfold i Norge og skal formidle oppdatert og lett tilgjengelig informasjon om arter og naturtyper som sikrer et vitenskapelig grunnlag for miljøforvaltningen. Mandatet til Artsdatabanken ble fastsatt første gang 23. desember 2003, og den startet opp i 2005. Artsdatabanken er organisert som nasjonalt fellesforetak under Kunnskapsdepartementet i hht. § 1-4.4 i lov av 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler, med eget styre og egen direktør. Artsdatabanken er administrativt underlagt Vitenskapsmuseet ved NTNU. Artsdatabanken skal ikke selv foreta kartlegging i felten eller samle inn biologisk materiale og skal ikke ha forsknings- eller forvaltningsoppgaver. Artsdatabankens viktigste publikasjoner er Norsk rødliste og Norsk Svarteliste.

Artsdatabanken samarbeider tett med de biologiske fagmiljøene ved blant annet universitetsmuseene og har blitt et av de viktigste verktøyene for formidling av kunnskap om biologisk mangfold fra de naturvitenskapelige samlingene. Det er en utfordring for deres arbeid at museene fortsatt har så mange ulike tekniske løsninger. Samarbeidet er formalisert på ulike måter. Forskerskolen i biosystematikk (ForBio) er ett eksempel på dette samarbeidet.

Videre har Artsdatabanken og Global Biodiversity Information Facility (GBIF) Norge (open access for biologisk mangfold) et direkte samarbeid med MUSIT ved at de laster ned datasett direkte fra databasene til MUSIT. Dette gjelder de naturhistoriske samlingene MUSIT forvalter. Disse samlingene tilgjengeliggjøres gjennom GBIF globalt og Artskart (en tjeneste ved Artsdatabanken for søk på arter for å finne hvor arten er funnet).

Artsdatabanken bidrar i internasjonalt arbeid som styrker formidling og utveksling av informasjon på tvers av landegrensene. Det er et formelt samarbeid med blant annet ArtDatabanken i Sverige, GBIF, EU (EUBON og INSPIRE) og Encyclopaedia of Life (EOL). Artsdatabanken bidrar også i Norges arbeid med å etablere og operasjonalisere det internasjonale naturpanelet (IPBES).

Artsdatabankens strategiske plan for perioden 2013-17 ble vedtatt av styret 13. desember 2012. Den kommende femårsperioden vil gi flere og bedre produkter og tjenester som skal forsyne samfunnet med oppdatert og lett tilgjengelig kunnskap om naturmangfoldet.

I statsbudsjettet for 2013 tildelte Kunnskapsdepartementet en engangstildeling på 2 mill. kroner til å utvikle et nettbasert system for produksjon og formidling av informasjon om arter, med navnet "Arter på nett". En slik sammenstilling av data om alle norske arter vil være uvurderlig for en kunnskapsbasert forvaltning og formidling til skoler, høyere utdanning og forskning.

5.5 Tilsatte

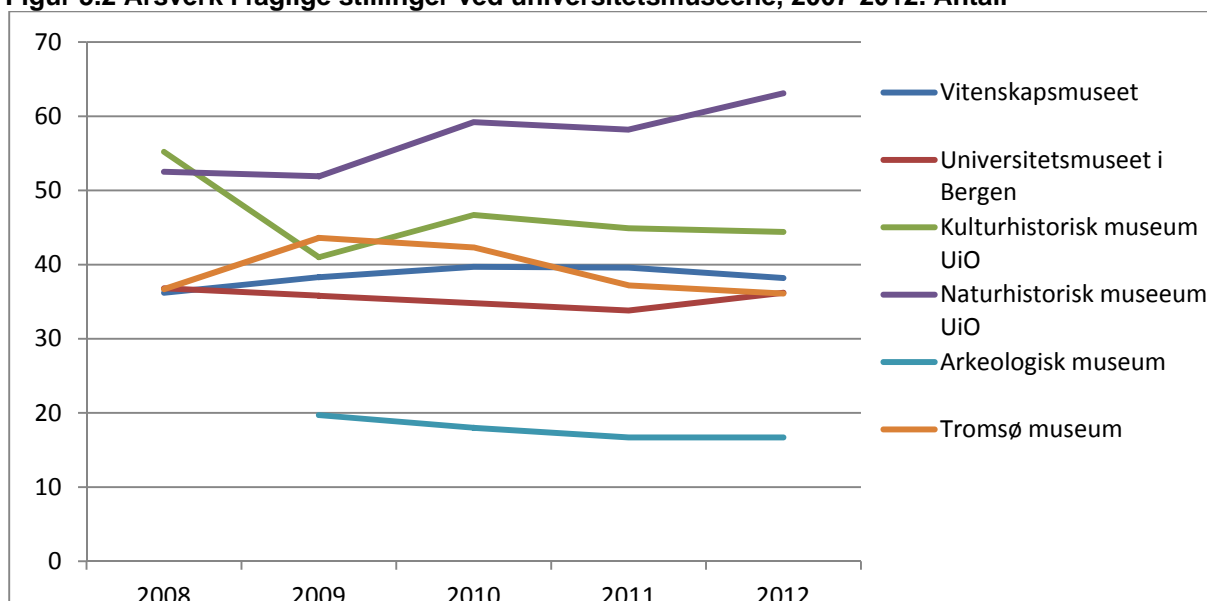
Antall tilsatte ved universitetsmuseene utgjør en beskjeden del av totalt antall tilsatte ved universitetene. Tabell 5.5 viser at antall tilsatte ved universitetsmuseene de siste årene vært stabilt. Kulturhistorisk museum ved UiO har flest årsverk med 157 i 2012.

Personalet i faglige stillinger utgjør 59 prosent av årsverkene i UH-sektoren. For universitetsmuseene ligger dette noe lavere, mellom 30–40 prosent. Dette skyldes en større andel tekniske stillinger og administrative støttestillinger. Utviklingen i antall faglige stillinger ved universitetsmuseene fra 2007-12 har vært stabil. Figur 5.2 viser en økning fra 2007 ved ett av universitetsmuseene, Naturhistorisk museum.

Tabell 5.6 Totalt antall tilsatte ved universitetsmuseene, alle stillinger

	2008	2009	2010	2011	2012
Arkeologisk museum, UiS		66,6	61,2	61,9	67,3
Bergen museum, UiB	94,2	111,6	109,4	115,9	116,6
Kulturhistorisk museum, UiO	150,4	151,9	172	156,2	156,9
Naturhistorisk museum, UiO	120,8	122	128,5	132	135,2
Tromsø museum, UiTø	84,7	87,3	89,2	86,5	87,9
Vitenskapsmuseet, NTNU	124	124,9	125,2	118,1	113,4

Figur 5.2 Årsverk i faglige stillinger ved universitetsmuseene, 2007-2012. Antall

5.6 Forskning ved universitetsmuseene

Forskning er en betydelig og viktig del av virksomheten ved universitetsmuseene. Forskning ligger til grunn for den systematiske utviklingen og forvaltningen av de vitenskapelige samlingene. I St.meld. nr. 15 (2007–2008) skriver Kunnskapsdepartementet at det er nødvendig å styrke forskningsvirksomheten ved universitetsmuseene for å utvikle museene til kunnskapsprodusenter. Videre uttrykte departementet at det er et stort potensial for mer forskningssamarbeid og tydeligere arbeidsdeling mellom museene på nasjonalt nivå, for å skape robuste forskningsmiljøer.

5.6.1 Strategisk FoU-satsing for universitetsmuseene

For å styrke forskningen ved universitetsmuseene tildelte Kunnskapsdepartementet 5 mill. kroner årlig fra 2009 til Norges forskningsråd for å utarbeide en nasjonal FoU-satsing rettet inn mot universitetsmuseene. Perioden for bevilgningen er fram til 2014. Forskningsrådet har fordelt midlene til tre prosjekter jf. tabell 5.6. Alle universitetsmuseene samarbeider og er kontraktspartnere i prosjektene.

Dette er *forskningsstrategiske* prosjekter som er etablert for å konsentrere forskningsinnsatsen, styrke samarbeidet og heve forskningskvaliteten ved universitetsmuseene. Prosjektene har bidratt betydelig til samarbeid mellom museene og har skapt økt aktivitet. Boken *Museologi på norsk, universitetsmuseenes gjøren* (2012) og den nordiske forskerskolen i biosystematikk (ForBio) er resultater av den strategiske satsningen. En nettportal for kunnskapsformidling om arkeologi (norark.no) er under etablering som en del av det tredje prosjektet.

Av andre FoU-prosjekter har Vitenskapsmuseet i 2012 sikret startfinansiering for å utvikle Norwegian Barcode of Life (NorBOL) til en nasjonal infrastruktur på DNA-strekkoding av norske arter. Det vil være et unikt verktøy for forskning og forvaltning av biologisk mangfold. Nettverket omfatter 16 institusjoner i Norge.

Tabell 5.7 Strategisk FoU-satsing for universitetsmuseene

Prosjekttittel	Adm. ansvarlig institusjon	Museumspartnere	Andre samarbeidspartnere
Museers viten, museumsviten - Museologisk satsning ved universitetsmuseene - Veggen videre	Tromsø Museum, UiT	Arkeologisk museum, Bergen museum, Vitenskapsmuseet, Kulturhistorisk museum	
Forskning i fellesskap - Forskningssatsning i arkeologi ved universitetsmuseene	Kulturhistorisk museum, UiO	Arkeologisk museum, Bergen museum, Vitenskapsmuseet, Tromsø museum	UiO, Institutt for arkeologi, konservering og historie: Nordisk forskerskole «Dialogues with the past»
ForBio - The Research School in Biosystematics - towards permanent existence	Naturhistorisk museum, UiO	Bergen museum, Vitenskapsmuseet, Tromsø museum	Artsdatabanken bidrar med finansiering

5.6.2 Publisering

Det er betydelige svingninger i antall publiseringspoeng ved universitetsmuseene i perioden 2007-12. Det er naturlig at publiseringen svinger mye ved mindre enheter som universitetsmuseene. Antall publiseringspoeng er en indikasjon på aktivitetsnivået innenfor forskning og formidling. Universitetsmuseene produserte i 2012 i gjennomsnitt 46,5 publikasjonspoeng hver, noe som tilsvarende en mellomstor statlig høyskole. Tabell 5.8 viser at forskjellene i hovedsak gjenspeiler størrelsesforholdet mellom museene. Vitenskapsmuseet, Bergen museum, Naturhistorisk museum og Tromsø museum har hatt en betydelig vekst i publiseringspoeng fra 2011 til 2012.

Tabell 5.9 viser andelen av universitetenes publiseringspoeng som utføres på universitetsmuseene. Her framgår det at de fleste museene økte andelen sin av total publisering ved universitetene.

UH-sektoren som helhet produserte i alt 15 190 publiseringspoeng i 2012 og produserte i snitt 0,75 publiseringspoeng per faglige stilling i 2012. Universitetene publiserte i snitt 1,04 per faglig stilling, mens universitetsmuseene ligger på 1,19 poeng per faglige stilling jf. tabell 5.10 og tabell 3.25. Det er store variasjoner, både mellom år og mellom museene.

Tabell 5.8 Publiseringspoeng per museum, 2007-2012. Antall

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vitenskapsmuseet, NTNU	27,1	51,5	29,6	30,6	25,2	43
Bergen museum, UiB	32,4	17,7	43,2	50,4	37,3	49,3
Kulturhistorisk museum, UiO	24,5	50,1	52,7	36,6	79,3	65,2
Naturhistorisk museum, UiO	68,2	57,6	53,4	50,8	39,3	63
Arkeologisk museum, UiS	-	-	17,1	16,5	12,2	16,8
Tromsø museum, UiT	-	-	19,9	29,8	28,5	42,2

Tabell 5.9 Publiseringspoeng ved universitetsmuseene av den totale publiseringen ved universitetene, 2007-2012. Prosent

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vitenskapsmuseet, NTNU	1,29	2,29	1,16	1,21	0,9	1,4
Bergen museum, UiB	1,94	1,02	2,32	2,61	1,9	2,4
Kulturhistorisk museum, UiO	0,78	1,41	1,48	1,01	2	1,6
Naturhistorisk museum, UiO	2,18	1,62	1,5	1,4	1	1,5
Arkeologisk museum, UiS			3,68	3,43	2,2	3,2
Tromsø museum, UiT			2,17	3,18	2,5	3,9

Tabell 5.10 Publiseringspoeng per faglig ansatt, 2007-2012.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Vitenskapsmuseet, NTNU	0,66	1,42	0,77	0,77	0,64	1,13
Bergen museum, UiB	0,93	0,48	1,21	1,45	1,1	1,36
Kulturhistorisk museum, UiO	0,41	0,91	1,29	0,78	1,81	1,47
Naturhistorisk museum, UiO	1,2	1,1	1,03	0,86	0,74	1
Arkeologisk museum, UiS	-	-	0,87	0,92	0,73	1,01
Tromsø museum, UiT	-	-	0,46	0,7	0,94	1,17
Totalt	0,8	0,98	0,94	0,91	0,99	1,19

5.7 Formidling

I Universitetsmuseenes samfunnsoppdrag inngår viktige formidlingsfunksjoner. Det er av betydning at allmennheten får innsikt, kjennskap og forståelse for natur- og kulturminnearven. Formidling ved universitetsmuseene kan være knyttet til omvisning og undervisningsopplegg for skoleklasser, utstillinger, foredrag, bøker, nettbasert formidling med mer. Da er det viktig at samlingene aktualiseres og gjøres tilgjengelig for barn og unge. Internett er en formidlingskanal som blir stadig viktigere for universitetsmuseene, og gir museene en god mulighet til å tilrettelegge for et bredere publikum og nye brukergrupper (se kap. 5.3).

Besøktall er en viktig indikasjon på publikums interesse for universitetsmuseene. I 2012 var besøktallet ved universitetsmuseene over 1,5 millioner. Tabell 5.11 viser at det har vært en

økning i antall publikumsbesøk fra 2011 til 2012 ved Vitenskapsmuseet, Naturhistorisk museum, Tromsø museum og Bergen museum. Den totale økningen i besøkstall ved universitetsmuseene fra 2009 til 2012 er om lag 282 000, noe som tilsvarer 19 prosent.

Antall undervisningsopplegg for skoleklasser og antall omvisninger indikerer publikums- og formidlingsaktiviteten utover antall besøkene. Tallene i perioden 2009-12 viser noe variasjon. Det kan skyldes rehabiliteringstiltak og andre avbrekk. Videre kan det også være populære utstillinger som kan gi ett oppsving for det enkelte året. Kulturhistorisk museum hadde et slikt oppsving i besøkstallene for 2011 ved jubileumsutstillingene med blant annet "Øtzi – Ismannen fra Alpene". For Vitenskapsmuseet var høydepunktet i 2012 vandreutstillingen "Afghanistan – den glemte historien" som alene trakk mer enn 21 000 besøkende. Utstillingen fikk stor oppmerksomhet i både lokale og nasjonale medier.

Andelen faste og midlertidige utstillinger varierer mellom museene. Både Kulturhistorisk museum, Naturhistorisk museum og Arkeologisk museum arbeider med en oppbygging av nye basisutstillinger. I tabell 5.10 er det gjengitt et samlet antall utstillinger.

5.8 Bygg – arealer og tilstand

De seks universitetsmuseene disponerer til sammen om lag 130 000 m², som tilsvarer om lag 18 fotballbaner i areal. Universitetene, med unntak av Universitetet i Stavanger eier og forvalter i hovedsak bygningene selv, mens en del, særlig magasiner og andre oppbevaringssteder, leies av andre. Kunnskapsdepartementet har drøftet mulighetene for leie av eksterne lokaler med flere av universitetsmuseene. Dette kan være nødvendig for en del år framover da det vil ta flere år å løse byggsituasjonen for alle universitetsmuseene. Det er dermed forventet en økt bruk av eksterne lokaler for sikring og bevaring av samlingene. Tabell 5.12 viser arealene til disposisjon for universitetsmuseene i 2012. For øvrig vises det til egen omtale av bygg i universitets- og høyskolesektoren i kap.8.

Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av universitetsmuseene i 2003 viste at det er store utfordringer med tanke på å sørge for en god og sikker forvaltning av verdens- og nasjonal arven som befinner seg i norske universitetsmuseer. Mange av disse utfordringene skyldes gamle bygg fra tidlig på 1900-tallet. Det er iverksatt planer for utbedring av byggfasiliteter ved alle de fem institusjonene som har universitetsmuseer. Statsbygg har fått i oppdrag å planlegge nye magasiner og utstillingslokaler som skal gi bedre vilkår for utstillinger og sikring, bevaring og tilgang til samlingene.

Tabell 5.12 Arealer til disposisjon for universitetsmuseene 2012

Universitet	Selvforvaltende lokaler	Leide lokaler	Sum
NTNU	17 600	1 300	18 900
UiB	26 300	8 200	34 500
UiO	41 800	14 300	56 100
UiS		9 300	9 300
UiT	11 300	700	12 000
Sum	97 000	33 800	130 800

Tabell 5.11 Universitetsmuseene – formidling 2009–2012

	NTNU				UJO KHM				UJO NHM			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Antall publikumsbesøk	85 700	111 000	112 214	134 900	439 794	468 994	501 505	474 608	545 000	500 000	500 000	663 000
Antall undervisningsopplegg for skoleklasser	695	1 115	331	736	650	615	573	769	486	728	317	299
Antall omvisninger totalt	749	1 205	372	968	700	1 347	687	876	634	882	458	103
Antall utstillinger totalt	16	13	15	14	6	18	19	18	30	41	33	33
	UIT				UjB				UIS			
	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012	2009	2010	2011	2012
Antall publikumsbesøk	75 730	50 794	144 000	132 473	59 940	29 609	58 226	61 235	27 174	54 509	48 899	
Antall undervisningsopplegg for skoleklasser	216	157	299	288	342	183	246	169	471	450	371	
Antall omvisninger totalt	319	264	409	259	503	409	584	255	1 000	852	754	
Antall utstillinger totalt	26	20	35	32	86	83	101	82	5	5	5	

Merknad: Vi har ikke data for UIS 2009.

5.9 Hovedtendenser universitetsmuseene

- Flere av universitetsmuseene er i prosess med å flytte samlingene til nye lokaler for å bedre forholdene for sikring og bevaring av samlingene.
- Det er fortsatt en risiko knyttet til enkelte av indikatorene både innenfor sikring og bevaring av samlingene.
- Universitetsmuseene har totalt om lag 17,5 millioner objekter i samlingene sine. Av disse er det gjennomgående en større andel av samlingene som er digitalisert enn tilgjengelig på Web.
- Personalet i faglige stillinger utgjør 59 prosent av årsverkene i UH-sektoren. For universitetsmuseene ligger dette noe lavere, mellom 30–40 prosent.
- Den strategiske FoU-satsingen for universitetsmuseene har bidratt betydelig til samarbeid mellom museene og har skapt økt aktivitet. Resultater av den strategiske satsningen er boka *Museologi på norsk*, universitetsmuseenes gjøren (2012), den nordiske forskerskolen i biosystematikk (ForBio) og en nettportal for kunnskapsformidling om arkeologi (norark.no) som er under etablering.
- Universitetsmuseene produserte i 2012 i gjennomsnitt 46,5 publikasjonspoeng hver, noe som tilsvarer en mellomstor statlig høyskole.
- Den statlige UH-sektoren produserte i snitt 0,75 publiseringspoeng per faglige stilling i 2012. Universitetene publiserte i snitt 1,04, mens universitetsmuseene ligger på 1,19 poeng per faglige stilling.
- I 2012 var det totale besøkstallet ved universitetsmuseene over 1,5 millioner. Den totale økningen i besøkstall ved universitetsmuseene fra 2009 til 2012 er om lag 282 000, noe som tilsvarer 19 prosent.

6. Institusjonene og omverden

6.1 Innledning

Universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til formidling, internasjonal, nasjonal og regional utvikling, innovasjon og verdiskapning. De må derfor samhandle med omverden. Institusjonenes samfunnsoppdrag omfatter hele deres virksomhet. Samfunnsoppdraget og forholdet til omverden er mangfoldig og inkluderer ulike oppgaver og områder.

I stortingsmeldingen om Kvalitetsreformen (St. meld. nr. 27 (2000-2001)) ble det vektlagt at universiteter og høyskoler må videreutvikle samspillet med samfunns- og arbeidsliv for å skape kunnskap, utvikle kompetanse og gi grunnlag for nyskaping og næringsutvikling. Dette utvidede samfunnsoppdraget ble også tatt inn i universitets- og høyskoleloven i 2002. Også fleksibel utdanning kaster lys over institusjonenes håndtering av samfunnsoppdraget. Bruk av IKT gir muligheter for økt tilgjengelighet og deltakelse i høyere utdanning.

Økte organisatoriske, faglige og økonomiske fullmakter til de statlige institusjonene er også sentrale virkemidler i reformen for å kunne håndtere det utvidede samfunnsoppdraget. Et av formålene var at de i større grad skulle kunne respondere på endrede krav og forventninger fra samfunns- og arbeidsliv til utdanningene og FoU-arbeidet. Institusjonene fikk også fullmakter til å opprette aksjeselskap og forvalte dem innenfor retningslinjer fra departementet⁸. Formålet var å gi mulighet til å organisere eksternt finansiert virksomhet som selvstendige rettssubjekt. De fikk også fullmakt til å kjøpe aksjer av faglig interesse for virksomheten.

Etableringen av teknologioverføringsselskaper (TTO) ved universitetene sammenfalt med innføringen av Kvalitetsreformen og var tiltak for å imøtekomme behovet for forskningsformidling og kommersialisering. TTO-ene skal bidra til bedre koblinger mellom forskningsmiljøene og næringslivet, samt økt oppmerksomhet og sterkere forankring av kommersialisering ved universitetene. Formålet er å skape og videreutvikle innovative institusjoner som bidrar til nyetableringer og innovasjon. TTO-ene arbeider også med bedre koordinering og økt kompetanse innenfor arbeidet med immaterielle rettigheter.

Som en del av Kvalitetsreformen ble en formidlingskomponent i finansieringssystemet utredet i to omganger. Hensikten var å finne egnede indikatorer for premiering av formidling, ikke bare utdannings- og forskningsresultater. Formidlingskomponenten er ikke innført, blant annet grunnet store problemer med å måle og finne treffsikre indikatorer for formidlingsresultater og store administrative kostnader knyttet til en slik komponent.

6.2 Livslang læring

En viktig del av samfunnsrollen til institusjonene er høyere utdanning som gjøres tilgjengelig utover de ordinære, campusbaserte grunnutdanningene. En UH-sektor som tilrettelegger for livslang læring, tar høyde for at høyere utdanning ikke bare er noe som skjer i en avgrenset periode i tidlig voksenliv, når man har mulighet til å tilbringe mesteparten av sin tid ved et lærested. Utgangspunktet er snarere at høyere utdanning er aktuelt gjennom livsløpet, uavhengig av alder, bosted og livssituasjon.

⁸ Stortinget har gitt årlige fullmakter til institusjonene i statsbudsjettet siden 2003.

I tidligere tilstandsrapporter for høyere utdanning har vi sett på etter- og videreutdanning. Vi har valgt å utelate temaet i årets utgave fordi rapporteringen på etterutdanning er for usikker. Videreutdanning har bedre rapportering, men kategorien overlapper med andre kategorier og tas derfor ikke med som egen indikator. Vi vurderer at trender og tendenser innenfor livslang læring fanges opp ved å se på erfaringsbaserte masterprogrammer, eksternt finansierte studenter og studenter i fleksible studier/utdanninger. En tabell over utviklingen i registrerte studenter på videreutdanning de siste ti år finnes i vedlegget (tabell V6.1).

6.2.1 Erfaringsbasert mastergradsprogram

Erfaringsbaserte masterprogrammer retter seg primært mot personer i arbeids- og næringsliv, og det kreves minst to års relevant yrkespraksis for opptak - i tillegg til fullført bachelorgrad eller utdanningsløp som er jevn godt med dette. Tilbudene kan være på 90 eller 120 studiepoeng, og siden målgruppen er personer i arbeids- og næringsliv, har institusjonene anledning til å ta studieavgift for programmene (vedleggstabell V6.2).

Mellom 2003 og 2012 har antallet programtilbud blitt åttedoblet og antallet registrerte studenter nær 20-doblet. Dette tyder på at ordningen treffer målgruppen, og at institusjonene i perioden har økt aktiviteten rettet mot behovene i arbeids- og næringsliv.

De fleste av de registrerte studentene på slike tilbud går på programmer innenfor styring og ledelse eller programmer som er spesielt rettet mot skole og helsevesenet. Det ser dermed ut til at programmene dekker omgivelsenes behov innenfor viktige samfunnsområder.

I 2003 tilbød sju institusjoner til sammen 15 erfaringsbaserte programmer med totalt 340 registrerte studenter. Siden den gang har det vært en årlig økning i antall programmer og registrerte studenter: I 2012 tilbød 29 institusjoner totalt 126 erfaringsbaserte mastergradsprogrammer med totalt 6700 registrerte studenter.

Det er stor spredning i hvor mange erfaringsbaserte programmer den enkelte institusjon tilbyr. Med 16 programmer ligger Universitetet i Tromsø høyest, fulgt av Universitetet i Nordland med elleve, Universitet i Oslo med ti programmer og Høgskolen i Oslo og Akershus med ni. Med bare to programmer er BI den institusjonen som har flest registrerte studenter på erfaringsbaserte masterprogram; 2340 studenter hvorav over 2100 er registrert på ett program; Master of Management. NTNU, UiN og UiO har også relativt mange studenter på erfaringsbaserte masterprogram med hhv. 640, 590 og 390 studenter (vedleggstabel v6.3).

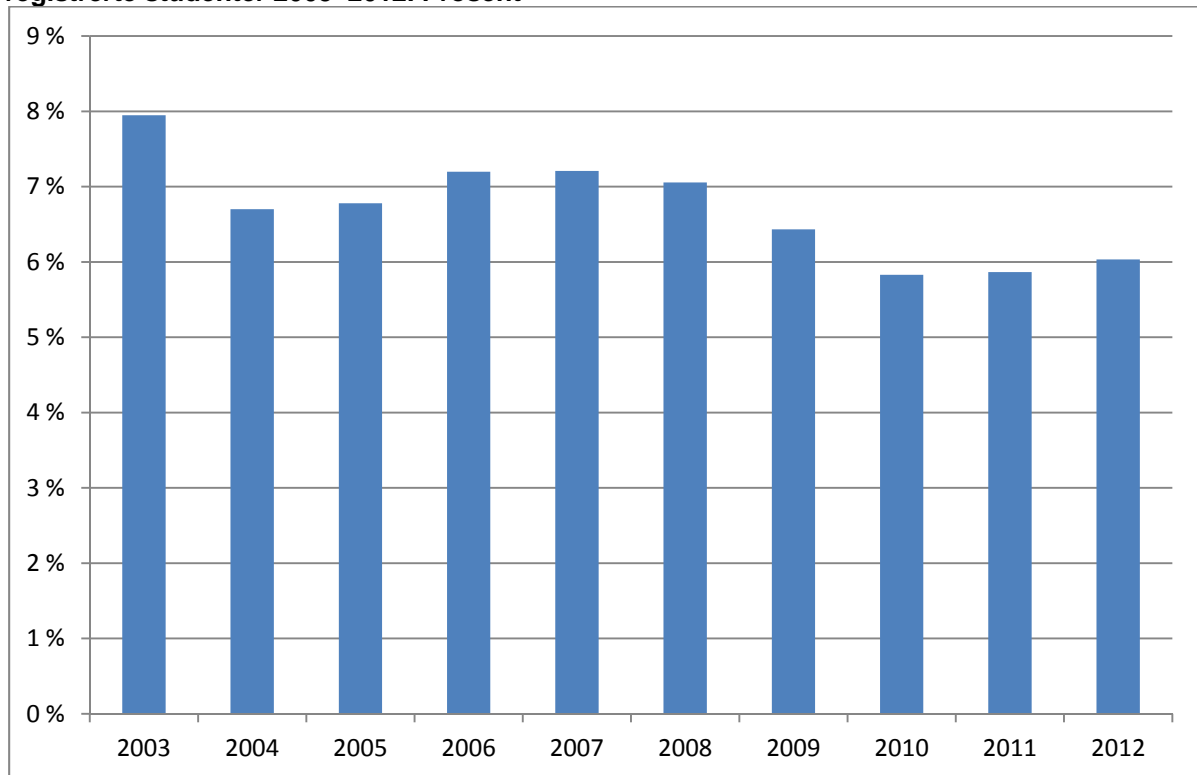
6.2.2 Eksternfinansierte studenter

Med ekstern finansierte studenter menes studenter som ikke finansieres over ordinær grunnbevilgning fra Kunnskapsdepartementet. Andelen eksternt finansierte studenter kan si noe både om det omkringliggende samfunns- og næringslivs etterspørsel etter og betalingsvillighet for høyere utdanning og institusjonens evne til å tilrettelegge for slik aktivitet.

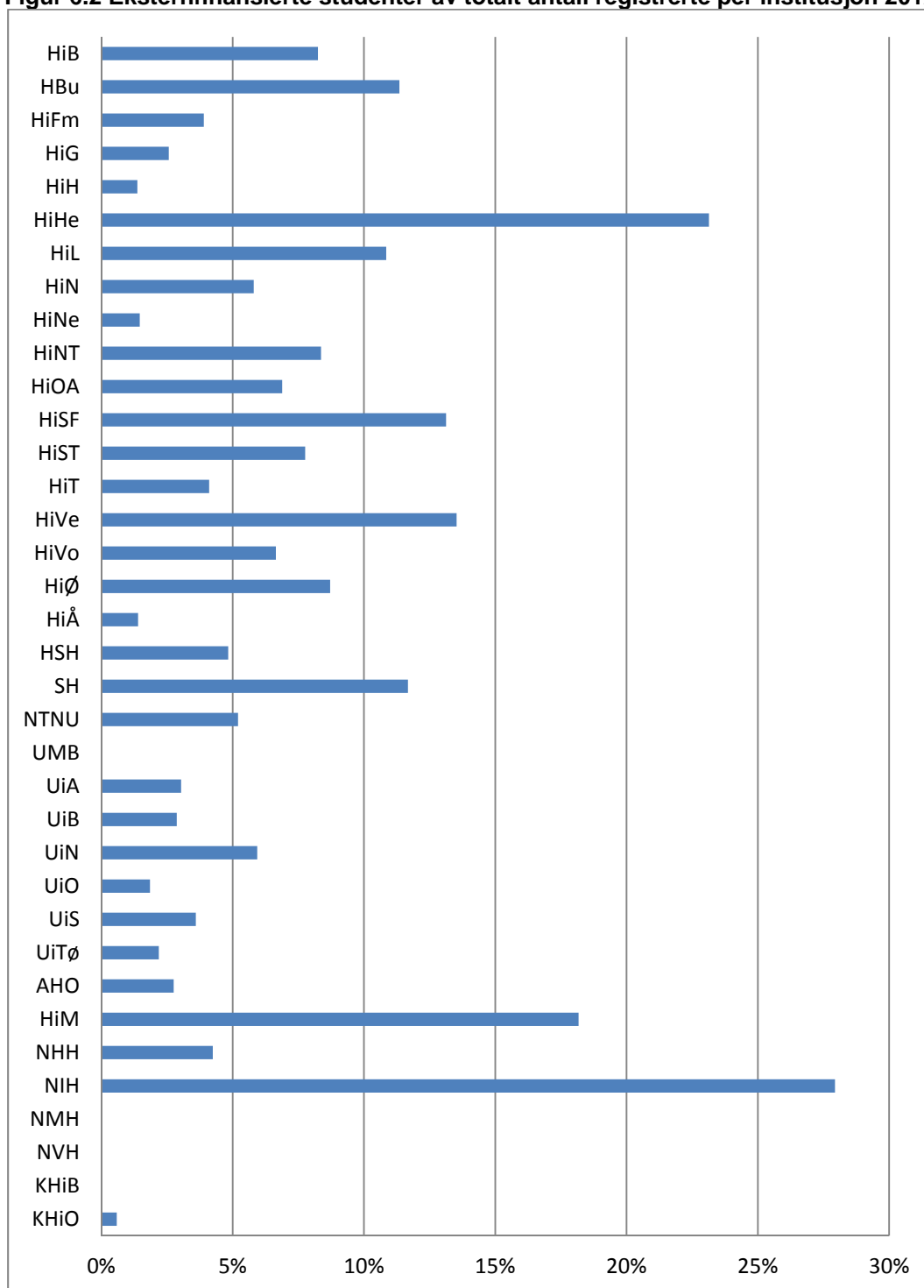
Figur 6.1 viser utviklingen i eksternfinansierte studenter ved statlige institusjoner fra 2003 til 2012. Andelen er høyest i begynnelsen av perioden. Det har vært en fallende andel eksternt finansierte studenter i slutten av perioden med en liten oppgang i 2012. Private høyskoler er her holdt utenfor da de gjennom studentenes egenbetaling har en betydelig andel eksternfinansiering.

Figur 6.2 viser eksternfinansierte studenter som andel av totalt antall registrerte studenter per institusjon i 2012. Som vi ser, er det store forskjeller. På 8 institusjoner er over 10 prosent av de registrerte studentene eksternt finansierte. Norges idrettshøyskole skiller seg ut med nesten 30 prosent, noe som i all hovedsak skyldes et deltidstilbud i "fitness".

Figur 6.1 Eksternfinansierte studenter ved statlige institusjoner som andel av totalt antall registrerte studenter 2003–2012. Prosent

Figur 6.2 Eksternfinansierte studenter av totalt antall registrerte per institusjon 2012. Prosent

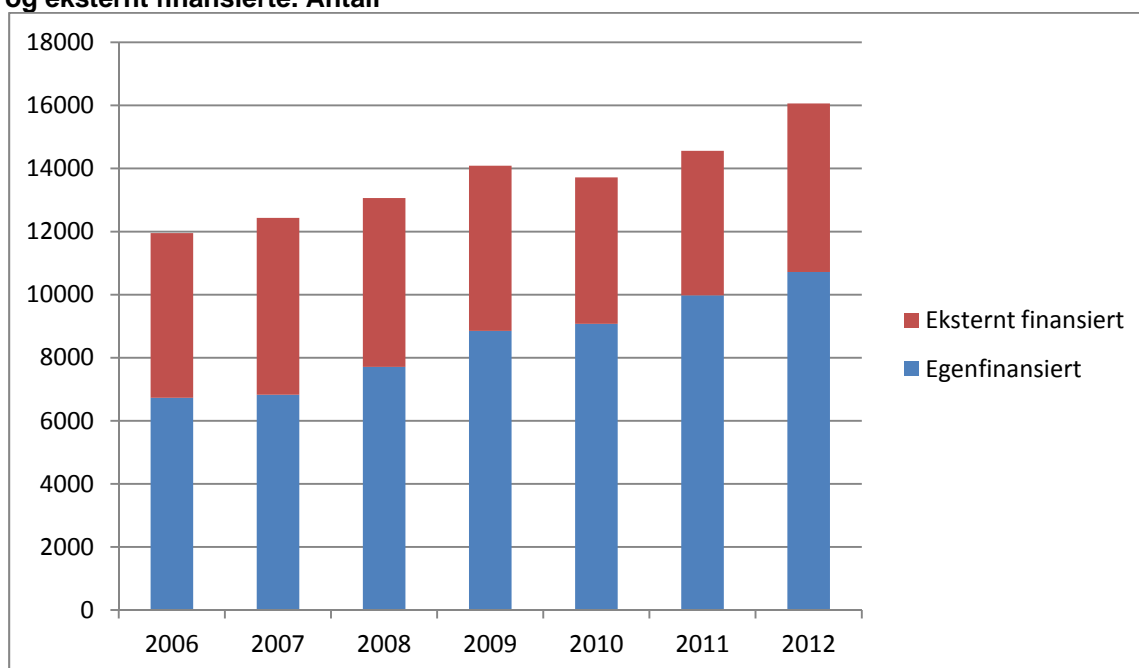
6.2.3 Fleksibel utdanning

Fleksibel utdanning omfatter både desentralisert utdanning og fjernundervisning. Desentralisert utdanning defineres stort sett som undervisning gitt i klasser på et fysisk sted utenfor institusjonenes permanente studiesteder/campus. Ved fjernundervisning er studentene fysisk adskilt fra hverandre, fra lærer og fra campus, og undervisningen inneholder gjerne flere asynkrone undervisningselementer. Med den teknologiske utviklingen kan det være vanskelig å skille mellom de to undervisningsformene; desentralisert utdanning har gjerne et

sterkt innslag av nettstøtte, og fjernundervisning over nettet kan være støttet av sentraliserte eller desentraliserte studiesamlinger.

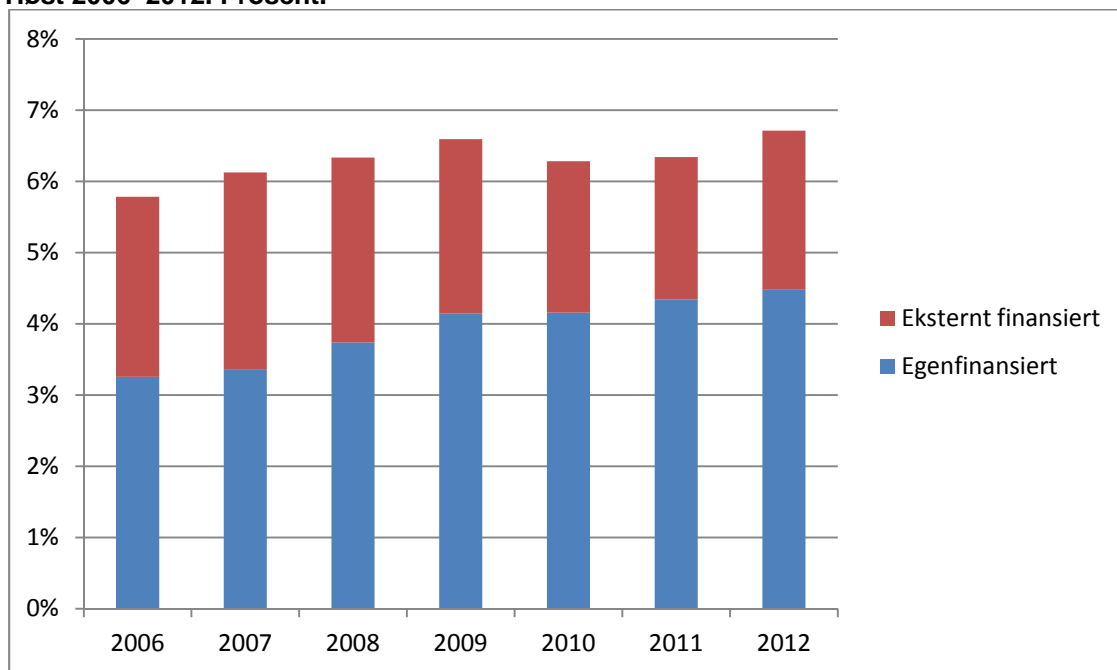
For fleksibel utdanning har vi ikke sammenliknbare dataserier før 2006. I 2006 rapporterte totalt 31 institusjoner, hvorav 26 statlige, at de har studenter på fleksible tilbud. Det var nær 390 ulike studietilbud med nærmere 12 000 registrerte studenter (tabell V6.4). I 2012 rapporterte totalt 33 institusjoner, hvorav 29 statlige at de har studenter på fleksible tilbud. Det var omkring 490 ulike tilbud med i overkant av 16 000⁹ registrerte studenter. Figur 6.3 viser utviklingen i antall registrerte studenter på fleksible tilbud, både eksternt og egenfinansierte fra høsten 2006 til høsten 2012. Figur 6.4 viser utviklingen i andel registrerte studenter på fleksible tilbud. Figur 6.5 viser at det er variasjon i institusjonenes aktivitet når det gjelder fleksibel utdanning. I 2012 har sju institusjoner, alle statlige, en fjerdedel eller mer av studentene registrert på fleksible tilbud (tabell v6.5).

Figur 6.3 Utvikling i antall studenter på fleksible utdanningstilbud 2006-2012, egenfinansierte og eksternt finansierte. Antall

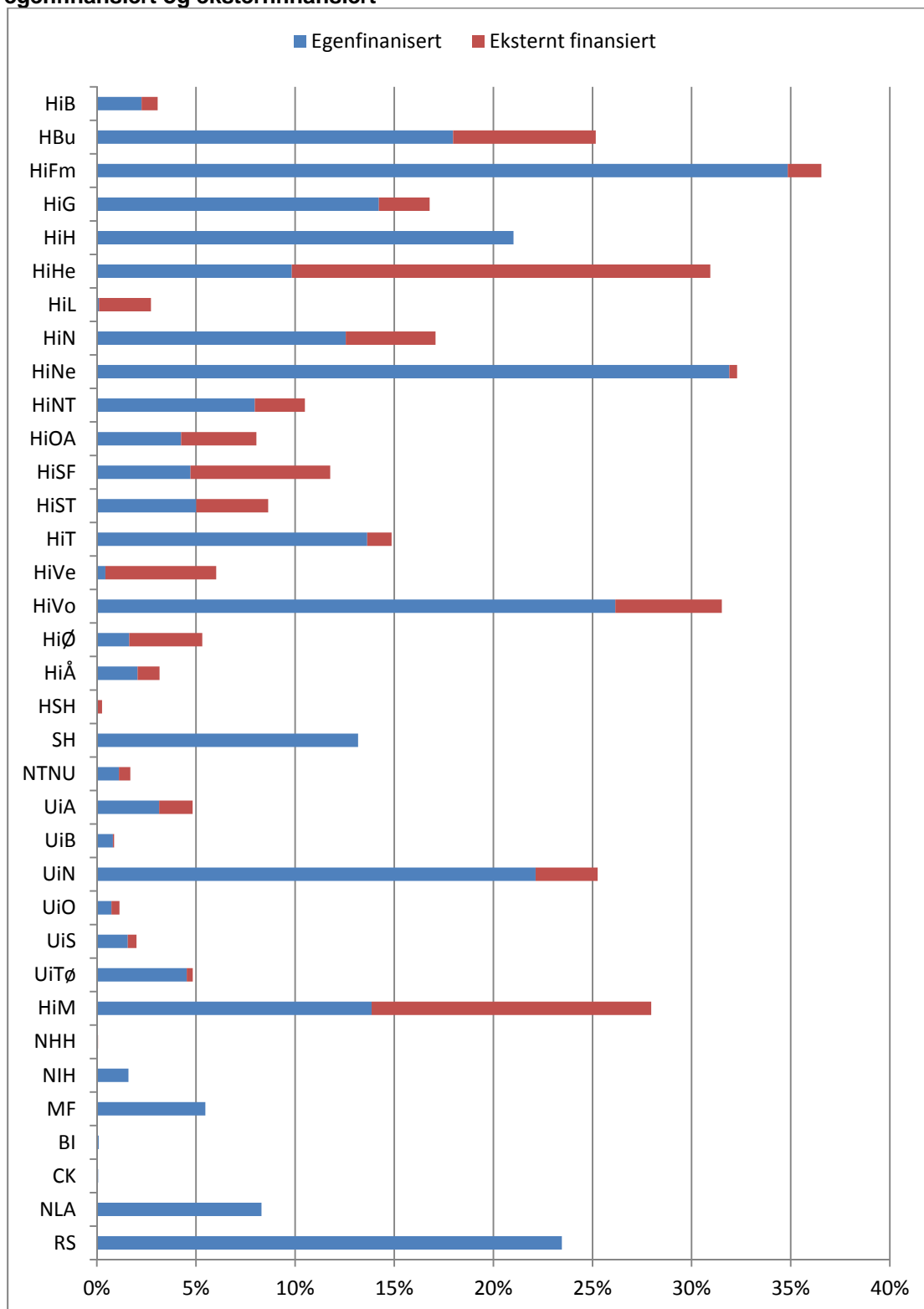

⁹ Tallene refererer både til egenfinansierte og eksternt finansierte studenter.

Figur 6.4 Utvikling i andel studenter på fleksible utdanningstilbud, egen- og eksterntfinansierte. Høst 2006–2012. Prosent.

Figur 6.5 Fleksible studenter som andel av totaltallet studenter per institusjon, høst 2012 - egenfinansiert og eksternt finansiert

6.2.4 Studenter i campusutdanninger

Nytt av året er tall for antall heltidsekvivalenter på campus, også når disse er på deltid. Disse dataene gir et interessant bilde av geografiske og institusjonelle forskjeller med hensyn til hvor mange som tar stedbaset utdanning. Tabell 6.1 viser at Sør- og Sørvestlandet er landsdelen med den høyeste andelen heltidsekvivalenter på campus, tett etterfulgt av Trøndelag, mens Innlandet har den laveste og Sørøstlandet er nest lavest. Likevel finner vi tre av de fem institusjonene med den laveste andelen heltidsekvivalenter på campus i Nord-Norge (Tabell 6.2). De øvrige institusjonene som ikke er nevnt i tabellen, har alle andeler heltidsekvivalenter på campus på over 80 prosent (se vedlegg V6.8).

Tabell 6.1 Andel heltidsekvivalenter på campus, per landsdel

	2009			2010			2011			2012		
	Reg. studenter	Heltids-ekv. på campus	Andel	Reg. studenter	Heltids-ekv. på campus	Andel	Reg. studenter	Heltids-ekv. på campus	Andel	Reg. studenter	Heltids-ekv. på campus	Andel
Oslo og Akershus	60 829,9	56 775,9	93,3	61 111,9	57 087,3	93,4	67 318,3	58 013,7	86,2	70 106,6	59 561,5	85,0
Hedmark og Oppland	10 528,4	8 347,3	79,3	11 298,6	9 256,0	81,9	12 034,2	9 781,3	81,3	12 809,3	10 450,1	81,6
Sør-østlandet	15 903,8	13 959,6	87,8	16 526,6	14 053,5	85,0	17 692,2	14 794,5	83,6	18 644,8	15 392,9	82,6
Agder og Rogaland	17 204,2	16 077,1	93,4	17 847,3	16 782,1	94,0	18 546,6	17 570,1	94,7	19 002,7	17 988,3	94,7
Vestlandet	38 174,8	34 642,2	90,7	39 587,3	35 709,8	90,2	39 958,4	36 057,9	90,2	41 095,5	36 900,4	89,8
Trøndelag	31 197,7	29 487,1	94,5	31 698,9	29 968,8	94,5	32 658,3	30 716,1	94,1	33 465,9	31 428,3	93,9
Nord-Norge	27 754	23 606,6	85,1	28 952,0	24 501,6	84,6	29 732,0	25 220,5	84,8	31 727,1	26 878,5	84,7
Sum	201 592,8	182 895,9	90,7	207 022,5	187 359,1	90,5	217 939,9	192 154,1	88,2	226 852,0	198 599,9	87,5

Tabell 6.2 Andel heltidsekvivalenter på campus, sortert etter andel i 2012

	2009	2010	2011	2012
	Andel	Andel	Andel	Andel
Høgskolen i Nesna	62,0	59,0	51,3	50,5
Høgskolen i Finnmark	54,5	48,7	51,6	56,1
Høgskolen i Volda	69,6	68,8	66,7	60,9
Samisk høgskole	75,8	97,6	65,6	62,7
Rudolf Steinerhøgskolen	93,0	62,0	61,7	63,2
Universitet i Nordland	61,6	63,0	65,7	64,3
Høgskolen i Harstad	65,3	67,2	67,5	66,1
Haraldsplass Diakonale høyskole	64,2	67,4	77,6	71,5
Høgskolen i Buskerud	88,4	78,8	76,5	76,8
Høgskolen i Telemark	86,6	84,0	81,0	78,3
Høgskolen i Gjøvik	83,4	82,2	79,3	79,3

6.2.5 Bruk av IKT for økt kvalitet og bedre tilgjengelighet

Kvalitetsreformen knyttet store forventninger til IKT som didaktisk virkemiddel for bedre læring for studentene på campus og som et middel for å tilby undervisning til studenter i alle deler av landet. Fremdeles er det stor variasjon i hvor godt forankret fleksibel utdanning og bruk av IKT er på ledelsesnivå ved institusjonene. I Digital tilstand 2011¹⁰ pekes det på at det ikke har skjedd så mye på organisatorisk og strategisk nivå siden 2008 og at ”det er fortsatt slik at mange ledere satser på ildsjeler for å drive dette arbeidet fremover”.

Både i evalueringen av Kvalitetsreformen i 2006 og i Digital tilstand 2011 går det fram at det er stor variasjon i hvor godt fleksibel utdanning og bruk av IKT er forankret i institusjonenes ledelse og strategi. For å fremme en større grad av ledelsesforankring ble institusjonene i 2012 for første gang bedt om å rapportere på fleksibel utdanning som kvalitativt styringsparameter.

Det er varierende hvordan (og om) institusjonene rapporterer på dette punktet. Enkelte har klare strategier, mål og tiltak som synes godt forankret i ledelsen (se eksempel boks om UiT). Rapporter fra andre institusjoner kan tyde på at feltet ikke er gitt videre oppmerksomhet på strategisk nivå, enten fordi det ikke foregår så veldig mye på feltet ved institusjonen eller fordi rapporten ikke spiller faktisk aktivitet.

22 av 36 statlige institusjoner rapporterte tydelig på fleksibel utdanning. Det er valgt ulike rapporteringsmåter for styringsparameteren. Flere har integrert rapporteringen i egne virksomhetsmål. Den videre omtalen er primært basert på de 22 institusjonene som har rapportert fleksibel utdanning som eget punkt, uavhengig om rapporteringen fremkommer under sektormål 1 eller 3. Flere rapporterer på etter- og videreutdanning sammen med fleksibel utdanning og ser det som to sider av samme sak.

Eksempel: Universitetet i Tromsø

Universiteter har gjennomgående færre studenter i fleksible studier enn høyskoler og de etablerte universitetene færre enn de nye. Institusjoner med god søkning har dessuten gjennomgående mindre aktivitet innenfor fleksibel utdanning enn institusjoner med dårlig søkning.

UiT er blant de etablerte universitetene, med relativt god søkning. Men UiT er den institusjonen som har høyest ambisjoner om å styrke fleksibel utdanning. UiT har formulert en strategisk ambisjon om å bli ledende innenfor fleksible utdanninger. Prosjektet ”Best på fleksibel utdanning” ble satt i gang i 2011, og tildeler 3 mill. per år i prosjektperioden fram til 2014. UiT har også et uttalt mål om å gjøre førstesemesterstudier fleksible. I tillegg har UiT opprettet et ph.d-prosjekt knyttet til satsing på fleksibel utdanning. Prosjektet søker å belyse hvilken betydning bruk av digitale verktøy og medier i utdanningstilbud har for studenters læring og dannelse.

Satsingen bærer frukter: 6 nye fleksible førstesemesterstudier ble satt i gang høsten 2012 i tillegg til en rekke nettbaserte enkeltemner. Fra høsten 2011 til høsten 2012 har antallet studenter som er registrert på fjernundervisning økt fra 49 til 236. UiT er i tillegg godt koblet på SAK-prosessene i regionen og på eCampus.

¹⁰ Norgesuniversitetet gjennomførte i 2008 og 2011 en IKT-monitor for høyere utdanning, digital tilstand.

Der fleksibel utdanning, digitalisering og teknologi nevnes i institusjonenes rapporter og planer, knyttes det hovedsakelig til følgende områder:

- Tilgjengelighet utenfor campus – omtale av desentraliserte tilbud og fjernundervisning
- Fagsamarbeid - på tvers av ulike campus eller samarbeid koblet til SAK.
- Bruk av IKT i utdanningene utover bruk av tradisjonelle læringsplattformer

Institusjonene har i varierende grad gjort tilgjengelig eksisterende utdanninger. Det er også ulikt presisjonsnivå; fra å gjøre alle førstesemesterstudiene på ett fakultet tilgjengelige på nett, til et litt rundt mål om å gjøre undervisningsemner fleksible. I overkant av ti institusjoner har virksomhetsmål for enten fleksibel utdanning og/eller etter- og videreutdanning, noe som tyder på at institusjonen har en strategisk forankring av arbeidet. Målformuleringene er gjerne generelle.

Noen rapporter nevner pågående samarbeidsaktivitet, mens andre løfter SAK og fagsamarbeid høyt strategisk. Her varierer også ambisjonene og presisjonsnivået. Det er heller ikke uten videre gitt at det er et godt samsvar mellom rapporteringen på fleksibel utdanning og faktisk aktivitet. Gjennom bruk av digitale verktøy og læringsressurser kan institusjoner gå sammen om å utvikle og tilby utdanning (nasjonale og internasjonale fellesgrader).

Eksempel fra Høgskolen i Gjøvik:

- *Høgskolen deltar i SAK-prosjekt med Høgskolene i Lillehammer og Hedmark innenfor høgskolepedagogikk og fleksible utdanninger inngår som del av dette.*

Et annet eksempel fra Høgskolen i Nesna

- *Styret har igangsatt et omstillings- og utviklingsprosjekt innen digital kompetanse og fleksibel læring ved institusjonen samt å utvikle felles IKT-løsninger i Kunnskapssenter Helgeland i Mo i Rana sammen med UiN og HiN. Prosjektet har hatt god kontakt med og støtte av eCampus Nord og SAK-Nordland.*

Tilnærmet alle institusjonene har pågående prosjekter eller utdanning der IKT er vesentlig. Det varierer imidlertid hvordan digitale løsninger er tatt i bruk, og også hvordan det omtales av institusjonene. E-læring brukes en del, men flere bruker bare fleksibilisering som samlebegrep for både teknologiske og organisatoriske løsninger i begrepet. Institusjonens rapportering varierer fra beskrivelse av enkelte tilbud innenfor visse fagområder til en mer strategisk redegjørelse for institusjonens arbeid med feltet og resultater. En håndfull institusjoner beskriver at eCampus har stått sentralt i arbeidet med tilrettelegging.

Andre institusjoner viser til egen utviklet strategi for fleksibilisering i rapporteringen, slik som for eksempel Høgskolen i Oslo og Akershus rapporterer:

- *Fleksible lærings- og vurderingsformer og e-Campus er et satsingsområde i Strategi 2020 og som det er avsatt midler til i langtidsplanen og langtidsbudsjettet.*

Eksempel på rapportering fra UiB som samler omtale av både videreutdanning og bruk av teknologi:

- *UiB har et omfattende videreutdanningstilbud og har lenge satset mye på fjernundervisning over nett. Skoleverket er et hovedsatsingsområde for videreutdanning,*

særlig i humaniora og realfag. Det etablert tre erfaringsbaserte mastergrader i undervisning og læring. I tillegg inngår UiB som gradgivende partner i et felles studieprogram med Høgskolen i Sogn og Fjordane. Fleksibel utdanning refererer til tilrettelegging av det ordinære utdanningstilbudet. Prosjektet DigUiB (Digitale hjelpemidler og støttesystemer for utdanning ved Universitetet i Bergen) ble startet etter initiativ fra studentene. DigUiB har vurdert bruk av digitale hjelpemiddel og støttesystem for utdanning, med delprosjekter for digitale læringsressurser, digital undervisning og digital eksamen. Prosjektet blir videreført i 2013, i et omorganisert og utvidet format.

Første år med full fart i eCampus

eCampus er et femårig program utviklet for å gjøre eksisterende utdanningstilbud, læringsressurser og gode IKT-løsninger tilgjengelige i stor skala. 2012 var første året programmet fikk full finansiering (12 mill. kroner over statsbudsjettet).

UNINETT har utviklet og driver programmet som bygger ut ny og moderne IKT-infrastruktur i UH-sektoren. Programmet innebærer en felles overordnet IKT-arkitektur med standardiserte løsninger og felles grensesnitt. Det overordnede målet er å gjøre UH-institusjonene i stand til å gjøre tilgjengelig eksisterende utdanningstilbud og læringsressurser i stor skala.

eCampus er et nasjonalt program, og de sentrale tjenestene i eCampus er tilgjengelige for UH-institusjoner i hele landet. Arbeidet ble i 2012 konsentrert om Nord-Norge og arbeidet ved de seks institusjonene i nord brukes som case i forbindelse med innhenting av beste praksis og ved utrulling av nasjonale løsninger. Gjennom programmet utprøves og fremmes verktøy bl.a. for opptak, lagring og publisering av forelesninger, webmøteløsninger og verktøy for overføring av filer som er for store til å sende på e-post. Det er også opprettet en arbeidsgruppe som skal se på bruk av digital eksamen.

Flere arbeidsgrupper i UH-sektoren arbeider med eCampus-problemstillinger, både i nasjonal regi, regionalt og på lokalplan. Et eksempel er Rådet for høyere utdanning i Nord-Norge, som satte ned en egen arbeidsgruppe for eCampus Nord. Under arbeidsgruppen er det startet pilotprosjekter som strekker seg inn i 2013:

- Videoinfrastruktur for Campus Helgeland, uttesting av fjerndrift for video (støttepersonell og/eller automatiserte løsninger).
- Felles master i sykepleie, skal ta inn studenter høsten 2013

Selv om programmet i 2012 har konsentrert aktiviteten i Nord-Norge, er tjenestene tatt i bruk av de fleste statlige høgskoler og universiteter, samt noen private høyskoler.

Prosjektbeskrivelse for eCampus ligger på www.ecampus.no.

6.3 Formidling

Universiteter og høyskoler skal bidra til å spre resultater fra forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid, gjennom ulike formidlingsaktiviteter og deltakelse i offentlig debatt. Denne siden av samfunnsrollen til institusjonene er også nedfelt i UH-loven. Formidling kan være forskerrettet,

brukerrettet og allmennrettet, og gjenspeiler et ønske om kommunikasjon og samhandling med offentlig forvaltning, næringsliv og samfunnet ellers.

Tabell 6.3 viser antall formidlingsbidrag i 2012 registrert i CRISTin fordelt på hovedkategori og institusjonstype. I vedlegget er datamaterialet brutt ned på underkategori og institusjon (tabell V6.9). Vi har ingen oversikt over den totale formidlingsaktiviteten i UH-sektoren. Ved mange av institusjonene er det ingen insentiver for å registrere formidlingsaktivitet, ut over forskernes eget ønske om å synliggjøre egne bidrag. Enkelte institusjoner premierer formidlingsbidrag i den interne budsjettfordelingen. Tabellen gir derfor ikke et heldekkende bilde, men viser det brede spekteret av forskningsformidling som foregår i sektoren.

Det er registrert 19 500 ulike formidlingsbidrag i 2012 innenfor de kategoriene tabellen omfatter. Av dette stammer 14 500 fra formidlingsaktivitet ved universitetene og 3900 fra de statlige høyskolene. Den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten er mediebidrag, med 7600 forekomster. Deretter følger Konferansebidrag/populærvitenskapelig foredrag med 5400 registreringer. Fordelingen på underkategorier viser omtrent samme bilde som i 2011. Antall formidlingsbidrag fra 2012 registrert i CRISTin, ligger også på om lag samme nivå som året før.

Tabell 6.3 Formidlingsbidrag i UH-sektoren 2012, fordelt på hovedkategori. Antall

	Tids- skrifts- publ.	Konf. bidrag / fore- drag	Bok	Rapport/ avhand- ling	Del av bok	Medie- bidrag	Kunst- nerisk prod.	Pro- dukt	Inform. mat- eriale	Sum
U	2 621	3 938	207	720	172	6 430	78	110	202	14 478
SVH	84	104	15	82	13	94	2	16	5	415
SH	839	1 284	142	336	80	933	68	86	84	3 852
KH*	10	16	5	1	7	5	11	1	6	62
PVH	177	33	35	30	21	107	0	1	5	409
PH	54	68	15	21	14	71	6	2	3	254
Sum UH	3 785	5 443	419	1 190	307	7 640	165	216	305	19 470

Omfatter bare KhiO

Kilde: CRISTin

6.4 Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA)

Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) er virksomhet som ikke er finansiert gjennom den statlige grunnbevilgningen til universiteter og høyskoler. Aktivitetene kan både dreie seg om grunnforskning, anvendt forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid og om utdanningsvirksomhet, som for eksempel etter- og videreutdanning.

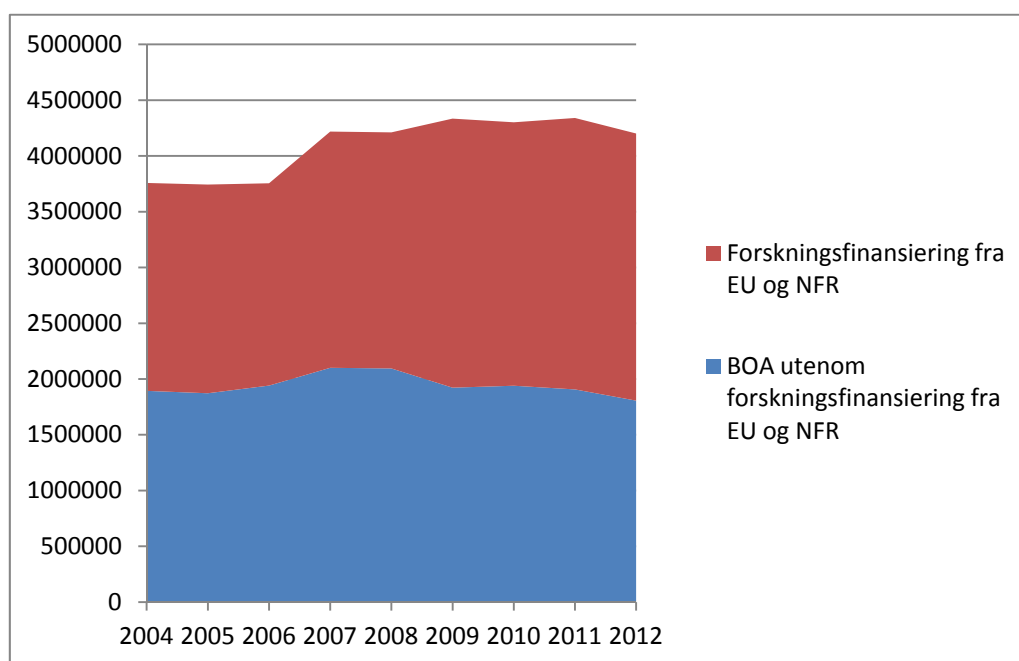
6.4.1 Omfang og fordeling av inntekter fra BOA

BOA er en indikator på omfanget av universitets- og høyskolesektorens samhandling med og relevans for aktører på ulike nivå i samfunnet regionalt, nasjonalt eller internasjonalt. Kunnskapsdepartementet har fastsatt "andel BOA"¹¹ som nasjonalt styringsparameter for universiteter og høyskoler. BOA i denne sammenheng er ikke medregnet forskningsfinansieringen fra EU og NFR.

¹¹ "Andel BOA" defineres som andel av totale driftsinntekter og er avgrenset til BOA utenom forskningsfinansiering fra Norges Forskningsråd (NFR), herunder regionale forskningsfond (RFF) og EU. Disse er unntatt fordi de inngår som insentiver i det nasjonale finansieringssystemet for universiteter og høyskoler.

Siden forskningsfinansieringen fra EU og NFR utgjør en betydelig del av den totale BOA, presenterer vi i figur 6.6 BOA både med og uten denne delen. For statlige universiteter og høyskoler har total BOA økt nominelt fra i underkant av 3,8 mrd. kroner i 2004 til 4,2 mrd. kroner i 2012 (tabell V8.1). Det er forskningsfinansieringen fra NFR og EU som har økt, mens øvrig BOA er om lag uendret. BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU steg noe fram til 2007, men har deretter gradvis sunket. Målt i faste kroner er det en realnedgang i perioden. Sett i forhold til samlede driftsinntekter har andelen inntekter fra NFR og EU gått ned fra ni til syv prosent og andelen øvrig BOA fra ni til fem prosent siden 2004. Utviklingen i forskningsfinansieringen fra NFR og EU er nærmere omtalt i kapittel 3 om forskning.

Figur 6.6 Bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) ved statlige institusjoner, 2004-2012. 1000 kr. (løpende kr.)

Når vi i det videre omtaler bidrags- og/eller oppdragsfinansiert aktivitet, mener vi BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU.

I 2012 utgjør sektorens inntekter fra BOA i underkant av 1,9 mrd. kroner (tabell V8.1). Største BOA-inntekter av de statlige høyskolene har Høgskolen i Hedmark med 62 mill. kroner i 2012. Det utgjør 12 prosent av totale driftsinntekter. Høgskolen i Buskerud har lik BOA-andel. NHH har høyest BOA av de vitenskapelige høyskolene med 53 mill. kroner, som også utgjør 12 prosent av driftsinntektene, og blant universitetene er det NTNU som har høyest BOA med 574 mill. kroner, som utgjør 11 prosent.

Det er også interessant å se på forholdet mellom bidrag og oppdrag. Med bidrag menes økonomisk støtte fra nasjonale eller internasjonale finansieringskilder til prosjekter/aktiviteter, mens med oppdrag menes prosjekter institusjonen utfører på oppdrag fra eksterne oppdragsgivere (kjøp av tjenester). Oppdragsfinansierte prosjekter skal være fullfinansiert fra oppdragsgiver.

For de statlige institusjonene er i 2012 om lag 64 prosent av inntektene fra bidragsfinansiert aktivitet og 36 prosent fra oppdrag (tabell V6.10). Det er en endring på ca. 6 prosentpoeng fra 2009 i favør av oppdragsfinansiert aktivitet. Bidragsinntektene er 148 mill. kroner lavere i 2012 enn i 2009 (for de private institusjonene se V6.11).

Kunnskapsdepartementet har i Prop. 1 S (2012-2013) pekt på at arbeidet for å øke BOA-inntektene henger sammen med utviklingen av universiteter og høyskoler som samfunnsaktører og den samfunnsrollen de tar. Større inntekter fra bidrag kan også gi muligheter for å styrke kjernevirksomheten og dermed underbygge institusjonens faglige strategier.

Som en parallell til indikatorene i kapittel 3 om NFR-midler og EU-midler per faglig stilling, har vi sett på utviklingen av BOA-inntekter (utenom denne forskningsfinansieringen) fordelt per faglig stilling. Som tabell 6.4 viser, er det stor variasjon mellom institusjonene. Utviklingen for sektoren samlet viser en nedgang i BOA-inntekter per faglig stilling. Dette skyldes vekst i antall faglige stillinger i perioden. Noen institusjoner har imidlertid en positiv utvikling. Institusjonene med høyest BOA-inntekt per faglig stilling, er høyskolene i Buskerud og Hedmark, NTNU, NHH og HLB.

Tabell 6.4 BOA-inntekter utenom forskningsfinansiering fra EU og NFR per UFF-stilling 2010-2012. 1000 kr

	2010	2011	2012
Høgskolen i Buskerud	134,0	151,7	220,3
Høgskolen i Hedmark	212,7	241,4	233,0
Høgskolen i Narvik	108,1	161,4	155,7
Høgskolen i Vestfold	130,3	155,6	95,0
Samisk høyskole	90,3	58,3	158,9
Gj.snitt statlige høyskoler	77,6	78,1	70,0
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	157,0	188,9	195,4
Universitetet for miljø- og biovitenskap	130,8	130,9	145,2
Universitetet i Bergen	94,9	97,0	98,6
Universitetet i Nordland	170,4	113,7	106,6
Universitetet i Stavanger	109,4	78,7	100,8
Gj.snitt universiteter	126,5	119,7	116,2
Norges handelshøyskole	206,6	233,0	228,2
Norges veterinærhøgskole	109,0	181,1	149,4
Gj.snitt statlige vitenskapelige høyskoler	121,5	149,4	118,7
Gj.snitt kunsthøyskoler	16,8	5,8	5,7
Handelshøgskolen BI	125,7	84,3	99,1
Gj.snitt private vitenskapelige høyskoler	110,4	75,5	87,5
Haraldsplass diakonale høyskole	140,3	148,8	117,8
Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling	126,8	361,6	644,7
Høyskolen for Ledelse og Teologi	351,0	317,4	131,1
Gj.snitt private høyskoler	72,7	76,0	33,8
Gj.snitt statlige institusjoner	111,7	108,5	102,3
Gj.snitt private institusjoner	89,2	75,8	56,0
Gj.snitt hele sektoren	110,6	106,8	99,7

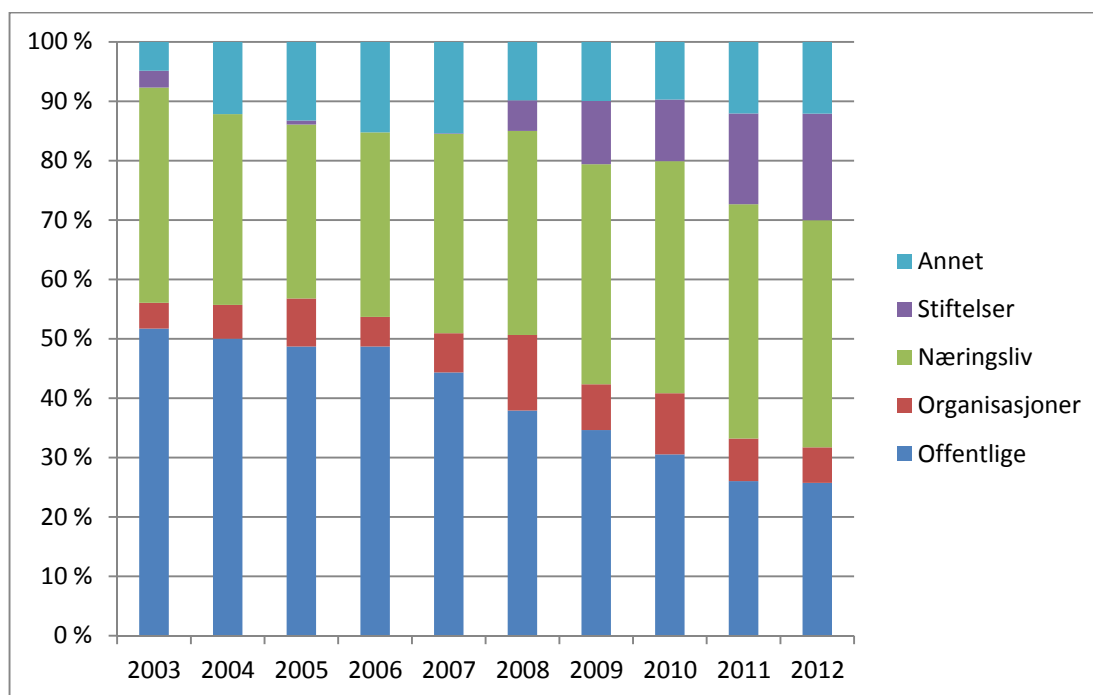
Tall for alle institusjonene finnes i vedlegg tabell V6.11.

6.4.2 Finansieringskilder for BOA, statlige institusjoner

Finansieringskildene til BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU, er både offentlige etater, organisasjoner, næringsliv, stiftelser og andre, hvorav næringslivet og

offentlige etater utgjør de største¹². Figur 6.7 viser at andelen fra næringslivet er relativt stabilt, mens andelen fra offentlige etater har gått ned. Andelen fra stiftelser har økt i perioden (tabell V6.13). Se tabell V6.14 for fordeling per institusjon.

Figur 6.7 Finansieringskilder for BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU, 2003-2012. Statlige institusjoner. Prosent.

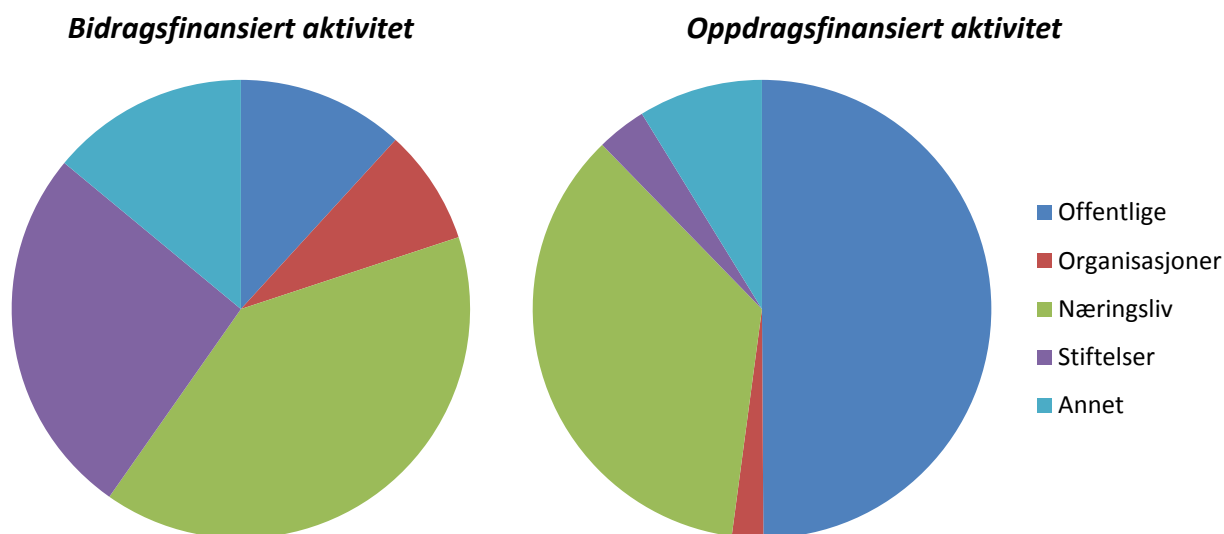

Aktører i næringslivet er opphavet til de største bidragsinntektene, mens om lag halvparten av oppdragsinntektene kommer fra offentlige etater (figur 6.8). Næringslivet er imidlertid også en stor kilde til oppdrag.

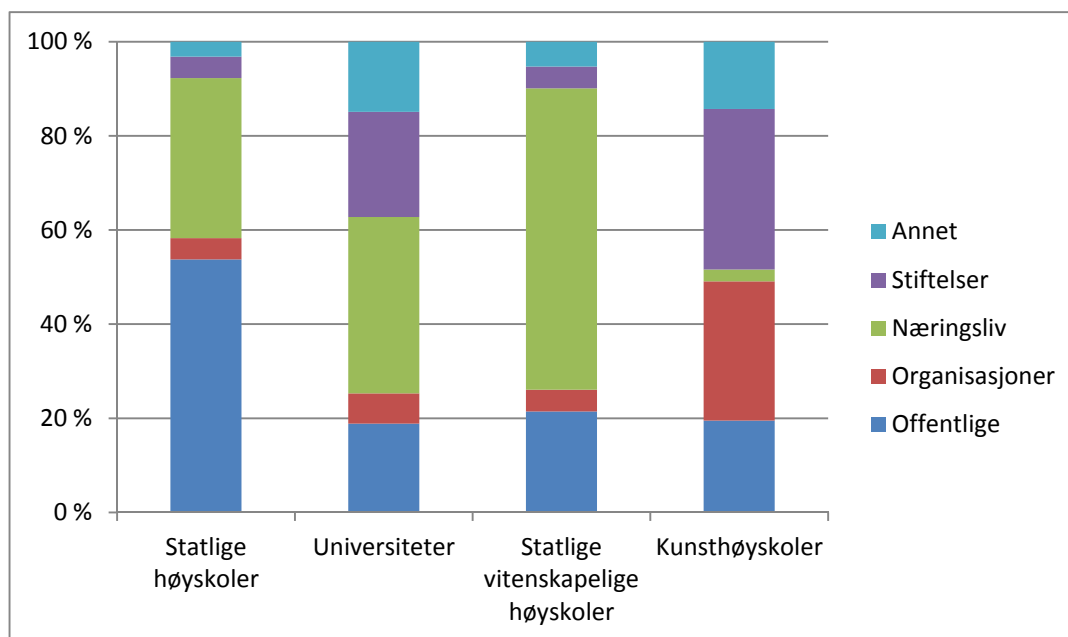
I 2012 kommer om lag halvparten av BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU ved statlige høyskoler fra offentlige etater, men en stor andel kommer også fra næringslivet. For statlige vitenskapelige høyskoler er næringslivet den største finansieringskilden. For universitetene og kunsthøyskolene er det jevnere fordelt, men næringslivet er fortsatt den største kilden for universitetene. (figur 6.9)

¹² Det er også annen finansiering fra EU enn forskning, men det er ikke medregnet her. For oversikt over alle EU-midler, se kapittel 3 og tabell 3.2.

Figur 6.8 Finansieringskilder for BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU i 2012. Statlige institusjoner. Prosent.

Figur 6.9 Finansieringskilder BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU per institusjonskategori. Statlige institusjoner. 2012. Prosent.

6.5 Eierskap i selskaper – statlige institusjoner

I 2003 fikk statlige universiteter og høyskoler fullmakter til å opprette aksjeselskap og forvalte dem innenfor retningslinjer fra departementet¹³. Formålet var å gi institusjonene mulighet til å organisere eksternt finansiert virksomhet som selvstendige rettssubjekt. Institusjonene fikk også fullmakt til å kjøpe aksjer av faglig interesse for virksomheten.

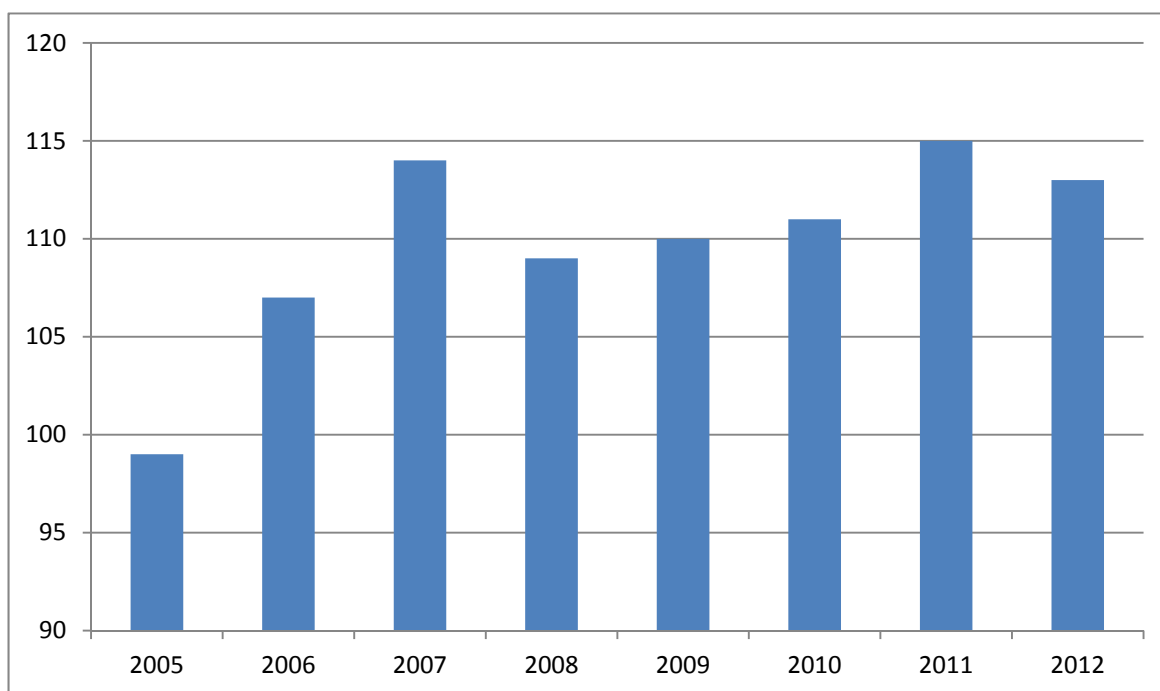
¹³ Stortinget har gitt årlige fullmakter til institusjonene i statsbudsjettet siden 2003.

Selskapsdatabasen i DBH ble opprettet i 2005 og har ikke komplette data fra tidligere år. Av statsregnskapet det enkelte år (St. meld. nr. 3) ser vi at den bokførte verdien av aksjer under Kunnskapsdepartementet økte fra 57 mill. kroner i 2002, til 108 mill. kroner i 2003, og nær 176 mill. kroner i 2005. I 2012 var verdien 241 mill. kroner. Som det framgår av figur 6.10, har antall eierposter økt fra 99 til 113 i årene 2005 til 2012. Antall selskap med dominerende statlig eierskap har økt fra 24 til 30 i perioden 2005-2011 (tabell V6.15).

I 2012 forvaltet universiteter og statlige høyskoler eierinteresser i om lag 90 selskaper. I 26 av selskapene er statens eierandel 50 prosent eller mer. I tillegg forvalter Kunnskapsdepartementet selv eierskapet i de fire statsaksjeselskapene; Universitetscenteret på Svalbard AS, UNINETT AS, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og Simula Research Laboratory AS.

Antallet eierposter ved universiteter og høyskoler varierer fra null til tolv (NTNU). Over halvparten av eierpostene finner vi ved universitetene, og det er også her det er flest selskaper med dominerende statlig kontroll (tabell V6.15).

Figur 6.10 Utviklingen i aksjeinteresser (antall eierposter), statlige institusjoner, 2005-2012

Utviklingen viser at institusjonene benytter fullmakten til å opprette aksjeselskap og kjøpe aksjer. Samlet sett framstår omfanget av aksjer eid av universiteter og høyskoler som stort, selv om selskapene i mange tilfeller er små og aksjekapitalen er lav. Det kan være vanskelig å se hvordan det å eie en lav prosentandel av aksjene i et selskap bygger opp under institusjonens strategi. I noen tilfeller har institusjonen blitt invitert til å kjøpe aksjer fra eksterne aktører som ledd i kontakten med næringslivet eller for å være representert i styret. Kontakt med næringsliv og styrerepresentasjon forutsetter imidlertid ikke nødvendigvis statlig eierskap.

Tabell 6.5 viser aksjeselskapene som har dominerende statlig kontroll og der en UH-institusjon eller Kunnskapsdepartementet forvalter eierskapet. Mer informasjon om de ulike selskapene inkl. styresammensetning og regnskap, finnes i selskapsdatabasen på DBH.

Tabell 6.5 Aksjeselskaper med dominerende statlig eierskap forvaltet av KD eller institusjonene, 2012

	Institusjon som forvalter eierskapet	Statens eierandel
NCE Subsea Drift AS	HiB	100
DRIV inkubator AS	HBu	51
Arbeidsforskningsinstituttet AS	HiOA	100
HIST kompetanse AS	HiST	100
NyVekst AS	HiØ	50
Høgskolen i Ålesund Maritime Operasjoner AS	HiÅ	100
NTNU Samfunnsforskning AS	NTNU	100
Vangslund AS	NTNU	99,5
NTNU Technology Transfer AS	NTNU	85
Senter for økonomisk forskning AS	NTNU	51
Sem Gjestegård A/S	UMB	100
Agderforskning AS	UiA	50,1
Unifond AS	UiB	100
Universitetet i Bergen Eiendom AS	UiB	100
Uni Research AS	UiB	85
Chr. Michelsen Research AS	UiB	50
Senter for Innovasjon og Bedriftsøkonomi AS	UiN	100
Norkveite AS	UiN	58,4
Nordlandsforskning AS	UiN	51
Unirand AS	UiO	100
Inven2 AS	UiO	50
IRIS - International Research Institute of Stavanger AS	UiS	50
Rya Gods og Skoger AS	UiTø	100
Northern Research Institute Tromsø AS	UiTø	65,7
Havbruksstasjonen i Tromsø AS	UiTø	50
Samfunns- og næringslivsforskning AS	NHH	85,1
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS	KD	100
Simula Research Laboratory AS	KD	100
UNINETT AS	KD	100
UNIS - Universitetscenteret på Svalbard AS	KD	100

Kilde: Selskapsdatabasen i DBH. Tall per 31.12.2012.

6.6 Innovasjon og verdiskaping

Universiteter og høyskoler har et lovpålagt ansvar for å bidra til innovasjon, verdiskaping og kommersialisering basert på resultater fra forskning, faglig- og kunstnerisk utviklingsarbeid. Målet om at de skal være tydelige samfunnsaktører, kommer best til uttrykk rundt samspill mellom institusjonene, næringslivet og samfunnet for øvrig. Høyere utdanning skal bidra til at studentene skal tilegne seg relevant kompetanse for dagens- og framtidig arbeidsliv. Videre er samspill mellom forskningsmiljøer og næringsliv avgjørende for at forskningsresultater skal bidra til økt innovasjon og omstillingsevne i bedriftene og offentlig sektor.

I den siste forskningsmeldingen (Meld. St.18 (2012-2013)) er det et eget kapittel om samspill for innovative løsninger. Regjeringen vil blant annet legge til rette for godt samspill mellom utdannings- og forskningsmiljøer og partnere i offentlig sektor og næringslivet i hele landet, og fortsatt legge til rette for kommersialisering av forskningsresultater. I meldingen pekes det på at for å lykkes med disse tiltakene, er det viktig med et bredt sett av virkemidler som treffer innovasjonsaktørene. Kunnskap om hvordan høyere utdannings- og forskningsinstitusjoner og myndighetene skal legge til rette for bedre samhandling med omverden blir stadig viktigere for å følge innovasjonstakten regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

6.6.1 Forretningsideer, nye foretak, patenter og lisensiering

Kommersialisering av forskningsresultater fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner innebærer blant annet forvaltning av nye forretningsideer, etablering av kunnskapsbaserte bedrifter, patentering og lisensiering av ny kommersialiserbar kunnskap til næringslivet.

De senere årene har begrepet ”kunnskapstriangelet” blitt brukt i mange sammenhenger for å beskrive samhandlingen mellom utdanning, forskning og innovasjon. Utfordringen er stadig å finne gode indikatorer på innovasjon i universitets- og høyskolesektoren. Det gjør det vanskelig å vurdere innovasjonspotensialet ved de ulike institusjonene og sektoren som helhet. Resultatene viser likevel at utviklingen i kommersialisering av offentlig finansierte forskning har vært meget god de siste årene.

Patentering og lisensiering gir et bilde på innovasjons- og kommersialiseringsevnen ved universiteter og høyskoler og deres kommersialiseringsaktører, Technology Transfer Offices (TTO). Antallet patenter og lisensieringer utgjør en mindre del av den brede innovasjonsaktiviteten ved institusjonene. Indikatorene reflekterer i liten grad de sosiale eller økonomiske effektene som overføres fra forskning og entreprenørskap.

Tabell 6.6 viser at det har vært en betydelig økning i antall patentsøknader og lisensieringskontrakter de siste årene. Fra 2011 til 2012 er økningen i antall patentsøknader på om lag 24 prosent. Universitetet i Oslo hadde hele 94 patentsøknader i 2012, mot 53 i 2011. Antall lisensieringskontrakter har økt fra 11 i 2007 til 53 i 2012.

Antall nye forretningsideer har også hatt en solid økning fra 2011 til 2012, i hovedsak ved universitetene. Høyskolene ligger stabilt på rundt 200. Det er store variasjoner mellom institusjonene når det gjelder mottatte forretningsideer.

Antall nye foretak etablert i 2012 gikk noe ned fra nivået i 2010 og 2011. Det kan ses i sammenheng med veksten i inngåtte lisensieringskontrakter. Tendensen er at forskningsresultatene i større grad kommersialiseres gjennom lisensieringer ved eksisterende bedrifter fordi det er kostnadskrevenende å starte foretak (for tall per institusjon, se tabell V6.16).

Tabell 6.6 Registrerte patenter, patentsøknader og inngåtte lisensieringskontrakter Antall

	Registrerte patenter			Patentsøknader			Inngåtte lisensieringskontrakter					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Statlige høyskoler	1	3		8	4	3			1			
Universiteter	44	73	77	115	133	179	11	20	25	27	36	53
Statlige vitenskapelige høyskoler		2			2			1				
Sum	45	78	77	123	139	182	11	21	26	27	36	53

Data tilgjengelig fra 2007. Fra og med 2010 rapporteres patentsøknader, ikke registrerte patenter.

Tabell 6.7 Forretningsideer og nye foretak i perioden 2007–2012. Antall

	Mottatte forretningsideer						Nye foretak etablert					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Statlige høyskoler	50	79	223	193	193	198	5	12	13	43	28	22
Universiteter	265	290	398	390	355	482	15	15	14	13	21	16
Statlige vitenskapelige høyskoler	21	19	2	13	13	1	1		1			1
Sum	336	388	623	596	561	681	20	27	28	56	50	38

6.6.2 Virkemidler for innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring

Økningen i kommersialiseringsaktiviteten ved universiteter og høyskoler viser tegn til en endret kultur og bevisstgjøring i academia. Regjeringen har et bredt sett av virkemidler for å støtte opp under institusjonenes arbeid med innovasjon, kommersialisering og kunnskapsoverføring. Flere av virkemidlene er rettet mot samarbeid og samhandling med næringsliv og samfunnet for øvrig. Nedenfor følger en beskrivelse av noen av virkemidlene for innovasjon ved universiteter og høyskoler.

I 2003 ble Universitets- og høgskoleloven og Lov om oppfinnelser gjort av arbeidstakere endret til å gi institusjonene et særlig ansvar for å utnytte det næringsmessige potensialet som ligger i en bedre kommersiell utnyttelse av forskningsresultater. Kvalitetsreformen ga institusjonene økte fullmakter, som rett til kommersiell utnyttelse av de ansattes forskningsresultater. Kommersialisering av forskningsresultater er kompetansekrevene, og det er en av grunnene til at universitetene etablerte organisatoriske enheter, som TTO-er.

FORNY2020 og Technology Transfer Offices (TTO-er)

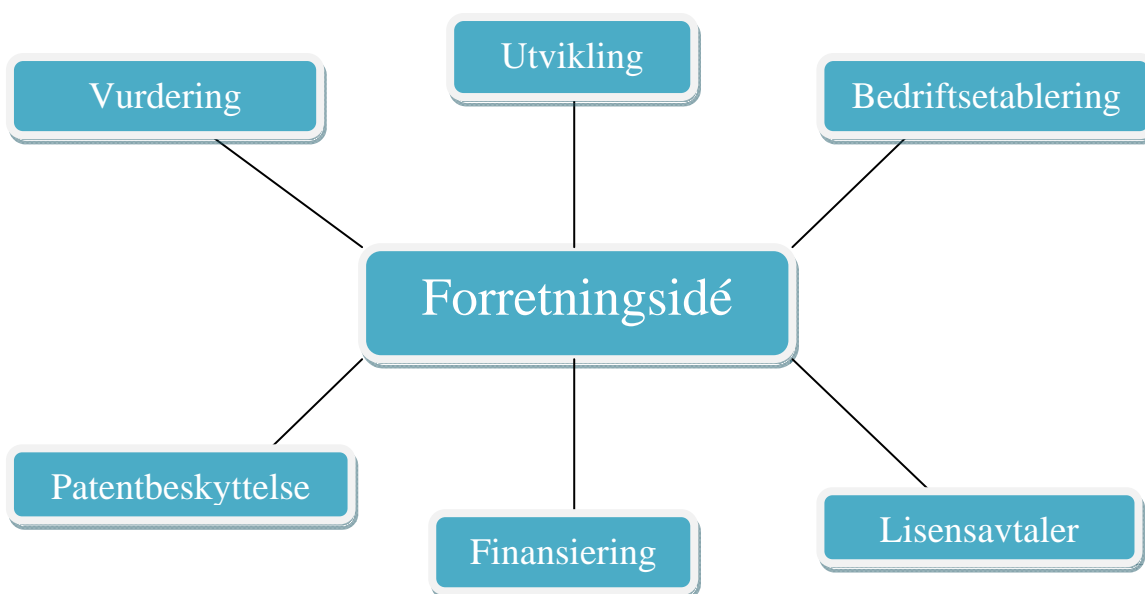
Finansieringen av TTO-ene har vært delt mellom universitetene og Forskningsrådet ved FORNY-programmet. Programmet skal legge til rette for nyskaping og kommersialisering fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner. Programplanen for FORNY2020 for perioden 2011-20 bygger på mål om å øke profesjonaliteten, kompetansen og effektiviseringen ved TTO-ene. De senere årene har flere av TTO-ene fusjonert slik at høyskolene og helseforetakene har kommet til i en felles organisering. Et eksempel på dette er Inven2 tilknyttet Universitetet i Oslo og Oslo universitetssykehus.

TTO-ene skal bidra til nyskaping ved å utvikle forsknings- og utviklingsresultater til produkter med kommersiell verdi. De har også en viktig oppgave med å bidra til å hente finansiering av innovasjoner fra Forskningsrådet, Innovasjon Norge, kommersielle aktører og investorer som ønsker å investere i kunnskapsbasert nyskaping.

Økt kompetanse og rettleiding innenfor patentbeskyttelse og immaterielle rettigheter er et annet viktig arbeidsområde for TTO-ene. De siste årene har det vært rettet en større oppmerksomhet rundt kompetanseoverføring og samhandling mellom de ulike TTO-ene innenfor ulike problemstillinger knyttet til immaterielle rettigheter. Regjeringen la fram en egen stortingsmelding om immaterielle rettigheter i april 2013. (Meld. St. 28 (2012-2013)).

Finansieringen av kommersialiseringsaktørene (TTO-ene) gjennom Forskningsrådet skal ifølge programplanen for FORNY2020 i større grad kanalisere basisfinansiering til verifiseringsprosjekter. Det vil si at støtten tilfaller prosjekter med høy forventet kommersiell eller annen samfunnsnytte. Det har vært en slik endring de siste årene, men verifiseringsmidler for 2012 er lavere enn 2011 av to grunner. For det første ble flere prosjekter forsinket, slik at om lag 10 mill. kroner ble overført fra 2012 til 2013. Det ble også bevilget midler til nystartede forskningsbaserte mikrobedrifter med opphav fra forskningsmiljøer ved offentlig finansierte forskningsinstitusjoner. Som det framgår av tabell 6.8 er både basisbevilgningen og verifiseringsmidlene for 2012 lavere enn 2011.

Figur 6.11 Fra forretningsidé til markedet - TTO-ene bidrar med kompetanse og veiledning for å kommersialisere forretningsideer

Kilde: Fritt etter NTNU Technology Transfer AS

Tabell 6.8 Tildeling til kommersialiseringsaktører (inkl. TTO-er) gjennom FORNY i 2008-2012 (i 1000 kr)

	Verifisering		Basisbevilgning		Totalt	
	Tildeling 2011	Tildeling 2012	Tildeling 2011	Tildeling 2012	Tildelt 2011	Tildelt 2012
Kjeller innovasjon	14 352	14 910	10 300	10 700	24 652	25 610
Coventure	-	-	800	800	800	800
Prekubator	3 184	4 411	3 760	4 000	6 944	8 411
Norinnova	4 943	1 378	4 080	3 300	9 023	4 678
BTO	3 864	8 006	8 530	8 600	12 394	16 606
Inven2	15 322	6 374	11 980	10 600	27 302	16 974
Simula	500	-	-	-	500	0
LeivEirikssonNyskaping	900	-	-	-	900	0
NTNU Tech Transfer	9 596	8 861	8 531	8 500	18 127	17 361
Sinvent	10 334	8 492	2 780	2 400	13 114	10 892
Biomedisinsk innovasjon	1 530	-	-	-	1 530	0
Sum	64 525	52 432	50 761	48 900	115 286	101 332

Kilde: Norges Forskningsråd

VRI – Virkemiddel for regional FoU og innovasjon

VRI er Forskningsrådets særskilte satsing på innovasjon gjennom samhandling. Programmet har som formål å bygge opp kunnskap om og evne til samhandlings- og innovasjonsprosesser i de 15 regionene, og å fremme forskningsbasert innovasjon i norsk næringslivet. Regionene skal selv prioritere næringsrettede innsatsområder. VRI skal stimulere til samhandling, bidra til økt mobilisering og gjennomføre innovasjonsfaglig forskning. Programmet skal videreutvikle samarbeidet mellom de statlige høyskolene og enkelte universiteter med regionale utviklingsaktører.

Tabell 6.9 viser kostnadssted og omfanget av deltakelsen for ulike sektorer som er delaktige i VRI-prosjekter. Tallene inkluderer egenfinansiering, regional støtte og midler fra Forskningsrådet. For UH-sektoren er kostnadene i hovedsak lønns- og driftsutgifter. Tabell 6.18 viser økningen fra 2011 til 2012, som blant annet skyldes at 2011 var siste året i forrige VRI-periode. Tabell V6.17 viser den fylkesvise oversikt over UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom VRI.

Tabell 6.9 Oversikt over kostnadssted i VRI-prosjektene i 2008-2012 (i 1000 kr)

	2008	2009	2010	2011	2012
Næringsliv	45 004	58 865	52 248	29 048	35 274
Instituttsektor	60 327	78 576	67 138	46 760	52 456
UH-sektor	37 798	48 481	48 638	30 976	44 249
Andre sektorer	14 357	17 171	15 839	15 401	16 878
Utlandet	479	450	418	1 650	1 760

Kilde: Norges Forskningsråd

Alle skal med!? - Midtveisevaluering av VRI

Oxford Research utførte en midtveisevaluering av VRI i perioden mars - november 2012 på oppdrag av Forskningsrådet. Den samlede vurderingen fra evaluatoren er at programmet gir substansielle bidrag til utviklingen av regionale forsknings- og innovasjonssystemer og derigjennom øker forutsetningene for innovasjon i bedriftene. Videre viser evalueringen at programmet gir en god mulighet for å tilpasse innsatsen mot fylkenes spesifikke forutsetninger, men at regionene i begrenset omfang benytter VRI til å løse utfordringene knyttet til et fragmentert innovasjonssystem, selv om størrelsen på VRI-programmet er noe begrenset til å håndtere større innovasjonsutfordringer. Programmet har kun i mindre grad finansielle muligheter til å realisere nye og tunge satsinger i FoU-systemet, men kan være en bidragsyter. Utvikling av en regional innovasjons- og kunnskapsstruktur er avhengig av betydelig økonomisk støtte over en lengre tidsperiode og er dermed avhengig av ulike aktører. VRI bruker en stor del av ressursene til å utvikle systemer for oppfølging i fylkene, mens en mindre andel av midlene når fram til bedriftene.

Hovedkonklusjonene er at VRI er et hensiktsmessig redskap for å stimulere forskningsbasert innovasjon i regionene, og at programmet videreføres som planlagt i en tredje periode fram mot 2017. Evaluatoren viser til at programmet har hatt positive effekter knyttet til både samhandlingsprosjektene og forskningsprosjektene. Regionene har gjennom blant annet VRI etablert en regional kunnskapsbase og struktur for å støtte opp om innovasjonsprosesser i framtiden. VRIs rolle i det regionale innovasjonssystemet må ses i sammenheng med andre FoU-orienterte virkemidler som regional FoU-strategi og RFF.

Kilde: Oxford Research/Forskningsrådet

RFF – Regionale forskningsfond

De regionale forskningsfondene skal i likhet med VRI mobilisere til økt FoU-innsats og styrke forskning for regional innovasjon og utvikling. Programmet skal bidra til langsiktig, grunnleggende kompetansebygging i relevante forskningsmiljøer og støtte opp under regionens prioriterte innsatsområder. Målet er å utvikle gode og konkurransedyktige forskningsmiljøer i alle fylker. De syv fondsregionene er Agder, Hovedstaden, Innlandet, Midt-Norge, Nord-Norge, Oslofjordfondet og Vestlandet. Hvert enkelt regionalt forskningsfond ledes av et fondsstyre.

De totale tildelingene fra Regionale forskningsfond er tilnærmet lik de tre siste årene. Tabell 6.10 viser utviklingen i innvilgede prosjekter ved universiteter og høyskoler. Svingningene mellom tildelingene er noe overraskende. Det er vanskelig å gi en god vurdering på årsakene til den store økningen for høyskolene i 2011. En forklaring kan være endringer i innretningene på utlysningene. Forskningsrådet viser til at søknadene gjennomgående har blitt noe bedre. Offentlig sektor, representert ved blant annet fylkeskommunene og kommunene har hatt en firedobling av innvilgede beløp, og en tredobling av antall søknader. Det kan være noe av forklaringen på nedgangen blant høyskolene.

Universiteter, høyskoler og rene forskningsinstitusjoner tar omtrent like store andeler av bevilgningene. Søknadsrunden i 2012 resulterte imidlertid i betydelig lavere beløp enn i 2011 for disse. Som det går fram av tabell 6.10, er det særlig innvilgelser til høyskolene som er gått tilbake fra 2011 til 2012. Universitetene har hittil vist en jevn økning fra år til år. Tabell V6.18 viser at veksten ved universitetene for 2012 i hovedsak skyldes at UMB og UiN har fått store tildelinger på henholdsvis 11 og 7 mill. kroner.

Tabell 6.10 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom RFF i 2010-2012 (i 1000 kr)

	Tildelt RFF 2010	Tildelt RFF 2011	Tildelt RFF 2012
Statlige høyskoler	5 550	28 645	4 222
Universiteter	10 726	14 619	20 478
Sum	16 276	43 264	24 700

Kilde: Norges Forskningsråd

Skattefunn

Skattefunn er en rettighetsbasert skattefradragordning for norske bedrifter som har forsknings- eller utviklingsprosjekter. Ved godkjente prosjekter har bedriftene krav på inntil 20 prosent fradrag i skatt for kostnader knyttet til FoU-aktiviteter etter utvalgte kriterier. Ordningen administreres av Forskningsrådet i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten. Skattefunn er et viktig insentiv til å øke næringslivet andel av Norges samlede FoU-utgifter.

Tabell 6.11 Skattefunn – Prosjekter i samarbeid med universiteter og høyskoler 2009-2012

	Antall prosjekter 2009	Budsjetterte innkjøp av FoU tjenester 2009 (mill kr)	Antall prosjekter 2010	Budsjetterte innkjøp av FoU tjenester 2010 (mill kr)	Antall prosjekter 2011	Budsjetterte innkjøp av FoU tjenester 2011 (mill kr)	Antall prosjekter 2012	Budsjetterte innkjøp av FoU tjenester 2012 (mill kr)
Statlige høyskoler	55	17,4	51	11,5	69	10,7	75	11,4
Universiteter	244	86,9	255	88,7	188	90,2	276	135
Statlige vitenskapelige høyskoler	14	9,1	11	4,1	14	6,7	17	8,3
Sum	313	113,4	317	104,3	257	107,6	368	154,7

Kilde: Norges Forskningsråd

Tabell 6.11 viser en stor økning både i antall prosjekter og budsjetterte innkjøp av FoU-tjenester fra UH-sektoren. Den største økningen tilfaller samarbeidet med universitetene, hvor det har vært en økning på 88 prosjekter og om lag 45 mill. kroner fra 2011 til 2012. NTNU er den største aktøren med hele 126 prosjekter i 2012, jf. tabell V6.19. Det viser at universiteter og høyskoler er attraktive samarbeidspartnere for norsk næringsliv.

6.6.3 Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv

Kunnskapsdepartementet har innført samarbeid med samfunns- og arbeidsliv som kvalitativ styringsparameter for UH-sektoren. Parameteren skal måle hvorvidt institusjonene er tydelige samfunnsaktører, og bidrar til internasjonal, nasjonal og regional utvikling og verdiskaping, og samarbeider med omgivelsene sine. 19 av 36 statlige institusjoner rapporterte spesifikt på denne styringsparameteren i eget punkt i Rapport og planer. Den videre omtalen av rapporteringen avgrenses til disse 19 institusjonene. Det innebærer imidlertid ikke at de øvrige 17 institusjonene ikke har rapportert resultater og/eller aktivitet relevant for parameteren. Over halvparten av disse institusjonene har behandlet temaet samarbeid med samfunns- og/eller arbeidsliv under egne virksomhetsmål. Følgende spørsmål er søkt besvart i analysen:

- Hvilke hovedaktører samarbeider institusjonene med? Hovedaktører bør være spesifisert minst på bransjenivå.
- Hvilke resultater har samarbeidet med hovedaktørene gitt? Med resultater forstår vi her nye utdanningstilbud, forskningsprosjekter, sentre og lignende. Inngåtte avtaler om samarbeid anses ikke som et resultat.
- Omtaler institusjonen arbeidet i Rådet for samarbeid med arbeidslivet (RSA)?
- Omtaler institusjonen arbeidet med samfunnskontrakt? Dette punktet er først og fremst relevant for de institusjonene som deltar i konkrete samfunnskontraktprosjekter, dvs. institusjonene i Nord-Norge, på Møre og i Agder/Telemark.

Om lag halvparten av de 19 institusjonene med egen rapportering på denne parameteren spesifiserer hovedaktørene i samarbeidet med samfunns- og arbeidsliv. Et eksempel på en institusjon som knytter spesifisering av hovedsamarbeidspartnere opp mot egenart/profil, er Høgskolen i Molde: *HiMolde er gjennom representasjon i styret for iKuben (20 Romsdalsbedrifter), Molde Næringsforum og GassRor IKS tett på sentrale aktører i det lokale næringsliv samt større nasjonale aktører som Statens veivesen, Shell, Statoil mm, spesielt gjelder dette satsingsområdet logistikk.* De institusjonene som ikke spesifiserer hovedaktørene i samarbeidet med omverdenen, omtaler stort sett samarbeidspartnere i generelle vendinger.

Så å si alle institusjonene rapporterer en eller annen form for konkrete resultater av samarbeidet med omverdenen. Universitetet i Stavanger er et eksempel på en institusjon som knytter rapporteringen av resultater opp mot virksomheten i Rådet for samarbeid med arbeidslivet (RSA): *På møtene møter også ansatte som jobber spesielt med arbeidslivskontakt/samfunnskontakt. Som et resultat av dette har de ansatte fått nye eller forsterket kontakter eksternt. Dette gjelder bl.a. Etter- og videreutdanningsenheten og Senter for samfunnssikkerhet og risikostyring. Foreløpig konklusjon om Y-veier (UiS åpner Y-vei innen elektro høst 2013) er også resultat av RSA.*

Om lag tre fjerdedeler av institusjonene omtaler RSA, mens ca. halvparten av de institusjonene samfunnskontrakt er relevant for, refererer til dette arbeidet.

6.7 Hovedpunkter

- I løpet av tiårsperioden 2003-12 har det skjedd en åttedobling av antall erfaringsbaserte masterprogram. Antall registrerte studenter er 20-doblet i perioden.
- I løpet av tiårsperioden 2003-12 har andelen eksternt finansierte studenter ved de statlige høyere utdanningsinstitusjonene gått ned, men andelen er noe stigende siste år.
- I løpet av sjuårsperioden 2006-13 har både antall fleksible utdanningstilbud og antall og andel studenter på fleksible tilbud gått noe opp.
- 2012 er første år der eCampusprogrammet har full finansiering. De nordnorske institusjonene har blitt prioritert, men tjenestene som er lansert, er tatt i bruk av de fleste statlige høyskoler og universiteter, samt noen private høyskoler.
- Universiteter og høyskolars formidlingsaktivitet skjer i mange kanaler og i stort omfang. I CRIStin er det registrert nesten 19 500 ulike formidlingsbidrag i 2012. Mediebidrag er den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten. Deretter følger konferansebidrag/foredrag.
- Sektorens inntekter fra BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU utgjør i underkant av 1,9 mrd. kroner. Inntektene har ligget på om lag samme nivå siden 2004. Sett i forhold til institusjonenes samlede driftsinntekter har andelen gått ned fra ni til fem prosent.
- Antall eierposter i aksjeselskap har økt fra 99 til 113 i årene 2005 til 2012. Antall selskap med dominerende statlig eierskap har økt fra 24 til 30.
- Antall patentsøknader, nye forretningsideer og inngåtte lisensieringskontrakter har også hatt en solid økning i 2012, sammenliknet med 2011
- Tildelingene fra regionale forskningsfond til universiteter og høyskoler var på 24,7 mill. kr i 2012. Det er betydelig lavere enn i 2011, men høyere enn i 2010.
- Det har vært en økning i antall prosjekter og budsjetterte innkjøp av FoU-tjenester fra UH-sektoren. I 2012 var det 368 prosjekter fordelt på 154,7 mill. kr.

7. Kompetanse og menneskelige ressurser

7.1 Innledning

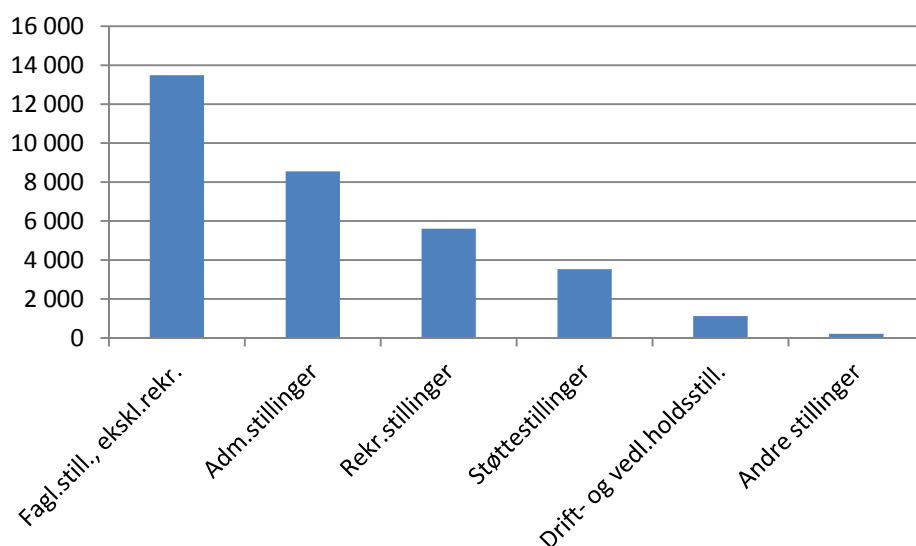
Personalet er den viktigste innsatsfaktoren for at universiteter og høyskoler skal nå målene som er satt for sektoren. Antall årsverk i ulike typer stillinger, forholdstall mellom ulike typer stillinger og mellom ansatte og studenter presenteres i dette kapitlet. Videre belyses omfanget av midlertidige stillinger i sektoren og kjønnsfordelingen i faglige toppstillinger i dette kapitlet, begge temaer med stor politiske oppmerksomhet de siste årene.

Ettersom Kvalitetsreformen står sentralt i årets tilstandsrapport, er det verdt å nevne at personalpolitikk ble behandlet i et eget delprosjekt ved innføringen av Kvalitetsreformen. En av hovedkonklusjonene i prosjektgruppens arbeid var at institusjonene innenfor det gjeldende regelverket hadde gode muligheter til å drive en offensiv personalpolitikk, blant annet for å rekruttere og belønne høyt kvalifiserte medarbeidere. Områder der gruppen kom med konkrete anbefalinger er styrket faglig ledelse, likestilling, kompetanseutvikling og mobilitet. Utviklingen på disse områdene vil bli belyst med data om antall faglige ledere, andel kvinner i faglige toppstillinger, kompetanseprofil og utvikling i antall II'er-stillinger.

7.2 Antall årsverk i UH-sektoren i 2012

Det ble i alt utført 32 515 årsverk i UH-sektoren i 2012. Majoriteten av disse (ca. 95 prosent) ble utført i statlige institusjoner. Fordelingen av årsverk på de ulike stillingsgruppene er framstilt i figur 7.1. De faglige stillingene¹⁴ inkludert rekrutteringsstillinger var den største gruppen, med 59 prosent av årsverkene. Administrative stillinger utgjorde 26 prosent, og øvrige stillingsgrupper 15 prosent.

Figur 7.1 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2012. Antall

De ulike stillingsgruppene andel av årsverkene varierer mye både mellom institusjonstyper og enkeltinstitusjoner. I vedleggstabellene V7.1-V7.4 er antall og andel årsverk per stillings-

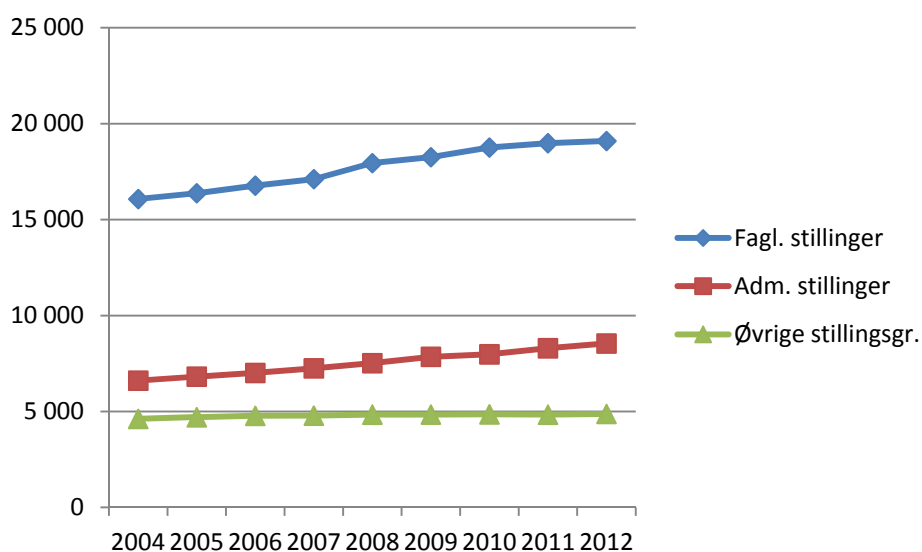
¹⁴ Faglige stillinger brukes i denne sammenhengen synonymt med den gruppen stillinger som i DBH går under merkelappen UFF-stillinger (undervisnings-, forsker og formidlingsstillinger).

gruppe oppgitt. Generelt utgjør øvrige stillingsgrupper en høyere andel av årsverkene ved de eldste universitetene og ved høyskoler med teknologisk profil enn ved andre institusjoner. Det skyldes i hovedsak stort innslag av laboratoriefag med tilhørende behov for teknisk støttepersonale.

7.3 Utviklingen i årsverk over tid

Antallet årsverk utført i UH-sektoren økte med 5 222 fra 2004 til 2012, tilsvarende 19 prosent. Veksten var større i første del av perioden enn i siste. Det henger blant annet sammen med at sektoren fikk tilført mange nye stipendiatstillinger over statsbudsjettene fram t.o.m. 2009. De faglige årsverkene har økt mest i antall, med 3 025 i åtteårsperioden. Veksten i administrative årsverk har vært forholdsvis jevn gjennom hele tiårsperioden. Årsverk i øvrig stillinger, inkludert støttestillinger, har vokst minst, både i antall og prosent. Utviklingen per gruppe er framstilt i figuren under.

Figur 7.2 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2004-2012. Antall

Antall årsverk har vokst mer ved statlige institusjoner enn ved de private siden 2004, henholdsvis 20 prosent mot 14 prosent. Blant de statlige institusjonene har det vært aller størst prosentvis vekst ved Samisk Høgskole og ved høyskolene i Gjøvik og Lillehammer, jf. vedleggstabell V7.5. For Samisk Høgskole skyldes veksten i all hovedsak at Nordisk samisk institutt i 2005 ble lagt inn under høgskolen. Flere av de private høyskolene har hatt en til dels betydelig nedgang i antall årsverk siden 2004, for eksempel Høgskolen i Staffeldtsgate og Høgskolen Diakonova.

7.4 Midlertidig personale

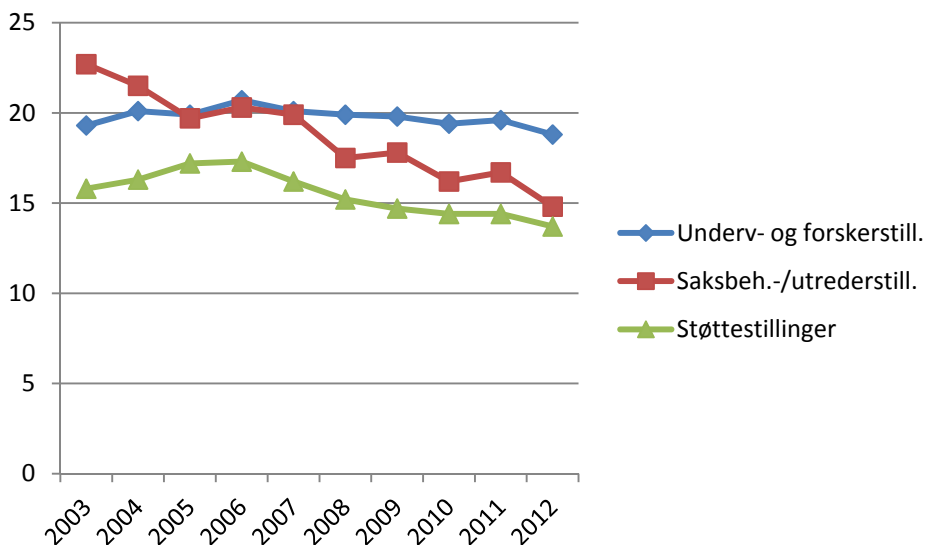
Det er en politisk målsetting å redusere midlertidigheten. Andelen midlertidig ansatte er betydelig høyere i den statlige universitets- og høyskolesektoren enn i arbeidslivet for øvrig, også når rekrutteringsstillinger holdes utenfor. Stipendiat- og postdoktorstillinger er per definisjon midlertidige. Hvis for mange forskere opplever usikkerhet om jobbsituasjonen sin, vil kreativiteten i hele UH-systemet kunne bli skadelidende. Kunnskapsdepartementet har derfor innført andel midlertidig ansatte som kvantitativ styringsparameter for universiteter og høyskoler. Utviklingen i midlertidigheten blir fulgt opp i etatsstyringen med institusjonene.

Det er grunner til at midlertidigheten, særlig i faglige stillinger, vil være noe høyere i UH-sektoren enn hva som ellers er vanlig i arbeidslivet. Ordninger for forskningsterminer og utvekslingsopphold for de faglig ansatte skaper behov for å tilsette midlertidig personale til erstatning for dem som er i permisjon. Mange eksternt finansierte forskningsprosjekter krever skreddersydd kompetanse, noe som byr på utfordringer for videre tilsetning når prosjektene er avsluttet. For institusjonene er det en utfordring å balansere den enkeltes behov for trygg jobbsituasjon, og systemets behov for omstilling og nyorientering. Det er på denne bakgrunnen nivået på og utviklingen i midlertidigheten i UH-sektoren må forstås.

7.4.1 Utviklingen i midlertidighet

Det partsammensatte Rindal-utvalget, som i 2010 foreslo tiltak mot den høye midlertidigheten i den statlige UH-sektoren, definerte følgende tre grupper som særlig relevante å følge: Undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler-/utrederstillinger og støttestillinger. I 2012 nådde midlertidigheten i alle de tre gruppene sitt laveste nivå siste ti år (figur 7.3). Det var en markant nedgang fra 2011, særlig blant saksbehandler- og utrederstillinger. Tallene tyder på at det politiske trykket om å redusere midlertidigheten i UH-sektoren begynner å virke. Samlet sett var midlertidigheten 16,9 prosent i disse tre gruppene i 2012, en nedgang på ett prosentpoeng fra året før.

Figur 7.3 Andel midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2003-2012. Prosent

Oppmerksomheten har særlig rettet seg mot gruppen undervisnings- og forskerstillinger, som også siden 2008 har hatt høyest midlertidighet av de tre gruppene. Bak gjennomsnittstallet på 19 prosent midlertidighet i denne gruppen skjuler det seg store variasjoner mellom de ulike stillingene. I stillingene dosent, professor, førstelektor og førsteamanuensis er midlertidigheten gjennomgående lav, varierende fra om lag 2 prosent til om lag 12 prosent. Blant universitets- og høyskolelektorer er den noe høyere. Det er to typer undervisnings- og forskerstillinger som utmerker seg med særlig høy midlertidighet. Blant høyskolelærere er midlertidigheten over 40 prosent, og blant ansatte i rene forskerstillinger er om lag 80 prosent uten fast ansettelse. Den siste gruppen finner vi særlig på eksternt finansierte prosjekter ved universitetene. Midlertidighet og finansieringskilde er nærmere behandlet i avsnitt 7.4.3.

7.4.2 Midlertidigheten på institusjonsnivå

Midlertidigheten varierer mye mellom institusjoner og institusjonskategorier. Generelt er andelen uten fast ansettelse langt lavere ved statlige høyskoler enn ved universiteter og vitenskapelige høyskoler. Det gjelder i alle de tre gruppene ansatte. Samlet var midlertidigheten ca. 13 prosent ved statlige høyskoler i 2012, mot om lag 19 prosent ved universiteter og om lag 18 prosent ved vitenskapelige høyskoler. Men også ved enkelte høyskoler er det høy midlertidighet. For eksempel har Samisk høgskole 26 prosent midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger, og Høgskolen i Sogn og Fjordane 19 prosent i samme gruppe. I andre enden av skalaen ligger Høgskolen i Harstad med ca. 7 prosent midlertidig ansatte i undervisnings- og forskerstillinger. Over tid er nedgangen særlig stor ved Høgskolen i Harstad, fra 22 prosent i 2008.

Blant universitetene peker Universitetet i Tromsø seg ut med høy midlertidighet. I 2012 ble hvert fjerde årsverk i undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler-/utrederstillinger og støttestillinger utført av midlertidige. I den første gruppen stillinger var midlertidigheten 30 prosent. Dette er over 10 prosentpoeng høyere enn ved NTNU, som ligger best an av de eldste universitetene. De nye universitetene har gjennomgående lavere midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger enn de eldste. Med unntak av Universitetet i Bergen er imidlertid andelen undervisere og forskere uten fast ansettelse synkende også ved de fire eldste universitetene. Universitetet i Agder har lavest midlertidighet i alle tre hovedgrupper ansatte, og kommer ut med samlet midlertidighet på ca. 10 prosent.

I vedleggstabellene V7.6-V7.9 er midlertidigheten oppgitt for alle de statlige UH-institusjonene. Av tabellene framgår det at kunst- og designhøyskolene har særlig høy midlertidighet blant undervisnings- og forskerstillinger. Det skyldes utstrakt bruk av åremåls-tilsetninger innenfor denne typen fagfelt, og utgjør dermed ønsket midlertidighet.

7.4.3 Finansiering og midlertidige tilsetninger

Andelen midlertidig tilsatte er klart høyere på ekstern finansiering enn på grunnbudsjettet. Det gjelder alle de tre hovedgruppene ansatte vi følger. Særlig høy er midlertidigheten blant ansatte i eksternt finansierte undervisnings- og forskerstillinger. Nesten sju av ti i denne kategorien er midlertidig tilsatt (tabell 7.1). Denne gruppen midlertidige finner vi særlig ved de eldste universitetene. Handlingsromutvalget drøftet i rapporten sin forholdet mellom ekstern finansiering og midlertidige tilsetninger. Utvalget pekte på at ekstern finansiering i seg selv ikke er noen begrunnelse for midlertidighet (Handlingsrom for kvalitet 2010). Det er arbeidsoppgavens art som skal avgjøre om tilsetningen er fast eller midlertidig. Ifølge flertallet i utvalget bidrar kombinasjonen av følgende to forhold til at institusjonene vegrer seg for å tilsette fast: høy andel ekstern finansiering kanalisert til nasjonalt prioriterte forskningsområder og krav til medfinansiering fra institusjonene.

Hvis vi derimot ser på antallet midlertidige årsverk henholdsvis på ekstern finansiering og på grunnbudsjettet, blir bildet annerledes (tabell 7.2). Det er over dobbelt så mange midlertidig ansatte på grunnbudsjettet som på ekstern finansiering. Midlertidig ansatte på eksternt finansierte prosjekter utgjør langt under 10 prosent av de ansatte når rekrutteringsstillinger holdes utenom, og slår derfor ikke så sterkt ut i antall som i andel. Fordelingen av antall midlertidige årsverk på finansieringskilde og stillingsgruppe er framstilt i tabell 7.2.

Den største gruppen midlertidig tilsatte som lønnes over grunnbudsjettet, er universitets-/høgskolelektorer. Denne gruppen står for nesten halvparten av midlertidige årsverk i under-

visnings- og forskerstillinger finansiert over grunnbudsjettet. Også i førsteamanuensis-stilling er det forholdsvis høyt antall midlertidig tilsatte på grunnbudsjettet.

Tabell 7.1 Andel midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2009-2012. Prosent

	2009		2010		2011		2012	
	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.
UF-stillinger	14,4	74	13,6	73,6	14	73,4	13,3	69,4
Saksbeh./utrederstill.	14,9	58,3	13,3	56,2	13,6	56,5	12,1	49,5
Støttestillinger	9,7	57	8,6	60,4	9,1	67	8,4	62,8
Sum, alle stillinger	15,3	69,2	14,4	69	15	70,1	14,1	64,4

Tabell 7.2 Midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2009-2012. Antall

	2009		2010		2011		2012	
	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.	Gr.-budsj.	Ekst. fin.
UF-stillinger	1 487,4	761,6	1 405,9	824,3	1 483,9	814,5	1 435,7	807,8
Saksbeh./utrederstill.	777,2	223,3	713,6	216,7	757,0	243,7	697,8	217,6
Støttestillinger	303,9	206,6	266,0	236,4	285,2	212,2	265,8	214,0
Sum, alle stillinger	3 366,5	1 407,3	3 193,2	1 485,9	3 403,8	1 487,6	3 234,5	1 431,9

7.4.4 Kjønn og midlertidighet

Kvinner opplever i større grad enn menn midlertidighet i undervisnings- og forskerstillinger. Blant saksbehandlere og utredere er det omvendt (tabell 7.3). Det innebærer at det underrepresenterte kjønn innenfor hver stillingsgruppe har størst sannsynlighet for midlertidige tilsetninger. Grunnet skjev kjønnsbalanse er det likevel flest kvinner som er midlertidig tilsatt i saksbehandler- og utrederstillinger. Forskjellene mellom kjønnene i andel midlertidig tilsatte er imidlertid minkende, særlig på faglig side. Kvinner hadde tidlig på 2000-tallet over 10 prosentpoeng høyere midlertidighet enn menn i undervisnings- og forskerstillinger. I 2012 var forskjellen redusert til nær halvparten av hva den var. En hovedforklaring på hvorfor kvinner i større grad enn menn er midlertidig tilsatt i undervisnings- og forskerstillinger er at midlertidigheten er særlig høy i de kvinnedominerte stillingene universitets- og høyskolelektorer, jf. kap. 7.4.3.

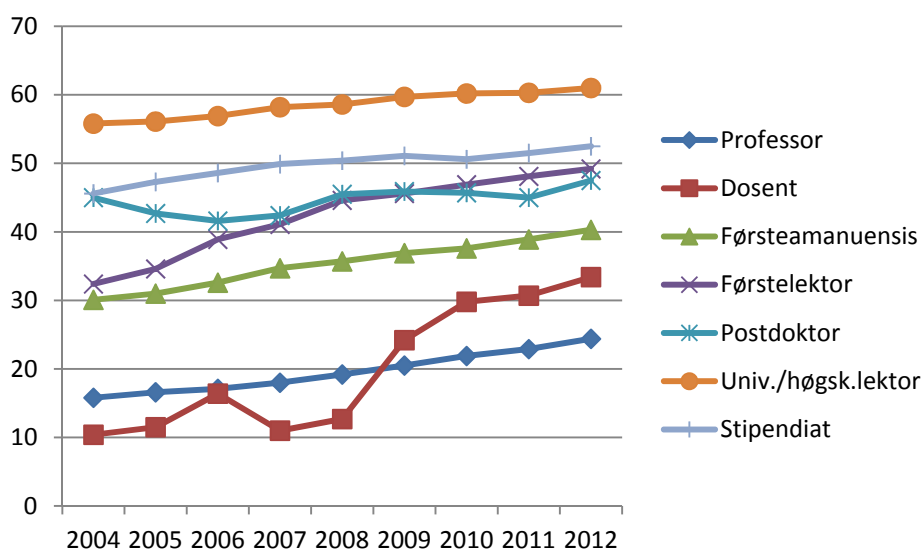
Tabell 7.3 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper av alle årsverk for menn og kvinner i gruppene, statlige institusjoner 2009-2012. Prosent

	2009		2010		2011		2012	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
UF-stillinger	16,8	24,1	16,4	23,6	16,9	23,2	16,3	22,1
Saksbeh./utrederstill.	21	16,7	20,3	14,6	19,7	15,5	16,3	14,3
Støttestillinger	11,5	18,5	11,1	18,4	10,4	19,3	10,3	18
Sum, alle stillinger	18,8	20,9	18,6	20	18,8	20,5	17,8	19,2

7.5 Likestilling

Når alle stillingsgrupper ses under ett, er det rimelig kjønnsbalanse i universitets- og høyskolesektoren. 52 prosent av årsverkene ble utført av kvinner i 2012. Det er imidlertid store skjevheter når hver stillingsgruppe ses for seg. Blant administrative stillinger er kvinnene i klart flertall, med 69 prosent av årsverkene. På faglig side er de i mindretall, med 46 prosent av utførte årsverk. Innenfor gruppen faglige stillinger er det store forskjeller i kvinneandel mellom stillingsnivåene. Generelt minsker kvinneandelen oppover i stillingshierarkiet. Over halvparten av universitets- og høyskolelektorer og stipendiater er kvinner, mens det samme gjelder mindre enn hver fjerde professor (figur 7.4). Andel kvinner i dosent- og professorstillinger er en kvantitativ styringsparameter for sektoren.

Figur 7.4 Andel kvinner i ulike faglige stillinger 2004 - 2012. Prosent

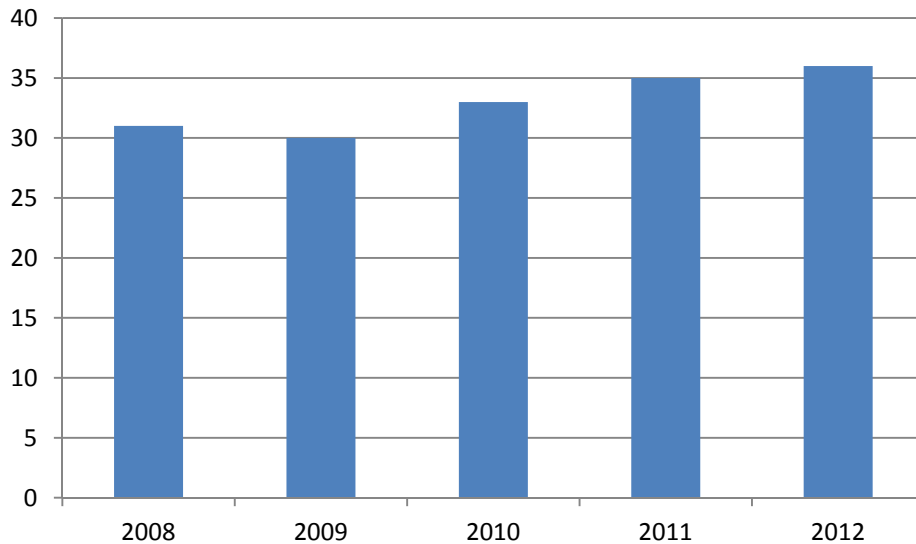

Bedre kjønnsbalanse i academia handler om å utnytte talentene fullt ut, uavhengig av kjønn. Spørsmålet om likestilling kan derfor ikke skilles fra spørsmålet om kvalitet i høyere utdanning og forskning. Selv om likestilling også i de faglige toppstillingene langt fra er nådd, viser likevel figuren at det har skjedd en kraftig forbedring siden Kvalitetsreformen ble innført. Kvinneandelen i professorstilling har i snitt økt med mer enn ett prosentpoeng per år siden 2004. Hvis andelen fortsetter å øke i samme tempo, vil ca. 40 prosent av professorene være kvinner i 2027. Denne andelen er allerede nådd blant førsteamanuensene, som er det viktigste rekrutteringsgrunnlaget til professorstillinger. Det er imidlertid store forskjeller på fagområdene. Kvinneandelen i professorstillinger er ifølge NIFUs statistikkbank særlig lav innenfor teknologi (10 prosent), men også i matematisk-naturvitenskapelige fag (16 prosent). Det er også i disse fagene kvinneandelen blant doktorandene er lavest, men likevel langt høyere enn på professornivå, se kap. 3.2.3 om fordeling av doktorander på kjønn og fagområde. Kunnskapsdepartementet innførte derfor i 2010 en treårig prøveordning med insentivmidler for tilsetting av kvinner i toppstillinger i MNT-fag. Ordningen er under evaluering.

Andelen kvinner blant nytilsatte professorer har økt fra 31 prosent i 2008 til 36 prosent i 2012 (figur 7.5). Fordelt på fagområde var kvinneandelen høyest i samfunnsvitenskapelige fag sist år med 43 prosent. Over tid har andelen kvinner blant de nytilsatte professorene holdt seg lavest i matematisk-naturvitenskapelige og teknologiske fag. Begge fagområdene lå i 2012 under 20 prosent nytilsatte kvinnelige professorer. Fordelt på institusjoner tilsatte UiO og UiT høyest andel nye kvinnelige professorer i 2012 med 40 prosent. Blant de fire største

universitetene skiller UiT seg ut med høyest andel kvinner blant nye professorer i perioden 2008-12, mens NTNU ligger noe lavere enn UiO og UiB. Andel kvinner blant nytilsatte professorer fordelt på fagområder og på institusjoner er framstilt i vedleggstabellene V7.10 og V7.11. Da det i mange tilfeller ligger få nytilsetninger bak tallene i vedleggstabellene, særlig brutt ned på institusjonsnivå, vil verdiene svinge mye fra år til år. Vi kjenner ikke fordelingen av tilsettingene på opprykk og utlysning.

Figur 7.5 Andelen kvinner blant nye professorer i UH-sektoren perioden 2008-12. Prosent

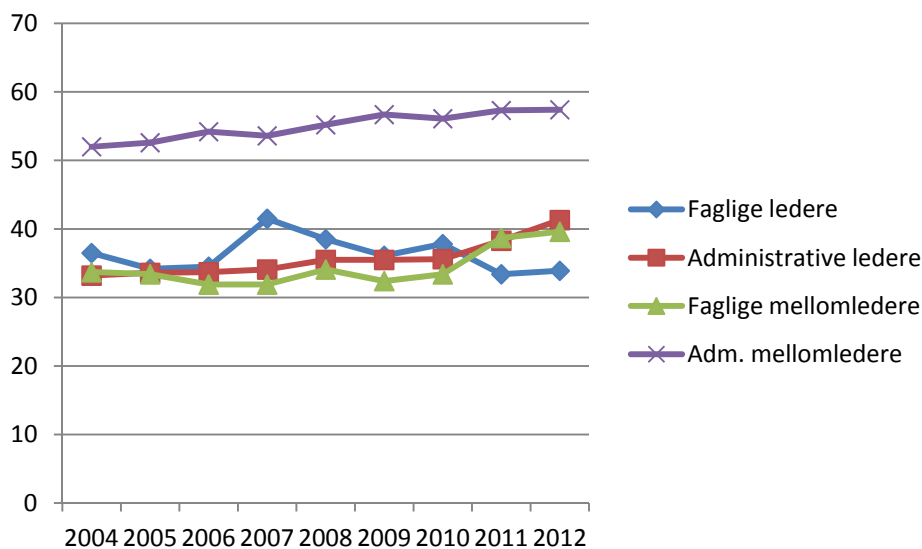
For 2012 mangler data fra Høgskolen i Finnmark og Diakonhjemmet høyskole

Kilde: NIFU/Forskerpersonalregisteret

I vedleggstabellene V7.12 og V7.13 er kvinneandelen henholdsvis i professorstilling og i førstestillinger oppgitt per institusjon. Andelen varierer mye fra institusjon til institusjon. Forskjeller i fagprofil er en viktig forklaringsvariabel, særlig for andelen kvinner i førstestillinger. For eksempel har NTNU lavest kvinneandel blant universitetene, og Høgskolen i Narvik lavest blant de statlige høyskolene. Begge institusjoner har høy andel teknologifag. Motsatt har institusjoner med høy andel helse- og sosialfaglige utdanninger gjerne høy andel kvinner i førstestillinger. Antallet professorer ved mange av høyskolene er så lavt at utslagene på kjønnsbalansen blir litt tilfeldige. Men verken fagprofil eller størrelse forklarer hvorfor det er så få kvinnelige professorer ved høyskolene i Lillehammer og Volda. Disse høyskolene er primært humanistisk og samfunnsvitenskapelig orienterte. Andelen kvinnelige professorer har imidlertid økt kraftig ved begge institusjonene det siste året, trolig som følge av et generasjonsskifte.

Andelen kvinner i lederstillinger varierer fra 34 prosent blant faglige ledere, til 57 prosent blant administrative mellomledere (figur 7.6). Kjønnsbalansen i faglige lederstillinger har blitt skjevare de siste årene etter en topp på 42 prosent kvinner i 2007. Derimot er andelen kvinner på faglig mellomledernivå stigende og nådde ca. 40 prosent i fjor. Til tross for synkende andel kvinner på høyeste faglige ledernivå er kvinner alt i alt bedre representert i den faglige ledelsen enn i de faglige toppstillingene.

Figur 7.6 Andel kvinner i ulike lederkategorier 2004 - 2012. Prosent

EU-kommisjonen samler inn og presenterer jevnlig data over andelen kvinner i ulike roller og posisjoner i academia. Siste tilgjengelige tall viser at Norge i 2010 lå så vidt over det europeiske snittet for andelen kvinnelige professorer eller tilsvarende, med 21 mot 20 prosent (She Figures 2012). I Sveits, Romania og Latvia var over 30 prosent av professorene dette året kvinner. På statistikken over andel kvinnelige institusjonsledere¹⁵ i UH-sektoren lå derimot Norge helt på topp i 2010, med 32 prosent kvinner i slike posisjoner.

7.6 Kompetanseprofilen blant faglig personale

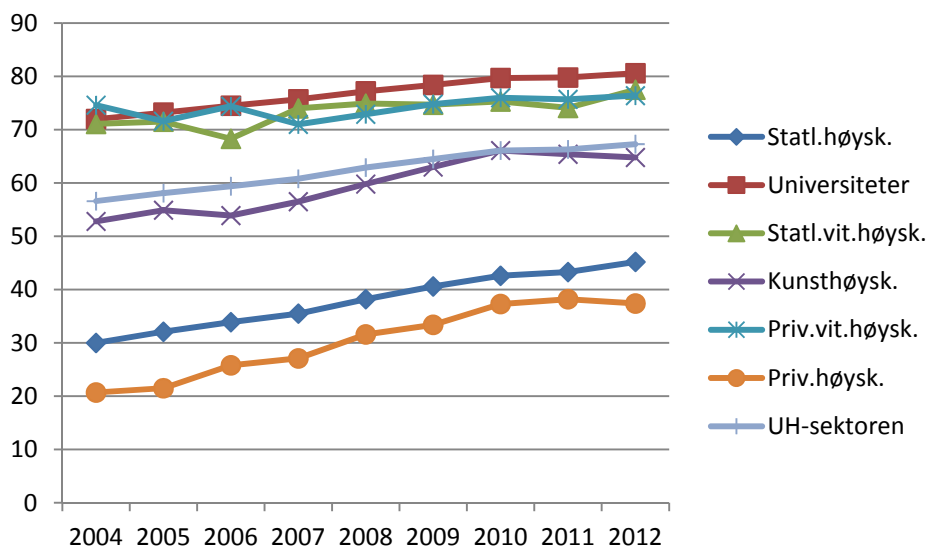
Andelen førstestillinger blant det faglige personalet er et uttrykk for kompetansenivået i fagstaben. Førstestillingene er de stillingene som krever doktorgrad eller kompetanse på tilsvarende nivå. Over tid har det skjedd en markant kompetanseheving i sektoren. Fra 2004 til 2012 steg andelen førstestillinger fra 57 til 67 prosent (figur 7.7). Anbefalingen om å vektlegge kompetanseutvikling av personalet som en del av Kvalitetsreformen, kan dermed sies å ha blitt fulgt opp i sektoren. Utviklingen indikerer at høyskolene har styrket forutsetningene for å drive forskningsbasert undervisning. Styrking av kompetansen i høyskolene var også en del av høyskolereformen på 90-tallet og er slik sett en langvarig trend.

Kompetansenivået varierer mye både mellom institusjonstyper, men også mellom institusjoner innenfor samme kategori. Vedleggstabell V7.14 inneholder data om førstestillingsandelen ved den enkelte institusjon.

Tabell 7.4 viser sammensetningen på sektornivå av det faglige personalet og støttepersonalet. De tre gruppene professor, førsteamanuensis og universitets- og høyskolelektorer er nesten jevnstore. For ti år tilbake var det klart flest lektorer. Det gjenspeiler kompetansehevingen som har skjedd. Det er førstestillingene som vokser i antall, mens de fleste andre faglige stillingene relativt sett stagnerer eller går tilbake. Heller ikke støttepersonalet øker i antall.

¹⁵ I She Figures brukes begrepet "head of institution".

Figur 7.7 Andel årsverk i førstestillinger av totalt antall årsverk i UFF-stillinger ekskl. stipendiatstillinger 2004-2012. Prosent

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvorvidt mobiliteten av faglig personale inn og ut av sektoren har økt etter innføringen av Kvalitetsreformen. Bruken av professor II-stillinger er én indikasjon på omfanget av kunnskapsflyt. Omfanget av denne typen stillinger har vokst med 13 prosent siden 2004. Det er noe sterkere vekst enn i faglig personale utenom rekrutteringsstillingene i samme periode. I 2012 ble det utført om lag 241 årsverk i II-stillinger i UH-sektoren. Med anslått stillingsprosent på 20, tilsvarer det ca. 1 200 personer, de fleste med hovedstilling i andre sektorer.

Sammensetningen av fagpersonalet og støttepersonalet ved den enkelte institusjon er vist i vedleggstabell V7.15.

Tabell 7.4 Undervisnings-, forsknings-, rekrutterings-, og støttestillinger i UH-sektoren. Antall årsverk og andel i prosent

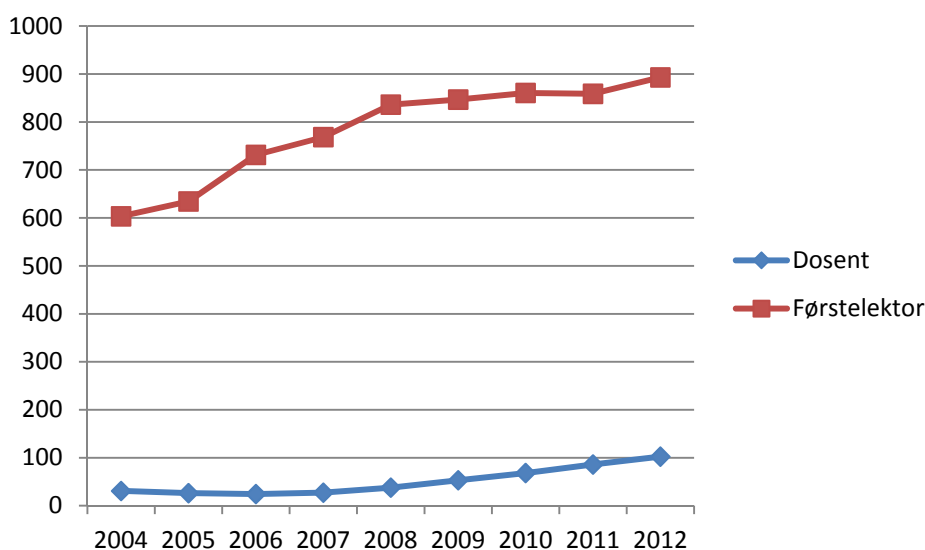
	2009		2010		2011		2012	
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
Professor	3 004,4	16,7	3 149,7	17,0	3 234,4	17,3	3 333,9	17,7
Professor II	230,1	1,3	227,6	1,2	238,3	1,3	244,5	1,3
Dosent/høgsk.dosent/underv.dosent	53,0	0,3	68,2	0,4	85,9	0,5	102,3	0,5
Førsteamanuensis	3 204,4	17,8	3 261,6	17,6	3 321,3	17,7	3 395,1	18,0
Førstelektor	846,6	4,7	860,4	4,6	858,6	4,6	892,8	4,7
Postdoktor	970,4	5,4	1 056,3	5,7	1 061,8	5,7	1 117,3	5,9
Forsker	612,0	3,4	662,6	3,6	705,6	3,8	745,2	4,0
Sum førstestillinger	8 920,9	49,5	9 286,4	50,1	9 505,9	50,7	9 831,2	52,1
Amanuensis	159,3	0,9	133,8	0,7	111,1	0,6	97,9	0,5
Univ.lektor/ høgsk.lektor	3 587,1	19,9	3 547,9	19,1	3 660,9	19,5	3 678,4	19,5
Forsker	217,7	1,2	199,8	1,1	207,8	1,1	199,0	1,1
Stipendiat	4 421,6	24,5	4 712,3	25,4	4 643,8	24,8	4 495,8	23,8
Vitenskapelig assistent	237,9	1,3	219,8	1,2	222,5	1,2	184,3	1,0
Høgskolelærer/ øvingslærer	488,0	2,7	432,5	2,3	397,9	2,1	379,0	2,0
Sum und., forsk. rekr	18 032,5	100,0	18 532,4	100,0	18 749,9	100,0	18 865,6	100,0
Andre stillinger underv., forskning og formidling	116,8		119,2		126,1		121,4	
Bibliotekstillinger	610,8		604,7		598,8		598,2	
Ingeniører	2 675,5		2 670,9		2 674,2		2 774,2	
Tekniske stillinger for UFF	338,3		359,7		333,2		268,2	
Sum støttestillinger	3 741,4		3 754,5		3 732,3		3 762,0	
Sum	21 774		22 287		22 482		22 628	

7.7 Førstelektor-/dosentløpet

Førstelektor-/dosentløpet er et alternativt karriereløp. I dette løpet vektlegges utviklingsarbeid og pedagogisk virksomhet sterkere enn i det mer forskningsrettede førsteamanuensis-/professorløpet. Førstelektor- og dosentstillingene er mest brukt i høyskolene og ved de nye universitetene. Samlet sett utgjør disse stillingene ca. åtte prosent av årsverkene i undervisnings- og forskerstillinger. Til sammenlikning utgjør førsteamanuensis- og professorstillingene 52 prosent av årsverkene i denne gruppen. Dosentstillingen er ny og ennå relativt lite brukt, med drøye 100 årsverk i 2012. Over tid er det likevel dosentstillingen som vokser mest av de to. Siden den ble tatt i bruk i 2006 er antallet mer enn firedoblet. Veksten i førstelektorstillingen har avtatt etter 2008 (figur 7.8). Det kan henge sammen med at mange flere tar doktorgraden, noe som kvalifiserer for tilsetning i stilling som førsteamanuensis. En del tidligere førstelektorer kan blitt dosent.

Antall årsverk i dosentstilling per institusjon framgår av vedleggstabell V7.16. Flere institusjoner hadde ingen dosenter. Flest dosenter var det i 2012 ved Høgskolen i Oslo og Akershus, med elleve årsverk.

Figur 7.8 Årsverk i dosent- og førstelektorstilling 2004-2012. Antall

7.8 Aldersfordelingen blant personalet

Aldersfordelingen blant utvalgte grupper faglig personale er vist i tabell 7.5. Både blant professorer og førstelektorer utgjør de over 60 år en høy andel, om lag 40 prosent. Mer enn 1300 professorer vil gå av med pensjon i den neste tiårsperioden, en utvikling som stiller sektoren overfor store rekrutteringsutfordringer. Samtidig gir det institusjonene et stort handlingsrom til faglig omstilling. Blant førsteamanuenser og universitets-/høgskolelektorer er aldersfordelingen mindre skjev. Rundt halvparten i begge disse gruppene er under 50 år, mens de under 50 år utgjør 23 prosent av professorene.

Tabell 7.5 Aldersfordeling, utvalgte UF-stillinger, 2009 og 2012. Antall

	2009					2012				
	Und.30	30-39	40-49	50-59	60-69	Und.30	30-39	40-49	50-59	60-69
Professor		73	633	1 174	1 163	1	74	696	1 282	1 321
Førsteamanuensis	6	568	1 048	972	611	11	628	1 153	999	601
Førstelektor	1	38	148	398	263	1	23	148	351	366
Univ.lektor/høgsk.lektor	85	625	987	1 330	575	83	667	1 007	1 248	668

Noen institusjoner står foran en langt mer krevende fornying av det faglige seniorpersonalet enn andre. Ved høyskolene i Lillehammer og Volda er henholdsvis 60 og 70 prosent av professorene over 60 år. Målt i antall er det Universitetet i Oslo som får den største fornyingsoppgaven. Her ble over 340 årsverk utført av professorer over 60 år i 2012. Aldersfordelingen blant professorer ved den enkelte institusjon er framstilt i vedleggstabell V7.17. Utfordringen vil også kunne variere mellom fagområder og disipliner. En rapport fra 2012 om tilbud av og etterpørsel etter stipendiatstillinger framover viste at rekrutteringsbehovene er størst i MNT-fag. Rapporten *Etterspørsel etter og tilbud av stipendiatstillinger i Norge frem mot 2020* ble utarbeidet av en arbeidsgruppe utgått fra UHR og KD.

Det administrative personalet er gjennomgående yngre enn det faste faglige personalet. Mens den førstnevnte gruppen har sitt aldersmessige tyngdepunkt mellom 40-49 år, ligger det for den sistnevnte gruppen mellom 50-59 år.

7.9 Robuste fagmiljøer

Robuste fagmiljøer er innført som kvalitativ styringsparameter for universiteter og høyskoler. Robuste fagmiljøer ved den enkelte institusjon er en forutsetning for å nå sektormålene om høy kvalitet i utdanning og forskning. 24 av 36 statlige institusjoner rapporterte på parameteren i eget punkt. Den videre omtalen av rapporteringen avgrenses til disse 24 institusjonene. Det innebærer ikke at de øvrige tolv institusjonene ikke har rapportert vurderinger og/eller aktiviteter/tiltak relevant for parameteren. Følgende spørsmål er søkt besvart i analysen:

- Har institusjonene foretatt en eksplisitt vurdering av robustheten i fagmiljøene sine? Har de gått ut over å rapportere aktiviteter og tiltak som styrker robustheten, noe som kan tolkes som en implisitt vurdering av at den er for svak?
- Har institusjonene redegjort for SAK-tiltak og –initiativer som kan bidra til å styrke fagmiljøenes robusthet? Både sektorintern SAK og SAK mot andre sektorer regnes med i analysen.

Om lag halvparten av de 24 analyserte institusjonene vurderer robustheten i fagmiljøene sine eksplisitt. En tilsvarende andel institusjoner redegjør for SAK-tiltak for å styrke robustheten. Det dreier seg ikke nødvendigvis om de samme institusjonene – bare en drøy håndfull rapporterer i henhold til begge spørsmålene over. Et eksempel på en institusjon som kobler vurdering av svak robusthet i enkelte fagmiljøer med SAK – i dette tilfellet med aktører også utenfor UH-sektoren – er Høgskolen i Ålesund: *Høgskolen har sårbare fagmiljøer innenfor bygg og nautikk, og rekruttering til disse områdene er utfordrende. Det er iverksatt tiltak for å sikre kapasiteten i fagmiljøene, blant annet ved samarbeid med Vegvesenet og gjennom MARKOM 2020.*

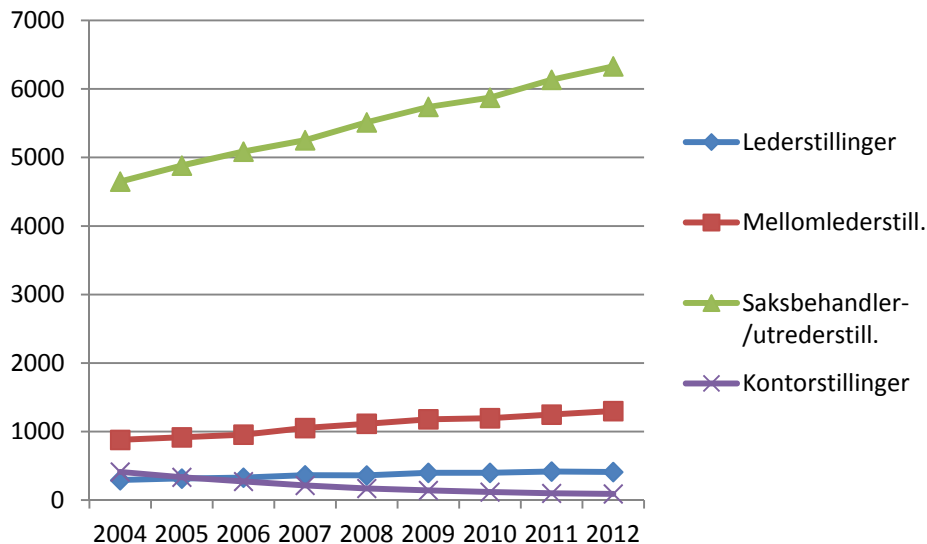
De institusjonene som ikke foretar en reell vurdering av robustheten i fagmiljøene sine, rapporterer primært interne tiltak og aktiviteter for å styrke robustheten. Rundt halvparten av institusjonene – både blant dem som vurderer robusthet og blant dem som ikke gjør det – trekker fram kompetanseheving og/eller rekruttering som viktige tiltak for å styrke robustheten. Noen trekker også fram etablering av forskergrupper. Flere institusjoner prøver å definere hvordan de forstår parameteren – noen av disse legger NOKUTs krav for akkreditering av nye studieprogrammer til grunn for definisjonen sin. Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) er et eksempel på en institusjon som både har laget en definisjon av hvilke kriterier robuste fagmiljøer skal tilfredsstillende, og som redegjør for konkrete tiltak for å styrke robustheten. Det ville vært interessant om HiOA foretok en vurdering av om egne fagmiljøer tilfredsstiller robustetskriteriene institusjonen selv har satt opp.

7.10 Administrativt personale

Det ble utført 8 132 årsverk i administrative stillinger ved universiteter og høyskoler i 2012. Saksbehandlere og utredere utgjør med sine om lag 6 329 årsverk 78 prosent av den administrative staben. Ulike typer leder- og mellomlederstillinger utførte 21 prosent av årsverkene på administrativ side. Kontorpersonalet har lenge vært på vikende front og utførte i 2012 bare 94 årsverk, tilsvarende én prosent av de administrative årsverkene (figur 7.9). Saksbehandler- og utrederstillinger har økt mest i antall, men prosentvis er det leder- og mellomlederstillingene som har vokst mest. Det henger blant annet sammen med innføring av

enhetlig ledelse og tilsetning av faglige ledere. Disse regnes i statistikken som administrativt personale. Hvordan plassering av faglige leder- og mellomlederstillinger påvirker forholdstallet mellom det faglige og det administrative personalet kommer vi tilbake til (se avsnitt 7.12). Denne gruppen utgjør om lag 600 årsverk.

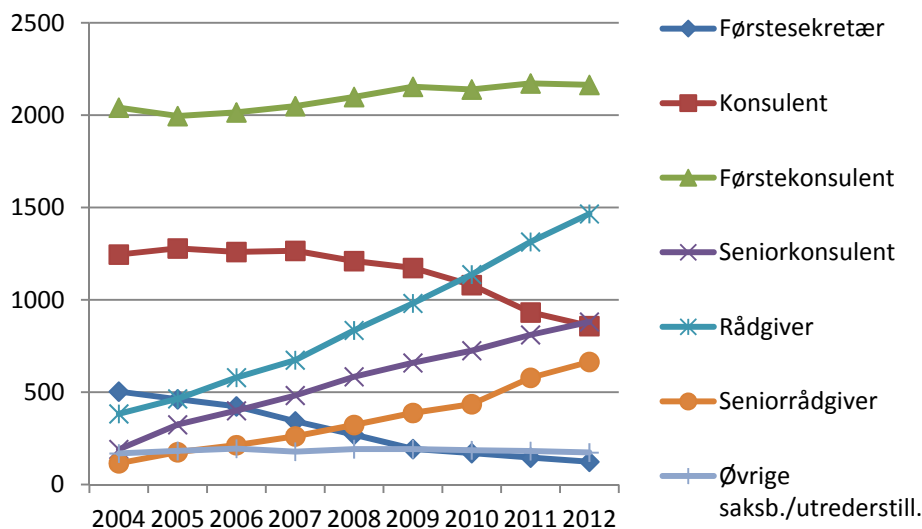
Figur 7.9 Årsverk i ulike kategorier administrative stillinger, 2004-2012. Antall

BI bruker egne stillingskoder for administrativt personale, og er utelatt fra figuren.

Innenfor gruppen saksbehandlere og utredere er det de høyere stillingene som vokser i antall, mens de lavere blir færre (figur 7.10). Fra 2004 til 2012 har antall årsverk utført av førstesekretærer og konsulenter sunket med om lag 770. I samme periode har årsverk i stillingene seniorkonsulent, rådgiver og seniorrådgiver økt med 2 320. Det innebærer at de høyere stillingenes andel av saksbehandler og utrederårsverk er utvidet fra 15 til 48 prosent. Årsakene til den markante veksten i de høyere saksbehandler- og utrederstillingene er sammensatte. Administrativt arbeid har blitt mer komplekst og kompetansekrevende, bl.a. som en følge av at institusjonene har fått større ansvar for egen strategisk utvikling. Det er flere kandidater med høy utdanning og kompetanse tilgjengelig på arbeidsmarkedet.

Figur 7.10 Årsverk i ulike saksbehandler- og utrederstillinger, 2004-2012. Antall

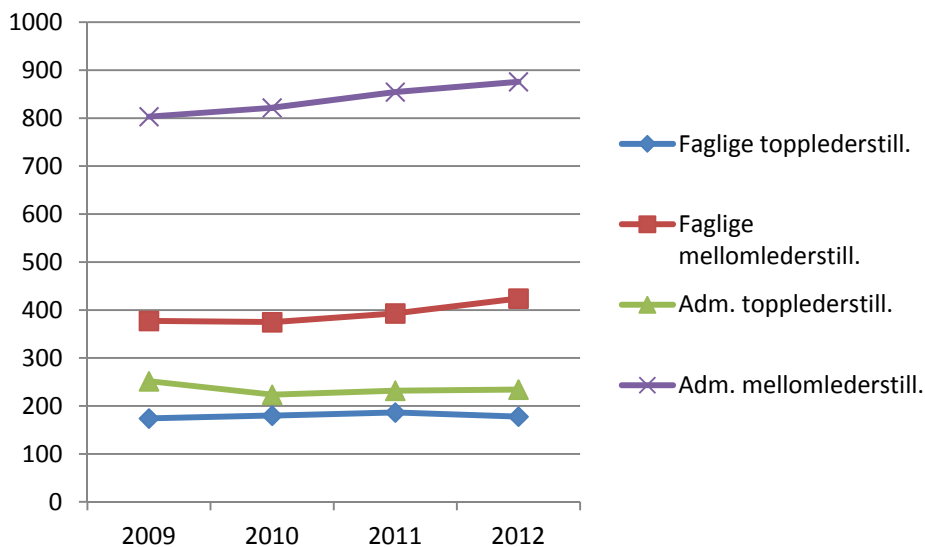

BI bruker egne stillingskoder for administrativt personale, og er utelatt fra figuren.

7.11 Lederstillinger

I alt ble det utført ca. 1 700 årsverk i ulike leder- og mellomlederstillinger i sektoren i 2012 (figur 7.11). Det må understrekes at dette tallet kun omfatter de som er plassert i lederstillingskoder. På faglig side er det mange enheter som praktiserer valgt ledelse, og i mange tilfeller beholder de valgte lederne egne ordinære stillingskoder. Om lag tre fjerdedeler av årsverkene er utført av mellomledere, og det er også denne gruppen som har vokst mest i løpet av de fire siste årene. Aller mest har gruppen faglige mellomledere økt, med 12 prosent. Denne gruppen omfatter instituttledere og studieledere. Utviklingen kan være et resultat av ønsket om å styrke den faglige ledelsen. Det har vært en liten nedgang i antall årsverk i administrative topplederstillinger i løpet av fireårsperioden, mens antall årsverk i de faglige lederstillingene rektor, prorektor og dekan kun har endret seg marginalt.

Figur 7.11 Årsverk i ulike kategorier lederstillinger, 2009-2012. Antall

BI bruker egne stillingskoder for administrativt personale og er utelatt fra figuren.

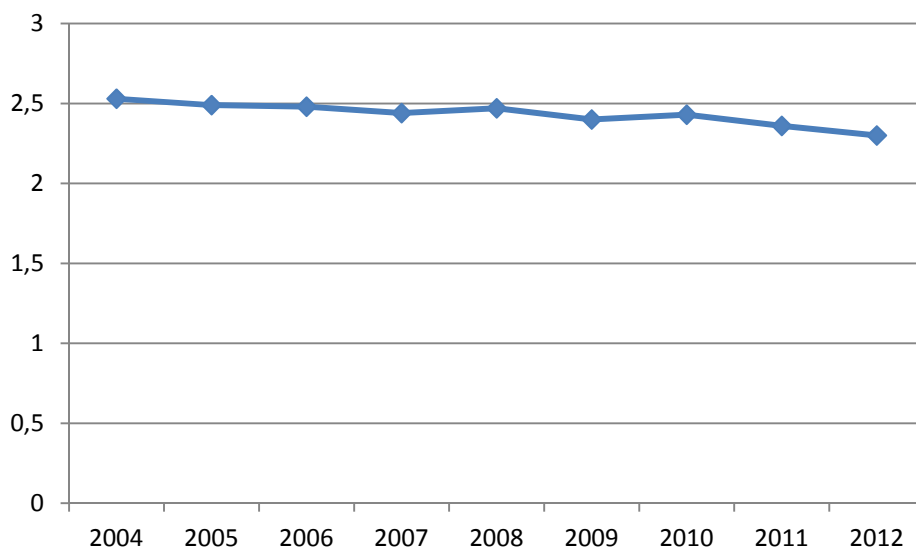
Ses utviklingen i antall faglige mellomlederstillinger i et lengre perspektiv, har veksten tidligere vært langt kraftigere enn de siste årene. Det var i 2012 mer enn fire ganger så mange i stillingskodene studieleder og instituttleder som ved innføringen av Kvalitetsreformen i 2003. Det i seg selv er en indikasjon på at faglig ledelse er styrket siste ti årene. Det foregår også kursing og organisert opplæring av faglige ledere på ulike nivåer i et helt annet omfang enn tidligere. Ikke minst gjelder det forskningsledere på operativt plan. Det er derfor grunnlag for å si at Kvalitetsreformen har bidratt til å styrke den faglige ledelsen i UH-sektoren.

7.12 Forholdstall mellom faglig og administrativt personale

I 2012 ble det utført 2,30 årsverk i faglig stilling for hvert årsverk i administrativ stilling ved statlige universiteter og høyskoler (figur 7.12). For private institusjoner, utenom BI, var tilsvarende tall 2,54. Over tid har det vært en svak nedgang i antall utførte faglige årsverk per administrative årsverk, fra 2,53 i 2004 til 2,30 sist år. Som nevnt kan plasseringen av de faglige lederstillingene i gruppen administrativt personale problematiseres. Det inngår åpenbart administrative oppgaver i de faglige ledelsesfunksjonene, særlig der hvor det er innført enhetlig ledelse. Men de faglige lederes viktigste oppgave er å lede den faglige virksomheten ved enheten. Det kan derfor argumenteres for at det er vel så riktig å plassere de faglige lederne blant fagpersonalet. Om vi beregner forholdstallet med de faglige lederne på faglig side, blir resultatet 2,54 for 2012. Nedgangen i forholdstallet over tid blir også redusert

ved denne måten å beregne på. En arbeidsgruppe i DBH ser på kategorisering av stillinger, og plasseringen av faglige ledere vil kunne bli endret som følge av gruppens arbeid.

Figur 7.12 Forholdstall årsverk i UFF-stillinger og i administrative stillinger ved statlige UH-institusjoner 2004-2012

Forholdstallet mellom faglig og administrativt personale ved den enkelte institusjon er framstilt i vedleggstabell V7.18. Som det framgår av denne tabellen, varierer forholdstallet mye mellom institusjonstyper og ikke minst mellom institusjoner. Grovt sett har høyskolene det laveste forholdstallet, mens vitenskapelige høyskoler har det høyeste. Universitetene kommer midt i mellom. Mellom enkeltinstitusjoner er spennet stort, på statlig side fra 0,8 ved Samisk høgskole til 3,5 ved Norges musikkhøgskole. Blant de private institusjonene er spennet enda større, men mange av disse høyskolene har svært få ansatte, og tallmessig små forskyvninger i staben mellom faglig og administrativt personale kan gi stort utslag på denne indikatoren. Plasseringen av de faglige lederstillingene vil kunne påvirke forholdstallet også for den enkelte institusjon, jf. diskusjonen i avsnittet over.

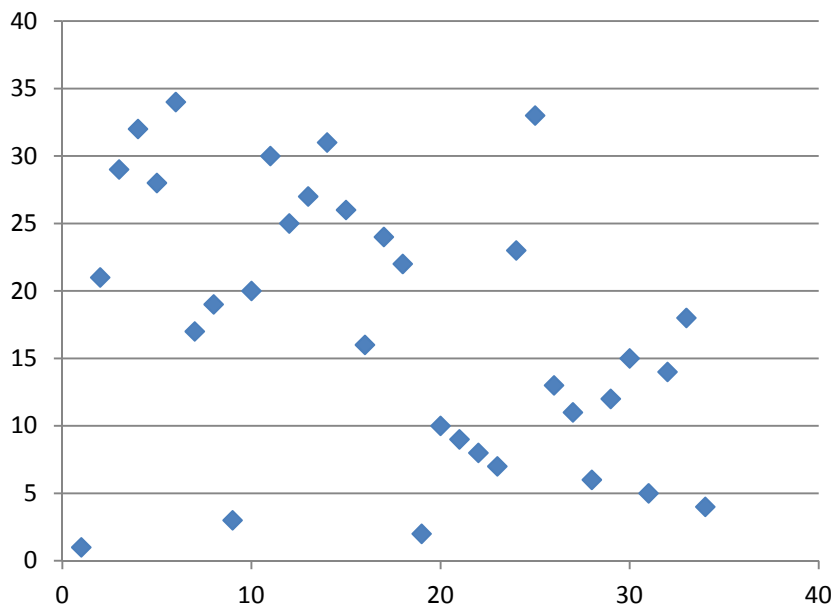
Hva kan så bidra til å forklare de store forskjellene? Det at høyskoler har færre stipendiater enn universiteter og vitenskapelige høyskoler, kan bidra til å forklare hvorfor høyskolene har lavest forholdstall. Støttepersonale er ikke med i beregningen av forholdstallet. Det kan se ut som om institusjoner med teknologisk profil og/eller mye laboratoriefag kommer ut med høye forholdstall. For eksempel har NTNU høyest forholdstall blant universitetene, og Høgskolen i Gjøvik høyest blant de statlige høyskolene. Det kan tenkes at støttepersonalet utfører en del administrativt arbeid, og ved slike institusjoner bidrar til å redusere behovet for rent administrativt personale. Slike forhold kan ikke forklare hvorfor to ellers ganske like institusjoner som universitetene i Oslo og Bergen kommer så vidt ulik ut.

Jamtveit et al. (2009) undersøkte forholdstallet mellom akademisk personale og øvrig personale ved norske universiteter og universitetsenheter sammenliknet både med enhetenes størrelse og vekst over tid. Forskerne fant en klar sammenheng – jo større institusjoner/enheter, jo høyere antall annet personale i forhold til akademisk personale. Sammenhengen gjaldt også når enheten vokste seg større over tid. Det at enheter med høyst ulike strategier og ambisjoner viser samme vekstmønster, taler mot at vekstprosessen er top-down styrt. I samme retning trekker at avvikene fra det observerte hovedmønsteret kan forklares nettopp med

ovenfra påførte endringer i rammebetingelsene, for eksempel at institusjonstyret vedtar målet om å redusere administrasjonen.

Vi har sortert alle de statlige norske UH-institusjonene etter størrelse målt i antall årsverk, og etter forholdstall mellom akademisk og øvrig personale. I figur 7.13 er institusjonenes rekkefølge i sorteringene etter størrelse og forholdstall plottet mot hverandre. Det er stigende institusjonstørrelse mot høyre på x-aksen, og det er stigende forholdstall mellom faglige og andre ansatte oppover y-aksen. Det innebærer at skalaen på aksene representerer institusjonenes plassering på rangering etter henholdsvis størrelse i antall ansatte (x-aksen), og forholdstall mellom faglig og andre ansatte (y-aksen). Det generelle mønsteret som Jamtveit et al. påviser synes også å være tilstede når alle de statlige institusjonene trekkes inn. Med enkelte unntak ser det ut til at de minste institusjonene jevnt over har et høyere forholdstall mellom akademisk personale og øvrig personale enn de største i sektoren, jf. opphopning av små institusjoner i øvre venstre hjørne av figuren, og av store institusjoner i nedre høyre hjørne.

Figur 7.13 Statlige institusjoners plassering på rangering etter størrelse (x-aksen) plottet mot plassering på rangering etter forholdstall mellom faglige og andre tilsatte (y-aksen), 2012.

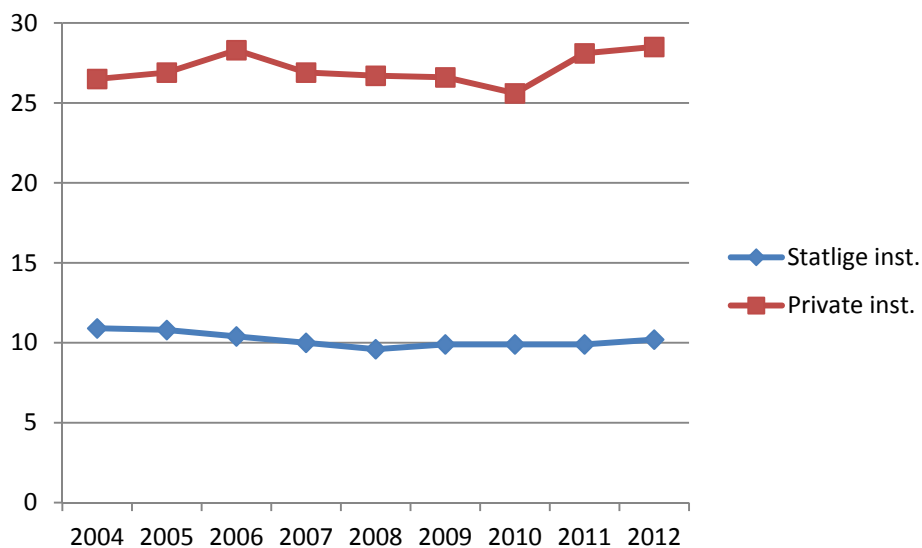
7.13 Forholdstall mellom studenter og faglig ansatte

I 2012 var det 11,2 studenter per faglig ansatt i UH-sektoren. Tallet har vært svakt økende de siste årene. Det må ses i sammenheng med voksende ungdomskull, tildeling av nye studieplasser og økt studenttilstrømning etter 2008. Det er langt flere studenter per faglig ansatt ved private institusjoner enn ved statlige (figur 7.14). Blant de private er det særlig BI som bidrar til å trekke forholdstallet opp. Denne institusjonen har både mange studenter og utstrakt bruk av timelærere. I 2012 var det ved BI 52,4 studenter per faglig ansatt når time-lærere holdes utenfor. Blant de statlige institusjonene er det generelt flere studenter per faglig ansatt ved høyskolene enn ved universiteter og vitenskapelige høyskoler. Høyest ligger høyskolene i Lillehammer og Hedmark med 21 studenter per faglig ansatt. De tre største universitetene har alle et forholdstall omkring 7. Forholdstallet har sunket siden innføringen av Kvalitetsreformen. Det henger sammen med færre studenter ved UiB og UiO, og flere faglig ansatte, særlig i stipendiatstillinger. Tidligere var det mange inaktive studenter ved

disse to universitetene, som etter Kvalitetstreformen er borte. Færrest studenter per faglig ansatt i hele sektoren er det ved Norges veterinærhøgskole, med et forholdstall på 2,4. Forholdstallet er også lavt ved medisinske og odontologiske fakulteter. Dette er institusjoner og enheter preget av mye én til én undervisning og instruksjon. Forholdstallet mellom studenter og faglig ansatte per institusjon er vist i vedleggstabell V7.19.

OECD samler inn data og presenterer forholdstall mellom studenter og lærere ved høyere utdanningsinstitusjoner i medlemslandene. De siste tilgjengelige tallene viser at Norge har færrest studenter per UH-lærer i hele OECD (Education at a Glance 2012). I de norske tallene er private institusjoner utelatt. Som figur 7.13 viser, ville disse trukket forholdstallet noe opp for Norges del. Det kan også være andre grunner til å stille spørsmål ved sammenliknbarheten på tvers av landene. I Norge er stipendiater og postdoktorer ansatt og følgelig medregnet i lærerstaben. Dette er ikke tilfellet i alle land. Hvis vi ser til Sverige, framgår det av Høgskoleverkets årsrapport at doktorgradsstuderende ikke inngår i det svenske forholdstallet mellom studenter og lærere (Høgskoleverket 2012). Holdes rekrutteringsstillingene utenfor beregningen for Norge, vil student/lærer-ratioen stige kraftig og nærme seg OECD-snittet på 15,5.

Figur 7.14 Forholdstall antall studenter og totalt antall UFF-stillinger 2004-2012

7.14 Hovedtendenser kompetanse og menneskelige ressurser

- I 2012 ble det utført 32 515 årsverk i UH-sektoren. 59 prosent av årsverkene ble utført i faglige stillinger, 26 prosent i administrative og 15 prosent i øvrige stillinger inkludert støttestillinger for undervisning og forskning.
- Antallet årsverk i UH-sektoren har vokst med 5 222 fra 2004-12, tilsvarende 19 prosent. Årsverk i faglige stillinger har økt mest i antall, men administrative stillinger har vokst mest prosentvis i perioden, med 29 prosent.
- Samlet sett var midlertidigheten i de tre kategoriene undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler- og utrederstillinger og støttestillinger 16,9 prosent i 2012. Midlertidigheten gikk med det ned ett prosentpoeng fra året før.
- Til tross for nedgang i midlertidig ansatte samlet sett, har mange institusjoner stadig uakseptabelt høy andel midlertidig ansatte.

- Høyest er midlertidigheten blant undervisnings- og forskerstillinger, med ca. 19 prosent. De to største gruppene midlertidige innenfor den kategorien stillinger er forskere på eksternt finansierte prosjekter og universitets- og høyskolelektorer finansiert over grunnbudsjettet.
- Totalt sett er det over dobbelt så mange midlertidige årsverk finansiert over grunnbudsjettet som på eksternt finansierte prosjekter.
- I administrative stillinger ble 69 prosent av alle årsverk i 2012 utført av kvinner, mot 46 prosent i faglige stillinger.
- Kvinneandelen synker med stigende stillingsnivå blant faglige stillinger. Over halvparten av stipendiatene og universitets- og høyskolelektorene er kvinner, mot bare 24 prosent av professorene.
- Over tid har kvinneandelen blant professorer økt jevnt, fra 16 prosent i 2004. Hvis økningen i kvinneandel blant professorene fortsetter i samme tempo, vil 40 prosent av professorene være kvinner i 2027.
- I perioden 2008-12 økte andelen kvinner blant de nytilsatte professorene i UH-sektoren fra 31 til 36 prosent.
- I 2012 ble 67 prosent av årsverkene i faglige stillinger utenom stipendiatene utført av personale med førstestillingskompetanse, dvs. kompetanse på doktorgradsnivå eller tilsvarende.
- Over tid har det vært en betydelig heving i kompetansenivået blant det faglige personalet, fra 57 prosent med førstestillingskompetanse i 2004. Økningen skyldes i særlig grad kompetanseheving ved høyskolene.
- Over 1300 professorer var i 2012 60 år eller eldre. Det stiller sektoren overfor betydelige erstatningsbehov kommende tiår, samtidig som det gir handlingsrom for faglig omstilling.
- Blant det administrative personalet øker bruken av de høyere saksbehandlerstillingene kraftig, mens kontor- og førstesekretærstillingene er i ferd med å gå ut av bruk.
- Bruken av de faglige mellomlederstillingene instituttleder og studieleder har økt kraftig siden 2003. Det indikerer at den faglige ledelsen ved institusjonene er styrket.
- Forholdstallet mellom faglige og administrativt ansatte har sunket fra 2,53 i 2004 til 2,30 i 2012. Det er en klar sammenheng mellom institusjonsstørrelse og forholdstall faglig ansatte/øvrige ansatte. Jo større institusjon, jo færre faglig ansatte per årsverk av øvrige ansatte.
- Det var i 2012 11,2 studenter per faglig ansatt i UH-sektoren. Forholdstallet har vært svakt økende de siste årene grunnet stor studenttilstrømning.

8 Ressurs- og økonomiforvaltning

8.1 Innledning

Universiteter og høyskoler skal ha effektiv forvaltning av virksomheten, kompetansen og ressursene i samsvar med sin samfunnsrolle, jf. sektormål 4 i målstrukturen for universiteter og høyskoler.

Også på området ressurs- og økonomiforvaltning skjedde det flere endringer i tilknytning til Kvalitetsreformen og ny lov om universiteter og høyskoler. Institusjonene fikk økt frihet, blant annet i økonomiske spørsmål, og mer ansvar for strategisk utvikling og ledelse og for bedre ressursutnyttelse. Nytt finansieringssystem for universiteter og høyskoler og innføring av nettobudsjettering, er to av elementene som skulle legge til rette for at målene i Kvalitetsreformen kunne nås.

Finansieringssystemet for universiteter og høyskoler avløste et system som i sterkere grad var basert på detaljstyring fra Kunnskapsdepartementet. Innføring av nytt finansieringssystem innebar en økt dreining mot styring basert på oppnådde resultater innenfor utdanning og forskning med insentiver til kvalitet, omstilling eller utvikling av nye fagområder.

Som følge av at de statlige universitetene og høyskolene ble nettobudsjetterte forvaltningsorganer¹⁶, fikk institusjonene større økonomisk handlefrihet enn andre statlige forvaltningsorganer. Nettobudsjettering av et forvaltningsorgan innebærer at Stortinget har fattet vedtak om at institusjonene selv kan bestemme fordelingen av det samlede budsjettet på drift og investeringer, og kan disponere eksterne inntekter fullt ut til sitt formål. Institusjonene kan også overføre midler mellom budsjettårene. Nettobudsjettering er generelt ansett som særlig egnet for virksomheter som har inntekter utover bevilgninger over statsbudsjettet, eller for forvaltningsorganer som trenger særlig frihet og selvstendighet. Institusjonene kan ikke ta opp lån. Sammen med de utvidede faglige og organisatoriske fullmaktene har nettobudsjettering gitt institusjonene et verktøy til økt strategisk styring.

Ved innføringen av Kvalitetsreformen var det en målsetning å styrke styrets evne til å arbeide strategisk og overordnet. I den nye universitets- og høyskoleloven av 2005 ble styrets ansvar tydeliggjort. Styret er det øverste organet ved institusjonene, og alle beslutninger som er truffet av andre enn styret, treffes ved delegasjon fra styret og på styrets ansvar. Som følge av ny lov ble også hovedinstruksen fra Kunnskapsdepartementet om økonomiforvaltningen ved universiteter og høyskoler revidert. Det innebar at alle pålegg og alt ansvar på det enkelte myndighetsområde i instruksen ble rettet til eller lagt til styret ved institusjonene.

8.2 Finansielle ressurser

Universiteter og høyskoler finansierer virksomheten gjennom statstilskudd, forskningsfinansiering fra NFR og EU, øvrig bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA) og andre inntekter, for eksempel salgs- og leieinntekter eller studieavgifter for de private høyskolene. Statstilskuddet gis som rammebevilgning som institusjonene har fullmakter til å bruke strategisk og fleksibelt. Rammebevilgningen omfatter både langsiktige og strategiske bevilgninger og resultatbasert uttelling for utdanning og forskning.

¹⁶ Universitetene ble omgjort til nettobudsjetterte organer i 2001, og fra 2004 er alle statlige universiteter og høyskoler nettobudsjetterte.

De finansielle ressursene har økt betydelig siste ti år. De samlede ressursene til statlige universiteter og høyskoler har økt fra 22 mrd. til 33 mrd. kroner i perioden 2004-12 (figur 8.1). Medregnet de private høyskolene er samlede finansielle ressurser ca 36 mrd. kroner i 2012 (tabell V-8.1).

Statstilskudd utgjør hoveddelen av finansieringen. Dette har økt kraftig i perioden og utgjør ca. 28 mrd. kroner totalt i 2012. Statstilskudd utgjør i gjennomsnitt 77 prosent av driftsinntektene. Andelen er 80 prosent hvis vi bare ser på de statlige institusjonene. Andelen var relativt stabil i perioden 2004-07, mens det har vært en økning på 4 prosentpoeng i perioden 2007-12. For de private høyskolene har det vært liten endring.

Av rammefinansieringen over Kunnskapsdepartementet er deler resultatbasert uttelling på forskning og utdanningsintensivet. I snitt for sektoren utgjør utdanningsintensivet 24 prosent av den langsiktige og strategiske bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet i 2012, med om lag samme andel i 2006.

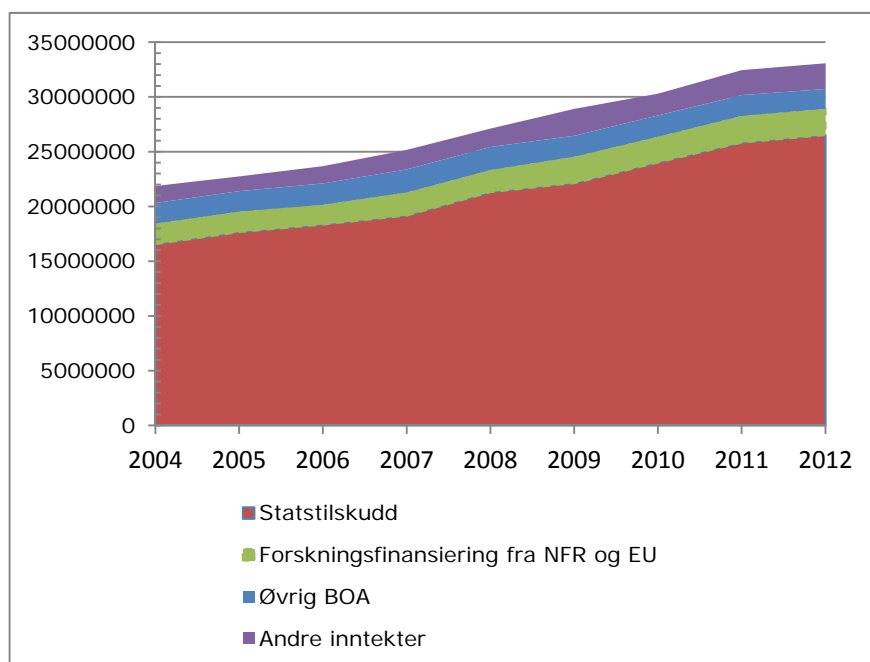
Det har blitt tildelt midler til etablering av nye studieplasser jevnlig over Kunnskapsdepartementet budsjett siden 2006, inkludert opptrappingseffekter utgjør det om lag 15 900 nye studieplasser fra 2006 til 2012. Midlene til etableringen av studieplasser kommer i tillegg til den resultatbaserte uttellingen.

Forskningsfinansieringen fra NFR og EU har også økt, men finansieringen utgjør en ganske stabil andel av de samlede finansielle ressursene. I 2012 kom 2,4 mrd. kroner fra disse kildene, noe som utgjør 7 prosent av driftsinntektene. Midlene har i all hovedsak gått til de statlige institusjonene, og da vesentlig til (de store) universitetene.

Inntekter fra øvrig bidragsfinansiert aktivitet og oppdragsfinansiert aktivitet har variert noe i perioden, og tallene for 2012 viser en nedgang på 100 mill. kroner sammenlignet med året før. Samlet for de statlige institusjonene utgjør BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU ca. 1,8 mrd. kroner i 2012, noe som utgjør 5 prosent av driftsinntektene. På grunn av økningen i statstilskudd i perioden er det en noe lavere andel enn tidligere. Andelen var på 9 prosent i 2004.

Andre inntekter (gjelder for eksempel salgs- og leieinntekter eller studieavgifter) har også variert, men ligger på noenlunde samme andel som tidligere (11 prosent). I 2012 utgjør disse inntektene 3,8 mrd. kroner totalt i sektoren, hvorav 1,4 mrd. kroner gjelder de private institusjonene og stammer i hovedsak fra studie- og eksamensavgifter, jf. tabell V-8.2. For de private høyskolene samlet sett har andelen andre inntekter gått ned fra 60 til 57 prosent i perioden 2007-12.

Figur 8.1 Finansielle ressurser 2004-2012. 1000 kr. Statlig sektor.

Av høyskolene er det Høgskolen i Harstad, Norges musikkhøgskole og kunsthøgskolene i Oslo og Bergen som har høyest andel statstilskudd av driftsinntektene (95-99 prosent). Av universitetene er det Agder, Nordland og Stavanger (86 prosent). Flere av de private høyskolene har også en høy andel. Dette gjelder særlig Eurytmihøgskolen (92 prosent), men også Lovisenberg, Betanien og Diakonova (87-89 prosent). Lavest andel statstilskudd finner vi ved Handelshøgskolen BI (17 prosent). For NTNU, UMB, UiO og UiB utgjør forskningsfinansieringen fra NFR og EU samlet sett 11-12 prosent av driftsinntektene i 2012. Høyest andel er det ved UMB som har 14 prosent. Av høyskolene er det NVH og Høgskolen i Narvik som har høyest andel med henholdsvis 8 og 6 prosent.

Øvrig BOA, dvs. BOA utenom forskningsfinansiering fra NFR og EU, utgjør høyest andel av de finansielle ressursene ved høyskolene i Buskerud og Hedmark, NHH og NTNU med 11-12 prosent. (Mange av de private høyskolene oppgir ikke BOA-inntekter, men for enkelte av de små høyskolene utgjør BOA en stor andel av driftsinntektene i 2012.) BOA er nærmere omtalt i kapittel 6.

De fleste private høyskolene har høy andel andre inntekter. Dette henger blant annet sammen med studieavgifter, se mer om dette nedenfor. Det kan også dreie seg om leieinntekter eller finansiell støtte fra eiere. Enkelte statlige høyskoler har også høye inntekter i denne kategorien. Dette henger blant annet sammen med inntekter fra utleie av lokaler og klinikk-laboratorietjenestevirksomheten. NIH og NVH med henholdsvis 16 og 15 prosent, men også Høgskolen i Ålesund, UMB, UiB, UiO og UiT (9 prosent), er blant disse. Finansielle ressurser per institusjon i perioden framgår av vedlagte tabell V-8.1-V8.2

8.2.1 Studieavgifter ved private høyskoler

For mange av de private høyskolene er studieavgifter en betydelig inntektskilde. Dette gjelder spesielt Handelshøgskolen BI, Markedshøgskolen Campus Kristiania og NITH der studie- og eksamensavgiftene utgjør om lag 60-70 prosent av driftsinntektene. Andre av de private har lave studieavgifter og inntektene utgjør ikke mer enn om lag 5 prosent (tabell V-8.2). Samlet

sett for alle de private høyskolene har studie- og eksamensavgifter som andel av totale driftsinntekter økt med 3,7 prosentpoeng i perioden 2007-12. Gjennomsnittlig inntekt fra studie- og eksamensavgift per student i 2012 varierer fra 3300 kroner ved Dronning Mauds Minne Høgskole og NLA Høgskolen Bergen til 60 800 kroner ved Nordisk Institutt for Scene og Studio (tabell V-8.3)¹⁷.

8.3 Infrastruktur - ressurser

8.3.1 Eie- og leieforhold av bygg og lokaler

I alt disponerer universitets- og høgskolesektoren et samlet areal på om lag 3,3 mill. kvm. Av dette er om lag 0,8 mill. kvm. leid av Statsbygg, om lag 0,7 mill. kvm. leid av private og stiftelser og om lag 1,8 mill. kvm. i selvforvaltede bygg.

8.3.2 Situasjonsbeskrivelse

Det er et prinsipp at staten skal bygge for å huse statlig virksomhet. Tabell V8.4 synliggjør at private aktører likevel har en vesentlig del av leieforholdene i sektoren, og enkelte høyskoler leier størstedelen av bygningsmassen av private aktører (HiB, HiNT, HiOA og HiST). I tillegg leier begge kunsthøyskolene samtlige arealer av private. Sett under ett, er det et stort innslag av leieforhold med private aktører blant høyskolene, selv om dette varierer stort mellom institusjonene. Det er verdt å merke seg at de selvforvaltende institusjonene (NTNU, UiB, UiO, UiT, UMB, NHH, NIH og NVH) også har en vesentlig andel av bygningsmassen i private leieforhold.

Kvadratmeter per student, per campus-student og per bruker kan gi en indikasjon på hvorvidt de respektive institusjonene har tilstrekkelig med arealer tilpasset omfanget på virksomheten. Med bruker menes her både studenter og ansatte målt som rapporterte årsverk. Tabell V8.5 må imidlertid benyttes med varsomhet, da forklaringene på at de enkelte institusjonene kan ha ulik verdi på indikatorene, ofte er sammensatte. Dette kan blant annet begrunnes med hvilke fagområder en institusjon tilbyr, da enkelte fag krever større arealer enn andre. I tillegg har institusjonene ulik forskningsaktivitet og da ulikt omfang av forskningslaboratorier. Institusjonene har også ulik andel studenter på fleksible utdanningstilbud. Gamle, og lite hensiktsmessige bygg kan gi høy kvm. per bruker, men arealeffektiviteten kan være dårlig og høy verdi betyr ikke nødvendigvis god plass for studenter og ansatte.

Tendensen er at de fleste institusjonene er relativt stabile målt i antall kvm i perioden 2003-12, og at det er flere institusjoner som har en nedgang i kvm per student enn de som har en økning. I en periode med sterk studentvekst kunne man forvente at antall kvm per student totalt sett ville gå ytterligere ned.

Husleie som andel av bevilgning, tabell V8.6, gir en indikasjon på hvor stor andel av institusjonenes ramme som brukes på leieforhold. Ut fra tabellen ser en at noen institusjoner skiller seg ut med høy andel av bevilgningen til husleie. Mange av institusjonene ligger i intervallet 12-16 prosent.

8.4 Institusjonenes største kostnader

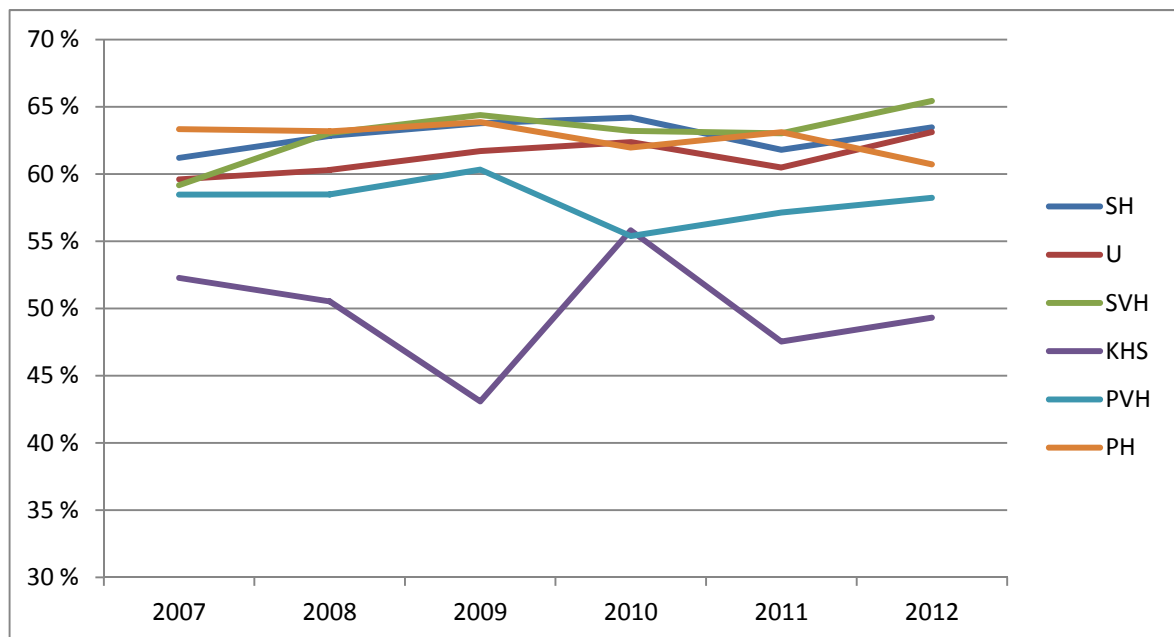
Lønnskostnadene utgjør den største kostnaden for universiteter og høyskoler. Andel lønnskostnader av totale driftsinntekter vil ofte være noenlunde stabilt over år. Dersom lønnsandelen øker kan det være uttrykk for et mindre handlingsrom, ved at rammene til øvrig drift

¹⁷ For å se faktiske avgifter viser vi til tabeller fra den enkelte høyskole på DBH.

og investeringer er redusert. En redusert lønnsandel kan bety at budsjettet ikke er gjennomført etter planen. Økning eller reduksjon i lønnsandel kan også skyldes en planlagt endring.

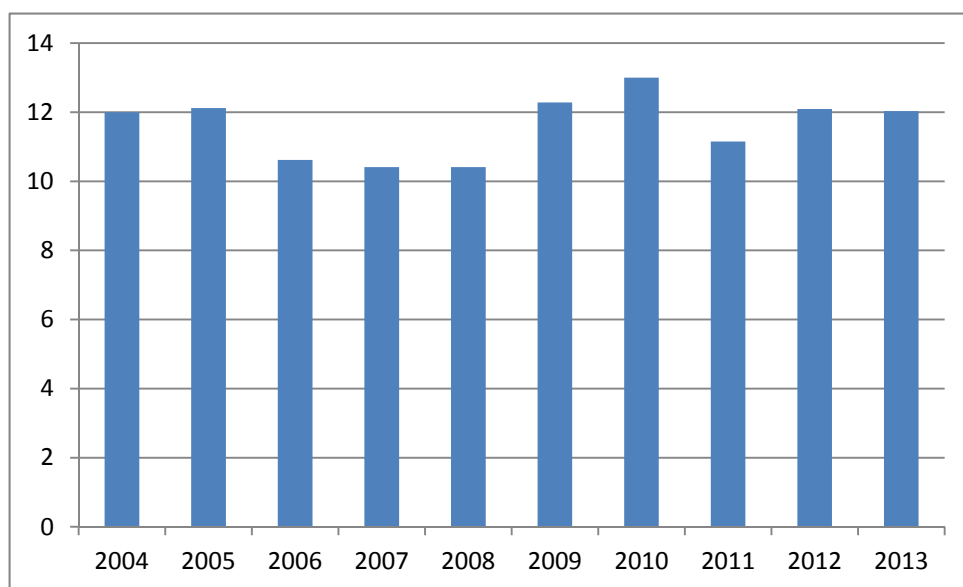
Lønnskostnader som andel av totale driftsinntekter har vært noenlunde stabil de siste årene (figur 8.2 og tabell V-8.7). Det er svingninger mellom enkeltår, men selv om nivået ligger høyere i 2012, kan det være resultat av naturlige svingninger. Universitetene har ganske lik lønnsandel mens det for de øvrige institusjonene varierer noe mer. Enkelte høyskoler har en økning i lønnskostnadene på over 10 prosent siste år, som også har gitt utslag i en høyere lønnsandel (HiG, HiNT, HiT, HiØ, BDM, MCK, HLT).

Figur 8.2 Lønnskostnader som andel av totale driftsinntekter 2003-2012, sektor. Prosent

Pensjonskostnadene inngår i lønnskostnadene i figur 8.2 og tabell V.8.7. I 2004 ble 12 prosent pensjonskostnader innarbeidet i rammebevilgningen til universitetene og høyskolene. Det uttrykker dermed et gjennomsnittlig forventet nivå. Som figur 8.3 viser har premiesatsen variert noe siste 10 år, men for 2012 og 2013 ligger satsen på 12 prosent.

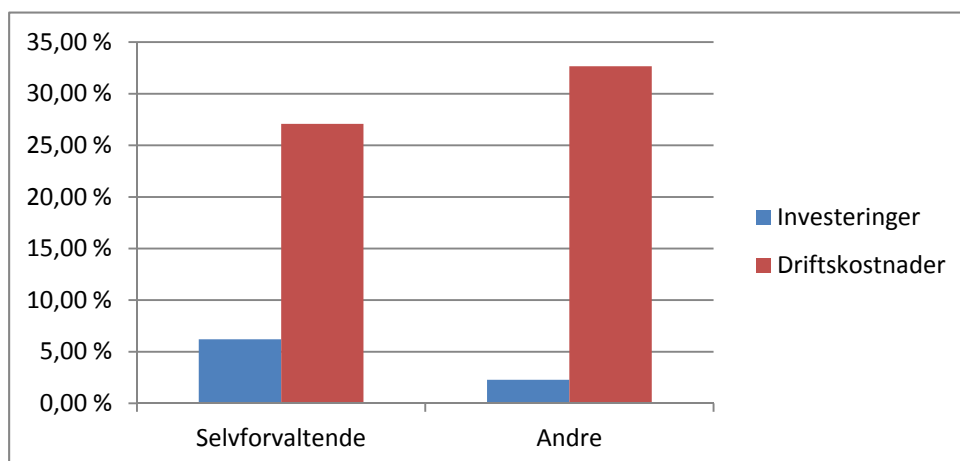
Figur 8.3 Premiesats Statens pensjonskasse 2004-2013. Arbeidsgiverandel i UH-sektoren. Prosent.

Etter lønnskostnader er andre driftskostnader og husleie de største kostnadene til institusjonene. Den største årsaken til variasjon på disse kostnadsartene knytter seg til forskjellig forvaltning av eiendomsmassen i sektoren. UiO, UiT, NTNU, UiB, UMB, NHH, NVH og NIH eier og forvalter egen bygningsmasse. Dette gjør at de får eiendoms-kostnaden ført som avskrivning på eiendomsverdien.

Figur 8.4 viser at driftskostnadene i 2012 for de selvforvaltende institusjonene utgjør en mindre andel av totale driftsinntekter enn for de øvrige statlige institusjonene, mens andelen investeringer er større. Ser vi driftskostnader og investeringer under ett, er andelen i 2012 ca. 2 prosentpoeng lavere for de selvforvaltende institusjonene (tabell V-8.8). Forskjellen gjen-speiles i avsetningsnivå for investeringer for de selvforvaltende institusjonene, se kapittel 8.5. Høyest andel andre driftskostnader har kunsthøgskolene og Høgskolen i Nesna der andelen er over 40 prosent. Høyest andel investeringer i 2012 har UiB og HSF med rundt 10 prosent. Dette har sammenheng med byggeprosjekter. Ser vi driftskostnader og investeringer samlet, har disse institusjonene også en andel over 40 prosent. Det gjelder også Høgskolen i Narvik og Samisk høgskole.

Figur 8.4 Samlede investeringer og andre driftskostnader som andel av totale driftsinntekter 2012, statlige institusjoner

8.5 Gjennomføringsevne og økonomisk handlingsrom

8.5.1 Statlige institusjoner

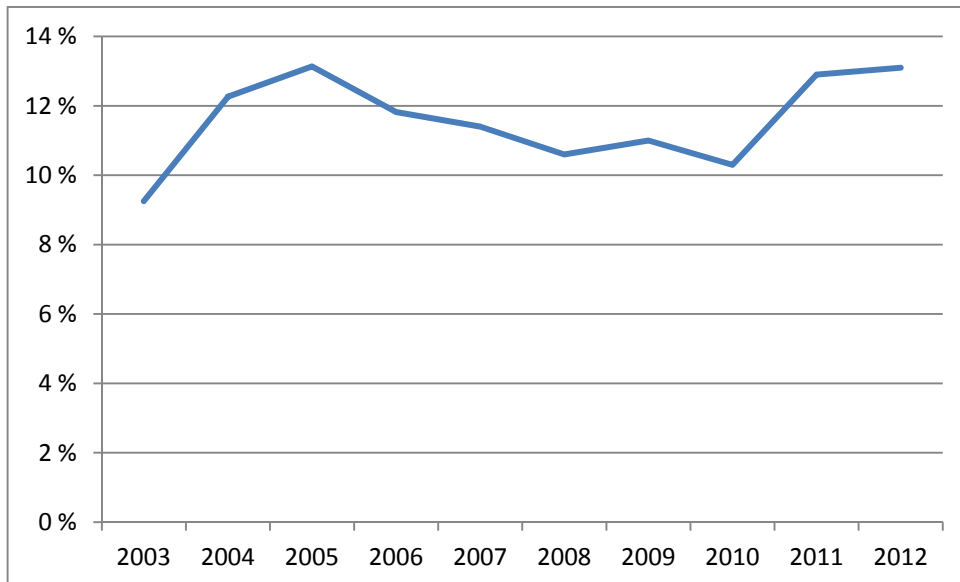
Statlige universiteter og høyskoler finansierer aktivitetene både med bevilgninger fra Stortinget (statstilskudd) og gjennom bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA).

Avsetninger fra bevilgnings- og bidragsfinansiert aktivitet

Det akkumulerte økonomiske resultatet av bevilgnings- og bidragsfinansiert aktivitet kalles avsetninger. Avsetningene gir universiteter og høyskoler mulighet til å planlegge gjennomføringen av strategiske tiltak og investeringer i et flerårig perspektiv.

Ved utgangen av 2012 var avsetningene på ca. 3,3 mrd. kroner, en økning på ca. 179 mill. kroner fra året før. Justerer vi for prisutviklingen er det imidlertid ingen reell økning i kroneverdi. Avsetningene utgjør med dette 13,1 prosent av tildelingen fra KD i 2012, en økning på 0,2 prosentpoeng fra 2011 (tabell V-8.9). Avsetningene av tildelingen fra KD er totalt ca. 2,6 mrd. kroner (tabell V-8.10).

Figur 8.5 Avsetninger i prosent av bevilgning KD 2003-2012

Kilde: KD 2003-07, DBH 2008-12

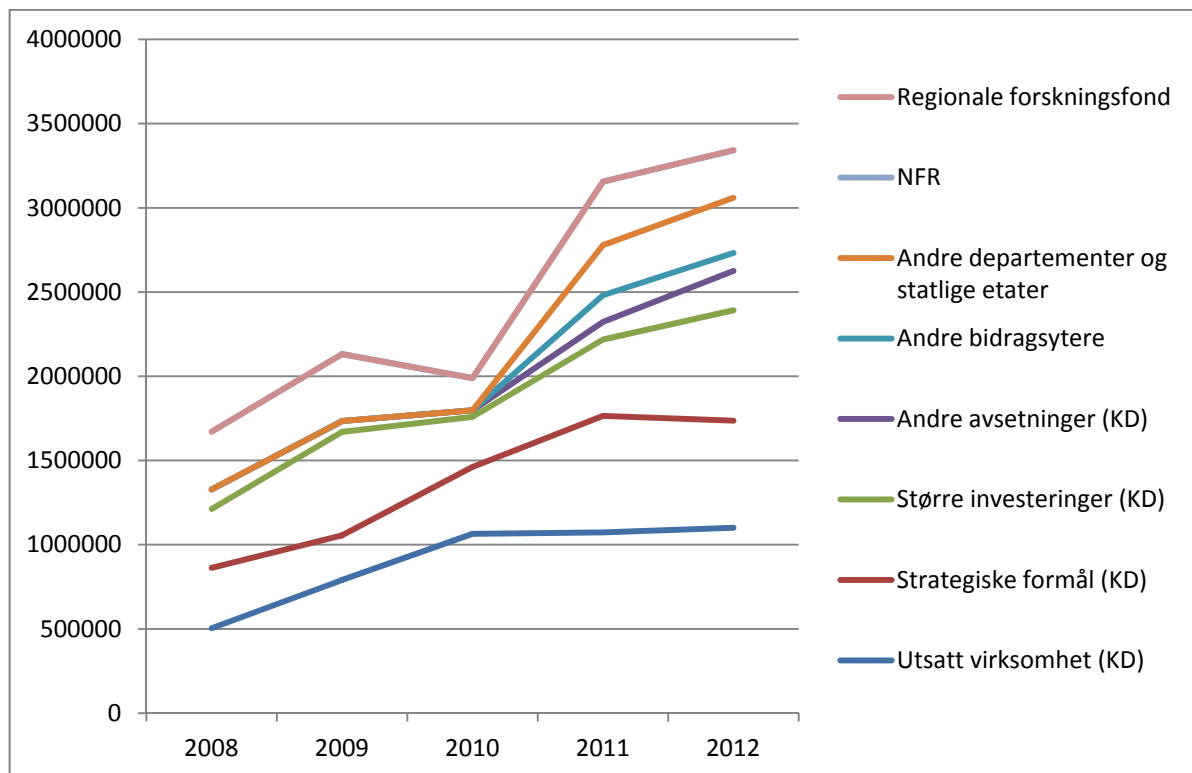
Avsetningsnivået har økt noe i perioden etter Kvalitetsreformen. Som figur 8.5 viser, var det en økning de første årene, særlig fra 2003 til 2004, med en topp i 2005. På grunn av økningen i bevilgningen i perioden viser avsetningene som andel av bevilgning en nedgang etter 2005. Nivået har imidlertid økt igjen, særlig fra 2010 til 2011, og ligger nå på samme andel av bevilgning som i 2005. I nominelle kroner er beløpet over det dobbelte i 2012 sammenlignet med 2003. Utviklingen i avsetningene viser at institusjonene benytter fullmakten til å avsette midler til framtidige budsjettår.

Som figur 8.6 viser, utgjør avsetningene til strategiske formål og større investeringer omtrent like mye i 2012, til sammen ca. 1,3 mrd. kroner eller underkant av 40 prosent av de totale avsetningene. Avsetningene til større investeringer vil naturlig variere mellom årene ettersom de ikke benyttes årlig. Vi ser en økning i 2011 og 2012, noe som blant annet skyldes avsetninger til investeringer i bygg og utstyrsbevilgninger til byggeprosjekter. Avsetninger til

strategiske tiltak ligger på om lag samme nivå som i 2011, men disse avsetningene hadde en økning fra 2010 til 2011 blant annet på grunn av avsetninger for å møte høyere husleie. Avsetninger av bevilgninger/tilskudd fra andre utgjør 719 mill. kroner i 2012. Dette er avsetninger som i større grad er øremerket til aktivitet enn rammebevilgningen. Avsetningene her ligger på om lag samme nivå som i 2011 etter en økning året før.

Samlet sett er 2/3 av avsetningene knyttet til strategiske tiltak, framtidige investeringer eller øremerket aktivitet, mens 1/3 av avsetningene gjelder utsatt virksomhet. Avsetningene til utsatt aktivitet har ligget på om lag samme nivå de tre siste årene. På grunn av nye retningslinjer for spesifisering av avsetningene har vi ikke sammenlignbare tall for perioden 2003-07.

Figur 8.6 Avsetninger spesifisert etter formål. 2008-2012.

Stablet linjediagram

Høgskolene i Bergen, Sogn og Fjordane og Ålesund, samt Universitetet i Tromsø har et avsetningsnivå i 2012 på over 20 prosent av bevilgningen. For høgskolene skyldes dette i stor grad avsetninger til investeringer, blant annet knyttet til utstysbevilgninger til byggeprosjekter (gjelder HiB og HSF), mens for UiT er det meste utsatt virksomhet.

UiO, UiB, NTNU, UiT, UMB, NHH, NIH og NVH forvalter selv egen bygningsmasse, og behovet for å sette av midler til vedlikehold og investeringer vil være større enn for dem som leier lokaler.

Enkelte av høgskolene har hatt et lavt avsetningsnivå, noe som har gjort handlingsrommet lite, men nivået har nå økt også for disse (gjelder HiBu, AHO, NMH og KHiO). Enkelte institusjoner har spesifisert store deler av avsetningene som utsatt virksomhet eller andre avsetninger. Selv om institusjonene har fullmakt til å overføre midler til framtidige budsjettår,

kan store avsetninger til utsatt virksomhet være en indikasjon på at gjennomføringen av budsjettet ikke har vært tilfredsstillende.

Virksomhetskapi tal fra oppdragsfinansiert aktivitet

Akkumulert økonomisk resultat fra oppdragsfinansiert aktivitet kalles virksomhetskapi tal. Den oppdragsfinansierte aktiviteten skal være fullfinansiert fra oppdragsgiver, men her kan universitetene og høyskolene gå med overskudd eller underskudd. De bør sikre seg mot at det sistnevnte skjer.

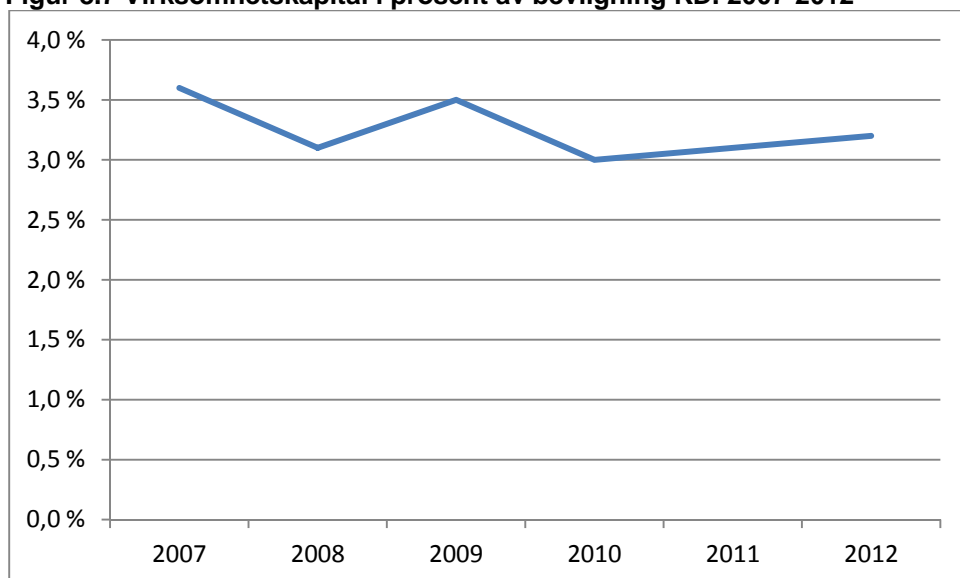
Sammenlignet med avsetningene som må brukes til den bevilgnings- og bidragsfinansierte virksomheten, har universiteter og høyskoler videre fullmakter når det gjelder hva virksomhetskapi talen kan brukes til. Virksomhetskapi talen kan benyttes til institusjonens drift, investeringer eller strategiske tiltak, til å dekke underskudd på oppdragsprosjekter eller til kapitalinnskudd i aksjeselskaper.

Virksomhetskapi talen gir universiteter og høyskoler mulighet til å samhandle med omverdenen på en annen måte, og inntektskilden fra oppdragsfinansiert aktivitet er således viktig for institusjonene siden den gir dem mulighet til å bygge opp og anvende kapital til å nå strategiske mål.

Virksomhetskapi talen i sektoren var ved utgangen av 2012 på ca. 809 mill. kroner, en økning på ca. 49 mill. kroner fra 2011 og 144 mill. kroner siden 2007 (tabell V-8.11). Sett i forhold til størrelsen på bevilgningen utgjør virksomhetskapi talen 3,2 prosent. Som figur 8.7 viser, har virksomhetskapi talen ligget på om lag samme nivå de siste årene.

Av høyskolene er det Høgskolen i Gjøvik og Høgskolen i Harstad som har høyest virksomhetskapi tal. Denne utgjør 3,9 prosent av bevilgningen. Av universitetene er det NTNU og UiO som har høyest med henholdsvis 5,1 og 4,4 prosent. Ved NHH utgjør virksomhetskapi talen hele 20,2 prosent av bevilgningen. NVH ligger også høyt med 5,3 prosent. For tre av institusjonene viser regnskapet negativt årsresultat (HiL, HiÅ og SH). Prosjekter som går over flere år, gir økonomisk resultat først det året prosjektet avsluttes. Dette gjør at resultat fra oppdragsfinansiert aktivitet kan ha store svingninger fra år til år, og at også resultatgraden, dvs. resultatet sett i forhold til oppdragsinntektene, vil variere.

Figur 8.7 Virksomhetskapi tal i prosent av bevilgning KD. 2007-2012

Økonomisk handlingsrom

Et uttrykk for det økonomiske handlingsrommet til universiteter og høyskoler får vi ved å se på summen av de akkumulerte avsetningene av bevilgningen og virksomhetskapitalen. Vi tar her ikke med avsetningene fra andre enn KD, da avsetninger fra andre, for eksempel NFR, i større grad er øremerket til aktivitet.

Avsetningene fra tildelingen fra KD utgjorde i 2012 ca. 2,6 mrd. kroner og virksomhetskapitalen ca. 809 mill. kroner, jf. omtalen i avsnittene over. Dette utgjør totalt 3,4 mrd. kroner. Tabell 8.1 viser at institusjonene har ulikt økonomisk handlingsrom. Over halvparten av de totale midlene er ved universitetene.

Tabell 8.1 Sum avsetninger fra bevilgning KD og virksomhetskapital 2008-2012. 1000 kr

	2008	2009	2010	2011	2012
HiB	15 379	17 091	23 669	145 470	326 748
HBu	2 236	5 001	9 810	11 404	16 729
HiFm	28 146	30 991	22 991	22 932	26 245
HiG	14 250	21 476	29 780	42 553	46 230
HiH	18 761	20 000	20 370	19 203	22 937
HiHe	16 374	18 664	28 126	31 348	42 182
HiL	44 174	26 047	26 598	22 659	20 542
HiN	12 076	25 922	29 902	24 423	17 550
HiNe	- 1 537	2 348	4 446	9 317	9 401
HiNT	32 431	41 251	52 810	66 567	58 689
HiOA	83 132	76 091	69 632	177 650	200 179
HiSF	27 269	26 546	32 641	82 675	60 826
HiST	40 019	68 332	78 767	96 386	104 315
HiT	39 520	53 593	67 036	72 927	68 226
HiVe	38 765	140 346	59 011	37 060	37 102
HiVo	26 525	27 571	17 670	12 704	12 007
HiØ	41 368	52 658	60 887	70 568	67 422
HiÅ	21 619	29 267	35 553	47 336	53 812
SHS	- 3 228	9 414	17 965	17 116	28 067
SH	34 181	13 475	12 775	6 309	7 055
Sum SH	531 461	706 084	700 439	1 016 607	1 226 264
NTNU	465 623	481 509	576 865	468 436	415 306
UMB	64 298	53 511	45 634	67 482	83 009
UiA	118 359	152 324	115 918	130 238	166 175
UiB	157 718	157 756	126 338	356 567	184 131
UiN	38 894	35 514	38 482	38 155	59 032
UiO	416 438	479 255	419 953	444 345	592 712
UiS	26 034	58 216	80 807	106 045	122 682
UiTø	55 985	185 117	222 681	266 093	351 645
Sum U	1 343 351	1 603 204	1 626 678	1 877 360	1 974 692
AHO	- 192	- 3 093	430	7 232	15 697
HiM	8 692	8 852	6 587	7 888	11 457
NHH	28 572	39 962	54 990	72 043	84 571
NIH	13 728	23 668	23 557	25 363	26 858
NMH	4 400	- 5 443	4 909	20 511	33 384
NVH	40 444	39 155	43 515	40 522	39 057
Sum SVH	95 645	103 100	133 988	173 559	211 024
KHiB	14 740	13 414	14 714	13 952	16 798
KHiO	7 989	77 409	6 348	602	6 091
Sum KHS	22 730	90 822	21 062	14 554	22 890
Sum	1 993 187	2 503 211	2 482 166	3 082 081	3 434 870

Økonomisk handlingsrom er sum av avsetninger og virksomhetskapital. Virksomhetskapital hentes fra post C.1 fra Balanse - Gjeld og kapital. Avsetninger er spesifiserte avsetninger fra KD og hentes fra Note 15, N15I.ds1.

8.5.2 Langsiktig økonomisk planlegging

Kunnskapsepartementet har fastsatt langsiktig økonomisk planlegging som nasjonalt styringsparameter under sektormål 4 Universiteter og høyskoler skal ha effektiv forvaltning av virksomheten, kompetansen og ressursene i samsvar med sin samfunnsrolle.

Å ha god oversikt over økonomisk situasjon og faktorer som vil påvirke økonomien framover, er helt sentral styringsinformasjon for universiteter og høyskoler. Ved hjelp av denne informasjonen kan institusjonene prioritere ressursene slik at de støtter opp om institusjonens strategi og at institusjonen kan nå sine mål.

I analysen av resultater på denne nasjonale styringsparameteren har vi sett på hvilke styringsverktøy universiteter og høyskoler har tatt i bruk for å få god styringsinformasjon og hva som er institusjonenes vurdering av økonomisk situasjon og framtidsutsikter. I analysen har vi tatt utgangspunkt i rapporteringen fra institusjonene i eget punkt i Rapport og planer. Analysen omfatter derfor om lag 33 institusjoner.

Styringsverktøy

Ca. 1/3 av institusjonene har innført langtidsbudsjetter som styringsverktøy, og om lag 1/3 har planer om å innføre dette kommende år. Noen institusjoner rapporterer at de vil innføre dette verktøyet parallelt med ny strategisk plan og se dette i sammenheng. Langtidsbudsjettene varierer fra to-fire år, og mange beskriver at det er/vil være en årlig rullering. Ca. halvparten av institusjonene som har eller har planer om langtidsbudsjett, framhever at det skal ivareta sammenheng med mål eller strategi.

Langsiktige bemanningsplaner er en viktig innsatsfaktor i langtidsbudsjettene som løftes fram av flere (feks HiL). Et annet stort og viktig felt for institusjonene som selv forvalter sin bygningsmasse, er vedlikehold og investeringer i bygg (for eksempel UMB). Men også andre institusjoner framhever behovet for langsiktighet for å sikre midler til økt arealbehov og økning i husleie (for eksempel HiB). Enkelt framhever BOA som en viktig del av langtidsbudsjettet (for eksempel HiÅ). Enkelte løfter også fram behovet for risikokapital for å tåle svingninger i studiepoengproduksjonen eller svikt i eksterne inntekter (for eksempel HiNe). Flere vektlegger den interne budsjettfordelingsmodellen som et viktig strategisk og langsiktig styringsverktøy, og at det er viktig å arbeide med prognoser.

Økonomisk situasjon og framtidsutsikter

Kun om lag halvparten av institusjonene rapporterer om økonomisk situasjon og/eller framtidsutsikter under dette styringsparametret. Dette har sannsynligvis sammenheng med at institusjonene gir en slik vurdering i ledelseskomentaren til regnskapet. Vi har ikke benyttet denne som kilde her.

Som beskrevet tidligere har institusjonene ulikt økonomisk handlingsrom i form av ikke-øremerkede avsetninger og virksomhetskaptal. En del av institusjonene vil dermed ha oppmerksomhet på å øke det økonomiske handlingsrommet, mens for andre vil styringen og oppfølging av ressursene ha størst oppmerksomhet.

Noen av institusjonene beskriver hva som er de økonomiske utfordringene knyttet til realiseringen av de langsiktige målene, og hvilke tiltak institusjonen iverksetter for å møte disse utfordringene. Utfordringer og tiltak som trekkes fram, er for eksempel avsetning av midler til nybygg/ombygginger på grunn av studentvekst, intensivere arbeid med å skaffe eksterne midler på grunn av frafall av eksterne bidrag, og nedskalering av virksomhet på

grunn av for høyt aktivitetsnivå over tid i forhold til finansieringen. Flere framhever viktigheten av å se strategiske satsinger i et flerårig perspektiv og vurdere bindinger på økonomisk handlingsrom framover og hvor stor andel av budsjettet som årlig skal settes av som sentrale strategiske midler.

8.5.3 Private institusjoner

De private høyskolene som mottar statstilskudd har ikke anledning til å ta ut overskudd, men overskudd fra driften det enkelte år kan overføres til neste år (UH-loven § 7-1). Statstilskudd og studieavgifter skal komme studentene til gode. Driftsresultatet gir uttrykk for om høyskolen har en god driftsøkonomisk situasjon, det vil si om driftskostnadene står i et rimelig forhold til driftsinntektene. For å vurdere nivået på driftsresultatet ser vi også på utviklingen i resultatgrad (driftsresultat som andel av totale driftsinntekter).

Foreløpig årsregnskap for 2012 viser at 17 private høyskoler har positivt driftsresultat, mens åtte har negativt driftsresultat. Sammenlignet med tidligere år er det færre som har negative driftsresultater. Campus Kristiania- Markedshøyskolen, Fjellhaug Internasjonale Høgskole, NISS Høyskole og NITH har høyest resultatgrad på over 10 prosent.

For enkelte høyskoler viser regnskapene større negative driftsresultater. Dette kan skyldes iverksatte satsinger eller investeringer i virksomheten, noe som kan være positivt. Det forutsetter imidlertid at institusjonen har god soliditet, får økonomisk støtte fra andre eller kan vise til rimelig sikkerhet for framtidige økte inntekter. En negativ utvikling over flere år kan være et tegn på at institusjonen bør foreta en gjennomgang av aktivitetene og planer framover for å få en mer bærekraftig økonomi.

De fleste private høyskolene har status som selvstendig juridisk person, og de tre vanligste organisasjonsformene er aksjeselskap, stiftelse eller forening. 01.01.2013 fusjonerte NLA Høgskolen med Høgskolen i Staffeldtsgate og Mediehøgskolen Gimlekollen. Enkelte høyskoler er ikke selvstendige rettssubjekt, men en del av en større organisasjon¹⁸. De private høyskolene har frihet og ansvar for å finne en hensiktsmessig organisasjonsform, som ivaretar universitets- og høyskolelovens generelle krav til styre og styresammensetning. Departementet har overfor de private høyskolene lagt til grunn at institusjoner som allerede er akkreditert, bør ha et romslig tidsrom for å tilpasse seg lovens krav til styre, men at ved nye akkrediteringer skal høyskolevirksomhetens styre være ansvarlig for det aktuelle rettssubjektet.

Soliditeten, målt ved egenkapital som andel av total kapital, er for flere av de private høyskolene økt i perioden (tabell V-8.13). Noen har imidlertid motsatt utvikling. Egenkapitalandelen varierer fra negativ ved fire institusjoner (Betanien diakonale høgskole, Høyskolen Diakonova, Høyskolen for Ledelse og Teologi og Mediehøgskolen Gimlekollen) til over 80 prosent ved Campus Kristiania – Markedshøyskolen, NITH og Westerdals Høyskole.

I tilskuddsbrevet til de private høyskolene har Kunnskapsdepartementet satt som forutsetning at institusjonene driver virksomheten innenfor rammen av disponible ressurser, og at egenkapitalsituasjonen er tilpasset den risikoen høyskolen er eksponert for, slik at studentene ikke risikerer at studietilbudet avvikes. Kunnskapsdepartementet forventer at institusjoner med

¹⁸ Fjellhaug Internasjonale Høgskole inngår i foreningen Norsk Luthersk Misjonssamband. Markedshøyskolen CK inngår i Campus Kristiania - Ernst G. Mortensens Stiftelse. Ved Barratt Due Musikk institutt er høyskolevirksomheten en avdeling i stiftelsen. Betanien Diakonale Høyskole inngår i Stiftelsen Betanien Bergen. Høyskolen Diakonova inngår i Stiftelsen Diakonova.

svak soliditet utarbeider en langsiktig plan for å bygge opp tilstrekkelig egenkapital. Nøkkeltallene for likviditet indikerer at enkelte private høyskoler har god likviditet (MCK, NITH og Westerdals), mens andre har utfordringer (ATH, BDM, FIH, HD, MHG) (tabell V-8.14).

Tabell 8.2 Driftsresultat 2010-2012 per institusjon (private). 1000 kr

	2010		2011		2012	
	Drifts- resultat	Resultat- grad	Drifts- resultat	Resultat- grad	Drifts- resultat	Resultat- grad
Det teologiske menighetsfakultet	828	1,0	- 201	- 0,3	1 998	2,4
Handelshøyskolen BI	179 479	14,3	152 201	11,5	99 743	7,4
Misjonshøyskolen	410	1,3	- 926	- 3,0	- 660	- 2,1
Sum private vitenskapelige høyskoler	180 717	13,2	151 074	10,5	101 081	6,9
Ansgar Teologiske Høgskole	- 388	- 3,0	- 342	- 2,5	1 011	6,9
Barratt Due Musikk Institutt	504	2,7	- 892	- 5,0	- 805	- 4,2
Bergen Arkitekthøgskole	230	1,4	- 348	- 2,0	189	1,1
Betanien diakonale høgskole	- 365	- 1,4	- 596	- 2,2	473	1,7
Campus Kristiania Markedshøyskolen	19 502	22,4	15 140	15,5	14 642	12,8
Den norske Eurytmihøgskole	- 591	- 20,7	- 62	- 1,9	18	0,6
Diakonhjemmet høgskole	- 308	- 0,2	- 4 828	- 2,8	- 3 533	- 2,0
Dronning Mauds Minne Høgskole	7 164	7,3	5 870	5,7	6 378	5,4
Fjellhaug Internasjonale Høgskole	- 2 485	- 10,2	- 1 681	- 6,6	3 007	10,4
Haraldsplass diakonale høgskole	- 177	- 0,6	557	1,8	- 139	- 0,4
Høgskolen i Staffeldtsgate	721	3,5	2 205	10,6	1 660	7,9
Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling	203	4,9	274	4,9	39	0,6
Høyskolen Diakonova	201	0,5	660	1,6	- 4 240	- 9,6
Høyskolen for Ledelse og Teologi	- 24	- 0,5	19	0,3	- 1 428	- 20,2
Lovisenberg diakonale høgskole	2 923	4,2	- 924	- 1,3	126	0,2
Mediehøgskolen Gimlekollen	- 882	- 2,6	- 2 190	- 8,9	- 1 106	- 4,4
NISS Høgskole AS	-	-	-	-	8 217	22,2
NLA Høgskolen	- 2 353	- 2,2	- 4 459	- 4,1	- 4 113	- 3,6
Norges Dansehøgskole	4	0,0	830	5,6	467	3,1
Norges Informasjonsteknologiske Høgskole	9 971	17,6	10 735	18,0	11 733	19,1
Rudolf Steinerhøgskolen	- 727	- 4,5	441	2,7	439	2,5
Westerdals Høgskole	-	-	-	-	6 278	9,6
Sum private høyskoler	33 122	3,9	20 409	2,3	39 313	3,8
Sum	213 839	9,6	171 483	7,4	140 394	5,6

Hentet fra regnskapsdata og nøkkeltall for høyskolen.
Driftsresultat for årene 2007-2009 finnes i vedlegg tabell V-8.12.

8.6 Effektivitetsanalyse av statlige institusjoner

8.6.1 Hva er DEA (Data Envelopment Analysis)?

En DEA-analyse viser mønsteret i sammenhengen mellom ressurser og resultater ved institusjonene. Ved å finne den gjennomsnittlige ressurs- og resultatsammenhengen for UH-

sektoren vil vi måtte regne med både positive og negative avvik fra dette gjennomsnittet når vi observerer en enkelt virksomhets resultater i praksis.

Analysen fokuserer på to sentrale resultatmål ved UH-institusjonene, studiepoeng og publiseringspoeng. For å kunne sammenligne institusjoner måles disse enhetene relativt til antall faglig ansatte ved den enkelte institusjon. Slik får en et mål på i hvor stor grad institusjonen er utdanningsintensiv og forskningsintensiv i sin bruk av innsatsmidlene og /eller i sin resultatoppnåelse.

Institusjonenes grad av utdanningsintensitet er gitt langs X-aksen, men forskningsintensiteten er gitt langs Y-aksen. "Krysset" i figuren illustrerer gjennomsnittet for institusjonene i rapporteringen av studiepoeng og publiseringspoeng. Resultatene av analysen er bedre egnet til å identifisere institusjoner som burde ses nærmere på, enn som et direkte konklusjonsgrunnlag.

DEA er referansetesting som kun sier noe om den relative effekten, og da relativ effektivitet til de data man vurderer, altså hva prestasjonen er relativ til de andre institusjonene. Den sier ikke noe om den absolutte effektiviteten, eller hva som kunne vært mulig å oppnå. Metoden gir ikke svar på om de enhetene som kommer ut som mer forskningsintensive eller mer utdanningsintensive kunne vært enda mer effektive. Referansetesting er basert på at en sammenligner med beste observerte praksis.

Nytten av produktivitetsmål vil avhenge både av hvor presise målene er og av hvordan de blir tolket. Ved empiriske analyser av produktivitet møter man betydelige utfordringer knyttet til kvalitet på aktivitetsinformasjon (data), kunnskap og forutsetninger om forholdet mellom ressursinnsats og aktivitet (teknologi) og faktisk beregning av produktivitetmålene (metode).

DEA-metoden har den fordel at den lett håndterer situasjoner med flere "produkter", som for eksempel antall studiepoeng eller antall publiseringspoeng. Metoden legger få restriksjoner på teknologien (prosedyrer og andel av ulike innsatsfaktorer) som definerer beste praksis, og den håndterer sammenlikning av effektivitet mellom institusjoner som varierer både med hensyn til studiesammensetning og størrelse.

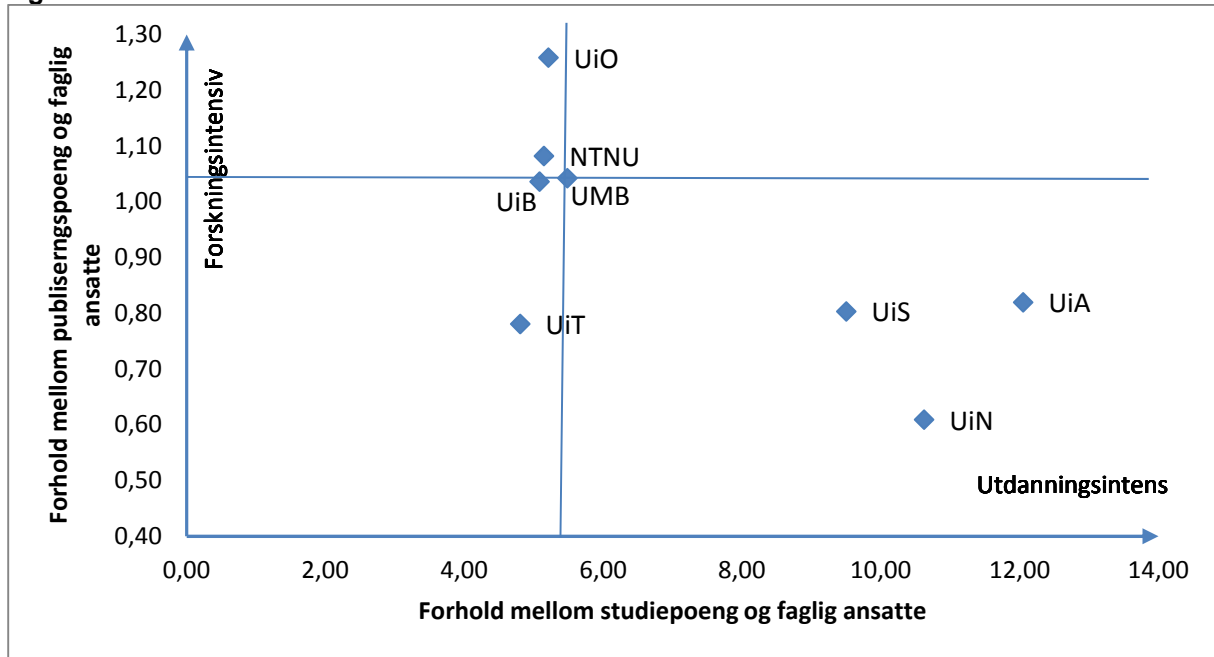
En svakhet ved metoden er at den er sensitiv med hensyn til om ulike innsatsfaktorer eller produkter utelates eller inkluderes i modellen. Hvis for eksempel enkelte produkter utelates i modellen, kan en institusjon feilaktig klassifiseres som lite effektiv fordi det brukes ressurser til nettopp en eller flere av de produktene som er utelatt. For analysen vil for eksempel utstrakt bruk av midler til formidling av forskningsresultater være noe som ikke fanges opp, men som alternativt kunne vært en forklaringsfaktor på hvorfor en institusjon oppnår lavere skår enn andre sammenlignbare institusjoner.

8.6.2 DEA-analyse av universitetene

Analysen viser at de fem universitetene NTNU, UMB, UiB, UiO og UiT har relativt lik skår målt i utdanningsintensitet. Sammenlignet med UiA, UiN og UiS har de et potensial til forbedringer langs denneaksen. UiO er det klart mest forskningsintensive universitetet.

Figur 8.8 viser ulike typer institusjoner, hvor de fire eldste universitetene og UMB framstår som mer forskningsintensive. De nye universitetene UiA, UiS og UiN skiller seg fra de øvrige universitetene med en noe lavere forskningsintensitet, men de skårer også høyt på utdanningsintensitet. Dette til forskjell fra de fire eldre universitetene og UMB som har en lavere skår på utdanningsintensiteten. Dette viser at en satsing på forskningsområdet ved UiA og UiS ikke ser ut til å ha gått på bekostning av studiepoengsproduksjonen.

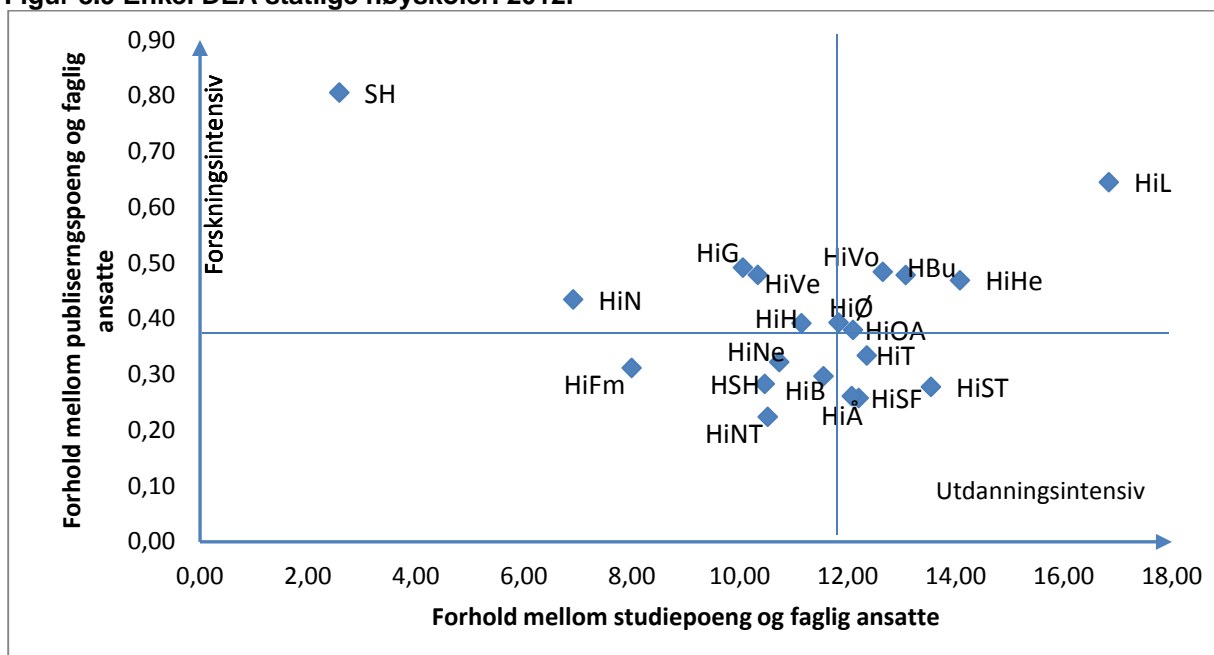
Figur 8.8 Enkel DEA universitetene. 2012.

8.6.3 DEA-analyse av statlige høyskoler

Høgskolen i Lillehammer skiller seg fra de øvrige høyskolene med både høyere utdanningsintensitet og forskningsintensitet enn de øvrige. De øvrige høyskolene ligger godt samlet rundt gjennomsnittsverdiene for de to forholdstallene for de statlige høyskolene. Figur 8.9 viser at høyskolene i større grad er en ensartet gruppe enn hva universitetene er. Høgskolen i Narvik og Høgskolen i Finnmark skiller seg ut ved å ha noe lavere utdanningsintensitet enn de øvrige høyskolene. Samisk Høgskole er som en liten institusjon vanskelig å sammenligne med de øvrige høyskolene langs disse dimensjonene.

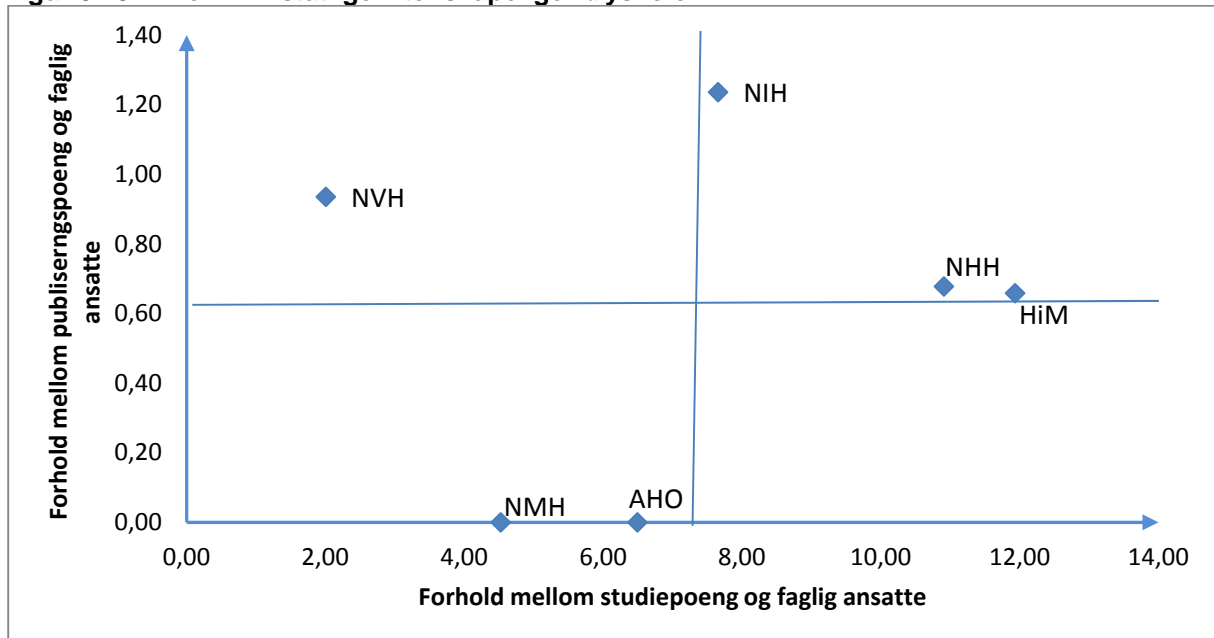
Figur 8.9 Enkel DEA statlige høyskoler. 2012.

8.6.4 DEA-analyse av statlige vitenskapelige høyskoler

NIH framstår som mer forskningsintensiv enn de øvrige vitenskapelige høyskolene. Mens NHH og HiM er mer utdanningsintensive og er relativt like de statlige høyskolene. NMH og AHO gis ikke uttelling for publiseringspoeng i finansieringssystemet og måles av den grunn kun langs ”utdanningsaksen” i denne sammenhengen.

Figur 8.10 Enkel DEA statlige vitenskapelige høyskoler

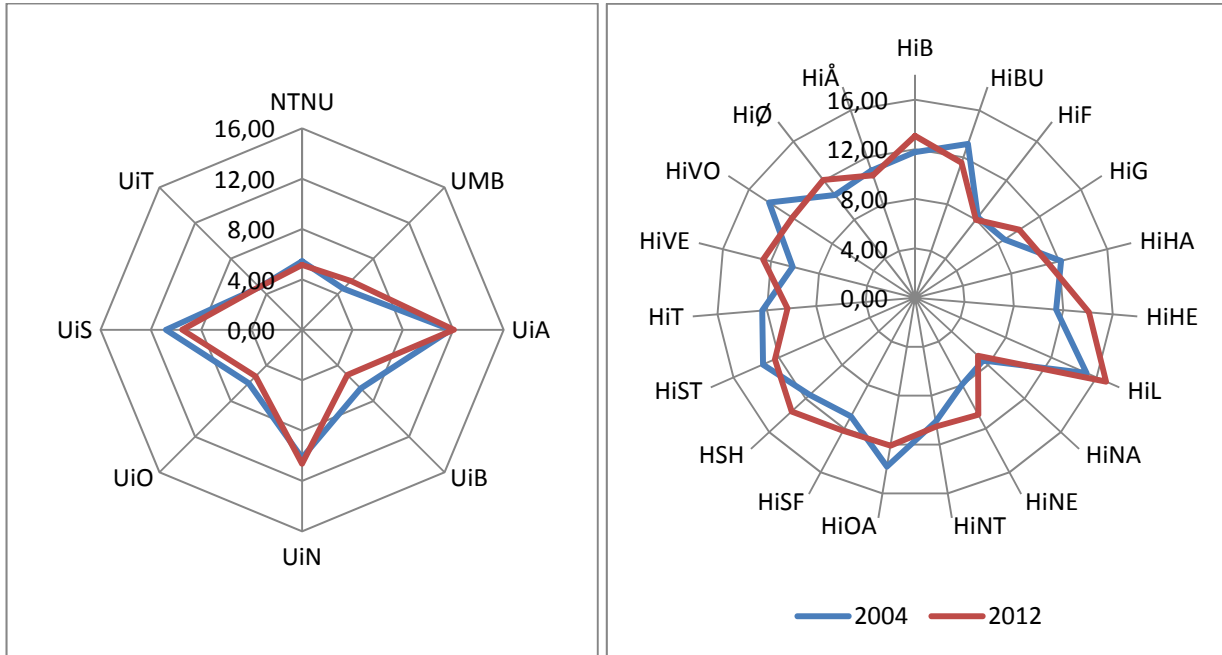
8.6.5 Utvikling i effektiviteten over tid

Produksjonen av publiseringspoeng per undervisnings-, forsknings- og formidlingsstilling (UFF) ved lærestedene har økt fra 2004 til 2012. Men denne positive utviklingen i publiseringen har ikke ført til nedgang i studiepoengsproduksjonen per faglig stilling som har holdt seg stabil fra 2004 til 2012.

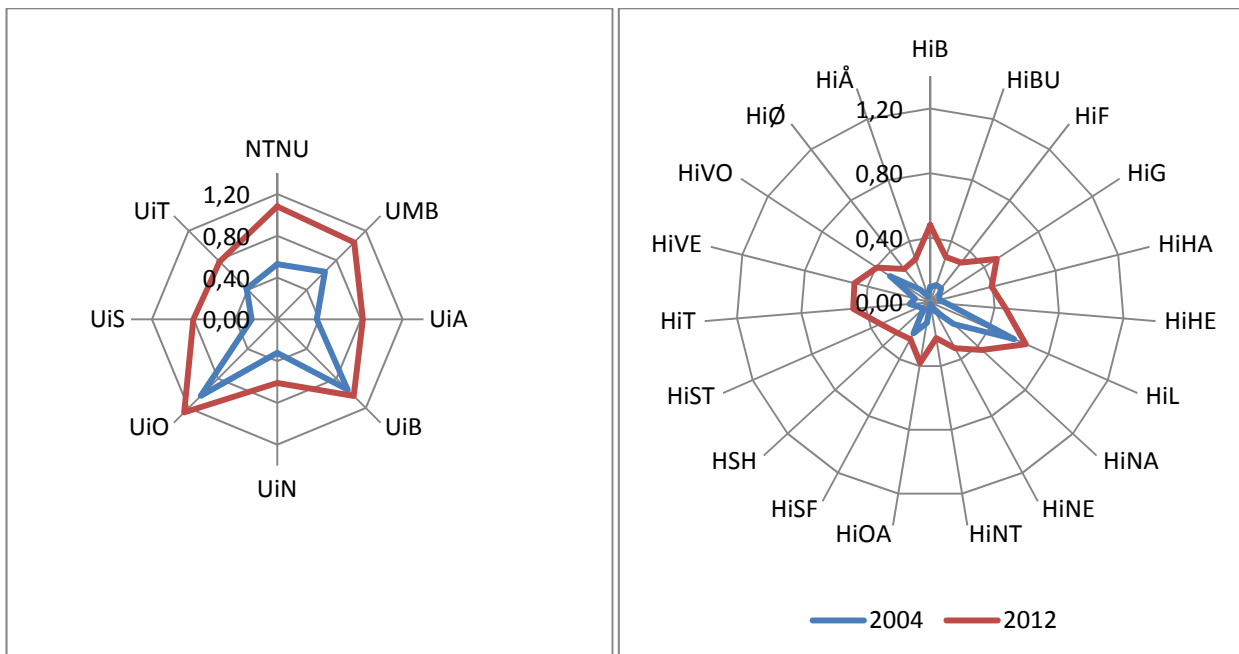
Antall studiepoeng har i perioden fra 2004 til 2012 vært stabil når en måler den mot innsats av faglige stillinger (figur 8.11). Selv om det for flere universiteter og høyskoler er slik at skåren på utdanningsintensitet har gått noe ned fra 2004 til 2012, så kan det slås fast at det er et stabilt forhold mellom produksjonen av studiepoeng og faglige stillinger. I denne sammenhengen betyr det at selv om antall studenter har økt og samlet produksjon av studiepoeng har økt, så har lærestedene klart å matche dette med en balansert vekst i faglig personale.

Forskningsproduksjonen (figur 8.12), målt i publiseringspoeng per faglig stilling, har i perioden 2004-12 økt ved alle universitetene. Ved høyskolene er forskningsintensiteten relativt stabil i denne perioden.

Figur 8.11 Utdanningsintensitet ved lærestedene, 2005 og 2012.

Figur 8.12 Forskningsintensitet ved lærestedene, 2005 og 2012.

8.7 Forvaltning

8.7.1 Byggforvaltning

Høy kvalitet på bygg og infrastruktur er en nødvendig forutsetning for å drive forskning på høyt internasjonalt nivå, samt for å kunne hevde seg i konkurransen om forskningsmidler på en internasjonal arena. God bygningsteknisk infrastruktur er også medvirkende til kvaliteten på undervisningen, læringsutbyttet og formidlingen. Behovet for bygg og lokaler kan også endres over tid som følge av blant annet endrede lærings- og undervisningsformer.

Husleieordningen

Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD) har det overordnede ansvaret for eiendommene som inngår i den statlige husleieordningen. Statsbygg, som er underlagt FAD, tar hånd om forvaltning, drift og vedlikehold av eiendomsmassen. Husleieordningen i staten ble innført i 1993 og innebærer at Statsbygg inngår leieavtale med universiteter og høyskoler for de lokalene de disponerer. Ordningen skal bidra til at det settes av tilstrekkelig midler til at Statsbygg kan drifte og vedlikeholde eiendommene. Gjennom husleien skal også samlede byggekostnader dekkes inn i løpet av et gitt antall år, normalt 20 år.

Byggeprosjektene innenfor husleieordningen blir finansiert etter to ulike modeller; ordinære byggeprosjekter og kurantprosjekter. Ordinære byggeprosjekter blir fremmet enkeltvis for Stortinget, med forslag til kostnadsramme per prosjekt og delvis husleiekompensasjon for leietakeren. Kurantprosjektene er oftest mindre prosjekter der universiteter og høyskoler (leietakerne) selv dekker de økte husleiekostnadene innenfor egne budsjetterammer. Disse blir behandlet etter forenklede prosedyrer, innenfor rammene av en fullmakt vedtatt av Stortinget.

Husleieordningen omfatter samtlige høyskoler. Blant de vitenskapelige høyskolene og universitetene omfatter ordningen dessuten AHO, HiM, NMH, UiA, UiN og UiS. I tillegg er det slik at også de selvforvaltende institusjonene kan benytte seg av kurantordningen.

Selvforvaltende institusjoner

De selvforvaltende institusjonene, dvs. de fem universitetene NTNU, UiB, UiO, UiT og UMB og de tre vitenskapelige høyskolene NHH, NIH og NVH eier sine egne eiendommer og har ansvar for drift og vedlikehold av disse. Disse institusjonene er selvforvaltende fordi det ble gjort unntak for dem ved innføringen av den statlige husleieordningen i 1993.

Eiendomsforvaltning

Riksrevisjonen har gjennomført en undersøkelse av statens forvaltning av eiendomsmassen ved universiteter og høyskoler, med sikte på å vurdere om eiendomsforvaltningen er god og hensiktsmessig. Et hovedfunn er at 2/3 av eiendomsmassen har god teknisk tilstand. Resterende 1/3 har middels kraftige eller kraftige symptomer på dårlig teknisk tilstand, og det er særlig de selvforvaltende institusjonene som har en stor andel bygninger i denne kategorien. De selvforvaltende universitetene oppgir at om lag 40 pst. av bygningsmassen som de forvalter selv, har middels kraftige eller kraftige symptomer på dårlig teknisk tilstand. Tilsvarende andel for de selvforvaltende vitenskapelige høyskolene oppgis til 74 pst.

Tallene ovenfor gjenspeiler at noen av de eldste institusjonene (NTNU, UiB, UiO og UMB), samt de selvforvaltende vitenskapelige høyskolene, har en stor andel eldre bygningsmasse. Det gir disse institusjonene særlige utfordringer med tanke på rehabilitering. Institusjonene under husleieordningen har i all hovedsak nyere bygningsmasse.

Riksrevisjonen legger i sin rapport vekt på betydningen av at institusjonene og Kunnskapsdepartementet sikrer en langsiktig og forsvarlig bevaring av de verdier bygningsmassen i universitets- og høyskolesektoren representerer. Riksrevisjonen mener også at KD bør følge eiendomsforvaltningen ved de selvforvaltende institusjonene med mer aktiv styring og oppfølging, jf. Riksrevisjonens Dokument 3:4 (2012–2013).

Institusjonene har de siste ti årene brukt en økende andel av budsjetterammene til vedlikehold og oppgradering av egen bygningsmasse. Data som KD har sammenstilt, viser også at tilstanden for om lag 1/5 av bygningsmassen til de selvforvaltende institusjonene har blitt

bedre siden 2003, og at størstedelen av bygningsmassen har en uendret tilstand. Samlet sett er det likevel store utfordringer knyttet til bygg ved de selvforvaltende institusjonene.

Campusutvikling

En hensiktsmessig og velfungerende campus vil styrke en institusjons attraktivitet overfor studentene, de beste forskerne og de beste underviserne. God campusutvikling er også viktig for å legge til rette for faglige synergieffekter og effektiv drift.

Utvikling av universitets- og høyskolecampus gjøres på forskjellig måte ved institusjonene. For noen er campusutvikling å utvikle det de har og med den lokalisering de har, mens det for andre vil være å utvikle en ny campus i en ny kontekst. Det er ofte regionale utviklingsbehov som by-, tettsteds- og næringsutvikling som styrer dette.

Statsbygg har satt i gang et campusutviklingsprosjekt i samarbeid med flere universiteter og høyskoler for å vurdere hvordan utviklingsstrategier kan håndteres ved den enkelte institusjon. De har videre prøvd ut en modell for å lage langsiktige utviklingsplaner, der institusjonens behov settes inn i en regional sammenheng og knyttes nærmere til de kommunale planprosessene. I tillegg er det utarbeidet en statuskartlegging for de 25 universitets- og høyskolecampus som Statsbygg har forvaltningsansvaret for, med inspirasjon fra internasjonale eksempler på campusutvikling. En sluttrapport for arbeidet – Campusutvikling, trender og utfordringer, forelå i september 2012. Det er per i dag utarbeidet ferdige utviklingsplaner for Lillehammer Campus (HiL), Campus Ålesund (HiÅ) og Universitetet i Nordland (UiN), og ytterligere tre er under arbeid.

For Kunnskapsdepartementet er kartleggingsarbeidet av de 25 campus og campusutviklingsprosjektene viktige for å kunne legge til rette for at institusjonene gjør gode valg for videreutvikling og rehabilitering ved institusjonene.

Dokument 3:4 (2012–2013) Riksrevisjonens undersøkelse om statens forvaltning av eiendomsmasse i universitets- og høyskolesektoren

Riksrevisjonen la fram rapporten for Stortinget 11. desember 2012.

Målet med undersøkelsen har vært å vurdere om den statlige eiendomsforvaltningen i universitets- og høyskolesektoren er god og hensiktsmessig. Vurderingen omfatter hvordan universiteter, høyskoler og Statsbygg forvalter egen eiendomsmasse. Videre har det vært et mål å vurdere Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementets (FAD) og Kunnskapsdepartementets styring og oppfølging på området. Undersøkelsen omfattet perioden 2003–11, med hovedvekt på perioden 2009–11.

Bakgrunnen for undersøkelsen er at bygningsmassen er en viktig innsatsfaktor i universitets- og høyskolesektoren ved at gode og effektive bygninger skal bidra til å støtte opp under den faglige virksomheten innenfor forskning og utdanning. Det er en stor utfordring med eldre bygningsmasse som over tid har vært i dårlig tilstand.

Riksrevisjonens hovedfunn:

- En tredel av statlig eiendomsmasse i universitets og høyskolesektoren er vurdert å ha en dårlig tilstand. Statsbygg sikrer i hovedsak et verdibevarende vedlikehold og har en bygningsmasse med en god tilstand.
- De selvforvaltende utdanningsinstitusjonene arbeider lite langsiktig og systematisk med vedlikehold.
- Det er svakheter i styringsinformasjon på områder som er viktige for å sikre et verdibevarende vedlikehold.
- Det er risiko for at statens husleieordning ikke vil være tilstrekkelig for å håndtere framtidige utfordringer.
- Sentrale myndigheter kan forbedre oppfølgingen av forvaltningen av eksisterende bygningsmasse.

Kunnskapsdepartementets merknader

Riksrevisjonens undersøkelse viser at Statsbyggs eldre bygningsmasse gjennomgående har en bedre teknisk tilstand enn bygningsmasse fra tilsvarende byggeperiode hos de selvforvaltende institusjonene. Riksrevisjonen hevder at dårlig teknisk tilstand ikke utelukkende kan tilskrives bygningsmassens alder og vernekrav. Kunnskapsdepartementet mener at denne tilstanden også har sin årsak i at eiendomsmassen underlagt Statsbygg har bedre rammebetingelser gjennom byggenes brukstid enn for eiendommer for selvforvaltende institusjoner. Eiendommer underlagt Statsbygg ble kapitalisert ved innføring av husleieordningen i 1994. Tilsvarende kapitalisering har ikke skjedd for selvforvaltende institusjoner i universitets- og høyskolesektoren, og rekapitalisering av eldre bygningsmasse må derfor skje i form av byggeprosjekter. Rehabiliteringsprosjekter konkurrerer med byggeprosjekter som skal gi arealer for økning i studenter, lærekrefter og forskningsaktiviteter. Det er flere byggeprosjekter i universitets- og høyskolesektoren som venter på realisering. Disse er i stor grad knyttet til oppgradering av eksisterende bygningsmasse, infrastruktur for allerede eksisterende aktivitet eller erstatning for private leieforhold. Usikkerhet knyttet til realisering av større byggprosjekter vanskeliggjør langsiktig planlegging av vedlikehold og oppgradering. Dette fører ofte til forverret teknisk tilstand på bygningene og økte vedlikeholdskostnader.

Stortingets innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen, Innst. 230 S (2012-2013) hadde følgende vedtak: Stortinget ber Kunnskapsdepartementet mer aktivt følge opp at universiteter og høyskoler som forvalter egne bygg, har en god eiendomsforvaltning.

8.7.2 Økonomiforvaltning

Statlige universiteter og høyskoler er organisert som statlige forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Kunnskapsdepartementet har overordnet ansvar for økonomiforvaltningen ved statlige universiteter og høyskoler, selv om ansvar er delegert til institusjonenes styrer gjennom universitets- og høyskoleloven og hovedinstruksen om økonomiforvaltningen. I hovedinstruksen er styrets ansvar beskrevet slik:

”Styret har ansvaret for at institusjonens økonomiske ressurser disponeres i samsvar med forutsetningene for tildelte bevilgninger og de til enhver tid gjeldende bestemmelser for økonomiforvaltning i staten.”

For å øke kvaliteten i økonomiforvaltningen legger departementet vekt på å arbeide forebyggende gjennom et godt overordnet rammeverk, gode administrative systemer og rutiner, kompetanseutvikling og aktiv oppfølging av institusjonene i sektoren. KD har hatt tett oppfølging av de institusjoner som ble omtalt i Riksrevisjonens Dokument nr. 1 i 2012 (UiO, HiVo, NMH, NIH, AHO). Det er holdt dialogmøter med samtlige, og alle institusjoner er bedt om å lage handlingsplaner med frister for å rette opp de omtalte forhold i Dokument 1. Noen er bedt om å rapportere status for oppfølging av handlingsplan og Riksrevisjonens merknader.

8.7.3 Administrativ SAK

Regjeringens SAK-strategi (samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon) ble etablert etter utredningen til Stjernø-utvalget jf. NOU 2008: *Sett under ett*, som et svar på utfordringene knyttet til institusjonsstruktur og samhandlingsmønster i universitets- og høyskolesektoren. SAK-strategien omfatter tiltak og prosesser som skal skape mer profilerte institusjoner og robuste fagmiljøer for å legge til rette for bedre kvalitet i utdanning og forskning. Strategien tar utgangspunkt i frivillige prosesser og lokalt eierskap.

Kunnskapsdepartementet har i Prop. 1 S (2012-2013) pekt på at det også på det administrative området er behov for mer samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon for å sikre tjenester av høy kvalitet og utnytte ressursene bedre. Gode administrative tjenester støtter opp under kvaliteten i utdanning og forskning. Kunnskapsdepartementet støtter SAK-prosesser som medvirker til god administrativ samordning mellom institusjonene, gjennom å etablere administrative løsninger basert på arbeidsdeling og konsentrasjon.

Flere prosjekter pågår:

Administrativt samarbeid i Oslo mellom de vitenskapelige høyskolene og kunsthøgskolen

SAK-prosjektet mellom KHiO, AHO, NMH og NIH forventes å kunne bidra til å styrke høyskolenes kompetanse og robusthet på viktige områder som internkontroll, innkjøp, BOA og opphavsrett, men at det samtidig er utfordringer knyttet til at små og spesialiserte institusjoner må ha nærhet mellom faglig og administrativ virksomhet. SAK-samarbeidet fortsetter i 2013 på områdene innkjøp og internkontroll (jf. rapportering fra institusjonene).

Kompetansebaser for innkjøp

SAK-innkjøpsprosjektet som startet våren 2012, har som mål å utvikle ressursmodeller som ivaretar felles rammeavtaler/rammeavtalebehov på vegne av nettverket, lage modell for bistand i gjennomføring av enkeltanskaffelser og utarbeide modell for kompetansebygging i nettverket. Det foregår to pilotprosjekter og mange institusjoner har meldt sin

interesse for å delta: 1) Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Ålesund, Høgskolen i Volda, Høgskolen i Molde er tilknyttet/ønsker å være med i prosjektet til NTNU, og 2) Høgskolen i Bergen, Kunst- og designhøgskolen i Bergen, Norges Handelshøyskole, SIU, Høgskolen Stord/Haugesund, Høgskolen i Lillehammer og Universitetet i Agder er tilknyttet/ønsker å være med i prosjektet ved Universitetet i Bergen. En kartlegging foretatt av pilotene har vist at det er stort behov for å jobbe videre med bistand i forhold til organisering av anskaffelsesområdet, opplæring, inngå felles rammeavtaler, hjelp til å innføre støtteverktøy (jf. rapportering fra UHR).

Intern revisjon

Prosjektet om samarbeid for etablering av internrevisjon startet høsten 2012. Deltakere i prosjektet er Høgskolen i Bergen, Universitetet i Agder, Universitetet i Nordland og Universitetet i Stavanger. Formålet er å etablere et felles team med ansvar for å gjennomføre intern revisjon ved institusjonene. Teamet skal bygge opp metodikk på feltet, samt finne tjenlige arbeidsformer. Prosjektet har etablert kontakt med internrevisjons-enheten på UiO, som har lang erfaring med metodikken. Prosjektet har utarbeidet utkast til en internrevisjonshåndbok og er i gang med å utarbeide forslag til gjennomføring av første pilot ved institusjonene. Første revisjon og testpilot skal etter planen gjennomføres i løpet av mai-juni 2013 (jf. rapportering fra UHR).

8.8 Hovedtendenser

- De finansielle ressursene har økt betydelig siste ti år. De samlede ressursene til statlige universiteter og høyskoler har økt fra 22 mrd. til 33 mrd. kroner i perioden 2004-12. Medregnet de private høyskolene er samlede finansielle ressurser ca. 36 mrd. kroner i 2012. Økningen skyldes i hovedsak økte bevilgninger/statstilskudd, men det har også vært en økning i inntekter fra NFR og EU. Øvrig BOA har ikke økt i perioden.
- For mange av de private høyskolene er studieavgifter en betydelig inntektskilde. Samlet sett for alle de private høyskolene har studie- og eksamensavgifter som andel av totale driftsinntekter økt med 3,7 prosentpoeng i perioden 2007-12.
- I alt disponerer universitets- og høyskolesektoren et samlet areal på om lag 3,3 mill. kvm. Av dette er om lag 0,8 mill. kvm. leid av Statsbygg, om lag 0,7 mill. kvm. leid av private og stiftelser og om lag 1,8 mill. kvm. i selvforvaltede bygg.
- Lønnskostnader som andel av totale driftsinntekter har vært noenlunde stabil de siste årene. Etter lønnskostnader er andre driftskostnader og husleie de største kostnadene til institusjonene. Den største årsaken til variasjon på disse kostnadsartene knytter seg til forskjellig forvaltning av eiendomsmassen i sektoren. Samlet sett er kostnadene i 2012 ca. 2 prosentpoeng lavere for de selvforvaltende institusjonene.
- Avsetningsnivået økte noe de to første årene etter Kvalitetsreformen, men har variert siden. Nivået ligger nå på samme andel av bevilgning som i 2005 (13,1 prosent) og utgjør 3,3 mrd. kroner i 2012. Samlet sett er 2/3 av avsetningene knyttet til strategiske tiltak, framtidige investeringer eller øremerket aktivitet, mens 1/3 av avsetningene gjelder utsatt virksomhet.

- Virksomhetskapsitalen i sektoren var ved utgangen av 2012 på ca. 809 mill. kroner. Sett i forhold til størrelsen på bevilgningen utgjør virksomhetskapsitalen 3,2 prosent, om lag på samme nivå som de siste årene.
- Ca. 1/3 av institusjonene har innført langtidsbudsjetter som styringsverktøy, og om lag 1/3 har planer om å innføre dette kommende år.
- Hovedtrekkene fra DEA-analysen indikerer at institusjonene utvikler seg i retning av en mer forskningsintensiv innretning i bruk av de faglig tilsatte ved institusjonene. Men samtidig ser vi at denne utviklingen ikke skjer på bekostning av utdanning målt i antall studiepoeng per faglig tilsatt.
- 2/3 av eiendomsmassen ved universiteter og høyskoler har teknisk god tilstand. Resterende 1/3 har middels kraftige eller kraftige symptomer på dårlig teknisk tilstand, og det er særlig de selvforvaltende institusjonene som har en stor andel bygninger i denne kategorien.
- Det er også på det administrative området behov for mer samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon for å sikre tjenester av høy kvalitet og utnytte ressursene bedre. To administrative SAK-prosjekter som får støtte fra Kunnskapsdepartementet, er kompetansebaser for innkjøp i Trondheim og Bergen, der mange institusjoner er med/har meldt sin interesse og samarbeid om intern revisjon mellom fire universiteter/høyskoler.

9. Profilering i UH-sektoren

9.1 Innledning

Den internasjonale konkurransen om talenter, kompetanse og forskningsmidler blir stadig skjerpet. Dette innebærer økte krav til norske kunnskapsmiljøer om kvalitet og samfunnsmessig betydning. Differensiering og profilering av virksomheten ved universiteter og høyskoler er et viktig grep for å nå målene om økt kvalitet og gjennomslagskraft for norsk forskning og høyere utdanning. I Norge har profilerte institusjoner lenge vært et politisk mål, og institusjonene er blitt utfordret til å styrke sin egenart, nå sist i forskningsmeldingen (Meld. St. 18 (2012-2013)). Også i Kvalitetsreformen ble det vektlagt at mangfoldet i sektoren måtte bevares og videreutvikles, og at det derfor var viktig å stimulere til samarbeid og arbeidsdeling. En slik profilering kan komme til uttrykk på flere måter, men må være basert på muligheter og styrker ved det enkelte lærested. Å profilere virksomheten innebærer å velge tyngdepunkt og ambisjonsnivå.

Med Kvalitetsreformen og ny felles lov om universiteter og høyskoler ble det opprettet et akkrediteringssystem der faglige fullmakter ble knyttet til institusjonskategori¹⁹. NOKUT ble etablert og fikk blant annet ansvar for å akkreditere studietilbud der institusjonen selv ikke har faglig fullmakt. Systemet åpnet for å søke om endring i institusjonskategori (etter å ha oppfylt et sett med kriterier), og dermed øke de faglige fullmaktene. Hensikten med akkrediteringssystemet var å sikre/øke kvaliteten på studietilbudene og samtidig gi institusjonene økt fleksibilitet til å møte behovene i samfunnet. Økt ansvar og frihet skulle gi mulighet til å foreta strategiske prioriteringer tilpasset den enkelte institusjonens egenart.

I 2012 fastsatte Kunnskapsdepartementet ny målstruktur for UH-sektoren samtidig som universiteter og høyskoler fikk delegert fullmakt til å fastsette egne virksomhetsmål. Bakgrunnen for denne fullmakten er å gi institusjonene større ansvar for å utvikle virksomhetsmål som gir et tydelig bilde av mål og ambisjoner. Målet er en målstruktur som i større grad reflekterer den enkelte institusjons egenart, utviklingsstrategi og utfordringer. Det er ikke bare i Norge man er opptatt av profilering og diversitet i høyere utdanning. Dette er en generell global trend. I EU har kommisjonen tatt initiativ til et klassifiseringssystem for høyere utdanningsinstitusjoner i Europa.

9.2 Endringer i institusjonslandskapet etter 2002

Ser vi på institusjonslandskapet de siste ti årene, har det skjedd flere endringer. Endringene i perioden 2002-08 er knyttet til systemet for institusjonsakkreditering som ble innført med Kvalitetsreformen.

Som det framgår av oversikten nedenfor er det fem statlige institusjoner og elleve private institusjoner som har skiftet institusjonskategori i siden 2004. For de statlige gjelder fire akkrediteringer som universitet og én som vitenskapelig høyskole. Utviklingen hos de private institusjonene må ses i lys av at disse institusjonene ved innføringen ble plassert i kategorien "høyskole med akkrediterte studietilbud". Det vil si at de ikke ble innplassert som institusjonsakkreditert slik de statlige høyskolene ble. Per 2012 er det åtte private høyskoler

¹⁹Høyskoler med akkrediterte studietilbud må søke NOKUT om å opprette alle nye studietilbud, mens akkrediterte høyskoler kun må søke om master- og doktorgradstilbud. Vitenskapelige høyskoler har fullmakt til å opprette studietilbud på alle nivå på fagområdene som de kan tildele doktorgrad. På andre fagområder har de samme fullmakter som høyskoler. Universiteter har fullmakt til å opprette studietilbud på alle nivåer.

som etter søknad har blitt akkreditert og fått status som høyskole, mens tre har fått status som vitenskapelig høyskole.

I 2008 pekte Stjernø-utvalget på behovet for robuste fagmiljøer og institusjoner for å nå målene om høy internasjonal kvalitet i utdanning og forskning (NOU 2008:3). Regjeringen fulgte ikke opp Stjernø-utvalgets forslag om styrte strukturendringer, men signaliserte at de så positivt på frivillige sammenslåinger. Dette var starten på regjeringens SAK-politikk (samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon), der målet ikke er sammenslåinger i seg selv, men sterkere fagmiljøer og mer profilerte institusjoner. Politikken er fulgt opp med SAK-midler til ulike prosesser der mange har ført til fusjoner mellom institusjoner. Ulike samarbeidsprosjekter på fagnivå har også fått SAK-midler, med en forutsetning om at de skal føre til økt grad av konsentrasjon og arbeidsdeling.

Med de endringene som er vedtatt, vil det i 2014 være totalt 31 statlige institusjoner, mot 36 i 2002. Antall statlige høyskoler er redusert fra 26 i 2003 til 18 i 2014, mens antall universiteter er doblet fra fire i 2003 til åtte i 2014. Antallet statlige vitenskapelige høyskoler har gått fra syv til fem. Med unntak av NMBU, som er en fusjon mellom UMB og NVH, har sammenslåingene av institusjoner skjedd etter initiativ fra institusjonene.

Det er også flere institusjoner som har inngått et nærmere institusjonssamarbeid. Blant disse er Universitetet i Agder og Høgskolen i Telemark, UH-nett Vest, Midt-norsk nettverk, og statlige vitenskapelige høyskoler i Oslo og Kunsthøgskolen i Oslo. Høgskolen i Oslo og Akershus har mål å bli universitet. Det har også vært ambisjoner om et innlandsuniversitet, men samarbeidet mellom høyskolene i Gjøvik, Hedmark og Lillehammer er stilt i bero.

Statlige institusjoner

- 2004 Universitetet i Stavanger (UiS) ble etablert da Høgskolen i Stavanger fikk universitetsstatus.
- 2005 Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) ble etablert da Norges landbrukshøgskole (vitenskapelig høyskole) fikk universitetsstatus.
- 2007 Universitet i Agder (UiA) ble etablert da Høgskolen i Agder fikk universitetsstatus.
- 2009 Høgskolen i Tromsø fusjonerte med Universitetet i Tromsø (UiTø).
- 2010 Høgskolen i Molde fikk status som vitenskapelig høyskole i logistikk (HiM).
- 2011 Universitetet i Nordland (UiN) ble etablert da Høgskolen i Bodø fikk universitetsstatus.
- 2011 Høgskolen i Akershus og Høgskolen i Oslo fusjonerte til og fikk navnet Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA).
- 2013 Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark fusjonerer fra 1.8.2013 og får navnet Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.
- 2014 Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole blir slått sammen til Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU).
- 2014 Høgskolen i Buskerud og Høgskolen i Vestfold fusjonerer.

Private institusjoner som mottar statstilskudd

- 2005 Menighetsfakultetet fikk status som vitenskapelig høyskole.
- 2005 Diakonhjemmet høgskole fikk status som akkreditert høyskole.
- 2007 Norsk lærerakademi - bachelor- og masterstudiet²⁰ fikk status som akkreditert høyskole.
- 2008 Misjonshøgskolen fikk status som vitenskapelig høyskole.
- 2008 Handelshøgskolen BI fikk status som vitenskapelig høyskole.
- 2008 Norges Informasjonsteknologiske Høgskole fikk status som akkreditert høyskole.
- 2008 Dronning Mauds Minne fikk status som akkreditert høyskole.

²⁰ Fra 2010 heter institusjonen NLA Høgskolen

- 2008 Oslo Markedshøyskole og Norsk Reiselivshøyskole ble slått sammen til Markedshøyskolen Campus Kristiania.
- 2009 Markedshøyskolen Camus Kristiania fikk status som akkreditert høyskole²¹.
- 2010 NLA Høgskolen og NLA Lærerhøgskolen ble slått sammen.
- 2011 Ansgar Teologiske Høgskole fikk status som akkreditert høyskole.
- 2011 Lovisenberg Diakonale Høgskole fikk status som akkreditert høyskole.
- 2011 Haraldsplass diakonale høgskole fikk status som akkreditert høyskole.
- 2011 Fagskolene NISS og Westerdals fikk akkrediterte studietilbud på høyskolenivå og NISS Høgskole og Westerdals Høgskole ble således to nye høyskoler i uh-landskapet.
- 2013 NLA Høgskolen fusjonerte med Mediehøgskolen Gimlekollen og Høgskolen i Staffeldtsgate. Navnet på den nye høgskolen er NLA Høgskolen.

9.3 Klassifiseringssystemer for høyere utdanningsinstitusjoner

9.3.1 EUs initiativ til en typologi for høyere utdanningsinstitusjoner

EU-kommisjonen tok i 2005 initiativ til et klassifiseringssystem for høyere utdanningsinstitusjoner i Europa. På oppdrag fra EU har CHEPS (Center for Higher Education Policy Studies) utviklet et system kalt U-map (www.u-map.eu). Formålet er å tydeliggjøre enkeltinstitusjoners profil og å synliggjøre bredden blant universiteter og høyskoler. Utgangspunktet for prosjektet er at styrken til det europeiske høyere utdanningssystemet finnes i mangfoldet.

Ved å beskrive og klassifisere de høyere utdanningsinstitusjonene i Europa skal U-map bidra til å gjøre det europeiske området for høyere utdanning (EHEA) mer tydelig (van Vught et al, 2010). Profilene er basert på kvantitative data og dekker ulike sider ved institusjonens virksomhet som undervisning, studenter, forskning, internasjonalisering, regionalt engasjement og kunnskapsoverføring. Dataene for hver institusjon omgjøres til indikatorverdier som representeres grafisk i et ”strålediagram”. Land som Estland, Nederland og Portugal og deler av Belgia har benyttet verktøyet. Det har også de nordiske landene (jf. 9.4). Per 1.4.2013 har ca. 250 høyere utdanningsinstitusjoner fått utarbeidet en profil i tråd med U-map-klassifiseringen. Mens deltakelsen i første omgang er finansiert av offentlige midler, er dette videre tenkt å skje gjennom en deltakeravgift fra institusjonene for oppdatering av profilen hvert tredje år. Tabell 9.1 gir en oversikt over dimensjoner og indikatorer som er inkludert i U-Maps klassifiseringssystem for høyere utdanningsinstitusjoner.

Tabell 9.1 Dimensjoner og indikatorer i U-map

Teaching and Learning profile	Student Profile	Research involvement
<ul style="list-style-type: none"> Degree level focus Range of subjects Orientation of degrees Expenditure on teaching 	<ul style="list-style-type: none"> Mature students Part-time students Distance learning students Size of student body 	<ul style="list-style-type: none"> Peer reviewed publications Doctorate production Expenditure on research
Involvement in knowledge exchange	International orientation	Regional engagement
<ul style="list-style-type: none"> Start-up firms Patent applications filed Cultural activities Income from knowledge exchange activities 	<ul style="list-style-type: none"> Foreign degree seeking students Incoming students in international exchange programmes Students sent out in international exchange programmes International academic staff The importance of international sources of income in the overall budget of the situation 	<ul style="list-style-type: none"> Graduates working in the region First year bachelor students from the region Importance of local/regional income sources

Kilde: van Vught et al 2010

²¹ Da Markedshøyskolen ikke er eget rettssubjekt er det i ettertid (2012) slått fast at det er Høgskolen Campus Kristiania som har status som akkreditert høyskole.

9.3.2 Nordisk U-map

Som et ledd i å framvise mangfoldet og skape åpenhet om høyere utdanning i Norden, tok Nordisk ministerråd initiativ til å inkludere universiteter og høyskoler i Norden i U-map-klassifiseringen ved å støtte prosjektet økonomisk (www.u-map.eu/nordic/). Kunnskapsdepartementet inviterte alle norske statlige høyere utdanningsinstitusjoner og akkrediterte private høyere utdanningsinstitusjoner med i prosjektet. Tilsvarende prosess har funnet sted i de andre nordiske landene. CHEPS ved Universitetet i Twente i Nederland, har gjennomført klassifiseringen med en styringsgruppe med representanter fra hvert av de aktuelle departementene i de nordiske landene.

I alt 179 høyere utdanningsinstitusjoner fra de nordiske landene ble invitert til å delta i prosjektet. En del ønsket ikke å være med eller droppet ut av undersøkelsen underveis. Den nordiske U-map-klassifiseringen inkluderer derfor 109 høyere utdanningsinstitusjoner. Norge har relativ stor oppslutning med 34 deltakende læresteder. Fra Danmark deltar 15, fra Finland 33, fra Island 7 og fra Sverige 20. Profilene til de deltakende lærestedene ble ferdigstilt høsten 2012, men før resultatene offentliggjøres, skal institusjonene bekrefte sin profil. En rapport fra prosjektet vil foreligge før sommeren 2013.

Gjennom å få utarbeidet en profil vil den enkelte institusjon ha mulighet til å synliggjøre sin profil og sammenligne seg med andre institusjoner både nasjonalt og internasjonalt. Dette kan blant annet være nyttig i institusjonens arbeid med strategiutvikling. Andre interesserte parter, som studenter, næringsliv og nasjonale myndigheter, kan bruke aktivitetsprofilen til å identifisere og sammenligne institusjoner de er interesserte i. U-map i de nordiske landene kan også bidra til å gjøre nordisk høyere utdanning og den enkelte institusjon bedre kjent i Europa og resten av verden.

Som en del av U-map utvikles det webbaserte verktøy som skal gjøre det mulig å finne fram til sammenlignbare institusjoner basert på utvalgte dimensjoner og indikatorer. Verktøyet vil gjøre det mulig å hente fram en oversikt over alle institusjoner med de valgte kjennetegnene og å sammenligne institusjoners profil. Verktøyet vil lanseres før sommeren 2013.

9.3.3 Multirank

U-Multirank er en ny universitetsrangering for alle typer høyere utdanningsinstitusjoner som er ment å inneholde institusjoner fra hele verden. De første resultatene, for 500 institusjoner fra hele verden, vil legges fram i 2014. U-map og U-Multirank bygger flere av de samme prinsippene og datagrunnlaget og gjennomføres av det samme konsortiet.

U-Multirank er en multidimensjonal rangering og skiller seg slik sett fra andre rangeringer ved at den måler institusjonene innenfor fem dimensjoner; forskning, utdanning, kunnskaps-overføring, internasjonal orientering og regionalt engasjement. Multirank vil presentere institusjonenes profiler og resultater langs disse dimensjonene ved bruk av et bredt spekter av indikatorer. Profilene vil bli presentert på to nivåer, en for institusjonen som helhet, og en profil etter fagfelt. I første fase blir det laget fag-profiler innenfor ingeniørfag, økonomi og fysikk.

Resultatene vil presenteres på www.umultirank.org, der ulike interessenter som studenter, vitenskapelig ansatte, institusjoner, beslutningstakere og offentligheten kan hente ut data etter valgte spesifikasjoner. Tanken er at brukere skal ha mulighet til å sammenligne institusjoner etter aktiviteter og få satt opp rangeringer etter utvalgte indikatorer. Konsortiet som skal gjennomføre U-Multirank, vil i løpet av våren 2013 rekruttere institusjoner til deltakelse i den

første fasen. Planen er å inkludere 500 institusjoner fra ulike deler av verden. Høsten 2013 vil brukes til datainnsamling, og de første resultatene skal publiseres tidlig i 2014. Institusjoner som er med på U-multirank, vil også få utarbeidet sin profil som i U-map.

9.3.4 "Blomsten" – et norsk klassifikasjonssystem

Som i andre europeiske land er det et mål å fremme mangfold i norsk høyere utdanning. Inspirert av det europeiske U-map-prosjektet har Kunnskapsdepartementet utviklet et klassifikasjonssystem som skal vise det enkelte universitets og høyskoles profil. Som U-map er dette en ikke-hierarkisk tilnærming, hensikten er å bevisstgjøre og utløse refleksjoner om institusjonenes egenart. Hver institusjons profil uttrykkes gjennom en blomst, og "blomsten" er også betegnelsen på typologien. Institusjoner finner "sin blomst" på www.dbh.no.

I det norske klassifikasjonssystemet inngår fem dimensjoner og totalt 23 indikatorer som beskrevet i tabell 9.2. Vedlegg V9.1 viser dokumentasjonen av alle indikatorene som benyttes og hvordan de "skårer" i klassifikasjonssystemet. Institusjonsprofilene består av flere kronblader. Hvert kronblad utgjør en dimensjon, og i hver dimensjon inngår et knippe indikatorer. Blomsten gir en visuell beskrivelse av den enkelte institusjons profil og er ikke en rangering av institusjonene. Likevel vil sammenligninger mellom ulike institusjoners blomster kunne synliggjøre forbedringsområder, men da fortrinnsvis som resultat av sammenligning mellom institusjoner med noenlunde lik profil.

Tabell 9.2 Oversikt over dimensjoner og indikatorer i "Blomsten"

Institusjonsstørrelse	Utdanning	Forskning
<ul style="list-style-type: none"> • Antall studenter • Antall ansatte • Budsjettstørrelse • Antall studietilbud 	<ul style="list-style-type: none"> • Profesjonsprofil • Nivåprofil 1, master • Nivåprofil 2, videreutdanning • Studentproduksjon • Studentenes aldersprofil • Deltidsprofil • Attraktivitet • Fleksible studenter 	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetanseprofil (andel førstestillinger) • Doktorgradsproduksjon • Publisering (omfanget av publikasjonspoeng) • Forskningsmidler fra EU og NFR
Internasjonalisering	Forholdet til omverdenen	
<ul style="list-style-type: none"> • Utdvekslingsstudenter, utreisende • Utdvekslingsstudenter, innreisende • Fremmedspråklige kurstilbud • Internasjonal sampublisering 	<ul style="list-style-type: none"> • Bidragsvirksomhet utenom EU og NFR/RFF • Oppdragsvirksomhet (som andel av totale driftsutgifter) • Forretningsideer 	

Logikken i det norske klassifikasjonssystemet – blomsten

Hvert kronblad i blomsten indikerer en dimensjon, som består av opptil åtte indikatorer. Noen er i absolutte størrelser, som for eksempel antall studenter, mens andre er relative størrelser som for eksempel studentproduksjon som måles som antall produserte studiepoeng i forhold til antall heltidsekvivalenter. For alle indikatorene er skaleringen 0–10–20–30–40–50–60–70–80–90–100. Indikatorene fordeles slik at hele skalaen er i bruk. Se V-9.1 som viser hvordan hver enkelt verdi er operasjonalisert.

Institusjonsstørrelse (lilla)

Indikatorene viser størrelse ut fra flere absolutte størrelser som antall studenter og studietilbud, totalt antall ansatte og størrelse på bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.

Utdanning (blå)

Profesjonsindikatoren måler omfanget av korte profesjonsprogrammer. "Nivåprofil 1, master", viser andelen mastergradsstudenter. "Nivåprofil 2, videreutdanning" viser andelen studenter som tar videreutdanning. Indikatoren "Studentproduksjon" viser studiepoeng per heltidsstudent. Aldersmedianen viser aldersfordelingen i studentmassen. Andelen deltidsstudenter vises ved indikatoren "Deltidsprofil". Indikatoren "attraktivitet" viser studentsøkningen og måles ved antall kvalifiserte primærseekere per studie-plass.

Forskning (grønn)

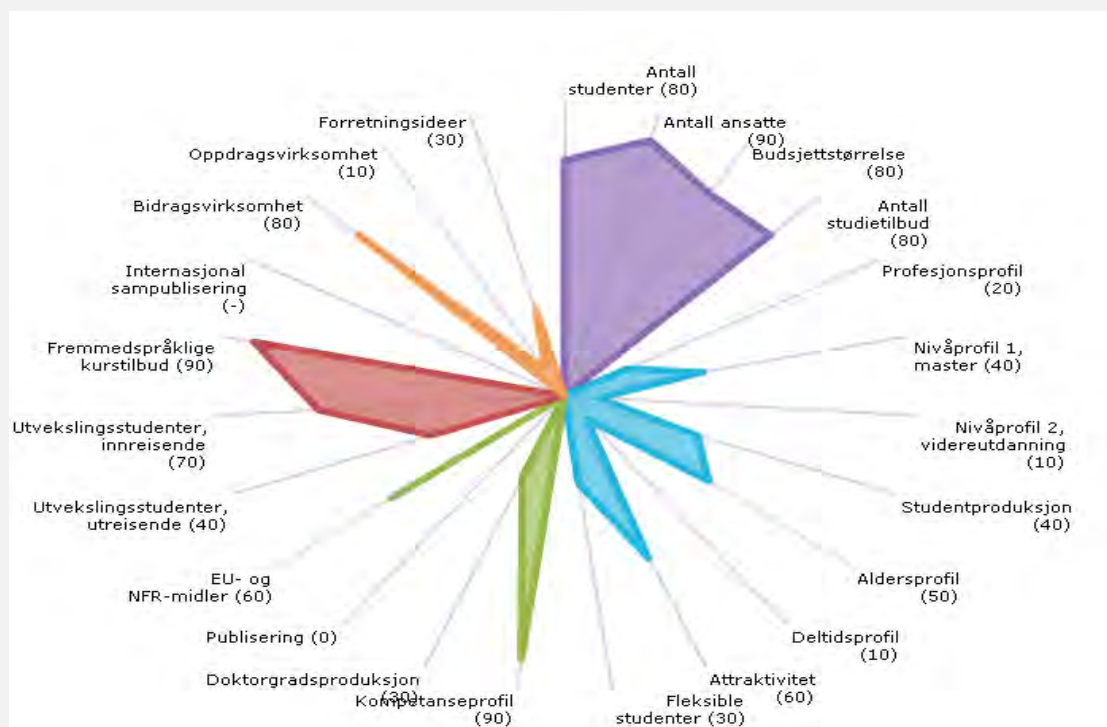
Indikatoren "Kompetanseprofil" synliggjør andel av faglig personalet tilsatt i førstestillinger. "Doktorgradsproduksjon" på antall avlagte doktorgrader ut fra antall faglig tilsatte (eksl. stipendiatene). "Publisering" måler antall publikasjonspoeng per årsverk i faglige stillinger. Tildelinger fra EUs rammeprogrammer og tildeling fra Forskningsrådet inngår også som indikatorer.

Internasjonalisering (rød)

Her inngår indikatorer som antall utreisende utvekslingsstudenter og antall innreisende utvekslingsstudenter, begge sett i forhold til antall registrerte studenter, antall studietilbud på fremmedspråk og internasjonalt samforfatterskap.

Forholdet til omverden (oransje)

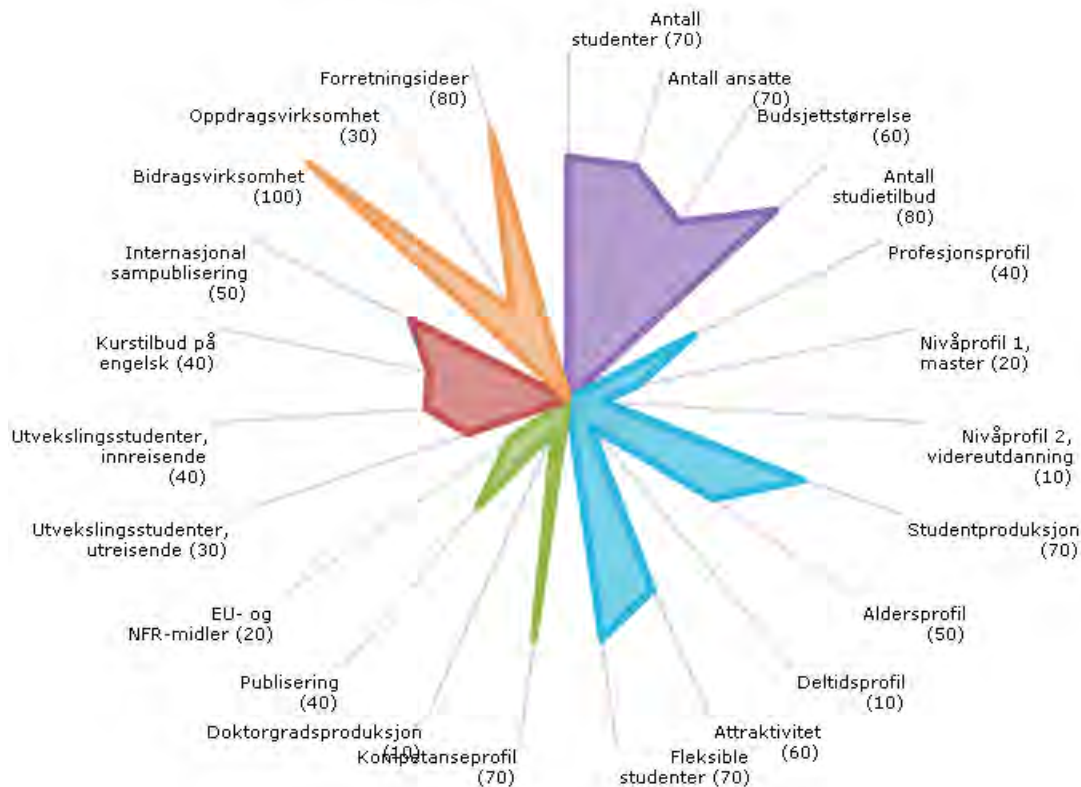
Her brukes indikatorer som bidragsvirksomhet, oppdragsvirksomhet og omfanget av forretningsideer ved institusjonen, som skal gi et bilde på kommersialisering og innovasjon.

9.3.5 Institusjonsprofiler

Under dette punktet ser vi nærmere på institusjonsprofilene til de institusjonene som har besluttet å fusjonere, dvs. Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud, Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finmark samt Universitetet for Miljø- og biovitenskap og Norges Veterinærhøgskole.

Figur 9.1 Fusjonert institusjonsprofil, Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud. 2012
Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud (2012)

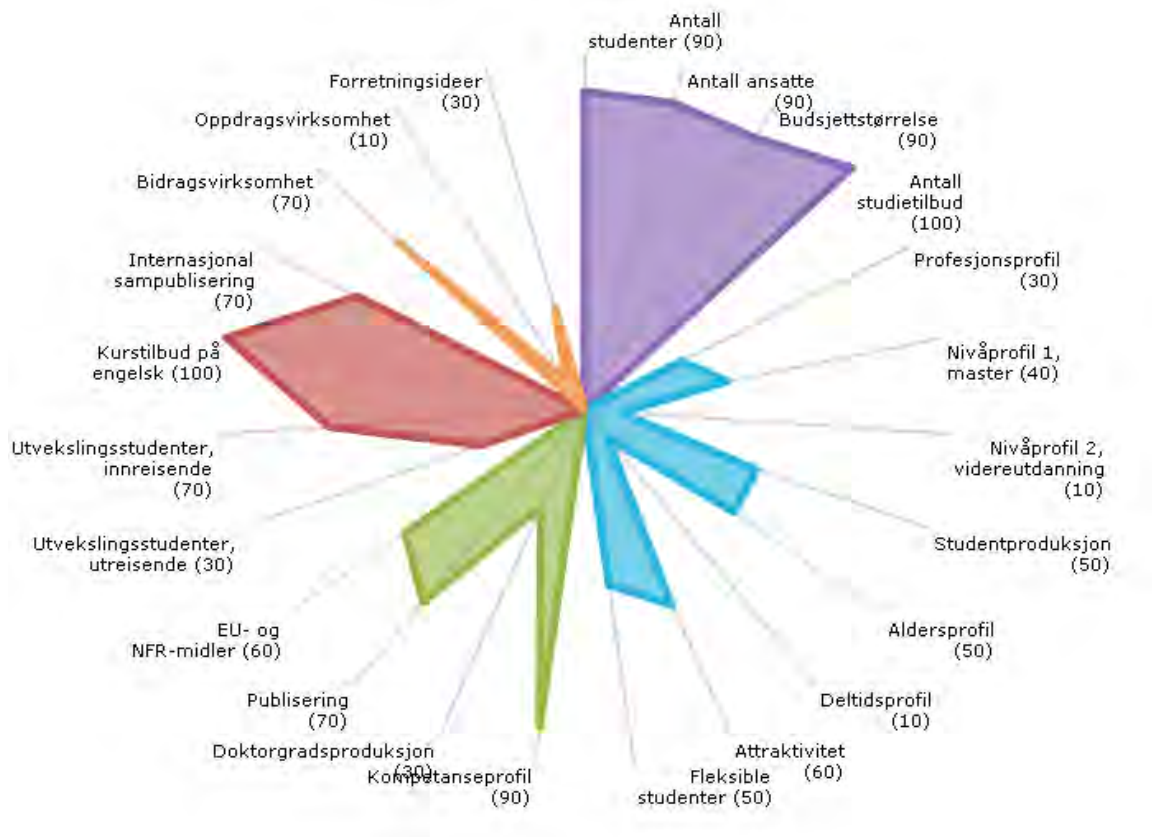

Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud

Høgskolene i Vestfold og Buskerud har gjort vedtak om sammenslåing med virkning fra 1. januar 2014. Disse to institusjonene er om lag like store langs de fire indikatorene som angir institusjonsstørrelse. En fusjonert institusjon blir selvsagt en del større, noe som framgår av det lille kronbladet. Langs de øvrige dimensjonene er de to også relativt like.

Samlet har en fusjonert høyskole høy skår i indikatorene under forholdet til omverden, en rimelig god studentproduksjon og en tydelig profesjonsprofil. Høgskolen i Buskerud kjennetegnes av en høy skår på forretningsideer og utreisende studenter. Høgskolen i Vestfold har høyere studentproduksjon og større innslag av oppdragsvirksomhet.

Figur 9.2 Fusjonert institusjonsprofil, Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark. 2012
 Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark (2012)

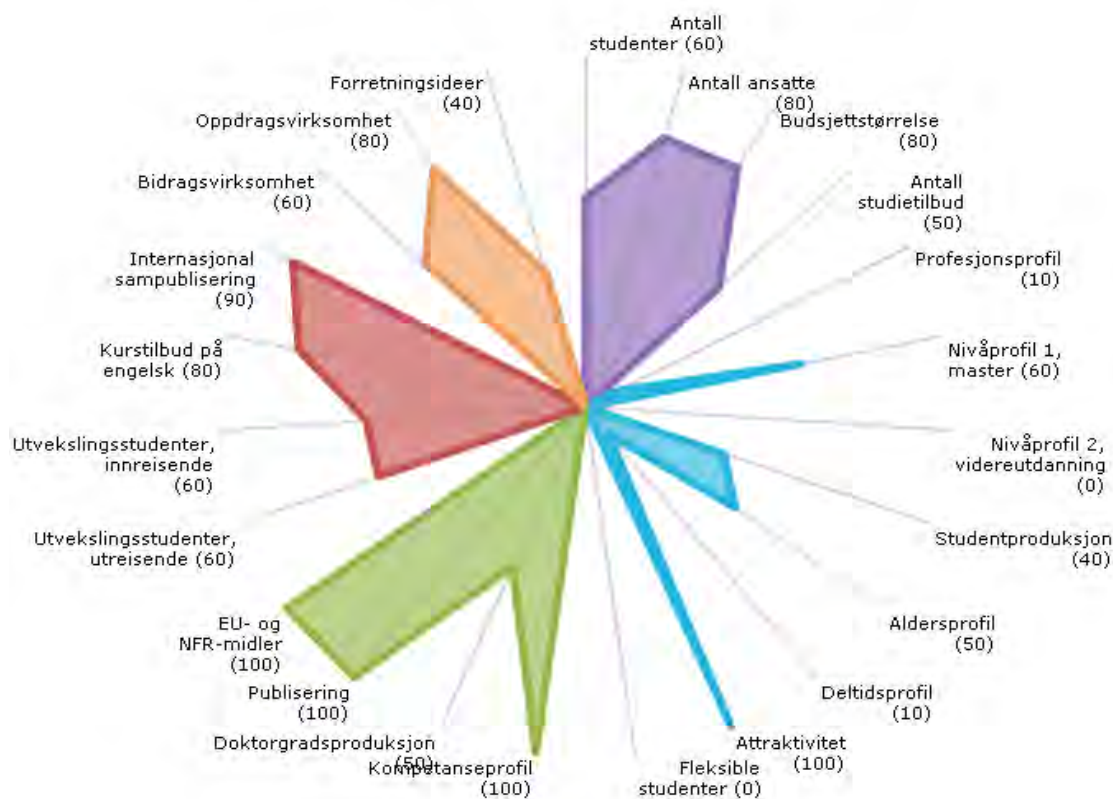
Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark

Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark har besluttet å slå seg sammen med virkning fra 01.08.2013.

Universitetet i Tromsø er den klart største institusjonen av de to. Den sammenstilte blomsten er derfor svært lik UiTs blomst. UiT har en høy skår på internasjonaliseringsfeltet og på kompetanseprofilen. Høgskolen i Finnmark har en svært høy andel fleksible studenter og en tydelig profesjonsprofil.

Figur 9.3 Fusjonert institusjonsprofil, Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole. 2012

Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole (2012)

Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole

Regjeringen har besluttet å slå sammen Universitetet for miljø- og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole fra 1. januar 2014.

UMB er den desidert største institusjonen av de to. Begge institusjonene har en tydelig forskningsprofil, dvs. høy kompetanseprofil og høy skår både langs publiseringssaksen og midler fra EU og NFR. I tillegg har de en høy skår på internasjonal sampublisering. De har begge høye søkertall og framstår slik sett som attraktive læresteder. Slik sett framstår de som to relativt like institusjoner, som hovedsakelig skiller seg fra hverandre på størrelse.

9.4 Institusjonenes virksomhetsmål

Med innføringen av ny målstruktur fra 2012 fikk universiteter og høyskoler delegert myndighet til å fastsette virksomhetsmål. Bakgrunnen er at virksomhetsmålene til den enkelte institusjonen skal gjenspeile institusjonens profil/egenart, ambisjoner, utviklingsstrategi og utfordringer. Virksomhetsmålene er ment å være et styringsverktøy for universitetet - høyskolen, samtidig som virksomhetsmålene synliggjør hvilken profil, rolle og ambisjoner institusjonen har innenfor sektormålene og bidrar til å nå de overordnede målene for sektoren.

Utarbeiding av målstruktur henger tett sammen med institusjonens strategiprosesser. I etatsstyringsmøtene 2012 hadde Kunnskapsdepartementet samtaler med alle styrene om ny målstruktur som del av dialogen om strategisk utvikling av virksomheten. De fleste fikk

tilbakemelding om at virksomhetsmålene burde videreutvikles for tydeligere å vise profil og utviklingsstrategi. Noen hadde imidlertid kommet lenger enn andre i dette arbeidet.

Ettersom 2012 var en innføringsfase for ny målstruktur, ble ikke institusjonenes virksomhetsmål presentert i tilstandsrapporten i fjor. Der ble det lagt vekt på formålet med ny målstruktur, og forventningene til institusjonene. Det ble også vektlagt at institusjonene med endringen vil få ett system for å følge opp mål, ikke ett system for å følge opp departementets mål og et annet for å følge opp egne strategiske mål, slik enkelte institusjoner tidligere hadde lagt opp til.

I årets analyse har Kunnskapsdepartementet tatt utgangspunkt i forventningene formidlet til institusjonene i 2012 om at virksomhetsmålene skal bidra til synliggjøring av ulike institusjonsprofiler i sektoren som gir en robust og mangfoldig sektor (gjenspeiler faglig tyngdepunkt, egenart på forskning, utviklingsstrategi) og at institusjonene har ulike roller og ambisjoner regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

Kunnskapsdepartementet forventer også at målstrukturen til institusjonene synliggjør ambisjoner eller tiltak som støtter opp om de politiske prioriteringene og forventningene til sektorens rolle i samfunns- og kunnskapsutviklingen (dristige mål, flere fagmiljøer i forskningsfronten, satsing på profesjonsfag og MNT-fag, robuste fagmiljøer/SAK, samspill med samfunns- og næringsliv).

Med utgangspunkt i disse formulerte forventningene er institusjonenes virksomhetsmål analysert. Det må imidlertid understrekes at denne analysen er begrenset til virksomhetsmålene og ikke til hele målstrukturen ved institusjonene som sådan. Skal hele målstrukturen til den enkelte institusjon analyseres i full bredde, må også styringsparametrene inkluderes. Det er ikke gjort i denne analysen. Analysen vil være på sektornivå, men i vedlegg V9.2 finnes en oversikt over alle institusjonenes virksomhetsmål.

Vurderinger og sjekkpunkter

Analysen er en overordnet vurdering av om virksomhetsmålene uttrykker profil/egenart. Analysen er konsentrert rundt sektormål 1, 2 og 3 som omhandler utdanning, forskning og samfunns- og næringslivskontakt ettersom det er en forventning om at faglig profil og egenart kommer sterkest til uttrykk i disse sektormålene, og i mindre grad i sektormål 4 (som handler om forvaltning av virksomheten, kompetansen og ressursene). Sektormål 5 om universitetsmuseene omtales i kapittel 5. Avslutningsvis har vi tatt med noen generelle kommentarer til kvaliteten på målformuleringene og målstrukturen som styringssystem.

Profil/egenart

Alle universitetene og høyskolene har formulert egne virksomhetsmål. Mange mål er imidlertid formulert generelt, dvs. at profil ikke framgår. Det varierer med andre ord i hvilken grad det enkelte virksomhetsmål viser profil/egenart. Ser vi på summen av virksomhetsmål per institusjon, er det få institusjoner der profil eller rolle ikke framgår.

Om lag halvparten av institusjonene har gjort betydelige endringer i målstrukturen siden 2012. I løpet av året har mange utviklet målene slik at de tydeligere viser profil på fagområde, ambisjoner/rolle regionalt eller internasjonalt og/eller konkrete resultatmål på områder som finansiering, rekruttering, publisering o.l. Noen få institusjoner har ikke foretatt endring i målstrukturen fra i fjor.

Det er noe gjenbruk av virksomhetsmål fra 2011-strukturen, men totalt sett er omfanget av gjenbruk lavt (ca 7 prosent av totalt antall virksomhetsmål).

Prioriterte utdanningsområder

Lærerutdanning, MNT- og helse- og sosialfag er utdanningsområder prioritert av Regjeringen. I analysen har vi derfor sett i hvilken grad disse områdene gjenspeiles i institusjonenes virksomhetsmål. Drøyt et titalls institusjoner har tydelige formulerte virksomhetsmål på de prioriterte fagområdene. Eksempler her er:

- *Høgskolen i Hedmark skal utdanne kandidater med høy kompetanse rettet mot utdannings- og helsesektoren, øvrig offentlig sektor, næringsliv og jord- og skogbruksnæringen*
- *HiOA skal være internasjonalt ledende på profesjonsutdanninger*
- *Høgskolen[i Molde] skal være nasjonalt ledende og internasjonalt framtrødende, innenfor satsningsområdene logistikk, sport og event og helse/sosialfag. Øvrige fagområder skal støtte den faglige spissingen og samtidig kunne videreutvikles som selvstendige fagfelt.*

De fleste institusjonene har formulert virksomhetsmål om at utdanningene skal ha relevans for regionale og eller nasjonale kompetansebehov. 5-6 institusjoner viser spesiell innretning mot sin region i virksomhetsmålene. Eksempler på dette er:

- *Høgskolen [i Østfold] skal ha en dynamisk studieportefølje tilpasset regionens arbeidsliv*
- *UiN skal utdanne kandidater med høy kompetanse og relevans for samfunnets og regionens behov.*

Prioriterte forskningsområder

Realfag, teknologifag og profesjonsfag er nasjonalt prioriterte forskningsområder, og spørsmålet er i hvilken grad disse er inkludert i universiteters og høyskoleers virksomhetsmål. Analysen viser at et drøyt titalls institusjoner har formulert tydelige virksomhetsmål på de prioriterte fagområdene. Eksempler på slik virksomhetsmål er:

- *HiG skal arbeide for etablering av Senter for Fremragende Forskning (SFF), innen informatikk eller informasjonssikkerhet.*
- *Høgskolen i Narvik skal være i forskningsfronten og imøtekomme behovet for økt forskning innenfor teknologi og helsefag, spesielt relatert til nordområdene.*
- *Forskningen ved NVH skal ha en tydelig faglig profil. Den skal adressere de store samfunnsutfordringene innenfor helse og matproduksjon. På grunn av Norges status som verdens ledende oppdrettsnasjon av atlantisk laks har NVH et mål om å være internasjonalt ledende innenfor forskning på akvamedisin.*

Internasjonale fremragende forskningsmiljøer

Nærmere ti institusjoner har formulert virksomhetsmål som tydelig viser internasjonale ambisjoner i forskning. Eksempler her er:

- *Universitetet i Oslo skal fremme grensesprengende forskning, utdanning og formidling og være en etterspurt internasjonal samarbeidspartner.*
- *NHH skal være en internasjonalt anerkjent forskningsinstitusjon med spisskompetanse på internasjonalt toppnivå.*

Samfunnsrollen – samspill med samfunns- og næringsliv

Virksomhetsmål som gjelder samfunnsrollen og samspillet med samfunns- og arbeidsliv varierer fra å være ”altomfattende”, jf. sektormål 3 (internasjonal, nasjonal og regional utvikling, formidling, innovasjon og verdiskaping), til å være mer spesifisert på for eksempel fagområde, type samspill, aktører i samspillet, effekter og/eller regional rolle. Noen institusjoner fremmer også et tydelig ambisjonsnivå, enten i form av økt omfang, økte eksterne inntekter eller å være foretrukket samarbeidspartner.

Noen eksempler:

Type samspill: NTNU skal løfte fram sine eksperter og delta oftere i den offentlige debatten.

Aktører i samspillet: Høgskolen i Gjøvik skal styrke forskningssamarbeidet med NCE Raufoss.

Effekter: Norges musikkhøgskole skal ta et aktivt samfunnsansvar og bidra til kunstnerisk og kulturell vekst og fornyelse.

Regional rolle: Høgskolen i Nesna skal være en aktiv samarbeidspartner for utvikling av tjenestetilbudet på Helgeland innenfor de utdanninger høgskolen gir.

Ambisjonsnivå: Høgskolen i Narvik skal øke eksternt finansierte prosjekter slik at omsetningen utgjør nærmere 25% av grunnbevilgningen i løpet av perioden.

Samarbeid, arbeidsdeling og faglig konsentrasjon

Sett under ett, reflekteres SAK i liten grad i virksomhetsmålene. Det er imidlertid mulig at SAK-strategi framgår av styringsparametre eller tiltak som ikke er fanget opp i denne analysen. En håndfull institusjoner har åpenbare SAK-målsettinger i virksomhetsmålene.

Et eksempel er Universitetet i Agder, som har mål om både faglig og administrative effekter av SAK: *UiA skal i samarbeid med samfunn og arbeidsliv være en aktiv samfunnsaktør. I 2015 er det et mål at: Det institusjonelt forankrede samarbeidet med Høgskolen i Telemark har resultert i flere felles studieprogram, flere felles forskningsprosjekter og felles bruk og utvikling av infrastruktur og administrative støttetjenester.*

Et annet eksempel fra Høgskolen i Volda: *Høgskolen i Volda skal samarbeide med andre utdanningsinstitusjoner med sikte på arbeidsdeling og konsentrasjon for å trygge høgskolen si framtid og regionen sitt framtidige kompetansebehov.*

Flere institusjoner som har SAK-intensjoner i virksomhetsmålene sine, har også konkrete planer om faglig arbeidsdeling og konsentrasjon, mens andre har mer oppmerksomhet rundt administrativ gevinst og arbeidsdeling.

Nasjonale styringsparametre i virksomhetsmålene

Flere institusjoner har inkludert områder som er satt som nasjonale styringsparametre i sine virksomhetsmål. Det gjelder spesielt utdanning: gjennomføring, læringsutbytte (herunder relevans (RSA)), fleksibel utdanning (herunder desentralisert utdanning, EVU, digitale læremidler) under sektormål 1, samspill forskning og utdanning under sektormål 2, men også BOA/ekstern finansiering under sektormål 3.

Læringsutbytte og relevans er løftet inn i virksomhetsmålene av rundt to tredjedeler av institusjonene, mens litt under halvparten av institusjonene har virksomhetsmål om gjennomføring av utdanning og om samspill forskning og utdanning. Eksempler på en generell formulering om relevans er:

- *Høgskolen skal utdanne kandidater med høy kompetanse med relevans for samfunnets behov.*(Høgskolen i Finnmark)
- *Høgskolen i Nord-Trøndelag skal ha god utdanningskvalitet og utdanne kandidater med relevant og framtidsrettet kunnskap og kompetanse.*

Eksempler på samspill forskning og utdanning er:

- *HiGs forskningsaktivitet skal styrke kvaliteten i utdanningene*
- *FoU-virksomheten skal øke kvaliteten på utdanningene og kandidatens læringsutbytte* (Høgskolen i Sør-Trøndelag)
- *Universitetet i Oslo skal tilby forskningsbasert utdanning på linje med de fremste internasjonale lærersteder*

Drøyt et titalls institusjoner har virksomhetsmål om fleksibel utdanning, og i underkant av ti institusjoner har tydelige ambisjoner innenfor etter- og videreutdanning.

Et titalls institusjoner har også virksomhetsmål om å øke eksterne inntekter. Noen har også konkrete mål om økning av EU-midler.

Andre områder

Andre områder institusjonene har satt virksomhetsmål på, er publisering, omdømmebygging, rekruttering, likestilling, ledelse, campusutvikling, universitetsstatus og studentvekst.

Kommentarer til målstruktur og målformuleringer

Etter innføring av ny målstruktur har universiteter og høyskoler fått muligheten til å formulere virksomhetsmål som er ment å bidra til flere av sektormålene. Dette gjør at tverrgående mål blir tydeligere. Det gir også mulighet for institusjonene til å velge en modell for målstruktur som har færre virksomhetsmål enn målstrukturen for 2011 (da hadde departementet satt 10-13 virksomhetsmål avhengig av virksomhet, og i tillegg kunne institusjonen sette egne mål).

Flere institusjoner har oppgitt at virksomhetsmålene skal bidra til å nå flere sektormål. Selv om denne analysen kun er basert på virksomhetsmålene og ikke inkludert institusjonenes egne styringsparametre, ser det ut som institusjonene har valgt to ulike modeller for målstruktur. Den ene modellen har relativt mange mål som både dekker institusjonens virksomhetsområder og der enkelte uttrykker profil og ambisjoner. Flere av områdene for de nasjonale styringsparametrene har institusjonene gjort til egne virksomhetsmål, noe som bidrar til mange mål i målstrukturen. Den andre modellen har færre mål, men målene som er satt, viser profil og ambisjon. Her vil resten av institusjonens målstruktur vise strategien for å nå målene. Innenfor begge modellene er det institusjoner som har valgt å synliggjøre konkrete resultatmål i målstrukturen.

Mange målformuleringer er aktivitetsbeskrivelser og prosessorientert, med formuleringer som ”skal bidra til”, ”støtte opp under” osv. og er ikke uttrykt som målformuleringer etter definisjonen til Direktoratet for økonomistyring (DFØ): ”mål skal uttrykke ønsket tilstand eller resultat”. Et mindretall av virksomhetsmålene peker i denne retningen.

Det er ingen fasit på hvordan en målstruktur skal settes opp. Her vil det være ulike tradisjoner og muligheter. Det viktigste er at målstrukturen fungerer som styrings- og oppfølgingssystem, slik at institusjonene når de målene og ambisjonene de har satt seg. Profil og rolle er en del av dette. Institusjoner med svært omfattende målstruktur og lange målformuleringer kan trolig framstå som mer spisset og tydelig dersom de reduserer antall mål.

De aller fleste institusjonene har videreutviklet målstrukturen siden 2012. I hvilken grad det enkelte virksomhetsmål gjenspeiler institusjonenes profil/egenart/rolle varierer, men de fleste institusjonene viser profil/egenart gjennom et eller flere av virksomhetsmålene sine. Selv om denne analysen ikke har sammenlignet med strategiplaner og lignende, antas det at også de øvrige virksomhetsmålene er ment å gjenspeile/uttrykke utviklingsstrategi og utfordringer som institusjonen prioriterer. Det varierer imidlertid hvor tydelige disse virksomhetsmålene er. Noen er generelt formulert.

Gjennomgangen viser at de politiske prioriteringene innenfor sektormålene framkommer på fagområder innenfor utdanning for flere av institusjonene, og de fleste har også med at tilbudet skal være relevant for regionen. Det er dessuten flere som framhever de politisk prioriterte fagområdene innenfor forskning og også sammenhengen mellom forskning og utdanning, som også er et politisk prioritert område. Om målene betyr en større satsing/prioritering enn før, framgår i liten grad av virksomhetsmålene. Noen har tydelige ambisjoner om å ha internasjonalt fremragende forskningsmiljøer. Arbeidsdeling og konsentrasjon er i liten grad reflektert i virksomhetsmålene. Når det gjelder samfunnsrollen og samspillet med samfunns- og arbeidsliv varierer målformuleringene fra generelle og altomfattende, til spesifikke på fagområde, type samspill, aktører, effekter, regional rolle, og ambisjonsnivå. Flere har løftet fram områder under sektormålene som også er nasjonalt prioritert, for eksempel studentenes gjennomføring av utdanning, læringsutbytte, samspill utdanning og forskning og fleksibel utdanning.

De fleste institusjonene har omtrent samme antall mål som tidligere, men noen har fått til færre mål ved at de er mer tverrgående og der profil og ambisjoner tydeligere framkommer. Noen har veldig mange mål, og det kan stilles spørsmål om dette er hensiktsmessig. For å vurdere dette må man imidlertid se på hele målstrukturen til institusjonen, ikke bare virksomhetsmålene. En slik totalgjennomgang av både virksomhetsmål og styringsparametre har ikke vært mulig i denne omgang.

De fleste målformuleringene er aktivitets- eller prosessmål, og det kan også stilles spørsmål ved om disse burde videreutvikles til å speile institusjonenes ambisjoner, ønsket tilstand og eller resultater.

9.5 Avsluttende kommentar

Universiteter og høyskoler med en tydelig profil er et viktig ledd i utviklingen av kvaliteten i utdanning og forskning. Å profilere virksomheten innebærer å velge tyngdepunkt og ambisjonsnivå. Dette bør skje ved prioritering av områder og oppgaver der den enkelte institusjon har særlige fortrinn og muligheter, og gjennom faglig og administrativt samarbeid i sektoren for å oppnå tydeligere arbeidsdeling og faglig konsentrasjon på områder som kan bidra til økt kvalitet og/eller effektivitet ved virksomheten. Profilerte institusjoner kan også bidra til at institusjonene blir tydeligere samfunnsaktører. Nasjonale og internasjonale klassifiseringssystemer kan bidra til at institusjoner kan sammenligne seg på tvers av institusjoner, institusjonskategorier og land på de områdene som er særlig prioritert og strategisk viktig for den enkelte institusjon.

10. Internasjonale utviklingstrekk

10.1. Innledning

I dette kapitlet retter vi oppmersomheten mot enkelte internasjonale utviklingstrekk som er aktuelle sett fra den norske universitets- og høyskolesektoren. Siden denne rapportens øvrige kapitler har vektlagt norsk høyere utdanning i Kvalitetsreformens tiår og reformen i stor grad er i tråd med Bolognaprosessen i europeisk høyere utdanning, begynner kapitlet med en gjennomgang av denne prosessen. Kvalitetsreformen er i stor grad i tråd med elementene i Bolognaprosessen og kan sies å være Norges Bolognaoppfølging. I Norge var nasjonale og internasjonale debatter på samme spor, noe som bidro til at Bolognaprosessen var noe lettere å gjennomføre enn i enkelte andre land. Andre tema i kapitlet er betydningen av finanskrisen for høyere utdanning i Europa – noe som kan sette norske forhold i perspektiv. I denne delen belyses budsjettutviklingen i ulike land, hvilken betydning budsjettkutt har for ulike aktiviteter og hvordan ulike deler av Europa er ulikt rammet. Sist ser vi på framveksten av såkalte Massive Open Online Courses (MOOCs) og spør om slike utdanningstilbud vil endre høyere utdanning slik vi kjenner det i dag. Fleksibel utdanning har lenge vært et viktig område, men den teknologiske utviklingen har åpnet for helt andre former og tilgjengelighet enn tidligere. Her ser vi på ulike tilbud og utfordringer og muligheter dette gir.

10.2 Bolognaprosessen – fakta, utvikling og status

Bolognaprosessen berører de fleste i Europa som tar eller planlegger å ta høyere utdanning, da den innebærer en reformering av systemene for høyere utdanning. Hensikten med prosessen er at det skal bli lettere å forflytte seg mellom land og læresteder, både for ansatte og studenter. Bolognaprosessen kan ses som et uttrykk for modernisering av høyere utdanning i Europa. Arbeidet startet i 1999 med den såkalte Bolognaerklæringen. Det opprinnelige målet var at man innen 2010 skulle skape et felles europeisk område for høyere utdanning med høy kvalitet, god gjennomsiktighet og lave hindre for mobilitet for forskere og studenter. The European Higher Education Area (EHEA) ble formelt etablert på ministermøtet i Budapest og Wien i 2010. Fordi prosessen ble ansett som både viktig og vellykket, og for å videreføre samarbeidet og det europeiske området for høyere utdanning, bestemte ministrene samtidig å fortsette samarbeidet fram til 2020.

Bolognaerklæringen ble underskrevet av 29 land. Senere har 18 nye land sluttet seg til, og kommunikéer som staker ut veien videre, har vært vedtatt i Praha (2001), Berlin (2003), Bergen (2005), London (2007), Leuven/Louvain-la Neuve (2009), Budapest og Wien (2010), og Bucuresti (2012). Det neste ministermøtet vil finne sted i Armenia i 2015.

Bolognaprosessen består nå av 47 europeiske land og spenner over et stort og mangfoldig geografisk og kulturelt område. Det er en all-europeisk prosess og et uttrykk for et felles europeisk ønske om å skape et område for høyere utdanning som omfatter hele Europa. Prosessen omfatter alle EU-landene, men er ikke initiert eller styrt av EU, men EU-kommisjonen deltar som fullverdig medlem. Inkludert i arbeidet er også alle de sentrale europeiske organisasjonene for høyere utdanning, som deltar som konsultative medlemmer. Bolognaprosessen er ikke overnasjonal, men likevel anses de punktene man kommer til enighet om i ministermøtene, som forpliktende for deltakerlandene.

Opprinnelig var det ti såkalte ”action lines” eller hovedmålsetninger som omfattet følgende:

- Innføring av et forståelig og sammenlignbart gradssystem
- Inndeling av gradssystemet i to hovednivåer

- Innføring av et system med studiepoeng
- Fremme mobilitet for studenter og ansatte
- Fremme samarbeid om kvalitetssikring
- Fremme de europeiske dimensjoner i høyere utdanning
Fremme livslang læring
- Høyere utdanningsinstitusjoner og studenter som deltakere og samarbeidspartnere i utviklingen av det europeiske området for høyere utdanning (AHEA)
- Styrke attraktivitet til europeisk høyere utdanning
- Inkludere doktorgradsstudier og styrke synergien mellom det europeiske området for høyere utdanning (EHEA) og forskning (ERA)

I tillegg har det vært flere såkalte overgripende satsningsområder, som den sosiale og den globale dimensjonen.

Målet om innføring av et sammenlignbart gradssystem med tre hovednivåer har vært viktig for å lette overgang mellom landene og godkjenning av utenlandsk utdanning i de respektive land. Dette er i sin tur en forutsetning for å nå målet om økt mobilitet for studenter og ansatte i høyere utdanning. Bedre kvalitetssikring og økt institusjonssamarbeid er også viktige satsningsområder som begge bygger opp under ønsket om økt mobilitet og kvalitet. Det europeiske området for høyere utdanning er nå etablert, ikke med en felles utdanningspolitikk for alle land, men med et mangfold av nasjonale utdanningssystemer som lærer seg å spille sammen. Målet er harmonisering og samspill, ikke full likhet og ensretting.

Figur 10.1 Oversikt over landene som er med i Bolognaprosessen

10.2.1 Implementering av satsningsområdene

Ikke alle landene har fulgt opp Bolognaprosessen i den grad man har blitt enig om. Dette har ført til behov for kunnskap om gjennomføring og faktisk implementering av de ulike elementene. For å bidra til realiseringen av at det europeiske område for høyere utdanning, begynte man fra ministermøtet i Bergen i 2005 med såkalt ”stocktaking”, dvs. en statusgjennomgang av hvor langt de ulike land har kommet i å oppfylle hovedsatsningsområdene. En slik gjennomgang blir gjennomført til hvert ministermøte gjennom sammenligning av data fra Eurostat og Eurostudent, i tillegg til landenes egne nasjonale rapporter.

Den sist stocktakingrapporten ble lagt fram til ministermøtet i 2012. De strukturelle delene i Bolognaprosessen, som innføring av ny gradsstruktur, systemer for intern og ekstern kvalitetssikring, godkjenning av utenlandsk utdanning, innføringen av felles karaktersystem (ECTS) og Diploma Supplement, er i stor grad satt i verk i de fleste landene, selv om enkelte henger noe etter. Det gjenstår fortsatt en del arbeid på områder som berører den mer innholdsmessige delen av prosessen som den sosiale dimensjon, bruken av læringsutbyttebeskrivelser til å beskrive studieprogrammer, studentsentrert læring, livslang læring osv.

Enkelte av satsningsområdene har fått mer oppmerksomhet enn andre. I den første fasen ble det fokusert mest på de strukturelle elementene, som innføring av ny gradsstruktur, innføring av ECTS og samarbeid om kvalitetssikring. Det var også på disse områdene endringene var størst. I tillegg har innføringen av det europeiske kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning med tilhørende forpliktelse til alle landene om å utvikle og innføre nasjonale kvalifikasjonsrammeverk og utarbeide læringsutbyttebeskrivelser, fått mye oppmerksomhet. I det følgende ser vi nærmere på fem områder i Bolognaprosessen. Kvalifikasjonsrammeverk, gradsstruktur, kvalitetssikring, livslang læring og den sosiale dimensjonen. De tre første er valgt fordi de er strukturelle elementer der det har skjedd mye. Livslang læring derimot er et område som har fått lite oppmerksomhet og der det heller ikke har skjedd veldig mye. Til slutt ser vi på den sosial dimensjonen – et satsingsområde der det har skjedd relativt mye.

10.2.2 Kvalifikasjonsrammeverk i Bologna

Det overgripende kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning beskriver de tre nivåene i høyere utdanning, bachelor-, master- og ph.d, men med åpning for at landene kan ha såkalte ”intermediate qualifications” innenfor hvert av de tre hovednivåene. Deltakerlandene forpliktet seg til å utarbeide og innføre nasjonale rammeverk og til å selvsertifisere nasjonale kvalifikasjonsrammeverk mot det overordnede rammeverket. Det betyr at det på europeisk nivå gis en godkjenning av at de enkelte nasjonale kvalifikasjonsrammeverkene samsvarer med det overordnede europeiske rammeverket. Det er utarbeidet retningslinjer for slik selvsertifisering, blant annet med krav om at internasjonale eksperter brukes.

Det opprinnelige tidsskjemaet for selvsertifisering var at alle lands nasjonale kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning skulle være ferdig selvsertifisert innen 2010. Fordi utviklingen i de fleste landene gikk noe tregere enn først antatt, ble tidsfristen skjøvet til 2012. Arbeidet med innføringen av kvalifikasjonsrammeverk og å beskrive studieprogrammene ved hjelp av læringsutbytte er et område der utviklingen ikke har gått så fort som ønsket, og hvor Bolognalandene har kommet ulikt i iverksettingen.

Hovedutfordringen i arbeidet med kvalifikasjonsrammeverket er å redesigne studieprogrammene ved hjelp av læringsutbytte. Dette er et omfattende og tidkrevende arbeid i de aller fleste land. I tillegg er det en utfordring for mange land å skulle innplassere kvalifikasjoner i rammeverket. Det er viktig å påpeke at selv med det strukturelle på plass, vil

det gjenstå mye arbeid for at rammeverkene skal fungere i praksis og etter hensikten. Det er først når læringsutbytte og bruken av læringsutbytte får en sentral plass i utviklingen av studieprogrammer og i kommunikasjonen med omverdenen, at rammeverkene vil fungere i praksis. Å lykkes i dette arbeidet er en av hovedutfordringene for Bologna-landene framover.

10.2.3 Kvalitetssikring

Kvalitetssikring av høyere utdanning samt europeisk samarbeid om kvalitetssikring, har vært et av kjerneområdene innenfor Bologna-prosessen siden starten. Kvalitetssikring er også et av områdene innenfor europeisk høyere utdanning som har utviklet seg mest med innføring av Bologna-prosessen. Bare noen få land hadde etablert eksterne kvalitetssikringssystemer før Bologna-prosessen, men siden det har de aller fleste land etablert slike systemer. Kvalitetssikringsarbeidet i Europa er sammensatt, men med en tendens til at landene beveger seg i retning av systemer som fokuserer både på institusjoner og programmer.

Allerede i Bologna-kommunikéet ble viktigheten av samarbeid innenfor kvalitetssikring understreket, og i alle de påfølgende kommunikéene har utvikling av kvalitetssikring vært sentralt. I Berlin-kommunikéet ble det slått fast at ansvaret for kvaliteten på høyere utdanning ligger hos de høyere utdanningsinstitusjonene selv, samt at man definerte hvilke hovedelementer nasjonale kvalitetssikringssystemer skal bestå av.

Program- og institusjonsevaluering, intern og ekstern kvalitetssikring, deltakelse av studenter i kvalitetssikring, publisering av resultatene, system for akkreditering, sertifisering eller annen lignende prosedyre, samt internasjonal deltagelse og samarbeid er viktige elementer i dette arbeidet. Målet er å fremme gjensidig tillit til og åpenhet i kvalitetssikring, samtidig som de ulike nasjonale og institusjonelle metoder og systemer respekteres. I Bologna-prosessen har det alltid ligget fast at landene velger den kvalitetssikringsmetoden som passer best ut fra den nasjonale konteksten.

På ministermøtet i Bergen i 2005 vedtok ministrene de såkalte "European Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area" (ESG). Standardene og retningslinjene i ESG er gyldige for alle høyere utdanningsinstitusjoner og kvalitetssikringsorganer i Europa. Målet er å fremme gjensidig tillit til og åpenhet i kvalitetssikring, samtidig som de ulike nasjonale og institusjonelle metoder og systemer respekteres. ESG omtaler ikke i detalj kvalitetssikringsmetoder og -prosedyrer fordi det i Bologna-prosessen alltid har ligget fast at landene velger selv den kvalitetssikringsmetode som passer best for sin nasjonale kontekst. Men ESG legger fast en rekke prinsipper og standarder som skal følges både nasjonalt og på institusjonene i kvalitetssikringsarbeidet.

I 2008 ble European Quality Assurance Register (EQAR) opprettet, som eneste juridiske enhet som et direkte resultat av Bologna-prosessen. EQAR er et register over de kvalitetssikringsorganer som "substantially comply with the ESG". Kvalitetssikringsorganer som ønsker å stå i registeret, blir evaluert med bakgrunn i kriteriene i ESG.

10.2.4 Gradsstruktur

De strukturelle elementene i Bologna-prosessen, som innføring av en gradsstruktur basert på tre nivåer, er den største endringen, og alle 47 land rapporterer at de har innført denne gradsstrukturen. I 26 land går 90 prosent av studentene på programmer som tilsvarer gradssystemet i Bologna-prosessen med to sykluser, og i 13 land går 70-89 prosent av studentene på studieprogrammer innenfor dette gradssystemet. I en del land rapporteres det at antallet studenter på "Bologna-programmer" fortsatt er lavt, noe som forklares med at gradsstrukturen er innført

nokså nylig. Den største utfordringen er at nesten alle land rapporterer at de har integrerte programmer innenfor fagområder som eksempelvis medisin, odontologi, farmasi, arkitektur og veterinærutdanning. Norge er ett av de landene med flest fagområder med lange integrerte utdanninger.

I tillegg varierer de ulike nivåene i både lengde og gradsbetegnelse. Det gjelder særlig innenfor første syklus hvor man i flere land finner både studieprogram av 180 studiepoengs varighet og 240 studiepoengs varighet. Det er også utfordringer knyttet til å gå videre fra ett nivå til et annet for studentene, og det å bevege seg fra en institusjonskategori til en annen.

10.2.5 Den sosiale dimensjonen

Den sosiale dimensjon var ikke del av Bolognaprosessen i starten, men har blitt en viktig del etter hvert. Den sosiale dimensjonen er definert som lik adgang til og mulighet for å fullføre høyere utdanning uavhengig av sosial og økonomisk bakgrunn. Det er enighet om at studenter og kandidater skal gjenspeile variasjonen i befolkningen. Den sosiale dimensjonen har vært et felt hvor man i stor grad har manglet sammenlignbare data. Eurostudentundersøkelsen har vært viktig i denne sammenheng. Selv om det har vært framgang innenfor den sosiale dimensjonen, er målet om like muligheter for alle langt fra nådd i de ulike landene (Eurydice 2010). Alle landene rapporterer imidlertid at de jobber både for å øke antallet som tar høyere utdanning generelt, og å øke antallet fra underrepresenterte grupper. Mange av landene har en kombinasjon av tiltak for å øke antallet generelt og tiltak som retter seg mot spesifikke underrepresenterte grupper i form av finansielle støtteordninger, spesielle opptaksmuligheter osv. Det betyr at landene har oppmerksomhet rettet mot den sosiale dimensjonen.

10.2.6 Livslang læring

Livslang læring er annet område innenfor Bolognaprosessen som har fått lite oppmerksomhet. Til tross for at det har stått på dagsorden i lang tid, er det få politikkdokumenter på området. Realkompetanse er også svært ulikt utviklet i Bolognalandene. Rapporten peker på at landene i stor grad deler seg i to, enten har man et svært godt utviklet system for realkompetanse, eller så er arbeid knapt startet. For de landene som har godt utviklede systemer, pekes det på utfordringer og begrensninger i bruken, særlig knyttet til mulighetene for tildeling av hele grader basert på realkompetanse.

10.2.7 Status

De siste årene har Bolognaprosessen også fokusert på de store utfordringene innenfor dagens Europa preget av finanskrisen. Høyere utdanning kan og bør være en vei ut av krisen. Høyere utdanning ses som en investering i framtiden, og finansiering av høyere utdanning er satt på dagsorden. I det siste kommunikéet fra 2012 forpliktet ministrene seg til å sikre høyest mulig nivå på offentlig finansiering av høyere utdanning og å trekke på andre relevante kilder. I Europa kuttet budsjettene til høyere utdanning drastisk i flere land. Dette leder oss over til neste tema i kapitlet, nemlig betydningen av finanskrisen for høyere utdanning i Europa.

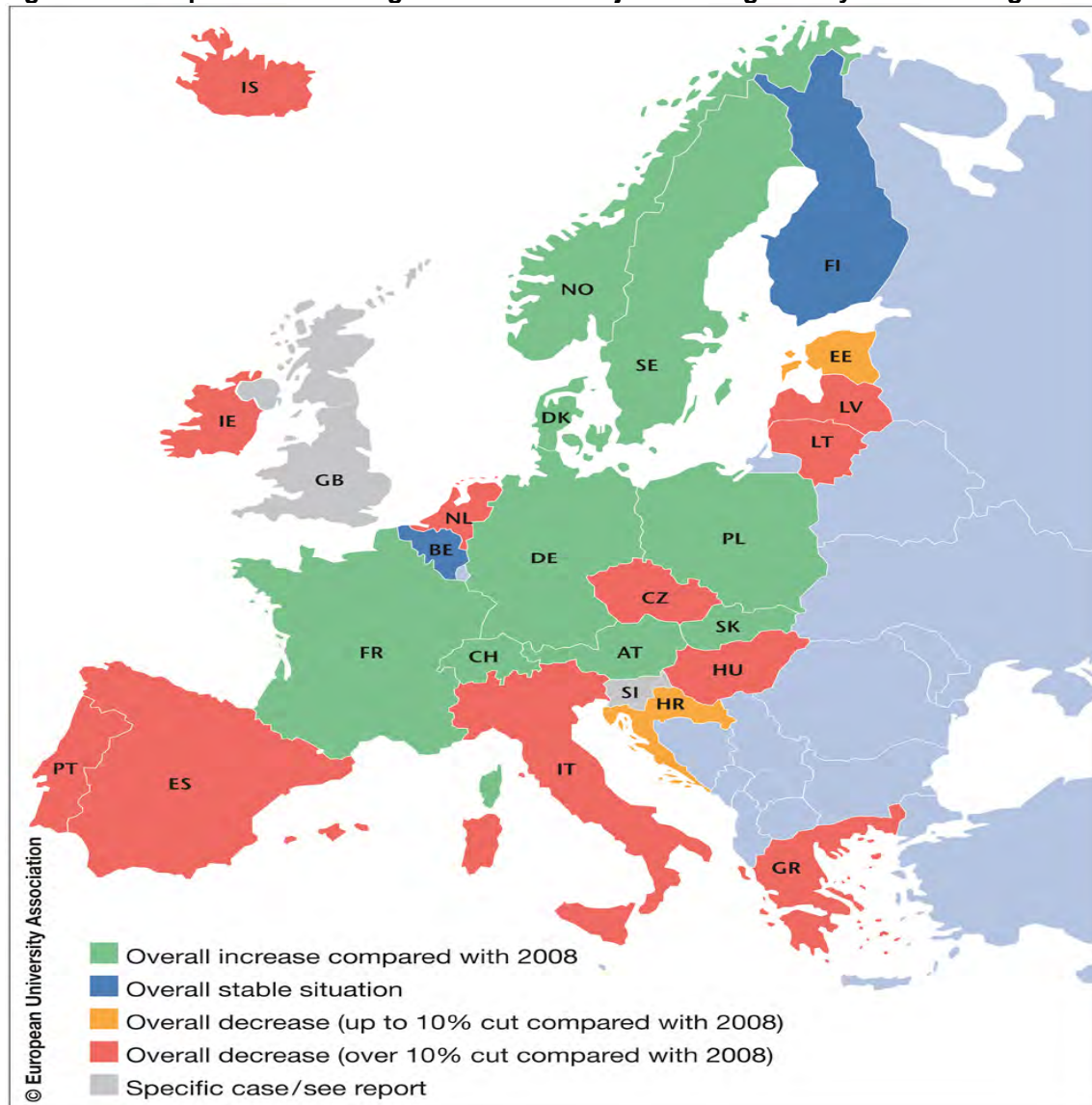
10.3 Finanskrisen og høyere utdanning i Europa

European University Association (EUA) kartlegger jevnlig utviklingen i offentlige bevilgninger til høyere utdanning i Europa. Hvordan påvirker finanskrisen den økonomiske situasjonen for UH-sektoren i de ulike landene? Den siste rapporten tar for seg utviklingen i perioden 2008-12 (EUA's Public Funding Observatory 2012). Data er hentet inn fra blant annet rektorkonferansene, tilsvarende vårt universitets- og høyskoleråd.

Landene er delt inn i fire kategorier ut fra retningen på budsjettutviklingen for høyere utdanning siden 2008, jf. figur 10.2:

- Høyere utdanningsystemer med budsjettkutt på over 10 pst.
- Systemer med budsjettkutt på inntil 10 pst.
- Systemer med stabil budsjettutvikling
- Systemer med vekst i budsjettene

Figur 10.2 Europeiske land kategorisert etter budsjettutvikling for høyere utdanning 08-12

Kilde: European University Association

Figuren viser budsjettvekst i ni av de undersøkte landene. Veksten er likevel ikke alltid reell. Den er for eksempel ikke justert for inflasjon og kostnadsstigning. Videre rapporterer flere land om betydelig studentvekst, som mer enn spiser opp budsjettveksten. Det gjelder blant andre Danmark og Tyskland, hvor bevilgningene per student er synkende. De enkelte landenes utgangspunkt i 2008 er også relevant. Oversikten viser budsjettvekst i Slovakia, men fra et utgangspunkt blant de laveste i Europa når det gjelder andel av bruttonasjonalprodukt brukt på høyere utdanning.

De landene som har kuttet mer enn 10 prosent i budsjettene til høyere utdanning i 2008-12 er: Hellas, Island, Irland, Italia, Latvia, Litauen, Nederland, Portugal, Spania, Tsjekkia og Ungarn. I noen land er situasjonen i ferd med å stabilisere seg, som i Island, Italia og Latvia. Sistnevnte skar riktignok bort nærmere 60 prosent av budsjettet til høyere utdanning i 2008-10. I andre land, som Hellas, Portugal, Spania og Ungarn, fortsetter kuttene. I Tsjekkia er budsjettene til høyere utdanning kuttet mer enn offentlige utgifter generelt.

I Estland og Kroatia er kuttene på inntil 10 pst. Situasjonen i Estland er i ferd med å bedre seg, og høyere utdanning fikk en liten budsjettvekst i 2012. Også Kroatia forventer å unngå ytterligere kutt i 2013. Både i Belgia og Finland har budsjettene til høyere utdanning alt i alt holdt seg relativt stabile gjennom kriseperioden. Men reelt sett har inflasjonen spist av budsjettene. Ni land rapporterer om budsjettvekst til høyere utdanning i perioden 2008-12: Danmark, Frankrike, Norge, Polen, Slovakia, Sveits, Sverige, Tyskland og Østerrike. I flere land er økningen knyttet til reformer og nye initiativer i høyere utdanning, så som Exzellenz-initiative i Tyskland, og (Euro)-milliarden til høyere utdanning i Østerrike, som innebærer ca. 300 mill. Euro i budsjettøkning per år fram til 2015.

10.3.1 Innvirkning på de ulike aktivitetene

Forskningsmidlene har økt i flere land, og i mange tilfeller er det den konkurranseutsatte finansieringen som vokser. Det gjelder for eksempel det over nevnte Exzellenzinitiativ i Tyskland. Denne utviklingen øker myndighetenes påvirkning på de institusjonelle strategiene. Andre land har opplevd kutt i forskningsbudsjettene. For eksempel har Nederland lagt ned et forsknings- og innovasjonsfond med årlig budsjett på om lag 500 mill. Euro. Økt samarbeid med privat sektor for å kompensere for bortfall av offentlige forskningsinntekter er en trend i flere land, bl.a. Nederland, Spania og Tsjekkia. Flere land understreker også at stiftelser og gaver har fått større betydning som kilder til finansiering av forskning etter finanskrisen.

Utdanningen og utdanningstilbudet påvirkes negativt i mange land. Til og med i enkelte land med budsjettvekst er som nevnt over finansieringen per student fallende. I Irland og Spania er de minst populære studieprogrammene fjernet fra tilbudet. I flere land er det også nedskjæringer i bibliotektilbudet og studentvelferden.

Personalet har i land som Irland, Kroatia og Portugal kutt i lønningene. I mange land synker antallet ansatte ved høyere utdanningsinstitusjoner, ved at ledige stillinger ikke fylles. Arbeidsbyrden på de gjenværende øker.

Investeringer i ny infrastruktur og bygningsmasse settes i mange land på vent som følge av den økonomiske krisen. Det gjelder for eksempel Irland, Kroatia og Slovakia. I en situasjon med økende antall studenter, som i den flamske delen av Belgia, er større press på eksisterende infrastruktur og bygninger en stor utfordring i tider med stagnerende budsjetter.

10.3.2 Endringer i politikken for studieavgifter

I noen land har finanskrisen ført til kraftig økning i studieavgiftene. Det gjelder for eksempel England og Irland. Fra England rapporteres det at mange universitetsledere frykter studenttørke på høyere grads studier fordi mange ikke vil ha råd til å fortsette studiene etter oppnådd bachelorgrad (Forskerforum, februar 2013). Andre land går i motsatt retning. Studieavgifter er eller vil bli avskaffet i alle de tyske delstatene, med unntak av Bayern og Niedersachsen. I noen høyere utdanningssystemer er det innført differensiering i studieavgifter mellom ulike grupper studenter. I Nederland og Spania må studenter som tar opp eksamener, og/eller bruker lenger tid enn normert på studiene, betale avgifter som nærmer seg reell kostnadsdekning. I Danmark, Spania og Sverige er det innført studieavgifter for internasjonale studenter (ikke for

EU/EØS-studenter). Også studiestøtteordninger er i endring. For eksempel omgjøres stipend for masterstudenter i Nederland til lån.

10.3.3 Sør og øst hardere rammet enn nord og vest

Budsjettutviklingen for høyere utdanning etter finanskrisens komme tegner et bilde av økende forskjeller i Europa. Med noen få unntak har UH-sektoren i landene i Nord- og Vest-Europa klart seg langt bedre gjennom krisen enn sektoren i sør- og østeuropeiske land. I nordvest har det stort sett vært budsjettøkninger til høyere utdanning i perioden 2008-12. Disse landene brukte i utgangspunktet en større andel av BNP på høyere utdanning enn landene i sør og øst. At sistnevnte gruppe land stort sett har måttet kutte i budsjettene til høyere utdanning, bidrar dermed til å forsterke forskjeller som allerede eksisterte. Situasjonen er imidlertid ikke like positiv for alle land i nordvest, og like negativ for alle i sørøst. Irland, Island og Nederland skiller seg ut fra øvrige land i nordvest med betydelige budsjettkutt, og både Polen og Slovakia har i motsetning til andre øst-europeiske land opplevd budsjettvekst for høyere utdanning siden 2008.

Den økonomiske situasjonen for mange UH-institusjoner i sør- og øst-europeiske land er så vanskelig at den potensielt truer disse institusjonenes deltakelse i Horizon 2020, EUs nye rammeprogram for forskning. På den ene siden øker rammeprogrammets krav til medfinansiering presset ytterligere på allerede stramme budsjetter. På den andre siden representerer deltakelse i EU-prosjekter muligheter for å kompensere inntekstbortfall på kort sikt. For at deltakelsen skal være bærekraftig på lengre sikt, er det nødvendig at EU anerkjenner behovet for å finansiere prosjektene etter fullkost-prinsippet.

10.4 Vil Massive Open Online Courses (MOOCs) endre høyere utdanning?

Fleksibel utdanning er ikke noe nytt. Ulike former for fjernundervisning har vært et viktig supplement til undervisningen ved utdanningsinstitusjoner i mange tiår. Slike tilbud har gjerne blitt etablert for å dekke behov for utdanning blant grupper med vanskeligheter for å komme seg til en institusjon. Siden slutten av 1990-tallet har online-undervisning blitt stadig vanligere. Det har vært opp til institusjonene selv å vurdere hvordan de skal forholde seg til fleksibel utdanning, og hvor mange studenter de vil ta opp.

Den voldsomme veksten i omfanget av Massive Open Online Courses (MOOCs) det siste året kan endre dette. Store, velrenommerte institusjoner, som Harvard, Stanford og MIT, tilbyr nå kurs gratis på nett. Nå kan hvem som helst følge kurs med verdensledende akademikere, og det eneste kravet er internett-tilgang. Millioner av mennesker verden over har benyttet seg av denne muligheten.

Mange hevder at veksten i MOOCs er i ferd med å transformere høyere utdanning og at vi står over for en "disruptiv innovasjon". Ifølge denne teorien kan online undervisning komme til å true tradisjonell utdanning på campus. Institute for Public Policy Research i Storbritannia har nylig utgitt en rapport der de argumenterer for at vi står overfor et skred i høyere utdanning som vil endre universitetene slik vi kjenner dem i dag (Barber 2013). I dette kapitlet ser vi nærmere på denne utviklingen. Hva er i ferd med å skje, og hvilke konsekvenser kan det få for høyere utdanning i Norge?

10.4.1 Hva er MOOCs?

I motsetning til læringsressurser på internett som tar for seg ett tema, som for eksempel Khan Academy eller iTunes-University, tar en MOOCs for seg et stort antall temaer, teknikker og

teorier som sammen skal møte et læringsmål. Det vanligste formatet er et kurs på 7 uker. Kursene innebærer ofte at studenter ser en kort video og gjør oppgaver som enten rettes automatisk av en datamaskin eller av andre studenter. Det er lagt opp til at studentene skal bruke minst en halv dag i uken på dette. I tillegg har studentene tilgang på et forum der de kan stille spørsmål. Studentene stemmer på de spørsmålene de synes er viktigst, og professorene svarer på de prioriterte spørsmålene. Mange av MOOC-leverandørene tilbyr sertifikater til studentene som har gjennomført de obligatoriske delene av kursene. Det varierer i hvilken grad de tar betaling for dette. Et fåtall av kursene kan også gi studiepoeng.

10.4.2 Tilbydere av MOOCs

Det siste året har det dukket opp mange leverandører av gratis online-kurs på internett²². De har til felles at de er private selskaper som har inngått partnerskap med universiteter eller individuelle forskere, og tilbyr tjenester for dem. Universitetene eller de enkelte akademikere er ansvarlig for innholdet i kursene, mens selskapet er ansvarlig for produksjon og teknisk tilrettelegging. De aller fleste MOOCs-leverandørene er amerikanske, men den siste tiden har det også kommet britiske²³ og australske initiativ²⁴. Under omtales noen av de største MOOCs-leverandørene.

Coursera

Coursera er grunnlagt av informatikkprofessorene Andrew Ng og Daphne Koller fra Stanford University og ble lansert i april 2012. Fire universiteter var tilknyttet Coursera ved oppstart – på ett år har dette tallet steget til 62. Studenttelleren på Courseras hjemmeside viser at antall studenter stiger nærmest med en i sekundet og er nå oppe i nærmere 3,28 millioner. Coursera tilbyr 337 forskjellige kurs på 5 språk innenfor fagområdene teknologi, humaniora, biologi, samfunnsvitenskap, matematikk, og økonomi og administrasjon. Coursera er et kommersielt selskap og har en modell der forelesninger, nettbasert oppgaveløsning og diskusjonsgrupper er knyttet sammen i ett system. Målet er å tjene penger på sikt. I dag tar Coursera mellom 50 og 100 dollar i betaling for å verifisere at en kursdeltaker har deltatt på og bestått kurset, hvis deltakerne ønsker en slik verifikasjon. Det er dessuten mulig å søke om studiepoeng for fem av kursene på lavere grad²⁵.

edX

MITx ble lansert av Anant Agarwal ved Massachusetts Institute of Technology i desember 2011. I mai 2012 sluttet Harvard seg til, og selskapet endret da navn til edX. edX er et uavhengig, ikke-kommersielt selskap som tilbyr gratis onlinekurs fra Harvard, MIT og Berkely til alle interesserte. I dag tilbys 15 forskjellige kurs. Over 200 institusjoner fra hele verden har meldt sin interesse for samarbeid. Fra og med høsten 2013 vil flere amerikanske universiteter slutte seg til, mens en internasjonal ekspansjon er planlagt i 2014. I motsetning til Coursera tar edX ikke betalt for å verifisere beståtte kurs.

Udacity

Sebastian Thrun og Peter Norvig ved Stanford gjennomførte et eksperiment i 2011 der de tilbød kursene "Introduksjon til Artificial Intelligence" online gratis for alle. Over 160 000 studenter i mer enn 190 land fulgte kurset, og 23 000 fullførte det. Basert på denne erfaringen opprettet de Udacity, et kommersielt selskap med mål om å "demokratisere utdanning". I

²² http://www.bdpa-detroit.org/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=57:moocs-top-10-sites-for-free-education-with-elite-universities&catid=29:education&Itemid=20

²³ <http://futurelearn.com/>

²⁴ <https://www.open2study.com/>

²⁵ <http://venturebeat.com/2013/02/06/five-coursera-classes-now-approved-for-college-credit/>

likhet med Coursera er kursene gratis, men sertifisering koster. UDACITY har inngått et partnerskap med det elektroniske testingselskapet Pearson Vue og tilbyr avsluttende eksamen som angivelig er anerkjent av arbeidsgivere. UDACITY har ikke en universitetspartner, men nære relasjoner med flere high-tech-selskaper. De tilbyr også elevene hjelp til å finne jobb.

Futurelearn

Futurelearn ble etablert i slutten av 2012 og er den første MOOCs-leverandøren utenfor Nord-Amerika. Futurelearn skal tilby kurs fra britiske toppuniversiteter fra høsten 2013.

10.4.3 Hvem er studentene?

MOOCs har fått en voldsom popularitet, men hvilken betydning utviklingen av MOOCs har for høyere utdanning, avhenger i stor grad av hvem studentene er og hva som er motivasjonen deres. Består studentmassen av folk som allerede er i arbeid eller studier, eller når de også andre grupper? Det er sannsynligvis store variasjoner mellom kursene, men undersøkelser av deltakersammensetning gjort ved enkelte kurs, kan likevel gi en indikasjon. I et tidlig Coursera-kurs i maskinlære var halvparten av studentene i arbeid, mens mange var studenter i annen utdanning. Noen få var arbeidsløse eller skoleelever. Nær 40 prosent av deltakerne var påmeldt fordi de var nysgjerrige på temaet, 30 prosent ville skjerpe egne ferdigheter, mens 18 prosent siktet mot en bedre jobb (Kolowich 2012). En undersøkelse av deltakerne i et Coursera-kurs om bioelektrisitet viser at de fleste studentene allerede har en universitetsgrad, og mange er under 25 år. Den største motivasjonsfaktoren er en generell interesse for temaet (Belanger et al 2013) (se figurene under).

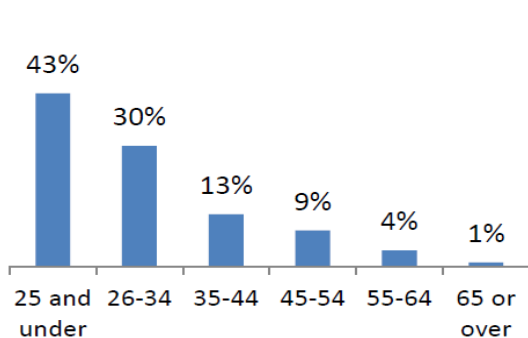

Figure 1b. Age

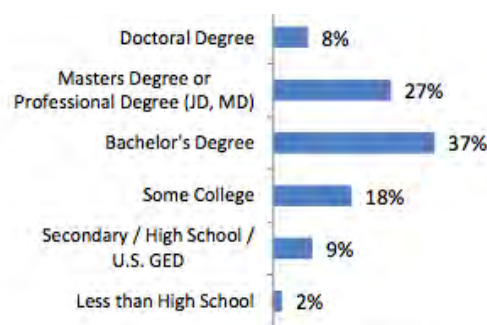
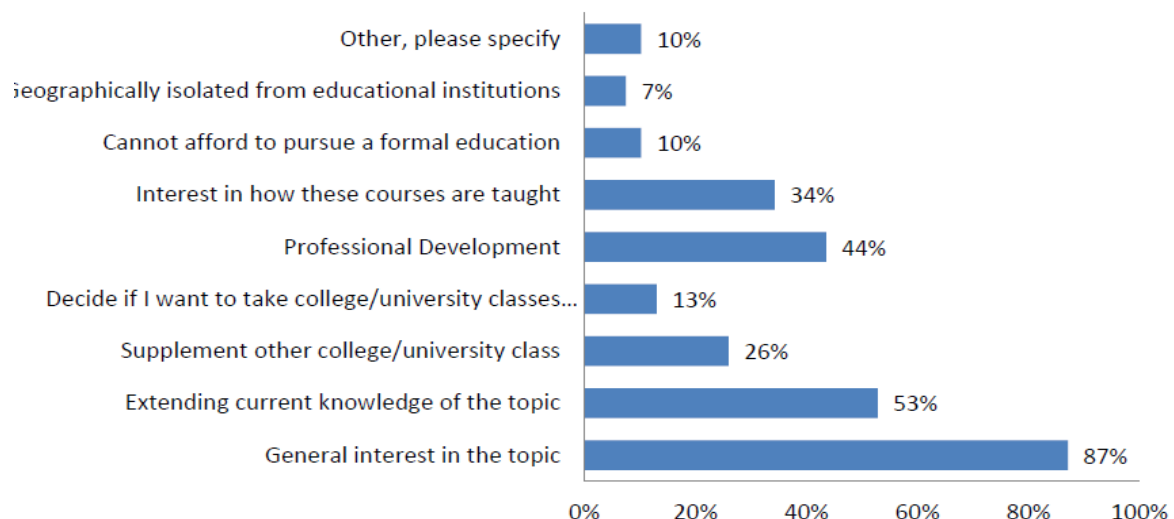

Figure 1c. Highest prior degree

Figure 5. Student motivations for enrolling

10.4.4 Hvem er de kursansvarlige?

The Chronicle of Higher Education gjennomførte i februar i år en spørreundersøkelse blant professorene som har hatt ansvar for en MOOCs (Kolowich 2013). 103 av 184 professorer responderte. De fleste var erfarne professorer med lite tidligere erfaring fra online-undervisning. Undersøkelsen viser at prosessen med å utvikle og undervise en MOOCs er tidskonsumerende og gikk utover andre oppgaver, men de fleste mente det var verdt innsatsen. Flertallet trekker fram økt tilgjengelighet til høyere utdanning som den største motivasjonsfaktoren for å undervise en MOOC. Se figuren under.

Inntrykket er at utviklingen av MOOCs så langt i stor grad har skjedd etter initiativ fra enkeltindivider som har ønsket å prøve dette og fått støtte fra universitetet. Arne Krokan ved NTNU er et slikt eksempel. Han har fått utviklingsmidler fra eget institutt for å lage Norges første MOOC i kurset «Teknologiutvikling og samfunnsendring»²⁶.

What were some of your motivations in deciding to teach a MOOC? (Note: respondents could select more than one answer)

10.4.5 utfordringer med MOOCs

Følgende punkter har blitt sett på som de største problemene med MOOCs (Rooney, 2012)

1. MOOCs bidrar til å fremme amerikansk kulturhegemoni.
2. Det er vanskelig å oppdage fusk og plagiering ved online læring.
3. Studentene retter hverandres oppgaver.
4. Det er ikke mulig å skille seg ut positivt. "Star students can't shine".

²⁶ <http://www.universitetsavisa.no/campus/article15624.ece>

I tillegg blir fullføring og kvaliteten på kursene diskutert. Det skal vi se nærmere på under.

Fullføring og verifikasjon

I spørreundersøkelsen blant professorene med ansvar for MOOC, ble det rapportert om en gjennomsnittlig fullføringsrate på 7,5 prosent. De færreste studentene som melder seg på en MOOCs, ber med andre ord om en verifikasjon på at de har bestått kurset. Det kan være flere grunner til det. Det er uforpliktende å melde seg på en MOOCs. Det er også uklart hvilken verdi et fullføringsbevis fra en MOOCs har i arbeidslivet. Universitetsgrader blir fremdeles sett på som essensielt. The American Council on Education har allerede godkjent flere kurs som nå har blitt studiepoenggivende²⁷. Det ser imidlertid ikke ut til at tiden er moden for en storstilt akkreditering. På spørsmål om studentene som fullfører deres MOOCs bør få studiepoeng fra deres hjemmeinstitusjon, svarte 72 prosent av de ansvarlige professorene nei.

Flere har den siste tiden tatt til orde for at MOOCs etter hvert vil føre til at andre typer verifikasjoner for kompetanse vil kunne erstatte vitnemål og tradisjonelle grader. Barber et al. (2013) trekker i sin rapport fram at i en verden der det blir stadig viktigere å sikre at kvalifikasjoner er anerkjent i et globalt arbeidsmarked, vil tester kunne spille en stadig viktigere rolle. Flere av MOOCs-leverandørene jobber dessuten med å utvikle digitale kompetansesertifikater som kan deles på sosiale nettverk, og som en kan henvise framtidige arbeidsgiver til²⁸.

Kvaliteten på undervisningen

I og med at MOOCs er et nytt fenomen vet vi lite om kvaliteten på kursene som tilbys. Det er sannsynligvis store variasjoner mellom kursene. Coursera og partneruniversitetene lar det være opp til hver enkelt akademiker hvordan de vil undervise. edX baserer seg på kvalitetsstandarder når de velger samarbeidsuniversiteter, men disse standardene er gjerne basert på forskningsresultater og ikke undervisning. Spørreundersøkelsen av professorene med ansvar for MOOCs viser at halvparten mente online-kurset de underviste i, var like akademisk korrekt som det som de underviste i klasserommet.

I kjølvannet av den kraftige ekspansjonen av MOOCs har kvaliteten på online-undervisning blitt heftig diskutert. Kritikken går ut på at online-undervisning baserer seg på en "one-size-fits-all"-tilnærming og at en dialog der en tar hensyn til reaksjoner fra studentene, ikke er mulig. MOOCs gir heller ikke unge mennesker de intellektuelle og sosiale egenskapene som skal til for å lykkes i arbeidslivet (Edmundson 2012). Andre mener denne kritikken er misforstått, og at MOOCs ikke kan sammenliknes med undervisning på eliteuniversitetene. Det er ikke alle forunt for å gå på de beste universitetene, og MOOCs gir alle mulighet til å få undervisning av de beste akademikerne innenfor sine fagfelt.

Det finnes en del forskning som sammenlikner studentenes prestasjoner i online-undervisning med vanlig klasseromsundervisning. Resultatene er sprikende, kanskje fordi det er svært ulike kurs som er undersøkt. Noen studier finner at kvaliteten på online-kurs kan være minst like god som vanlig klasseromsundervisning, ikke minst fordi all interaksjon er eksplisitt og kan bli analysert og forbedret²⁹. En studie fra februar i år fant derimot at studentene gjorde det dårligere i online-kurs enn ved tradisjonell undervisning (Xu et al 2013).

²⁷ <http://venturebeat.com/2013/02/06/five-coursera-classes-now-approved-for-college-credit/>

²⁸ <http://junebre.blogspot.no/2013/03/vitnemalet-er-ddt-leve-badges.html>

²⁹ US Departement of Education 2010

10.4.6 Fordeler med MOOCs

Utdanning til massene

MOOCs-leverandørene og de kursansvarlige trekker fram demokratisering av utdanning som en av de viktigste begrunnelsene for å tilby MOOCs. I en verden som trenger kunnskap og kompetanse mer enn noen gang sliter vi med at ungdom med utdanning ikke får jobb, samtidig som arbeidsgivere sliter med å få fylt stillinger fordi de ikke får fatt i kvalifisert arbeidskraft. Mange ungdommer får ikke tatt utdanning fordi kostnaden ved å skaffe seg høyere utdanning er for stor, og dem som gjør det, starter yrkeskarrieren med stor og tung studiegjeld. MOOCs kan endre dette ved å tilby rimelige kurs tilgjengelig for alle, og dermed bidra til en utdanningsrevolusjon.

Bedre kvalitet i tradisjonell utdanning

De aller fleste professorene med ansvar for MOOCs mener at MOOCs vil forbedre, ikke erstatte klasseromsundervisning (Kolowich 2013). Professorene trenger ikke lenger være knyttet til et universitet på samme måte som tidligere. De kan være hvor som helst i verden og undervise via videokonferanser. Dette gjør at verdien av generelt innhold faller. Hvorfor følge standard forelesninger på campus når du kan følge noen av verdens beste forelesere på nett? Dersom online-undervisning erstatter store forelesninger, kan det frigjøre ressurser som kan brukes på andre ting.

Skreddersydd innhold vil være verdifullt, og universitetsansatte kan ha en viktig mentorrolle overfor studentene. De kan la studentene gjennomgå nett-forelesningene som hjemmelekse, og bruke samværet med studentene på mer konstruktiv oppgaveløsning. Online-undervisning gir dessuten en unik mulighet til å forske på studentenes læring og hvordan undervisningen kan forbedres. Alle MOOCs-leverandørene sporer all interaksjon studentene har med kursmaterialet og med hverandre og dette blir brukt for å forbedre undervisningen. edX trekker det fram som en viktig oppgave på sin hjemmeside³⁰.

Clayton Christensens teori om disruptiv innovasjon knyttes ofte til framveksten av MOOCs (Børsheim 2012). En disruptiv innovasjon er en nyskaping som forstyrrer et eksisterende marked ved å være enklere, billigere og mer praktisk enn de etablerte produktene i de tradisjonelle markedene. Mange områder har gjennomgått store transformasjoner de siste årene som følge av teknologisk utvikling og globalisering. Digitaliseringen av musikk har for eksempel ført til at markedet for CD-plater har blitt borte over natten. Mange mener at tiden nå har kommet til høyere utdanning. Dersom MOOCs fører til at nye grupper tar høyere utdanning og at store andeler av studentene velger å følge undervisning online, vil det få store konsekvenser for universitetene.

Michael Barber, Katelyn Donnelly og Saad Rizvi ved Institute for Public Policy Research i Storbritannia ga nylig ut en rapport der de hevder at det nå skjer så store endringer "under overflaten" i høyere utdanning at vi står overfor et skred som kan endre universitetene slik vi kjenner dem i dag. De peker blant annet på at utdanning har blitt dyrere de siste årene, og mange arbeidsgivere sliter med å finne arbeidskraft med rette kvalifikasjoner. Det skjer samtidig som finanskrisen har ført til stor arbeidsledighet, også blant universitetsutdannede. Studentmassen er dessuten i endring, og den typiske student er ikke lenger 20-24 år. Det blir mer og mer vanlig å jobbe ved siden av studiene, og studere ved siden av jobben. Dersom utviklingen i MOOCs fører til at utdanning blir rimelig tilgjengelig for de store massene, vil det kunne endre konkurranseforholdene i academia drastisk. Ifølge Barber et al. er de store

³⁰ <https://www.edx.org/about>

masseuniversitetenes tid forbi. Mens eliteuniversitetene kan klare seg godt dersom de tilpasser seg, må andre universitetsledere spørre seg: ”Hva er spesielt med oss? Hvordan skal vi kunne profilere oss?” Ett universitet kan ikke tilfredsstille alle typer studenter, men må finne sin nisje.

10.4.7 Transformasjon av høyere utdanning?

Utviklingen av MOOCs sammen med andre endringer i akademia har potensielt stor sprengkraft. Om de vil føre til en transformasjon i høyere utdanning slik flere spår, avhenger imidlertid av hvem som velger å ta disse kursene. Dersom MOOCs-leverandørene lykkes med å demokratisere utdanning og nå ut til masser av studenter som ikke tidligere har kunnet studere, vil det være revolusjonerende. Men vi kan også tenke oss en Matheuseffekt, og at kursene først og fremst når grupper som allerede har høyere utdanning. Uansett er det viktig at universitetene drar nytte av de mulighetene online-undervisning gir til å forbedre undervisningen på campus. Økt konkurranse som følge av globalisering og teknologisk utvikling gjør det dessuten nødvendig å satse på profilering og mangfold. Utviklingen i online-undervisning fører med seg mange problemstillinger som må drøftes nærmere, for eksempel når det gjelder studiefinansiering og akkreditering.

Litteratur

- Arnesen, Clara Åse, Støren Liv Anne og Wiers-Jenssen Jannecke: *Arbeidsmarkedssituasjon og tilfredshet med utdanningen blant ulike grupper av nyutdannede*, NIFU-rapport 39-2012
- Barber, Michael, Katelyn Donnelly og Saad Rizvi (2013): *An Avalance is coming, Higher Education and the Revolution ahead*, Institute for Public Policy Research
- Barstad A. , T. Løwe, L. R. Thorsen (2013): Studenters inntekt, økonomi og boutgifter. Levekår blant studenter 2010. SSB rapport 38/2012
- Belanger, Yvonne og Jessica Thronton (2013): *Bioelectricity: A Quantiative Approach*, Duke University's First MOOC, http://dukespace.lib.duke.edu/dspace/bitstream/handle/10161/6216/Duke_Bioelectricity_MOOC_Fall2012.pdf
- Blogg: June Breivik: Tanker. <http://junebre.blogspot.no/>
- Børsheim, Astrid (2012): Disruptive education: er bruken av ny teknologi i ferd med å skape nye betingelser i høyere utdanning, NOKUT, http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Aktuelle%20analyser/2012/B%C3%B8rsheim_Astrid_Disruptive_education_2012.pdf
- Dysthe, O., A. Raaheim, I. Lima & A. Bygstad (2006): *Undervisnings- og vurderingsformer. Pedagogiske konsekvenser av Kvalitetsreformen*. Evaluering av Kvalitetsreformen, delrapport 7, Rokkan-senteret/NIFU-Step
- Edmundson, Mark (2012): *The Trouble With Online Education*, The New York Times http://www.nytimes.com/2012/07/20/opinion/the-trouble-with-online-education.html?_r=0
- European Commission (2012): *She Figures 2012. Gender in Research and Innovation*. Statistics and Indicators.
- European University Association (2012): *EUA's Public Funding Observatory*, June 2012.
- Følgjegruppa for lærarutdanningsreforma: *Rapport nr. 3, 2013, til Kunnskapsdepartementet* <http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Diverse/Rapportnr3fraFoljegruppa.pdf>
- Gaebel, Michael (2013): *MOOCs Massive Open Online Courses*, EUA Occasional Paper, http://www.eua.be/Libraries/Publication/EUA_Occasional_papers_MOOCs.sflb.ashx
- Høgskoleverket (2012): *Universitet & høgsolor. Høgskoleverkets årsrapport 2012*. Rapport 2012: 10 R
- Hovdhaugen, Elisabeth (2005): *Karaktersetting i etterkant av Kvalitetsreformen – endringer i strykprosent*, Arbeidsnotat, NIFU STEP
- Haakstad Jon (2011): NOKUTs kvalitetsbarometer 2011, NOKUTs utredninger og analyser

- Haakstad, Jon og Katrine Nesje (2012): *Oppfatninger om kvalitet i høyere utdanning*, NOKUTs utredninger og analyser
- Kolowich, Steve (2012): *Who Takes MOOCs? Inside Higher Ed 2012*, <http://www.insidehighered.com/news/2012/06/05/early-demographic-data-hints-what-type-student-takes-mooc>
- Kolowich, Steve (2013): *The Professors Who Make the MOOCs, The Chronicle of Higher Education*, <http://chronicle.com/article/The-Professors-Behind-the-MOOC/137905/#id=overview>
- Kunnskapsdepartementet (2010): *Tilbud og etterspørsel etter høyere utdannet arbeidskraft fram mot 2020*. Rapport. Oslo
- Jamtveit, B., Jettestuen, E. og Mathiesen, J. (2009): *Scaling properties of European research units*. Proceedings of the National Academy of Sciences 2009: www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0903190106
- Meld. St. nr. 3 (2011-2012) Statsrekneskapen 2011
- Meld. St. nr 28 (2012-2013): *Unike idear, store verdier. Om immaterielle verdier og rettar*.
- Meld. St. nr. 18 (2012-2013) *Lange linjer. Kunnskap gir muligheter*
- Nordforsk (2011): *Comparing Research at Nordic Universities using Bibliometric Indicators: A publication from the NORIA-net «Bibliometric Indicators for the Nordic Universities»*
- Norges forskningsråd (2011) *Det norske forsknings- og innovasjonssystemet – statistikk og indikatorer (Indikatorrapporten)*. Oslo, september 2011
- NOU 2000:14 *Frihet med ansvar*
- NOU: 2008:3: *Sett under ett: Ny struktur i høyere utdanning*
- OECD (2012): *Education at a Glance 2012*. OECD Indicators
- Olsen T.B (2013).: *Utlendinger med norsk doktorgrad – hvor blir de av? NIFU-rapport 17/2013*.
- Olsen T.B og Kyvik S (2013): *Stipendiater og doktorgradsgjennomføring*, NIFU-rapport 29/2012.
- Oxford Research (2012) *Alle skal med!? Midtveisevaluering av Virkemidler for Regional FoU og Innovasjon (VRI)*
- Prop. 1 S (2012-2013) fra Kunnskapsdepartementet
- Piro F., Tømte C., Rørstad K. og Thune T.: *Langsiktig kunnskapsutvikling på næringslivets premisser? Evaluering av Nærings-ph.d.-ordningen*. NIFU-rapport 2/2013.

- Rapport fra en arbeidsgruppe som har vurdert handlingsrommet i universitets- og høyskolesektoren: *Handlingsrom for kvalitet* (Februar 2010)
- Rapport fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet og Universitets- og høgskolerådet: *Etterspørsel etter og tilbud av stipendiatstillinger i Norge frem mot 2020* (Februar 2012)
- Riksrevisjonen: Dokument 3:4 (2012–2013) Riksrevisjonens undersøkelse om statens forvaltning av eiendomsmasse i universitets og høgskolesektoren
- Rooney, Jill (2012): The 4 biggest problems with MOOCs, Online Colleges, <http://www.onlinecolleges.net/2012/10/17/the-4-biggest-problems-with-moocs/>
- SIU-rapport 4/2012: *Mobilitetsrapport 2012*.
- SIU-rapport 1/2013: *Forbindelser mellom internasjonalt forsknings- og utdanningssamarbeid. Motivasjoner, modeller og erfaringer* (tilgjengelig på www.siu.no innen 1. juli 2013).
- SIU-rapport 2/2013: *Internasjonalisering ved norske universiteter og høyskoler 2012* (tilgjengelig på www.siu.no innen 1. juli 2013).
- SIU-rapport 3/2013: *Internasjonal profil? Strategier for internasjonalisering ved norske universiteter og statlige høyskoler* (tilgjengelig på www.siu.no innen 1. juli 2013).
- SIU (2013): *Living and Learning – Exchange Studies Abroad* (rapporten kan lastes ned fra www.siu.no/nor/globalmeny/publikasjoner/alle-publikasjoner).
- St. meld. nr. 27 (2000-2001) *Gjør din plikt – Krev din rett*
- St. meld. nr. 35 (2001-2002) *Om rekruttering til undervisnings- og forskerstillinger i universitets- og høyskolesektoren*
- St. meld. Nr 15 (2007-2008): *Tingenes tale* Universitetsmuseene
- St. meld. nr. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning*.
- St. meld. nr. 30 (2008-2009) *Klima for forskning*
- Thune T., Kyvik S., Sörlin S., Bruen Olsen T., Vabø A. og Tømte C.: *PhD education in a knowledge society. An evaluation of PhD education in Norway*. NIFU-rapport 25/2012.
- Universitets- og høgskolerådet (2010): *Karakterbruk I UH-sektoren*. Rapport fra en arbeidsgruppe.
- US Department of Education (2010) *Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning*, Washington: Center for Technology in Learning. <http://www.ed.gov/rschstat/eval/tech/evidence-based-practices/finalreport.pdf>

Utdannings- og forskningsdepartementet (2005): *Hovedinstruks fra Utdannings- og forskningsdepartementet om økonomiforvaltningen ved universiteter og høyskoler*. Fastsatt 1. august 2005

van Vught, F.A, Kaiser, F, File. J.M, Gaethegens, C., Peter, R., Westerheijden, D.F. (2010): U-Map: The European Classification of Higher Education Institutions, CHEPS/University of Twente.

Xu, Di and Shanna Smith Jaggars (2013): *Adaptability to Online Learning: Differences Across Types of Students and Academic Subject Areas*, CCRC Working Paper No. 54 <http://ccrc.tc.columbia.edu/media/k2/attachments/adaptability-to-online-learning.pdf>

Åström T., Jansson T., Melin G., Håkansson A., Boekholt P., Arnold E.: *On motives for participation in the Framework Programme*. Technopolis Group, October 2, 2012.

Aamodt, Per Olaf, Elisabeth Hovdhaugen og Vibeke Opheim. *Den nye studiehverdagen*. Delrapport 6. 2006.

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet
www.regjeringen.no/kd

Publikasjonskode: F-4284 B
Design og illustrasjon: Gjerholm Design/Anne Leela
Trykk: Departementenes servicesenter
05/2013 – opplag 400

